

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

СЕЛЮКОВ ВАДИМ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 342.95:[351.74:636.7.043](477)(043.3)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ
КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.07 —

адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

*Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук*

Науковий консультант —
Безпалова Ольга Ігорівна
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Харків — 2020

АНОТАЦІЯ

Селюков В.С. Адміністративно-правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Сумський державний університет. – Суми, 2020.

Дисертацію присвячено аналізу адміністративно-правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.

У роботі встановлено закономірності становлення та розвитку службової кінології. Окреслено історичні періоди виникнення службової кінології як науки (у різних її організаційних формах). Основним критерієм для періодизації визначено не лише часові етапи розвитку людства та існування собак поряд з людиною, а особливості використання собак, методів їх утримання та дресирування, напрямків застосування, вивчення їх будови та поведінки, визначні дати, які є значущими для розвитку сучасної кінології.

Наголошено, що кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності слід розглядати як комплексну категорію, що спрямована на: а) безпосередню організацію кінологічного забезпечення, тобто створення належних умов для функціонування системи кінологічних підрозділів правоохоронних органів; б) здійснення з використанням кінологів та службових собак певних заходів, спрямованих на надання своєрідної допомоги іншим суб'єктам. Наголошено, що кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні є об'єктом адміністративно-правового регулювання, оскільки саме норми адміністративного права здійснюють основний регуляторний вплив на суспільні відносини у сфері правоохоронної діяльності; крім того, собаки відповідно до чинного законодавства є джерелом підвищеної небезпеки, а тому діяльність стосовно їх використання має бути чітко регламентована. Охарактеризовано кінологічне забезпечення

правоохоронної діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання. Виокремлено та охарактеризовано основні функції кінологічного забезпечення як об'єкта адміністративно-правового регулювання: правоохоронна; кінологічна; організаційна.

Запропоновано під стратегічною метою кінологічної діяльності розуміти забезпечення уповноваженими на те суб'єктами належного рівня правопорядку, підтримання законності та забезпечення існування реальних можливостей реалізації населенням їх суб'єктивних прав та інтересів (загальна мета). Виокремлено та охарактеризовано цілі та завдання кінологічного забезпечення в залежності від суб'єктів безпосереднього його здійснення

Аргументовано позицію, що принципи кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності являють собою упорядковану сукупність ключових вимог та стандартів, з дотриманням яких має здійснюватися використання собак в діяльності правоохоронних органів, а саме: підготовка, тренування, утримання та застосування собак. Запропоновано класифікувати принципи кінологічного забезпечення на: загальноправові; специфічні; управлінські.

Проаналізовано сукупність нормативно-правових актів, які складають основу правового забезпечення кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності за предметом правового регулювання. Розкрито значення норм адміністративного законодавства в системі правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

Обґрунтовано, що усіх суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності можна класифікувати в залежності від спрямованості основного виду діяльності та сукупності повноважень на: а) основні (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); б) спеціальні (органи, підрозділи, установи, фізичні та юридичні особи, безпосередніми повноваженнями яких визначено здійснення функцій у сфері правоохоронної діяльності у широкому її розумінні з використанням здібностей службового собаки, а також інституції громадянського суспільства, основна діяльність яких пов'язана з кінологією). Зроблено висновок, що Президент України виступає суб'єктом управління

кінологічним забезпеченням правоохоронної діяльності. Розкрито особливості управлінського впливу Верховної Ради України на стан кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, що дозволило виокремити такі її функції: законотворча, кадрова, фінансова та контрольна. У результаті аналізу повноважень Кабінету Міністрів України у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності виокремлено такі функції вказаного суб'єкта: виконавчо-розпорядча; управлінська; фінансова; контрольна; стратегічного планування. Охарактеризовано зміст вказаних функцій.

Проаналізовано завдання та функції таких спеціальних суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності: Національна поліція, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Збройні сили України, Державна митна служба України та кримінально-виконавча служба України. Охарактеризовано процедурні питання, пов'язані із порядком створення, забезпечення функціонування кінологічних підрозділів; особливості підготовки та використання службових собак у рамках реалізації розшукових, пошукових, конвойних та охоронних функцій. Виокремлено проблемні питання, що виникають під час реалізації вказаних функцій та запропоновано шляхи їх усунення. Окреслено форми та методи діяльності інституцій громадянського суспільства, які реалізують свої повноваження у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності: Міжнародної кінологічної асоціації; Всеукраїнської громадської організації «Кінологічна спілка України»; Всеукраїнського громадського об'єднання «Кінологічний клуб України»; ветеринарних клінік та кабінетів (ветеринарне забезпечення); волонтерських організацій (захист тварин, в тому числі і собак, від жорстокого поводження); приватних кінологічних клубів або асоціацій, діяльність яких тісно пов'язана з безпосередньою діяльністю правоохоронних органів.

Надано характеристику форм та методів використання службових собак з метою вирішення оперативно-службових завдань: організації роботи та підготовки спеціальних службових собак; використання розшукових службових собак та організація роботи на місці події, а також особливості їх дресирування;

патрулювання зі службовим собакою, організації сторожової роботи; організації роботи собаки-рятувальника; проведення змагань з кінологічного багатоборства.

Охарактеризовано процедурні питання, пов'язані з кадровим забезпеченням кінологічних підрозділів різних суб'єктів правоохоронної діяльності, та на основі такого аналізу виділено характерні риси та особливості різних етапів кадрового забезпечення кінологічних підрозділів правоохоронних органів України. Охарактеризовано стан кадрового забезпечення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів в Україні: організації племінної роботи, вирощування та відбору службових собак; утримання та догляду за службовими собаками; Зміст та вимоги до санітарно-гігієнічного та ветеринарного забезпечення кінологічної діяльності. Проаналізовано особливості та етапи підготовки кінологів в різних правоохоронних органах, що є суб'єктами кінологічного забезпечення, виокремлено спільні та відмінні риси такої підготовки.

Проведений аналіз положень профільного законодавства дозволив дійти висновку, що на законодавчому рівні службових собак віднесено до розряду матеріальних цінностей, що знаходяться на балансі установи, а отже особливостями матеріально-технічного забезпечення є необхідність та потреба у забезпеченні підрозділу службовими собаками та кінологічним обладнанням. Розкрито зміст матеріально-технічного забезпечення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів в Україні. Зроблено висновок, що забезпечення кінологічним обладнанням здійснюється на загальній основі у форматі закупівель, у той час як питання забезпечення підрозділів службовими собаками потребує удосконалення наявних організаційних процедур.

На прикладі функціонування спеціальних підрозділів К-9 у Сполучених Штатах Америки, кінологічних підрозділів правоохоронних органів країн Європейського Союзу, кінологічних підрозділів миротворчих місій охарактеризовано напрями підготовки кінологів та службових собак для участі в: антитерористичних операціях; силовому захисті; операціях групи спеціального реагування; допомоги військовій поліції в розслідуваннях; піших та автомобільних патрулях; реагуванні на сигнал тривоги; перевірці і обшуку будівель; ідентифікації

та затриманні осіб; захисті осіб; обшуках відкритої місцевості; громадських заворушеннях; охороні периметру; виявленні зовнішнього вторгнення; підтримці контрольних точок доступу; виявленні вибухових речовин тощо. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства в частині проходження сертифікації кінологічних команд, навчання поведінці службового собаки при стрільбі, удосконалення процедур пошуку вибухових речовин, закріплення стандартів роботи собаки вдень та вночі, відправлення службового собаки «у відставку».

Визначено проблемні питання діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів, які вимагають свого вирішення на законодавчому рівні. У результаті аналізу проблемних питань діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів наголошено, що ключовими орієнтирами удосконалення адміністративного законодавства у цій сфері мають бути: а) висока ефективність діяльності з використання службових собак; б) забезпечення належного поводження із тваринами; нормативна визначеність усіх без виключання процесів кінологічного забезпечення; в) максимальне поєднання правоохоронних, кінологічних та ветеринарних знань під час підготовки та використання собак; г) нормативне визначення взаємовідносин між різними правоохоронними органами; д) належний рівень соціального захисту кінолога та собак.

Окреслено перспективні напрями удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні, зокрема: 1) розробка та прийняття Закону України «Про кінологічне забезпечення діяльності правоохоронних органів»; 2) внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію», якими передбачити вилучення службових собак із категорії спеціальних засобів та доповнити окремою статтею із назвою «Застосування службових собак»; 3) створення у системі патрульної поліції кінологічних підрозділів; 4) врегулювання службового навантаження на кінолога та на службового собаку; 5) оновлення чинних стандартів та правил годування службових собак, що дозволить забезпечити найкращий раціон для службових собак, упорядкувати процедуру фінансування даної статі витрат кінологічного

підрозділу, створить реальну можливість для закупівель кормів для собак відповідної якості; б) вироблення гуманного механізму визначення долі службових собак, які за віком або через якісь інші обставини не можуть надалі продовжувати службу (запровадження практики «пенсійного утримання» собак).

Напрямами розвитку форм та методів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності визначено: нормативно-правовий; науково-методичний; організаційний; матеріально-технічний; кадровий; мотиваційний. Перспективними формами кінологічної діяльності, які потребують розвитку у правоохоронній сфері, виокремлено протимінну діяльність, використання собак у каністерапії та для виявлення різних захворювань. Сформульовано рекомендації щодо підвищення ефективності таких форм застосування спеціальних службових собак як «вільний пошук», «контрольований пошук» та «комбінований», форм використання собак-детекторів (під час пошуку людей під час надзвичайних подій, використання здібностей собак в межах ольфакторного методу судово-медичної експертизи).

Ключові слова: службова кінологія, кінологічне забезпечення, правоохоронна діяльність, правоохоронні органи, службовий собака, адміністративно-правові засади, принципи, форми, правила, стандарти, структура, забезпечення, ефективність, оптимізація.

SUMMARY

Seliukov V.S. Administrative and Legal Principles of Cynological Support of Law Enforcement Activities in Ukraine. – *Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.*

The thesis for a doctoral degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Sumy State University. Sumy, 2020.

The dissertation is focused on the analysis of administrative and legal principles of cynological support of law enforcement activities in Ukraine.

The author has defined the patterns of formation and development of the service cynology. The historical periods of genesis and development of the service cynology as a

science (in different organizational forms). Not only the timelines of humankind evolution and existence of dogs with people but the peculiarities of dogs' usage, methods of its keeping and training, threads of usage, exploration of its design and behaviour, significant dates of modern cynology have been defined as the main criteria for periodization.

The author emphasizes that the cynological support of law enforcement activities must be considered as a complex category focused on: a) explicit organization of canine support i. e. creation of proper conditions for functioning of the system of law enforcement canine units; b) realization (involving the use of handlers and working dogs) of measures geared towards sort of assistance for other subjects. The cynological support of law enforcement activities in Ukraine has been specified to be an object of administrative and legal regulation due to the fact that the administrative law regulations specifically cause the main regulatory impact to the social relation in law enforcement activities sphere; added to this is the fact that dogs, according to legislation in force, are the source of hazard hence their usage must be intelligibly regulated. The canine support of law enforcement activities as an object of administrative and legal regulation has been characterized. The author has defined and characterized the main functions of canine support as an object of administrative and legal regulation: law enforcement, cynological, organizational.

As a strategical aim of cynological activity has been proposed to understand the ensuring the proper level of law and order by authorized subjects, maintaining the rule of law and ensuring the existence of real opportunities for the population to realize their subjective rights and interests (general aim). Aims and tasks of cynological support depending on subject of realization have been specified and described.

The position has been argued that the principles of cynological support of law enforcement activity are an orderly set of key requirements and standards, in compliance with which the use of dogs in law enforcement, namely: training, coaching, keeping and use of dogs. The author has proposed to categorize the principles of canine support into: general legal, specific, regulatory.

The set of regulations which form the basis of legal coverage of law enforcement activity cynological support on the subject of legal regulation has been analyzed. The

significance of the norms of administrative legislation in the system of legal basis of canine support of law enforcement activity has been revealed.

The author has substantiated that all the subjects of canine support of law enforcement activity on the basis of the focus of the main activity and the set of powers can be categorized into: a) main (the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine); b) special (bodies, departments, institutions, individuals and legal entities whose direct powers determine the implementation of functions in the field of law enforcement in its broadest sense with the use of the abilities of a service dog, as well as civil society institutions, whose main activity is related to cynology). It is concluded that the President of Ukraine is the subject of management of cynological support of law enforcement. The peculiarities of the managerial influence of the Verkhovna Rada of Ukraine on the state of canine support of law enforcement activity have been revealed, which allowed to specify its following functions: legislative, staffing, financial, supervisory.

The author has analyzed tasks and functions of the following cynological support of law enforcement activity subjects: National Police, State Border Guard Service of Ukraine, State Emergency Service of Ukraine, Armed Forces of Ukraine, State Customs Service of Ukraine and State Penitentiary Service of Ukraine. The procedural issues related to the order of creation, ensuring the functioning of canine units and also features of training and use of service dogs within the framework of realization of investigative, search, convoy and protective functions have been described. The problematic issues that arise during the implementation of these functions have been identified and ways to eliminate them have been suggested. The author has outlined forms and methods of the activity of civil society institutions that exercise their powers in the field of canine support of law enforcement activity: International Kennel Club; All-Ukrainian public organization "Ukrainian Kennel Union"; All-Ukrainian Public Association "Ukrainian Kennel Club"; veterinary clinics and offices (veterinary support); volunteer organizations (protection of animals, including dogs, from cruelty); private dog clubs or associations whose activities are closely linked to the direct activities of law enforcement agencies.

There has been given the characteristics of forms and methods of working dogs'

use in order to solve operational and service tasks: organization of work and training of special service dogs; use of search service dogs and organization of work at the scene, as well as features of their training; patrolling with a service dog, organization of guard work; organization of work of a rescue dog; holding competitions in canine multidiscipline competition.

The author has defined the procedural questions concerning canine units of different law enforcement subjects staffing and, on its basis, has highlighted the specific traits and peculiarities of different stages of canine units staffing in law enforcement in Ukraine. The state of personnel support of the activity of cynological support of law enforcement in Ukraine has been characterized, specifically: organization of breeding work, breeding and selection of service dogs; keeping and caring for service dogs; state and requirements for sanitary-hygienic and veterinary support of canine activity. The peculiarities and stages of training of handlers in different law enforcement agencies, which are the subjects of canine support, have been analyzed, the common and distinctive features of such training have been outlined.

The analysis of the provisions of the relevant legislation allowed us to conclude that at the legislative level, service dogs are categorized as tangible assets on the balance sheet of the institution, therefore the peculiarities of equipment and material procurement are the necessity and need to provide the unit with service dogs and dog equipment. The author has defined the substance of the equipment and material procurement of the activity of canine units of law enforcement agencies in Ukraine. The conclusion has been made that the provision of dog equipment is carried out on a general basis in the format of procurement, while the issue of providing units with service dogs requires improvement of existing organizational procedures.

Using the example of the functioning of special K-9 units in the United States of America, canine units of law enforcement agencies of the European Union, canine units of peacekeeping missions, have been defined the areas of training of handlers and service dogs to participate in: anti-terrorist operations; force protection; operations of the special response teams; assisting the military police in investigations; dismounted and mobile patrols; alarm responses; checking and searching buildings; identification and detention

of persons; protection of persons; searches of open areas; civil disorders; perimeter security; identifying external intrusion; support for access points for the detection of explosives, etc. Proposals have been formulated to improve national legislation in terms of certification of canine teams, training of the behavior of a service dog when shooting, improving procedures for searching for explosives, consolidation of the standards of the day and night shifts for dogs, “retirement” of working dogs.

The author has defined the problematic issues of law enforcement agencies canine units’ activity which demand their solution at the legislative level. As a result of the analysis of problematic issues has been stated that the key guidelines for improving administrative legislation in this area should be: a) high efficiency in the use of service dogs; b) ensuring the proper handling of animals; normative certainty of all processes of dog training without exception; c) maximum combination of law enforcement, canine and veterinary knowledge during the training and use of dogs; d) regulatory determination of the relationship between different law enforcement agencies; e) appropriate level of social protection of handler and dogs.

The author has outlined the upcoming trends of improvement of the administrative legislation which regulates the cynological support of law enforcement activities in Ukraine, in particular: 1) development and adoption of the Law of Ukraine “On the principles of service cynology in law enforcement”; 2) introduction of amendments to the Law of Ukraine “On the National Police”, which removal of service dogs from the category of special means and supplement the law with a separate article entitled “Use of service dogs”; 3) creation of cynological units in the patrol police system; 4) disposal of workload on the handler and on the service dog; 5) updating the current standards and rules of feeding service dogs, which will provide the best diet for service dogs, streamline the financing procedure for this cost item of the canine department, create a real opportunity for purchasing dog food of appropriate quality; 6) development of a humane mechanism for determining the fate of service dogs, which, due to age or for some other reason, cannot continue to serve (introduction of the practice of “pension maintenance” of dogs).

The following concept statements of the development of forms and methods of

cynological support of law enforcement activities in Ukraine has been defined: regulatory and legal; scientific and methodical; organizational; material and technical; human resources; motivational. As advantageous forms of canine activity requiring development in the law enforcement sphere have been outlined mine action, the use of dogs in canine therapy and to detect various diseases. The author has formulated the recommendations on the increasing the efficiency such forms of use of special service dogs as “free search”, “controlled search” and “combined search”, forms of detection dogs’ use (when searching for people during emergency events, using the abilities of dogs within the olfactory forensic method).

Key words: service cynology, cynological support, canine support, law enforcement activity, law enforcement authorities, working dog, administrative and legal principles, forms, rules, standards, structure, provision, efficiency, optimization.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Селюков В.С. Адміністративно-правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні: монографія. Київ: видавн. дім «Інтернаука», 2020. 470 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Селюков В.С. Від міліції до поліції: правові проблеми, чинники, вектори реформування. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2013. №1 (60). С.198-206.

2. Селюков В.С. Післядипломна освіта працівників органів внутрішніх справ без відриву від виконання своїх службових обов'язків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. № 23, частина 1. С. 175-178.

3. Селюков В.С. Право на післядипломну освіту як елемент конституційного права на освіту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 1137 Серія Право*. 2014. № 18. С. 62-65

4. Селюков В. С. Право дитини на освіту: забезпечення реалізації можливостей та автономності. *Право і Безпека*. 2015. № 2. С. 38-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2015_2_10

5. Селюков В.С., Вуйма А.Г. Окремі питання правового врегулювання міграційної політики Європейського Союзу *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. №2 (73). С.126-135

6. Gurzhii T., Gurzhii A., Seluikov V. Public Administration of Personal Data Protection in Modern Ukraine. In *Politické vedy*. [online]. Vol. 21. No. 2. 2018. Pp. 138-158. ISSN 1335 – 2741 (Web of Science)

7. Селюков В.С. Організаційні проблеми, що виникають під час прийняття, реєстрації, та реагування на повідомлення в органах і підрозділах Національної поліції. *Science, research, development. Economy. Management. State and Law* 2018. №9 С. 35-39

8. Селюков В.С., Кушніренко Р.О., Константинов Д.В. Фізичне виховання як напрям підготовки поліцейських в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 4. С. 338-340 URL: http://www.pap.in.ua/4_2018/100.pdf

9. Селюков В.С. Національна поліція як суб'єкт кінологічного забезпечення. *Юридична наука*. 2019. № 1 С. 101-109

10. Voitsikhovskyi A., Vakumov O., Ustymenko O., Seliukov V. The observance of human right to freedom from torture in professional activity of the national police of Ukraine (Article 3 of the Convention for the Protection Of Human Rights And Fundamental Freedoms). *OBSERVARE - JANUS.NET* e-journal of International Relations. Volume 10. № 2 (November 2019-April 2020). Pp. 152-165 (Scopus).

11. Селюков В.С. Особливості здійснення патрулювання зі службовими собаками. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. №1. Том 2. С. 110-117.

12. Селюков В.С. Види суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні. *Юридична наука*. 2019. Випуск 2. С. 133-138.

13. Селюков В.С. Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні як об'єкт адміністративно-правового регулювання *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Випуск 6. Спецвипуск. Кропивницький : ТОВ «Полімед-Сервіс», 2019. С. 71-77.

14. Селюков В.С. Форми та методи організації роботи кінологів із собаками-рятувальниками. *Наукові записки. Серія: право | Scientific notes. Series: law*. 2019. Випуск 7 Спецвипуск. С. 75-80.

15. Селюков В.С. Характеристика вищих органів державної влади як суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019 Випуск 1. Том 2. С. 117-125.

16. Селюков В.С. Поява та розвиток службової кінології на території сучасної України. *Право і Безпека*. 2020. №1(76). С. 89-94.

17. Селюков В.С. Организационные принципы проведения соревнований среди кинологов правоохранительных органов. *Право и Закон*. 2020. № 1. С. 131-136. (Кыргызская Республика)
18. Селюков В.С. Мета кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2020. № 2. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/72.pdf
19. Seliukov V. General principles of cynological support of law enforcement activity. *Sciences of Europe*. VOL 5, No 53 (2020). P. 39-43.
20. Селюков В.С. Правовые основы кинологического обеспечения правоохранительной деятельности. *Legea și viața*. 2020. № 8-9. С. 82-88.
21. Селюков В.С. Зародження службової кінології (початкові етапи виникнення та розвитку собаківництва). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 208-213.
22. Селюков В.С. Перспективи удосконалення законодавства у сфері кінологічної діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Випуск 11. С. 145-151.
23. Селюков В.С. Розыскная работа служебной собаки как одна из форм кинологической деятельности. *KELM*. 2020. № 3. С. 140-147.
24. Селюков В.С. Гражданское общество как субъект кинологического обеспечения правоохранительной сферы. *KELM*. 2020. № 4. С. 124-130.
25. Селюков В. Використання службових собак Кримінально-виконавчою службою України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 6. С. 145-152.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Селюков В.С. Застосування службових собак для розшуку зниклих безвісті дітей. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України: зб. тез доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф.* (Харків, 11 квіт. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. С. 225-226.
2. Селюков В.С. Використання собак у службових цілях у давні часи.

Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 травня 2019 року, м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2019. С. 16-18.

3. Селюков В.С. Організація підготовки офіцерів кінологів у ЗВО МВС України. *Особливості та правові підстави застосування службових собак в оперативно-службовій діяльності правоохоронних органів: матеріали круглого столу (30 вересня 2019 року). Харків. 2019. С. 39-40.*

4. Селюков В.С. Поняття кінологічного забезпечення. зб. тез доп. на міжнар. наук.практ. конф. до 25-річчя створення ун-ту «Харківський національний університету внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994-2019 рр.)», Харків, 22 листоп. 2019 р. С. 420-421.

5. Селюков В.С. Періодизація виникнення та розвитку службової кінології. *Підготовка поліцейських в умовах реформування МВС України: Збірник наукових праць V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 29 травня 2020 р.). С. 45-46.*

6. Селюков В.С. Огляд функцій суб'єктів кінологічного забезпечення. *«Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: виклики та колізії»:* матер. весукр. наук-практ. конф. (Дніпро, 15.05.2020) Дніпроп. держ. універ. внутр. Справ. 2020 С. 234-236

7. Селюков В.С. Базові засади годування службових собак. *Особливості організації кінологічної діяльності правоохоронних органів в Україні : тези доп. учасників наук.-практ. семінару (м. Харків, 29 жовт. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020. С. 31-34*

8. Селюков В.С. Загальні засади племінної справи в кінологічних підрозділах в Україні. *Шляхи успіху та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн конференції (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020. С. 455-457*

ЗМІСТ

Розділ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Історія виникнення та становлення службової кінології	32
1.2. Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності як об'єкт адміністративно-правового регулювання	49
1.3. Мета та завдання кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.....	61
1.4. Принципи кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.....	71
1.5. Правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні та місце серед них адміністративно-правового регулювання.....	84
Висновки до розділу 1.....	95

Розділ 2. СУБ'ЄКТИ КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Види суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні: їх завдання та функції.....	101
2.2. Особливості діяльності Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та Президента України як суб'єктів управління у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності	114
2.3. Загальна характеристика правоохоронних органів як основних суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності:	
2.3.1. <i>Місце і значення Національної поліції України як суб'єкта кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.....</i>	<i>125</i>
2.3.2. <i>Адміністративно-правові засади діяльності Державної прикордонної служби України щодо кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності... </i>	<i>136</i>
2.3.3. <i>Компетенція та повноваження Державної служби України з надзвичайних ситуацій як суб'єкта кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.....</i>	<i>147</i>
2.3.4. <i>Завдання та функції Збройних сил України у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.....</i>	<i>157</i>
2.3.5. <i>Роль Державної митної служби України як суб'єкта кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.....</i>	<i>167</i>
2.3.6. <i>Особливості діяльності Кримінально-виконавчої служби України у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.....</i>	<i>179</i>
2.4. Роль та місце інституцій громадянського суспільства у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.....	190
Висновки до розділу 2.....	202

Розділ 3. ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК З МЕТОЮ ВИРІШЕННЯ РІЗНИХ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ

3.1. Форми та методи організації роботи та підготовки спеціальних службових собак	210
---	-----

3.2. Форми та методи використання розшукових службових собак та організація роботи на місці події, а також особливості їх дресирування.....	223
3.3. Форми та методи патрулювання зі службовим собакою, організації сторожової роботи.....	234
3.4. Форми та методи організації роботи собаки-рятувальника.....	243
3.5. Організаційно-правові засади проведення змагань з кінологічного багатоборства.....	253
Висновки до розділу 3.....	264
Розділ 4. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
4.1. Кадрове забезпечення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів в Україні.....	269
4.2. Матеріально-технічне забезпечення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів в Україні	
4.2.1. <i>Організація племінної роботи, вирощування та відбору службових собак</i>	286
4.2.2. <i>Порядок утримання та догляду за службовими собаками</i>	298
4.2.3. <i>Зміст та вимоги до санітарно-гігієнічного та ветеринарного забезпечення кінологічної діяльності</i>	311
Висновки до розділу 4.....	325
Розділ 5. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
5.1. Закордонний досвід діяльності суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності та можливості його використання в Україні.....	328
5.2. Перспективні напрями удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.....	363
5.3. Шляхи розвитку форм та методів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.....	373
Висновки до розділу 5.....	383
ВИСНОВКИ	386
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	395
ДОДАТКИ	444

ВСТУП

Актуальність теми. У зв'язку з євроінтеграційними процесами, що відбуваються в Україні, виникає нагальна потреба в оновленні існуючих механізмів функціонування усіх органів державної влади. Особлива увага у даному випадку має приділятися оновленню існуючих підходів до організації діяльності суб'єктів, діяльність яких безпосередньо пов'язана із протидією злочинності, забезпеченням публічного порядку та публічної безпеки, захистом прав і свобод громадян. Потреба в цьому зумовлена політичними та економічними реформами, військовими діями на сході нашої держави, збільшенням рівня злочинності, пов'язаної із незаконним обігом наркотичних засобів, зброї, боєприпасів, вибухових матеріалів, грошових знаків у вигляді банкнот, тютюнових виробів та їх переміщенням через державний кордон. Таким чином, сьогодні важливого значення набуває оптимізація діяльності усіх органів державної влади, що є безпосередніми суб'єктами правоохоронної діяльності, перегляд їх форм та методів роботи, вироблення системи заходів забезпечувального характеру, реалізація яких дозволить створити гідні умови для виконання працівниками правоохоронних органів покладені на них обов'язки.

Одним із інструментів здійснення правоохоронної діяльності уповноваженими на те суб'єктами є її кінологічне забезпечення. Відповідно до ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» службові собаки є одним із видів спеціальних засобів, яких можуть використовувати поліцейські для виконання своїх повноважень. Проте, варто зазначити, що службових собак в своїй діяльності використовують не лише поліцейські. Така практика є поширеною і для Збройних сил України, Національної гвардії України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Служби безпеки України. Для кожного із наведених суб'єктів притаманна своя специфіка використання службових собак та кінологічних команд для виконання різних оперативно-

службових завдань (охорона людей і об'єктів, затримання правопорушників, рятування людей під завалами, патрулювання, використання собак як бойової одиниці, засобу зв'язку та як транспортного засобу), методів їх утримання та дресирування для реалізації розшукових, пошукових, конвойних та охоронних функцій. Але, на жаль, сьогодні на рівні держави недооцінена ефективність та раціональність використання службових собак для виконання функцій, покладених на суб'єктів правоохоронної діяльності.

Правовідносини у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності переважно мають організаційний, публічний характер, що робить їх об'єктом адміністративного права, а це свідчить про те, що саме адміністративно-правове регулювання характерне для досліджуваної сфери. Питанням з'ясування сутності правоохоронної діяльності як комплексної наукової категорії та характеристиці особливостей діяльності різних правоохоронних органів присвятили свою увагу такі вчені як В. Б. Авер'янов, С. М. Алфьоров, О. І. Беспалова, С. Вергун, О. В. Виноград, В. В. Волік, В. В. Галуцько, Ю. В. Гаруст, І. А. Городецька, Б. В. Деревянко, О. І. Кисельова, Т. А. Кобзєва, А. М. Колодій, М. В. Корнієнко, Т. М. Кравцова, А. М. Куліш, В. І. Курило, М. І. Логвиненко, С. М. Мордюшенко, О. М. Музичук, П. В. Онопенко, О. О. Панова, В. В. Паховом, С. В. Пеньков, О. М. Полковніченко, С. В. Серховець, Є. Ю. Соболю, М. В. Старинський, В. В. Сухонос, В. В. Сухонос, Ю. С. Юнін, С. С. Юрко та ін. Вказані науковці ґрунтовно дослідили проблемні питання, пов'язані із особливостями діяльності правоохоронних органів; частково приділено увагу характеристиці кінологічного забезпечення діяльності різних правоохоронних органів. Проте, що стосується з'ясування ролі та значення кінологічного забезпечення як ефективного інструменту здійснення правоохоронної діяльності в Україні, то вказане питання, на жаль, не набуло свого належного наукового опрацювання.

Таким чином, недостатність наукового опрацювання проблем використання в діяльності правоохоронних органів службових собак та кінологічних команд для виконання різних оперативно-службових завдань, наявність законодавчих та

організаційних проблем у забезпеченні ефективності діяльності кінологічних підрозділів обумовлюють актуальність комплексного дослідження сутності та особливостей адміністративно-правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема дисертаційного дослідження спрямована на виконання основних положень Плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна — 2020», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 р. № 213-р., Концепції розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, та Національної гвардії України до 2020 року, затвердженої наказом МВС України від 24.05.2017 р. № 442, пунктів 2, 10, 17 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затверджених наказом МВС України від 11 червня 2020 р. № 454, пунктів 1.5, 1.14, 3.1, 3.3, 4.1, 4.2, 8.7, 8.14 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (протокол № 2), а також комплексних науково-дослідних тем Харківського національного університету внутрішніх справ: «Законотворча та законодавча діяльність в Україні» (державний реєстраційний номер 0113U008189), «Реалізація та удосконалення адміністративного законодавства України» (державний реєстраційний номер 0113U008197).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу існуючих наукових підходів, чинного законодавства України визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, а також шляхи їх удосконалення.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації необхідно вирішити такі

основні *задачі*:

–здійснити історико-правовий огляд і встановити закономірності становлення та розвитку службової кінології;

–охарактеризувати кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності як об'єкт адміністративно-правового регулювання;

–з'ясувати мету та завдання кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності;

–узагальнити принципи кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності;

–охарактеризувати правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні та з'ясувати місце в них адміністративного законодавства;

–окреслити коло суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні, уточнити коло їх завдань та функцій;

–з'ясувати особливості діяльності Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та Президента України як суб'єктів управління у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності;

–охарактеризувати правоохоронні органи як основних суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності;

–проаналізувати роль та місце інституцій громадянського суспільства у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності;

–визначити форми та методи організації роботи та підготовки спеціальних службових собак;

–охарактеризувати форми та методи використання розшукових службових собак та організація роботи на місці події, а також особливості їх дресирування;

–розкрити форми та методи патрулювання зі службовим собакою, організації сторожової роботи;

–окреслити форми та методи організації роботи собаки-рятувальника;

–з'ясувати організаційно-правові засади проведення змагань з кінологічного багатоборства;

–охарактеризувати стан кадрового забезпечення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів в Україні;

–розкрити зміст матеріально-технічного забезпечення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів в Україні;

–узагальнити зарубіжний досвід діяльності суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності та визначити можливості його використання в Україні;

–окреслити перспективні напрями удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні;

–сформулювати пропозиції щодо розвитку форм та методів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час організації та здійснення кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дослідження в роботі використано сукупність методів та прийомів наукового пізнання – як загальнотеоретичних, так і спеціально-наукових. За допомогою гносеологічного методу було охарактеризовано кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності як об'єкт адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.2). З використанням логіко-семантичного методу сформульовано низку понять, зокрема, таких як: «службова кінологія», «правоохоронна діяльність», «кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності», «суб'єкти кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності», «спеціальні службові собаки», «розшуковий собака», «форми підготовки службових собак», «методи підготовки службових собак», «кадрове забезпечення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів» (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 3.1-3.3, 4.1). Використання методу системного аналізу дозволило охарактеризувати правові засади кінологічного забезпечення

правоохоронної діяльності в Україні та з'ясувати роль адміністративного законодавства, дослідити систему суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, опрацювати форми та методи використання службових собак з метою вирішення різних оперативно-службових завдань та запропонувати шляхи їх розвитку (підрозділи 1.4, підрозділи 2.1-2.6, 3.1-3.5, 5.3). Порівняльно-правовий метод використано з метою узагальнення зарубіжного досвіду діяльності суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності та опрацювання можливостей його використання в Україні, вироблення рекомендацій щодо удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні (підрозділи 5.1, 5.2).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії управління, загальної теорії держави і права, адміністративного права, публічного управління та адміністрування, інших правових наук, службової кінології, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою роботи є Конституція України, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. У ході дисертаційного дослідження було також використано стандарти і рекомендовану практику діяльності спеціальних підрозділів К-9 правоохоронних органів Сполучених Штатах Америки, країн Європейського Союзу, національних центрів підготовки миротворців, досвід яких щодо організації належного кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності може бути використаний в Україні. Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять узагальнення практики діяльності Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України та Служби безпеки України, довідкові видання, соціологічні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першою спробою комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні, що дозволило обґрунтувати

низку нових концептуальних положень і висновків, надати практичні рекомендації з досліджуваних питань. До найбільш значущих належать наступні:

вперше:

– виокремлено ознаки кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності: 1) головною складовою є діяльність щодо використання собак для задоволення потреб суспільства та держави; 2) подвійна спрямованість кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності (зовнішній та внутрішній аспекти); 3) як правило закріплюється у підзаконних нормативних документах, що визначає досить специфічний характер правовідносин; 4) переважно регулюється нормами адміністративного права з одночасним використанням досягнень науки кінології; 5) має чітко визначений правовий інструментарій для забезпечення здійснення такої діяльності; 6) має широке коло суб'єктів кінологічного забезпечення;

– зважаючи на наявність неузгодженості положень ст. 3 та п. 2 ч. 1 ст. 27 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» в частині поширення дій вказаного закону на установи Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Служби безпеки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, запропоновано внести зміни до ст. 3, якими видалити ч. 2, а сам закон доповнити розділом «Особливості правил утримання, використання та поводження з тваринами у силових структурах»;

– аргументовано необхідність систематизації нормативно-правових актів (значна кількість яких станом на сьогодні є застарілою та неефективною), що регулюють особливості кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності;

– з'ясовано ознаки, притаманні суб'єктам кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності: 1) спільність мети та цілей діяльності, які відображають єдність її елементів і характерні для усіх суб'єктів; 2) використання особливого механізму досягнення поставленої мети – використання здібностей службових собак у різноманітних формах; 3) наявність взаємозв'язків між

елементами системи суб'єктів кінологічного забезпечення, що проявляється у міжвідомчій взаємодії та допомозі; 4) наявність чітко визначеної компетенції у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності; 5) наявність повноважень щодо прийняття управлінських рішень у сфері правоохоронної діяльності, а також безпосередньо можливість управлінського впливу на відносини щодо кінологічного забезпечення правоохоронної функції держави; 6) зацікавленість у розвитку кінологічного забезпечення з метою більш ефективної діяльності; 7) наявність спеціальної підготовки (для суб'єктів, які безпосередньо займаються кінологічною діяльністю);

– сформульовано авторську позицію щодо переліку ознак застосування розшукового собаки в діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів: застосування собаки з урахуванням його вмінь та навичок; ефективність розшукової роботи собаки прямо пропорційна оперативності прибуття на місце події; обов'язкове вміння собаки вести переслідування максимально довгий проміжок часу; систематичне відпрацювання навичок в різних умовах в залежності від місця, часу, оточення та інших обставин; доцільність застосування собаки має визначатися саме кінологом або його керівником; законність застосування собаки як запорука результативності в правоохоронній діяльності; зменшення упередженого ставлення кінолога до негативного результату діяльності собаки, що перешкоджає його застосуванню;

– обґрунтовано необхідність розробки та прийняття Закону України «Про кінологічне забезпечення діяльності правоохоронних органів», положення якого мають визначати: а) коло суб'єктів кінологічної діяльності у сфері забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони, принципи їх діяльності; б) вимоги до кінологів, які здійснюють службову діяльність у сфері підготовки, тренування, застосування та використання службових собак; в) загальні умови утримання службових собак, вимоги щодо ветеринарного забезпечення, годування, чищення, купання, перевезення, а також загальні засади розведення та вирощування собак; г) засади визначення підстав та меж застосування службових собак; д) застереження, заборони та заходи безпеки при поводженні з тваринами; е) дії, які

категорично забороняється вчиняти при поводженні з собаками; є) особливості притягнення до адміністративної відповідальності за порушення цих правил або вимог чинного законодавства у сфері захисту тварин від жорстокого поводження;

удосконалено:

– підхід щодо визначення моменту виникнення кінології як процесу зародження основних знань про поводження та догляд за собаками, процесу впливу на них з метою отримання максимально ефективної користі від їх існування у суспільстві (охорона людей і об'єктів, затримання правопорушників, рятування людей під завалами, використання собак на службі в поліції, патрулювання, полювання, використання собак як бойової одиниці, засобу зв'язку та як транспортного засобу);

– розуміння мети кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, під якою слід розуміти забезпечення належного стану упорядкованості суспільних відносин у сфері використання уповноваженими на те суб'єктами собак як у службовій, так і у повсякденній діяльності, свідченням ефективності якого є підтримання належних умов існування собаки та ефективне використання усіх його здібностей на користь суспільства та держави;

– характеристику системи суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, що складається із будь-яких інституційних утворень як в системі органів державної влади, так і інституцій громадянського суспільства, які в межах власних чітко регламентованих на законодавчому рівні повноважень здійснюють організаційно-управлінський вплив на процедурні питання, пов'язані з використанням собак в діяльності правоохоронних органів під час підготовки, тренування, утримання та застосування службових собак;

– уявлення про особливості діяльності Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, що належать до числа загальних суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, що підтверджується наявністю в них низки управлінських повноважень під час формування, реалізації та контролю за реалізацією відповідної державної

політики, а також наявністю в них спільних функцій: нормотворча, стратегічного планування, фінансова, кадрового забезпечення, контрольна;

– класифікацію цілей застосування службового собаки під час патрулювання за такими критеріями: а) в залежності від цільового призначення можна говорити про використання службових собак під час патрулювання з превентивною, охоронною або оборонною метою, в пошукових цілях; б) в залежності від стадії вчинення протиправного діяння – превентивне (попереджувальне), послідує патрулювання; в) в залежності від контактів з населенням – контактуюче та відсторонене патрулювання;

– перелік вимог, що висуваються до проведення змагань з кінологічного багатоборства: 1) правове закріплення ключових аспектів організації та проведення змагань; 2) однозначність критеріїв оцінювання виступів учасників змагань; 3) обов'язковість створення належних організаційних умов для реалізації заходів безпеки при проведенні змагань; 4) створення умов для належного матеріально-технічного забезпечення змагань (повнота, доступність та якість забезпечення приладдям); 5) створення умов для належного ветеринарного забезпечення змагань;

– розуміння спеціальної підготовки кінологів як процесу оволодіння кінологом разом із собакою специфічними знаннями для виконання покладених на кінолога обов'язків, удосконалення та розвитку наявних вмінь з метою підвищення ефективності оперативно-службової діяльності, а також конкретизації навичок та вмінь щодо виконання вузьконаправлених завдань;

– уявлення про принципи утримання та догляду за службовими собаками: нормативна визначеність; ветеринарне супроводження; першочерговою метою є здоров'я та високий рівень працездатності тварини; обов'язковість періодичного контролю стану здоров'я собак; особиста відповідальність; використання якісної продукції та інвентарю для утримання та догляду за собаками; підтримки та допомоги;

– характеристику підготовки працівників кінологічних підрозділів та службових собак відповідно, а також роботи в якості кінологічної команди (на

прикладі діяльності спеціальних підрозділів К-9 у Сполучених Штатах Америки, кінологічних підрозділів правоохоронних органів країн Європейського Союзу, національних центрів підготовки миротворців), що дозволило сформулювати пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства в частині проходження сертифікації кінологічних команд, навчання поведінці службового собаки при стрільбі, удосконалення процедур пошуку вибухових речовин, закріплення стандартів роботи собаки вдень та вночі, відправлення службового собаки «у відставку»;

дістали подальший розвиток:

– пропозиції щодо приведення національного законодавства у відповідність до вимог міжнародних стандартів у сфері використання мінно-розшукових собак, виявлення мін собаками, перевірки мінно-розшукових собак і кінологів; використання розшукових собак у прикордонних нарядах; припинення злочинів, пошуку та затримання злочинців, виявлення вибухових речовин, зброї, наркотичних засобів пошуку постраждалих осіб у разі вчинення терористичного акту із застосуванням вибухових речовин; виявлення контрабанди під час митного контролю; пошуку і виявленні в установах виконання покарань заборонених предметів і наркотичних речовин;

– характеристика взаємодії державних суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні з Міжнародною кінологічною асоціацією, Всеукраїнською громадською організацією «Кінологічна спілка України», Всеукраїнським громадським об'єднанням «Кінологічний клуб України», приватними ветеринарними закладами;

– рекомендації щодо підвищення ефективності таких форм застосування спеціальних службових собак як «вільний пошук», «контрольований пошук» та «комбінований», форм використання собак-детекторів (під час пошуку людей під час надзвичайних подій, використання здібностей собак в межах ольфакторного методу судово-медичної експертизи);

– пропозиції щодо внесення доповнень до Методичних рекомендацій щодо застосування кінологічних підрозділів Державної служби України з

надзвичайних ситуацій під час проведення пошуково-рятувальних робіт, якими слід розширити коло повноважень кінолога щодо роботи в парі із собакою-рятувником;

– пропозиції щодо створення у територіальних підрозділах кінологічних підрозділів окремих приміщень для зберігання зразків запахів, що використовуються для тренування службових собак, визначення методичних засад використання таких зразків, осіб, відповідальних за організацію дотримання правил безпеки та законності використання зразків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в подальшому вони можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері — в ході розроблення та удосконалення теоретико-правових питань кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності (*акти впровадження Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук від 02.09.2020 р., Науково-дослідного інституту публічного права від 07.09.2020 р.*);

– правотворчості — в процесі наукової та правової експертизи проектів законів та інших нормативно-правових актів з питань кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності;

– правозастосовчій сфері — з метою покращення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів (*акт впровадження Відділу організації кінологічної діяльності Національної поліції України від 28.08.2020*);

– навчальному процесі — під час викладання дисциплін «Адміністративна діяльність поліції», «Актуальні проблеми адміністративної діяльності поліції», «Кінологічне забезпечення діяльності підрозділів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку», «Кінологія», «Поліцейська діяльність», «Превентивна (профілактична) поліцейська діяльність», а також у ході підготовки лекцій і навчальних посібників з даної тематики (*акт впровадження в навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 08.09.2020 р.*).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в

цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення та висновки було оприлюднено на науково-практичних конференціях, зокрема: «Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України» (Харків, 2019), «Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції» (Суми, 2019), «Особливості та правові підстави застосування службових собак в оперативно-службовій діяльності правоохоронних органів» (Харків, 2019), «Харківський національний університету внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994-2019 рр.)» (Харків, 2019), «Підготовка поліцейських в умовах реформування МВС України» (Харків, 2020), «Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: виклики та колізії» (Дніпро, 2020), «Особливості організації кінологічної діяльності правоохоронних органів в Україні» (Харків, 2020), «Шлях успіху і перспективи розвитку Шлях успіху і перспективи розвитку» (Харків, 2020).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в одноосібній монографії, 25 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, у тому числі таких, що індексуються у науково-метричній базі Web of science та Scopus, тезах наукових повідомлень на 8 науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, 5 розділів, які містять 18 підрозділів та 9 пунктів підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації – 443 сторінки. Список використаних джерел містить 476 найменувань і займає 50 сторінок. Додатки займають 9 сторінок.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Історія виникнення та становлення службової кінології

Людство з часів зародження первісного суспільства до теперішнього часу високих технологій змінювало десятки тисяч разів і соціальні устої суспільства, і форми суспільно-політичного та державного ладу, релігії, способи ведення господарства та проведення військових дій. Але можна з впевненістю говорити, що незмінним увесь цей час, з давніх-давен, коли існування суспільства як такого і не вбачалось, до теперішнього часу, коли стрімкий розвиток технологій, способів задоволення фізіологічних та інших потреб суспільства випереджає час, є те, що поряд із людиною у будь-якій точці світу можна побачити найліпшого і найвідданішого друга – собаку.

У рамках даного підрозділу мова буде йти саме про історичні періоди розвитку науки про собак, часи, коли людство почало використовувати собаку з особистою користю для людини, або на користь суспільства. Метою є висвітлення закономірностей зміни способів та уподобань щодо використання здібностей собаки. Варто зауважити, що мова про розвиток кінології саме як науки про собак обмежується двохсотрічними рамками. Тому аналіз зачіпатиме не лише період становлення кінології як науки, а і часи коли собака, як дієвий та ефективний засіб, використовувався у повсякденному житті суспільства і тогочасній службі, а про кінологію ще мова і не йшла. Хоча варто наголосити на тому, що люди із спеціальними здібностями щодо дресирування та догляду за собаками згруповували певні знання і передавали їх нащадкам вже дуже давно. Чи вважати це появою кінології, чи ні, питання доволі складне. Але все ж таки, слід виходити з того, що наука це підхід до накоплення відповідних знань про навколишній світ,

а вивчення способів використання собаки також є діяльністю щодо накоплення, узагальнення та систематизації певних знань. Отже, у роботі під виникненням кінології вважатиметься процес зародження основних знань про поведження та догляд за собаками, а також процес впливу на них з метою отримання максимально ефективної користі від її існування у суспільстві.

Собаківництво виникло та використовується людством із давніх часів. Недарма собака завжди символізував вірність, пильність, відчайдушність. Існує гіпотеза, що саме собаки допомогли виживанню предків сучасної людини. Наші пращури широко та з надзвичайною користю використовували собак. Багато народів зводили їх у ранг священних тварин, наприклад народи Стародавньої Греції, Індії, Ірану, Мексики, Месопотамії та ін. У Київській Русі собаки охороняли міста та села, супроводжували в походах дружини князів. З часом люди навчилися використовувати собак у різних видах діяльності, що сприяло появі нових порід та створенню оптимальної системи дресирування тварин. Найдавніший кінологічний трактат «Собаче полювання» (підручник із дресирування та застосування собак) був написаний більше 2300 років тому воєначальником Ксенофаном із Афін. Деяко пізніше давногрецьким істориком Арріаном підготовлено «атлас» порід собак [248, с. 142; 338, с. 17].

В історії стародавнього світу існує багато згадок про собак, які були поруч із людьми. Так, наприклад, в Індії, хоча собака і вважався брудною твариною, але в історичних джерелах містяться згадки про псів, які супроводжували божества, які були тотемними тваринами родів, і навіть в Упанішадах (давньоіндійські трактати релігійно-філософського характеру) є собача літургія, а 4 пси Даттатрея вважаються втіленням 4 Вед [178].

У міфології стародавнього Єгипту згадується про існування такого бога як Анубіс (бог мертвих: людина з головою собаки). Однак варто звернути увагу, що археологічні знахідки залишків собак на території сучасного Єгипту, датовані приблизно 3 – 4 тис. років до нашої ери, свідчать не лише про божественне шанування собак [373]. Так, на відміну від більшості інших держав стародавнього світу, собаки Єгипту дуже широко використовувались як звичайні домашні

тварини, тобто існували для задоволення. Єгиптяни також використовували собак по-різному: для охоти та в якості сторожових собак.

В епоху Середнього царства (2050 – 1750 рр. до н. е.) з'являються «поліцейські» собаки для патрулювання. Пізніше з'являються великі собаки роду молосів, які використовуються переважно в якості зброї при військових походах. Цікавим є той факт, що згадки про використання собак для охорони отар худоби в якості пастуших собак відсутні [372]. Єгиптологи при вивченні тогочасних малюнків відзначають, що для зображень характерні різні породи собак. Тобто можна констатувати, що в той час вже відбувалося селекціонування собак, що варто вважати своєрідною частиною кінології як науки взагалі. Крім того єгиптяни були широко відомими дресирувальниками, адже серед одомашнених тварин були і мавпи, і шакали, лиси, кішки, і, авжеж, собаки [23]. Тому, варто наголосити, що спадок для кінології в цілому, залишений стародавніми єгиптянами є досить значущий, на що вказує безліч історичних матеріалів.

У стародавньому Римі також мало місце використання собак. Хотілося б відзначити, що крім застосування собак як зброї, римляни знайшли ще один спосіб розважатися. У Римі дуже популярним були травлі собак на ведмедів та биків, які відбувалися в амфітеатрах та були видовищем для тогочасного суспільства. Крім того, собак спеціально навчали для військової діяльності. Під час війни першу шеренгу війська в бою займали легкоозброєні воїни з собаками, головною задачею яких була контратака ворожої піхоти або коней, до приходу наступної шеренги – рабів, а вже потім і іншого війська [374; 89].

В Ассирії в давні часи на стінах палаців при розкопках знайдені зображення собак. Зображення датовані 900 років до н.е. [7] і приблизно 650 років до н.е. [435]. «Підготовкою бойових собак займалися спеціальні вчителі. З клинописних табличок відомо, що жителі провінції в Ніневії (столиця Ассирійської держави з VIII – VII століття до н. е., перебувала на території сучасного Іраку), які вирощували бойових догоподібних собак, звільнялися від податків в скарбницю, тобто вже в першій половині I тисячоліття до н. е. в ассирійців були фахівці цієї галузі. Вихованців для подальшої підготовки

підбирали ще цуценятами. Схоже, що саме асирійці першими почали використовувати бойових псів як самостійну військову силу. Широкі сильні груди, потужні грубі лапи і величезна щелепа з гострими іклами – такі вагомні риси яскраво вирізняли асирійських бойових собак від інших порід. Єгипетський папірус свідчить, що така собака могла з легкістю перекусити ногу кавалерійської кінноти і привести в панічний жах вершників» [7].

Людство, як вже зазначалося, використовує собак з самого моменту їх одомашнення. Чудовий слух, неймовірний нюх, сторожова уважність, злоба, сміливість у боротьбі з ворогом, і на сам кінець, тверда прив'язаність до хазяїна – все це навело людину на думку використовувати собаку у цілому ряді робіт [423, с. 6]. Сторожова робота, полювання, пізніше використання собак як бойової одиниці та засобу зв'язку, а в північних регіонах планети і як транспортного засобу, – все це є тією користю, яку людство отримує від одомашнення собаки на початкових етапах їх «спільного» (людей і собак) існування.

Варто підкреслити, що основним критерієм для періодизації визначено не лише часові етапи розвитку людства та існування собак поряд з людиною, а особливості використання собак, методів їх утримання та дресирування, напрямків застосування, вивчення їх будови та поведінки, а також визначні дати, які є значущими для розвитку сучасної кінології. Таким чином, періодизацію становлення кінології як науки, на нашу думку, варто розпочати початковим етапом приручення дикої тварини з метою використання її як сторожа та помічника у полюванні.

В. Язиков у свою чергу, розмежовує такі види діяльності, наголошуючи на тому, що це два різні етапи розвитку собаківництва [423, с. 8]. Тобто, перший етап знаменується тим, що людина цілеспрямовано використовує природні здібності собаки, здобуття їжі та більш гострі відчуття, особливо вночі. Варто погодитись з В. Язиковим в тому, що спершу використання собак на полюванні передбачало природний бій собаки з дичиною. Лише з часом, набуваючи досвід у роботі з собаками, людство починає використовувати собак для пошуку та переслідування здобичі, здійснюючи її здобуття особисто людиною.

Датування виникнення кінології, тобто початкового етапу, досі залишається невирішеним питанням. Адже археологічні знахідки свідчать про те, що в різних куточках світу одомашнення відбувалося по-різному. В рамках нашого дослідження наголосимо, що вважатимемо початком цього етапу приблизно 10 – 15 тис. років до н.е. Хоча деякі вчені стверджують, що домашні собаки існували і 30 тисяч років тому [51].

Після одомашнення люди починають розуміти, що значно краще використовувати здібності собаки шляхом підлаштування їх під повсякденну діяльність людини, так виникає напрям сторожового використання собаки в якості помічника на полюванні та війні.

Про сторожову службу свого часу грецький автор Aeneas Tacticus (приблизно IV сторіччя до н.е.) [418] у своєму творі «De obsidione toleranda» [419] описував мистецтво осади у стародавньому світі. Він достатньо уваги приділяв описанню способів та методів проведення осади та захисту від неї, де наголошував, що «Все найкраще в такі ночі із зовнішньої сторони стін прив'язати собак, що призначені для нічного полювання, які, звісно, на далекій відстані виявлять лазутчика з ворожого стану або перебіжчика, що потайки підбирається до міста або яким-небудь способом намагається вчинити втечу з міста. До того ж вони і вартового розбудять лаєм, якщо він навіть засне» [419]. Тобто автор того часу вже відзначає здібності собак до сторожової служби, що свідчить про їх (собак) використання у війні.

Використання під час війни не обмежувалось виключно сторожовою діяльністю. О. К. Нефьодкін зазначає, що при вивченні історичних джерел, перші згадки про собак під час війни можна віднайти в «Іліаді» Гомера. У творі саме йдеться мова про сторожових та мисливських собак. Жодних згадок про участь у боях немає. «Вони бродять по табору та по околицях, де разом зі своїми родичами з Трої поїдають незахоронені трупи воїнів» [211, с. 72]. Автор у своєму дослідженні вказує саме на перехід з використання у військовій справі мисливських собак, яких навчали нападати на ворожих коней для дестабілізації стройових порядків ворога до застосування підготовлених собак для

знешкодження не лише кінноти, а й іншої живої сили супротивника. «Для нападу на ворогів і несення сторожової служби собак використовували древні римляни, гуни, кельти та тевтони» [157].

Враховуючи такі дані, варто наголосити, що другим етапом розвитку є період використання собак для мисливства в якості помічника для мисливця (про це свідчить стародавній кінологічний трактат «Собаче полювання» [142]), а також зародження перших кінологічних підрозділів, які готували собак для військової служби. Мистецтво військового собаківництва, яке виходить з різних досліджуваних джерел, зароджувалося в Азії, а з плином часу «кочувало» із завойовницькими війнами у напрямку Європи та Африки.

Для тих же часів характерно і використання собак для відправлення послань. У роботі того ж Е. Тактика зазначається, що під час осади розвідники використовували собак для відправлення повідомлень у замок. Дресування собак для цього було не дуже складним. Собак, яких постійно годували у замках виводили силою за його межі, потім людина писала повідомлення і прив'язувала його до ошийника і відпускала собаку, який повертався до замку з повідомленням. Важливо з собою брати голодного собаку, бажання повернутися якого переважало над іншими його мотивами. Найчастіше для такої діяльності використовували сук з тічкою, які одразу ж поверталися до замку з повідомленням [419]. Таке використання особливостей фізіології та поведінкових аспектів у собаки свідчить про накопичення певного досвіду та об'єму знань.

Отже, підводячи проміжний підсумок, первинним періодом розвитку кінології вважаємо використання вроджених здібностей собаки як хижака для охоронної служби та полювання на дичину. Наступним етапом став перехід від використання собак на полюванні не як самостійного мисливця, а в якості помічника для людини, для якого собака знаходив дичину та підносив вже вбиту. Крім цього, до того ж періоду варто віднести і часи, коли собак почали використовувати у військових цілях під час битв, в якості бойової одиниці. Для даного етапу характерне первинне дресування необхідним навичкам, які стають у пригоді в різних сферах військової та мисливської справи. Варто наголосити, що

професія псарів була престижною, часто в них були підпорядковані чини, які виконували брудну роботу.

Важко говорити про чіткі часові рамки переходу від одного періоду до іншого у зв'язку з тим, що у різних частинах світу такі переходи відбувалися по-різному.

Так, у північних регіонах нашої планети ще до початку використання нарт з оленями використовували собак як транспортний засіб. Не можна чітко визначити час початку такого їздового собаківництва, але можна із впевненістю говорити, що в найвіддаленіших куточках півночі досі їздові собаки використовуються дуже широко: для доставки повідомлень та невеликих вантажів, для пересування та, в решті решт, для полювання [412, с. 5-6]. Історія корінних народів Сибіру, що мешкають у арктичній та субарктичній місцевості нерозривно пов'язана з їздовими собаками. «Наскальні малюнки, виявлені на півночі від озера Байкал, свідчать про те, що перші їздові собаки існували вже 4000 років тому. Стародавні мисливці, що кочували в районі Анадирського плоскогір'я, просто не вижили б без собак в суворих умовах північного краю. На собачих упряжках вони перевозили все своє спорядження і мисливські трофеї. Хоча собаки і не настільки сильні, як олені, але вони більш витривалі і краще пристосовані до вічної мерзлоті тундри» [107]. Про такий спосіб використання собак на благо людства варто говорити як про один з найдавніших, але такий який, на відміну від більшості інших, і у наш час не втратив актуальності [350, с. 46].

Досить важливо зазначити, що перші доісторичні етапи розвитку кінології у формі розповсюдження знань про можливості собаки у військовій справі та у полюванні, а також про форми та методи дресирування для такої діяльності, тривали достатньо довго. Дещо змінювались способи використання та застосування собак на полі бою, удосконалювались методи полювання, але сутність застосування собаки залишилась незмінною. Хоча варто наголосити, що робота щодо виведення нових порід або удосконалення так званої «племінної роботи» набувала поширення, про що свідчать історичні факти щодо появи тієї або іншої породи [341, с. 211].

З плином часу «собача служба» дещо удосконалювалась. Поряд з удосконаленням способів та методів дресирування удосконалювалося озброєння, з'являлися все більш сучасні прийоми ведення бою, збільшувалися армії. Історичні способи використання собак на службі не приносили вже очікуваних результатів, однак бойові собаки продовжували залишатися в строю. Вони як і раніше виконували завдання з охорони військ, фортець, супроводжували обози, несли сторожову службу і одночасно були живою зброєю в битві. «Всім добре відомі вікінги – народи, які в VIII – XI ст. населяли територію сучасної Норвегії та Швеції. Вони багато століть тримали в страху все прибережне населення Європи, відрізняючись великою жорстокістю, безстрашністю і раптовістю появи. У багатьох походах цих «лицарів відкритого моря» супроводжували сильні, злісні пси – брудасті хорти, які своєю жорстокістю змушували людей до втечі» [123]. Варто наголосити на тому, що з появою вогнепальної зброї собаки здебільшого зникають з самого поля бою, але повсякчас використовуються для піднесення патронів, доставки вантажів на поле битви, рятування поранених. Крім того, вони продовжують широко використовуватися у сторожовій службі.

Для кінології Середньовіччя характерне використання собак на службі в якості сторожових собак та бойових одиниць на полі битви. За часів франко-іспанської битви Генріх VIII надіслав у допомогу Карлу I солдат та собак у рівній кількості. В бою під Валенсією відбувся бій собак із різних сторін [173]. Крім цього і Фрідріх Великий та Наполеон I неодноразово наказували включити до складу своїх армій сторожових собак [424, с. 17].

«З винаходом зброї для полювання, роль собаки від активного борця зі звіром перейшла на роль шукача, збудника і підношувача вбитої птиці, перевівши собаку в розряд допоміжних засобів, так само як і з поліпшенням і розвитком техніки війни, з введенням у війська вогнепальної зброї, роль собаки стала змінюватися, активна боротьба з ворогом втратила своє значення; з іншого боку, висувається питання про більш пильну охорону, про більш продуктивну розвідку за допомогою собак, в яких, ролях і став використовуватися собака. Так

поступово собака перетворювався у допоміжний технічний засіб і під час воєнних дій.

Такі військові авторитети минулих і позаминулих століть, як Наполеон, Фрідріх Великий не обійшли поза увагою військову собаку, кажучи про необхідність її використання у військовій справі. Швидкість і витривалість собак привели до думки використання її для служби передачі, причому першим досвідом можна вважати роботу собак в Індії, коли при псуванні телеграфних ліній спеціально дресировані собаки приносили депеші, роблячи пробіги в 6 миль за 10 хвилин» [424, с. 16; 113].

Полювання з собаками у середньовіччі було привілеєм знаті та високого дворянства. Так, ілюстрації до книги «The Book of the Hunt of King Modus and Queen Ratio», над якою Генріхом де Феррьєром в 1370 році розпочата робота, містять багато зображень собак, які використовувались для полювання [399]. Говард Блэкмор у своїй книзі про полювання різних часів систематично згадує про собак, які були вірними помічниками при полюванні [21]. В одній з мініатюр Tacuinum Sanitatis [472] на малюнку «Полювання на кабана» зображено собак, які ведуть із звіром бій. Тобто можна констатувати, що використання собак у полюванні набуло значного поширення у добу середньовіччя.

«Одна з ключових собачих функцій, виконувана на службі у людини, закладена самою природою, – винищення пацюків, найнебезпечніших шкідників і переносників хвороб. Людина удосконалила природний талант полювання собак на щурів і вивела десяток різних порід щуроловів. Собаки-щуролови є у всіх куточках землі, де водяться ці хижі гризуни, ведучи хоробрый бій з їх незліченними ордами, собаки-щуролови здобули повагу людини, а найбільш здібні з них стали предметом гордості своїх господарів» [371].

«Англійський король Яків I наказав привезти з Едінбургу пів десятка «земляних» собак, або тер'єрів, для відправки в якості подарунка до Франції. Вважається, що саме такі собаки були предками нинішніх керн-тер'єрів, яких більше 300 років (XVII – XVIII століття) тому використовували в Шотландії для знищення гризунів-шкідників» [389]. Такі згадки свідчать про те, що в

тогочасному світі широко використовувалися собаки як біологічний метод боротьби з гризунами. «У той час ловля щурів була однією з нагальних проблем. Тер'єри відзначилися і в цьому. Вони могли одним укусом убити гризуна і відкинути його у бік. У боротьбі з щурами важлива спритність. Їх ловлять одним кидком, не даючи вкусити себе. У XVII столітті популярною стала показова травля щурів» [109].

Розвиток суспільства супроводжувався і розвитком різноманітних напрямів його життєдіяльності. Окрім військової служби різні породи собак використовували за різним призначенням. До середніх віків зберіглась така розвага для знаті як травля собак на биків та ведмедів. Але з розвитком суспільства такі «аткраціони» почали зникати через розвиток течії гуманного поводження з тваринами. Так, на заміну описаній розвазі прийшла інша – травля собак на щурів, що в подальшому переросло у професійну діяльність.

Ще одним службовим напрямом собаки стає особиста охорона знаті у різних країнах. Собак тренують не тільки для охорони людей, а й для охорони приміщень або покоїв. Наприкінці XV століття угорські вельможі почали постійно використовувати в якості особистого охоронця таку велику собаку як – кувас, що в перекладі з турецького «охоронець спокою». Середньовіччя не сильно змінило форми та методи застосування собак, вони охороняли господарів, палаци та володіння, використовувалися у бою. Нововведенням стає натаскування собак на затримання людей у період рабовласницької торгівлі португальців, які в той час активно займалися вивозом рабів з Африки [123]. Таке дресирування на пошук людей мало як негативні, так і позитивні моменти для суспільства. Так, не тільки ловля зрадників, розвідників та рабів мала місце у роботі собак, останні використовувалися і в якості рятувальників у певних районах світу.

Однією з найяскравіших історій, пов'язаних з виникненням такого напрямку службового собаківництва як підготовка собак-рятувальників, є історія виникнення породи сенбернар, виникнення якої приписують до часів середньовіччя, а територіально до Швейцарії [185, с. 121]. «Собака породи сенбернар по кличці Баррі, знайшов і врятував в Альпійських горах загублену

дитину. Вмираюче від холоду і голоду дитя сховалося в скелястій печері, де і знайшов його розумний пес. Спочатку він ретельно вилизав руки і обличчя дитини, відігриваючи його. Потім ліг на черево, підставляючи спину. Знесилений хлопчик насилу заліз на Баррі, чіпляючись за довгу собачу шерсть, і захопився за його нашійник» [10]. Від назви монастиря Святого Бернара і пішла назва сучасної породи собак – сенбернар. Того часу ченці спеціально дресировали собак кремезної статури та добродушного норову на пошук людей під завалами лавин та у гірській сніжній місцевості.

У XV – XVII століттях почався стрімкий розвиток селекційної роботи стосовно виведення нових порід собак. Це пов'язано, в першу чергу, з урізноманітненням напрямів використання собак на полюванні, на війні, як декоративних, для розваг (собачі бої та травля на диких звірів), винищення шкідників. Неможливо визначити достовірно час походження тієї або іншої породи, але в цьому контексті варто наголосити, що період значного збільшення породного різноманіття собак необхідно виділити в окремий етап розвитку кінологічної науки.

Таким чином, як проміжний підсумок варто зазначити, що у Середньовіччя дуже популяризуються розведення собак різної спрямованості від полювання (висліджування здобичі, збудження дичини та піднесення вбитих птахів) і військової справи до винищення щурів, рятування людей під завалами, охорони людей і об'єктів, затримання людей, розваги та просто в якості декоративних домашніх тварин. Тому вважаємо за доцільне цей період виділити окремо та характеризувати його стрімким розвитком суспільного собаківництва. Тобто такого, яке ще не мало чіткого наукового підґрунтя, здійснювалося не систематично, а в залежності від проявленої ініціативи тими чи іншими людьми у тій чи іншій частині світу.

Як зазначає О.В. Кубишко, «собаківництво – це великий і найдавніший пласт людської культури, що викликає інтерес і переживає підйом як мінімум з середини XIX століття, коли урбанізація і розвиток техніки все більше почали відокремлювати людину від природи. Кімнатні тварини, а найбільш популярні з

них собака і кішка, практично ідеально вбудовуються в змінюваний побут людини, починаючи виконувати нові функції, в даний час найбільш затребуваною серед яких є функція компаньйона» [159, с. 161]. Саме пік популярності на собак-компаньйонів, який припав саме на початок-середину XIX століття, можна виділити наступним етапом виникнення та розвитку кінології, адже розповсюдження порід собак і виокремлення з-поміж них собак-компаньйонів є знаковим для кінології, через те, що саме такий напрям собаківництва наразі є найрозповсюдженішим у наш час.

Крім цього, великого значення для суспільства у світлі поширення собак як домашніх тварин набувають процеси порівняння та змагальності між собаками як з естетичної точки зору, так і з робочих якостей. Такий розвиток різноманіття порід призводить до виникнення нової розваги у суспільстві, яка в сучасності іменується як виставка собак. Перша виставка собак відбулася в ратуші у м. Ньюкарл-он-Тайн у 1859 році. Наступні 14 років стали роками систематичних експериментів щодо організації таких заходів, що згодом призвело до створення першого в світі собачого клубу (The Kennel Club) у 1873 році. Організаторами клубу вбачалося систематизувати правила проведення змагань на виставках та порядок проведення самих виставок. У 1874 році була надрукована перша племінна книга The Kennel Club. Крім того, у 1880 році було випущено перший щомісячний реєстр імен собак, завдяки якому можливо отримати інформацію про саме цю собаку, її породу та про родовід [454]. У вересні 1884 року в Сполучених Штатах Америки створюється The American Kennel Club зі схожими цілями [453].

Однією з цілей створення таких організацій, поряд із означеними вище, стає породна класифікація собак. Донині ці два клуби є найбільшими і найвпливовішими, стандарти порід цих клубів є визначальними в сучасному світі. Тому період створення таких клубів варто виділити в окремий етап розвитку кінології.

Наступним важливим етапом розвитку кінології варто виділити початок використання собак на службі в поліції. Родоначальником використання службових собак у поліції є австрійський криміналіст, професор Празького

університету Ганс Гросс. У своїй статті «Помічник жандарма» автор наголошує, що собака повинна бути вірним супутником жандарма на службі, і в силу своїх почуттів собака здатен замітити те, що не під силу людині [96]. Це було своєрідним поштовхом до виникнення кінологічних підрозділів у ряді країн Європи. Так, у Німеччині, Австрії, Англії, Бельгії, Швейцарії та Голландії створюють кінологічні підрозділи у складі поліції.

У 1895 році у м. Смоленську виходить російською мовою праця Г. Гросса «Руководство для судебных следователей, чинов общей и жандармской полиции» [247, с. 96], що стає поштовхом для більш ретельного вивчення порядку і широкого застосування службових собак у поліцейській діяльності. Лідером за чисельністю та підготовленістю собак у той час стає Німеччина, звідки і починають вивозитись цуценята німецьких вівчарок та ельдертерьерів спочатку для санітарної служби, які в подальшому перепрофілювалися у поліцейських собак. Згодом «знаковою подією стало створення в 1908 році найбільшої для того часу організації, яка іменувалася «Товариством заохочення застосування собак в поліцейській і сторожовій службі». Головним завданням цього об'єднання, в яке входили військові, жандарми і поліцейські, була підготовка кінологів, здатних дресирувати і застосовувати собак на службі. Тоді ж стали виникати розплідники собак службового призначення. За перші чотири роки існування суспільства для потреб поліції було підготовлено 135 фахівців службового собаківництва» [402].

Історія використання службових собак на території Російської імперії, а в подальшому і Радянського Союзу, у складі яких знаходилась Україна, досить цікава та насичена. Відомо, що в 1904 році у Київське міське управління поліції привезено з Німеччини дві службові собаки, які у січні 1905 вже дають результати своєї роботи. «У 1905 році начальник розшукової частини Київської міської поліції Г. Рудий видав «Інструкцію чинам Київської розшукової поліції», в якій було вироблено перші методичні рекомендації щодо залучення собак – шукачів при розслідуванні злочинів: «§70... у багатьох випадках під час відшукування слідів злочинів, нечітких або загублених на проїзній дорозі, незамінну послугу можуть надати собаки-шукачі. § 106 ... під час розшуку трупа, закопаного у

землю, дуже добре облити її гарячою водою, а потім пустити собаку-шукача для обнюхування ґрунту після випаровування» [407, с. 35; 41, с. 161].

Пізніше, з поширенням відомостей про можливості розшукових собак у 1907 році починається процес створення кінологічних центрів у масштабах усієї країни. Величезний внесок у розвиток тодішньої службової кінології здійснив В.І. Лебедев, посадовець з особливих доручень МВС Російської імперії, який в організації розшукової діяльності велику увагу приділяв новітнім методам: дактилоскопії, антропометрії, словесного портрета, а особливо використанню службових розшукових собак. Під його керівництвом, після його відряджень до провідних країн Європи з метою оволодіння знаннями з організації кінологічних підрозділів та підготовки службових собак, у 1908 році створено Російське товариство заохочення застосування собак у поліцейській та сторожовій службі [33]. Він свого часу також наголошував, що службові собаки є невід'ємною частиною механізму «національного державного самозахисту», і поліцейських собак так само можна та варто використовувати і у воєнних цілях [166].

Це і стає відправною точкою систематичного застосування службових собак в поліцейській діяльності на території сучасної України. Крім цього у січні 1910 року у м. Харкові за ініціативи та підтримки харківського губернатора М.К. Катеринича створено розплідник розшукових собак при розшуковому відділенні поліції. Діяльність харківських розшукових собак вважалася однією з найкращих в імперії і у 1912 році в 10 повітах Харківської губернії було закріплено по одному поліцейському собаці [406, с. 135]. Досвід використання службових собак для розкриття злочинів розповсюджується дедалі більше завдяки висвітленню інформації про діяльність того чи іншого службового собаки. Так, вже у 1912 році у Київському жандармському управлінні залізниць було створено розплідник розшукових собак. Ініціатором якого став його начальник полковник Левандовський, який в свою чергу придбав двох розшукових собак у Петербурзі. Саме він видає інструкційний лист і розсилає його по підрозділах, в якому

міститься вказівки щодо порядку та підстав виклику провідника зі службовим собакою [112].

Розповсюдження практики застосування розшукових собак за часів Російської імперії на початку ХХ століття не припинилося і після революції та першої світової війни. А навпаки, набула ще більшого розвитку. Під час укладення Версальського договору у нього був включений цікавий пункт, відповідно до якого Німеччина повинна здати певну кількість собак, які придатні для військових цілей [158, с. 8].

У Радянському Союзі продовжувалась робота щодо дресирування та розведення службових собак і довгий час вона особливо не змінювалась. Знаковим для тогочасної кінології є постать І.Г. Крилова, який присвятив свою діяльність дресируванню службових розшукових собак для кримінального розшуку. Видана ним книга «Дрессировка служебно-розыскных собак. Практическое руководство» [158] стає настольною книгою для провідників службових собак НКВС СРСР. У світовій практиці відомою постаттю є Конрад Мост [34] – німецький дресирувальник, полковник. Методи його дресирування характеризуються перевагою механічного впливу на собак та жорстокості. На відміну від нього І.Г. Крилов у своїх посібниках починає широко використовувати учіння про рефлекси І.П. Павлова, на підставі якого виробив основні правила дресирування [353, с. 92-93].

На початку ХІХ століття дуже популяризується собаківництво та починається наступний етап розвитку кінології, який знаменуються посиленою науковою розробкою даного напрямку суспільних наук. Діяльність видатного російського фізіолога Івана Петровича Павлова, яка в результаті призвела до виникнення власної назви «рефлекс собаки Павлова» та багато висновків щодо розвитку рефлексів та порядку їх формування у собаки.

Внесок І.П. Павлова в кінологію є дуже вагомим. Окрім усім відомого експерименту щодо виділення слини при загорянні світла у собаки Іван Петрович розтлумачив світу про: рефлекси взагалі (умовні і безумовні); орієнтовні реакції та їх характер; подразники та їх види; типи та принципи вищої нервової

діяльності собаки; процеси гальмування та збудження; відхилення у діяльності головного мозку собаки [226]. Висновки І.П. Павлова нині у кінології використовує кожен спеціаліст-кінолог, адже саме формування умовних рефлексів, які базуються на безумовних є головною задачею під час підготовки собаки до будь-якого виду діяльності: від охоронної служби до підготовки собаки-поводиря.

У військовій службі також відмічаються прогресивні моменти в кінологічному напрямі, службових собак систематично використовують як їздових, санітарних, посильних, патрульних, охоронців, сторожових, пошукових. Під час другої світової війни собак починають використовувати в якості дистанційної вибухівки для знищення ворожих танків, а також для охорони та катування людей у концлагерях.

Варто зазначити, що період широкого розповсюдження використання собак на службі в поліції та армії з початку ХХ століття і до кінця Другої світової війни необхідно виділити в окремий етап розвитку кінології. Крім цього варто наголосити, що післявоєнний час характеризується значним регресом у цьому напрямі, однак з середини 50 років даний напрямок відроджується і за своїми процесами він дуже схожий на попередній етап.

Використання собак у поліцейській діяльності для пошуку за запаховим слідом призводить до виникнення такого напрямку науки криміналістики як одорологія. Завдяки їй стає можливим дослідження запахових слідів за допомогою службових собак. Деякі вчені стверджують, що криміналістична одорологія, а разом з нею і собаки-детектори (такі, які знаходять такий самий запах, що їм дали для зразка) починає виникати у 1960-ті роки [385, с. 150].

«Із винаходом у 1965 році власне одорологічного методу даний напрямок собаківництва поступово перетворився у лабораторне одорологічне дослідження і, врешті-решт, оформився у вигляді комісійної одорологічної експертизи. Поряд з цим й позалабораторні одорологічні напрямки також не припинили свого розвитку, методика їх удосконалювалася, з'являлася необхідність у пошуку по слідах запаху у повітрі все нових і нових речових джерел, у першу чергу,

наркотиків, вибухових пристроїв тощо» [162, с. 12]. У цьому ж році В.В. Безруков, А.І. Вінберг, М.Г. Майоров і Р.М. Тодоров здійснюють винахід одорологічного методу відбору запаху з подальшим використанням його для занюхування пошуковим собакою [16]. Здійснення такої діяльності не несе систематичного характеру, собаки використовуються в умовах місцевості і дана форма застосування собаки більше схожа на пошукову діяльність.

І аж у 1989 році К.Т. Сулімов та В.І. Старовойтов розробили першу методику підготовки собак-детекторів для використання під час криміналістично-odoroлогічної експертизи у лабораторних умовах [384], що стає початком нового напрямку використання собак у правоохоронній діяльності країни. Таким чином, наступним етапом становлення кінології варто вважати період виникнення, розвитку та початку використання собак для одорологічної експертизи.

І останній етап, на нашу думку його варто назвати новітнім етапом розвитку кінології, датується кінцем ХХ століття – початком ХХІ століття. Часи, коли технічний прогрес перевершує усі можливі рамки, а практика застосування службових собак не тільки відкрила нові горизонти, а й набуває шалених темпів впровадження у найрізноманітніші сфери соціального життя.

Більш повне описання усіх напрямів використання та застосування собак у правоохоронній діяльності новітнього етапу буде наведено у наступних розділах дослідження.

Підводячи проміжний підсумок, усю історію суспільства варто орієнтовно розділити на такі 9 етапів:

1) початковий доісторичний етап, який характеризується прирученням собаки та використання його природних здібностей без пристосування до людського існування (10 – 15 тис. років до н.е.);

2) етап, коли собак починають використовувати в якості помічника на полюванні та війні, в арміях з'являються кінологічні підрозділи, зароджується практика використання собак для відправки повідомлень (приблизно IV сторіччя до н.е.);

3) поява вогнепальної зброї призводить до того, що собаки відходять на другорядний план в якості «технічного» засобу; початок інтенсивного дресирування собак, поява собак-рятувальників, а також собак для пошуку та затримання людей (у рабовласницьких країнах) (період Середньовіччя);

4) етап значного збільшення кількості порід собак, що призводить до появи таких собак як собаки-компаньйони, що призводить до початку проведення змагань та виставок, появи перших в світі кінологічних клубів (початок – середина XIX століття);

5) поява перших розшукових собак у поліції (кінець XIX століття);

6) етап нових підходів до дресирування на підставі висновків І.П. Павлова (початок XIX століття);

7) регресивний етап в історії розвитку кінології, який пов'язаний з післявоєнним часом (1945 – 1965 роки);

8) етап зародження нового напрямку використання службових собак-детекторів – в якості інструмента для проведення одорологічної експертизи (1960-ті –1980-ті роки);

9) новітній етап, настання якого зумовлено стрімкими темпами технічного прогресу та застосуванням службових собак у різних сферах суспільного життя (кінець XX століття – початок XXI століття).

1.2. Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності як об'єкт адміністративно-правового регулювання

Існування держав передбачає наділення їх певними функціями для досягнення мети їх створення – організація суспільства та сталий його розвиток. Крім того варто погодитись з думкою наукової спільноти про те, що однією з основних функцій держави є правоохоронна функція. Умови існування сучасного суспільства вимагають постійного пристосування до нових викликів. Так, процес

реформування та удосконалення усіх інституцій держави є плинним і таким, що ймовірно за все не закінчиться. Тому актуальність дослідження різних напрямів реформування суспільних відносин не викликає сумніву.

Сучасні реформаційні перетворення не залишили поза увагою і правоохоронну систему – важливих інституцій сучасного суспільства та держави. Сучасність вимагає, щоб комплекс заходів, спрямованих на удосконалення та пристосування правоохоронної системи, став частиною реформаторських змін. Водночас не можна сказати, що реформа правоохоронної системи не забезпечила досягнення ефективних результатів. Правоохоронна система, покликана реалізувати правоохоронну функцію, а також здійснювати через своїх суб'єктів правоохоронну діяльність. Але, нажаль, така діяльність не завжди має відповідні інструменти для реалізації певних заходів. Тому актуальність дослідження змісту та окремих напрямів правоохоронної діяльності є достатньо доречним напрямом не тільки наукової, а й прикладної діяльності як науковців, так і суб'єктів здійснення правоохоронної діяльності.

Визначено, що серед функцій держави, яка є однією з визначальних серед інших, є правоохоронна. Рівень забезпеченості даної функції є основною передумовою при визначенні перспектив розвитку держави та стану захищеності населення. Отже, погоджуємося із позицією О.І. Безпалової, яка зазначає, що від ефективності реалізації правоохоронної функції безпосередньо залежить сам стан існування держави та перспективи її розвитку, правоохоронна спрямованість держави є свідченням забезпечення балансу прав і свобод громадянина та інтересів держави» [15, с. 26-27]. Варто підтримати цю думку О.І. Безпалової, яка досить широко трактує зміст правоохоронної функції держави, акцентуючи увагу на значущості даного напрямку діяльності держави.

Крім того, О.І. Безпалова слушно підкреслює, що правоохоронна спрямованість держави є свідченням забезпечення балансу прав і свобод громадянина та інтересів держави, а правоохоронна функція, окрім внутрішнього аспекту ще має і зовнішній аспект, що є свідченням значимості та важливості забезпечення реалізації даної функції [15, с. 454]. В даному контексті вдало

зазначає Р.Я. Шай: «сучасна держава має не одну правоохоронну функцію, як вважає більшість науковців, а декілька – внутрішні та зовнішні правоохоронні функції. До внутрішніх належать: охорона прав і свобод людини; функція забезпечення правопорядку. До зовнішніх правоохоронних функцій слід віднести участь держави в охороні прав і свобод людини на міжнародній арені та участь держави у підтримці міжнародного правопорядку» [408, с. 358].

Різноманіття тверджень та суджень стосовно змісту правоохоронної функції держави свідчить про актуальність та значущість правоохоронної функції. Для дослідження вважаємо за необхідне приєднатись до позиції О.М. Полковніченка, який стверджує, що «правоохоронна функція держави – є це забезпечений системою необхідних ресурсів комплексний напрямок діяльності держави, який об'єднує низку заходів (у тому числі примусових), заснованих на принципах справедливості та ефективності, що спрямовані на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних та масових порушень законності й правопорядку. Дане розуміння правоохоронної функції враховує сервісну спрямованість держави на сучасному етапі історичного розвитку і, відтак – державних органів, що забезпечують реалізацію вказаної функції» [245, с. 43; 154, с. 369].

Реалізація правоохоронної функції держави передбачає здійснення певної низки заходів, що в свою чергу можна розуміти як правоохоронну діяльність.

Для визначення основних положень дослідження варто здійснити певний аналіз змісту терміну «правоохоронна діяльність». Адже саме правоохоронна діяльність має першочергове значення для конкретизації напрямів діяльності відповідних органів та структур.

На думку В.Е. Студенікіна, правоохоронна діяльність є однією з найважливіших функцій держави, яка виступає в ролі суб'єкта управління що організує життєдіяльність суспільства, успішність якого можлива лише за умов забезпеченості належного правопорядку [383; 180, с. 42]. Автор пропонує розгорнуте визначення правоохоронної діяльності, в якому дана діяльність є

функцією з охорони прав і свобод людини і громадянина, власності та громадського порядку, конституційного ладу від злочинних посягань та правопорушень, а також попередження (профілактики) злочинів, де ці функції притаманні державним органам і громадським об'єднанням (організаціям)» [383; 180, с. 42].

Заслужує на увагу підхід Л.К. Савюка, який розглядає правоохоронну діяльність в широкому і вузькому сенсі. У широкому сенсі правоохоронна діяльність – це «владно-організуюча діяльність компетентних органів і осіб, спрямована на охорону прав і свобод громадян, забезпечення законності та правопорядку в суспільстві» [331, с. 16, 18; 203, с. 125]. У вузькому сенсі – це діяльність спеціально уповноважених (компетентних) органів забезпечення законності і правопорядку, які існують тільки (або переважно) для виконання таких завдань, як виявлення, припинення і попередження правопорушень, застосування різних санкцій до правопорушників і реалізація заходів впливу» [331, с. 16, 18; 203, с. 125].

Більшість авторів наголошують, що правоохоронна діяльність притаманна саме державним органам та структурам. Але, варто підтримати думку С.С. Юрка, який досліджував недержавну правоохоронну діяльність і наголосив, що правоохоронна діяльність є характерною і для недержавних інституцій. Вказаним науковцем підкреслено, що «остаточне формування теорії правоохоронної діяльності є ще далеким від завершення. Так, дослідникам поки що не вдалося дійти згоди стосовно базових елементів правоохоронної діяльності (об'єкт, функції, перелік суб'єктів тощо). Незавершеність теорії правоохоронної діяльності має прояв також у загальній недооцінці значення недержавних інститутів у забезпеченні правопорядку. Така недооцінка може бути пояснена нашим тоталітарним минулим, коли роль держави абсолютизувалася у всіх сферах суспільного буття, що прямо суперечило базовим ідеям громадянського суспільства у цілому» [421, с. 7]. Таким чином, у подальшому нашому дослідженні будемо вважати, що коло суб'єктів здійснення правоохоронної діяльності не обмежується виключно державними інституціями або органами, а

включає низку недержавних організацій та інших інституцій громадянського суспільства.

Правоохоронна діяльність визначається як система заходів, спрямованих на виконання Конституції, законів та інших нормативно-правових актів держави. Вона є засобом зміцнення законності й правопорядку, забезпечення конституційних прав громадян [411, с 47; 17, с. 31].

В.В. Микитенко, досліджуючи теоретико-правові аспекти правоохоронної діяльності та окреслюючи мету правоохоронної діяльності, визначає завдання правоохоронної діяльності, до яких відносить: «захист встановленого Конституцією України суспільного ладу держави; захист прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій, установ, суб'єктів усіх форм власності; захист суверенітету та територіальної цілісності України; захист прав і свобод людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки» [192, с. 241]. В даному випадку зміст завдань не зовсім відповідає змісту правоохоронної діяльності, адже з аналізу окреслених завдань можна дійти висновку, що правоохоронна діяльність обмежується виключно правозахисними завданнями. Останні є частиною правоохоронної діяльності, але вважаємо, що обмежуватись виключно правозахисною спрямованістю не варто. На нашу думку, варто додати, що правозабезпечувальна діяльність, тобто такий напрям діяльності, який спрямований на забезпечення реалізації прав і свобод громадян, а також створення нормальних умов існування суспільства, є більш значущим для сервісно спрямованої діяльності державних органів та інституцій.

Таким чином, сучасна наукова спільнота і досі веде палкі дискусії з приводу змісту терміну «правоохоронна діяльність», про що свідчить велика кількість наукового матеріалу, а також постійна пріоритетність даного напрямку у більшості наукових стратегій та планів. У нашому дослідженні пропонується використовувати поняття «правоохоронна діяльність» як діяльність уповноважених органів, підрозділів або служб держави, а також недержавних організацій, спрямовану на забезпечення належного стану реалізації населенням своїх прав та свобод, охорону суспільства і держави від протиправних посягань,

підтримання взаємовідносин у безпечному та упорядкованому стані шляхом забезпечення публічної безпеки та порядку, а також будь-яку іншу сервісну діяльність, спрямовану на охорону та забезпечення прав і свобод людини. Тому в дослідженні термін «правоохоронна діяльність» розглядатиметься у широкому сенсі з метою якнайбільшого розкриття усіх аспектів її кінологічного забезпечення.

Правоохоронна діяльність – це напрям, якому відповідають усі дії, що здійснюються з визначеною метою. Тобто можна казати, що комплекс дій, спрямований на досягнення тієї чи іншої мети, варто розглядати як певний вид діяльності. А кожна діяльність, відповідно, має якимось чином здійснюватися. Для цього існує низка аспектів, завдяки яким будь-який вид діяльності від декларованого стає реальним. До них можна віднести: суб'єктів здійснення такої діяльності, чітко окреслений зміст діяльності, її форми та методи, а також інші заходи забезпечення. Саме на зміст забезпечення діяльності варто звернути увагу, адже дослідження суб'єктів, змісту, форм та методів діяльності як державних, так і не державних структур можна знайти в працях багатьох вітчизняних та закордонних вчених.

Тлумачний словник В.І. Даля роз'яснює поняття «забезпечувати», «забезпечення» як «надати все необхідне» [72, с. 577]. Інші тлумачать його як «постачання чогось у достатній кількості, задовольняти кого-/що-небудь у якихось потребах. Надання кому-небудь достатніх матеріальних засобів до існування. Створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось. Захищати, охороняти кого-/що-небудь від небезпеки» [38, с. 375]. О. І. Безпалова у своєму монографічному дослідженні констатує, що під «забезпеченням» варто розуміти «здійснення діяльності спрямованої на створення належних умов функціонування будь-чого чи будь-кого» [15, с. 154]. Н. Б. Болотіна, в свою чергу, розглядаючи зміст понять та термінів у власному дослідженні прав людини, трактує «соціальне забезпечення» як «організаційно-правову діяльність держави щодо матеріального забезпечення, соціального утримання, обслуговування надання медичної допомоги за рахунок спеціально

створених фінансових джерел осіб, які зазнали соціального ризику, внаслідок якого втратили здоров'я та/або засоби до існування і не можуть матеріально забезпечити себе та своїх утриманців» [27, с. 37 – 39]. Тобто зміст поняття «забезпечення» полягає в організаційно-правовій діяльності відповідних суб'єктів, метою якої є налагодження ефективного та якісного функціонування певної сфери суспільних відносин [352, с. 420-421]. Варто погодитися з думкою К. В. Брусакова, який пропонує розуміти «забезпечення» як діяльність щодо здійснення власних функцій, а також як результат такої діяльності, який виражається у здійсненні державою нормативних приписів [30, с. 7; 230, с. 320].

Забезпечення у дуже широкому розумінні є процесом задоволення потреб когось, або чогось. Крім доктринальних тлумачень вказаного терміну варто звернутися і до нормативного.

Так, у постанові Верховної Ради України від 24.02.1994 «Про забезпечення діяльності судів» під забезпеченням розуміється надання відповідних коштів, житла, нормативно-правового матеріалу, створення механізмів захисту [261]. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 1996 року № 1385 «Про забезпечення діяльності Державної податкової адміністрації України» забезпечення регламентує як сукупність дій з надання фінансових та матеріально-технічних ресурсів, у тому числі приміщень, а також підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників відповідної структури [260]. У постанові Кабінету Міністрів України від 29.11.1999 № 2164 «Про забезпечення діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його секретаріату» під забезпеченням розуміється надання у користування для успішної реалізації певних функцій відповідних благ – грошових коштів, автомобільного транспорту, засоби зв'язку; окрім того в цьому документі «забезпечення» інколи вживається як тотожне «наданню допомоги» або ж «наданням певних можливостей» [262]. Дещо інакше трактується зміст «забезпечення» у постанові Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 року № 840 «Про відокремлення діяльності з транспортування природного газу та забезпечення діяльності оператора газотранспортної системи», де воно розуміється як створення належних умов для

функціонування певного суб'єкта [252]. З нашої точки зору, доцільно погодитись із даним трактуванням, адже створення відповідних умов для функціонування когось або чогось варто розуміти як забезпечення діяльності певного суб'єкта або певного напрямку діяльності.

Правоохоронна діяльність є дуже широким та змістовним поняттям, як вже зазначалося, тому і процес її здійснення є досить складним та комплексним явищем. Звідси виходить, що забезпечення правоохоронної діяльності також має комплексний характер. І варто на початку наголосити на тому, що правоохоронна діяльність є формою реалізації правоохоронної функції держави, яка забезпечується низкою державних органів та інституцій громадянського суспільства, а забезпечення належного функціонування кожного з них є одним з головних завдань суспільства і держави.

Діяльність кінологічних підрозділів в Україні спрямована на підтримання належного рівня правопорядку, захисту та забезпечення прав і свобод громадян, створення реальних можливостей для функціонування суспільства у злагоді, протидії злочинності та надання допомоги людям, які на неї потребують. Рівень сучасного розвитку технологій дає можливість використовувати найрізноманітніші технічні засоби, але і досі актуальним є використання здібностей собаки для потреб суспільства, адже ці здібності є «безмежними». Так, і правоохоронна діяльність не є виключенням. Розшук особи злочинця за запаховим слідом, виявлення незаконних речовин, розшук загубленої дитини, врятування людей під завалами або снігом, затримання злочинця або захист поліцейського від нападу, робота з хворими дітьми у якості лікарського інструмента, бути компаньйоном для осіб з вадами зору (собаки-поводирі), попереджати про небезпеку будь вона зовнішньою (охорона будівель та об'єктів) чи внутрішньою (підвищення рівня цурку у крові при цукровому діабеті) та багато іншого є формами використання собак на користь суспільства, а відтак і у сфері правоохоронної діяльності (саме в широкому її сенсі). Кінологічне забезпечення має досить вагоме значення у процесі реалізації правоохоронної

діяльності, тому варто говорити про його актуальність та доречність майже у будь-якій складовій правоохоронної діяльності.

Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності, виходячи з усього вищевказаного, є ще більш складним поняттям, ніж термін «правоохоронна діяльність», яке, в першу чергу, розуміється як один із інструментів здійснення правоохоронної діяльності уповноваженими на те суб'єктами в рамках реалізації правоохоронної функції держави, а в другу – сукупність дій, пов'язаних із забезпеченням функціонування системи правоохоронних органів, які для виконання власних повноважень використовують вміння, навички та здібності собак. Отже, далі слід більш детально розглянути зміст поняття кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.

О. В. Виноград, досліджуючи питання підготовки офіцерів-кінологів, констатує, що під кінологічним забезпеченням варто розуміти сукупність дій, пов'язаних із функціонуванням кінологічних підрозділів. Так, вказаний науковець стверджує, що кінологічне забезпечення є «порядком добору інспекторів-кінологів, підбору та придбання службових собак, підготовки та використання кінологічних команд, облік, утримання, годівля, забезпечення спорядженням, ветеринарне обслуговування, перевезення службових собак» [43]. Тобто автор веде мову саме про створення належних умов для функціонування системи кінологічних підрозділів. Натомість В. В. Гурдін зазначає, що «кінологічна діяльність у системі правоохоронних органів полягає, насамперед, у тому, щоб сприяти співробітникам цих структур у підвищенні ефективності їх діяльності щодо запобігання, припинення, розкриття і розслідування злочинів шляхом використання при цьому спеціальних знань кінологів, а також умілого застосування ними службових собак як спеціального засобу» [361, с. 152, 69, с. 96]. І. О. Гарна-Іванова також стверджує що кінологічне забезпечення допомагає здійсненню іншими суб'єктами їх функцій [55]. Тобто можна стверджувати, що автор і під кінологічним забезпеченням розуміє надання допомоги іншим структурам у здійсненні їх функцій.

Нормативні джерела теж дещо по-різному визначають зміст кінологічного забезпечення. У постанові Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227 «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» в якості однієї з функцій Держмитслужби визначено організацію, яка здійснює кінологічне забезпечення діяльності територіальних органів Держмитслужби [286]. Відповідно до Положення про кінологічне забезпечення в Державній фіскальній службі України «кінологічне забезпечення – система заходів, спрямованих на реалізацію завдань, пов’язаних із застосуванням службових собак під час здійснення митного контролю. До таких заходів належать добір, формування, спеціальна підготовка та організація використання кінологічних команд» [299]. На нашу думку, дану функцію варто розглядати у двох аспектах: як організацію кінологічного забезпечення, тобто створення належних умов для функціонування системи кінологічних підрозділів з одного боку, а з іншого – як здійснення з використанням кінологів та службових собак певних заходів, спрямованих на надання своєрідної допомоги іншим підрозділам. Наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України» також оперує поняттям кінологічного забезпечення, під яким скоріше розуміється надання необхідної допомоги іншим підрозділам у їх службовій діяльності: «...працівники, які виконують функції кінологічного забезпечення службової діяльності» [264]. Поряд із цим далі за текстом можна зустріти таке: «начальники кінологічних центрів ... відповідають за організацію та стан кінологічного забезпечення відповідного ГУНП» [264], що свідчить все ж таки про те, що і належне функціонування кінологічних підрозділів є частиною кінологічного забезпечення.

Лише в одному нормативно-правовому акті надане чітке розуміння терміну «кінологічне забезпечення». Інструкція з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України, затверджена наказом МВС України від 26.03.2018 № 234 визначає, що «кінологічне забезпечення – комплекс заходів з підготовки та використання інспекторів-кінологів із службовими собаками для

виконання завдань з охорони державного кордону та прикордонного контролю, а також розведення, вирощування, утримання службових собак в органах та підрозділах Держприкордонслужби» [267]. Дане визначення є достатньо повним та всеоб'ємлюючим і відповідає, на нашу думку, реальному змісту даного поняття.

Однак варто додати, що «кінологічне забезпечення можна розглядати у двох вимірах в залежності від направленості дій: направлене на допомогу іншим суб'єктам суспільних відносин (зовнішній аспект) і спрямоване на задоволення організаційних та управлінських потреб самих кінологічних підрозділів (внутрішній аспект)» [352, с. 421].

Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні є об'єктом адміністративно-правового регулювання, адже саме норми адміністративного права вчиняють основний регуляторний вплив на суспільні відносини у сфері правоохоронної діяльності. А якщо безпосередньо вести мову про кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності, яке, по суті, є допоміжною діяльністю щодо правоохоронної, як вже зазначалося вище, то воно так само виступає об'єктом впливу норм адміністративного права. Варто погодитись з ознаками адміністративно-правового регулювання, наведеними В. В. Галуньком, а саме: «має цілеспрямований характер, оскільки постає певним регулятором суспільних відносин, впорядковуючи їх за допомогою права на рівні суспільства; має організаційний та упорядкований характер, тобто здійснюється за допомогою певних засобів; спрямоване на досягнення певних цілей, а тому має регулятивний характер; має певний предмет і сферу правового впливу, які усвідомлюються людьми і суспільством та мають для них певне значення; забезпечується певними методами, які координують діяльність суб'єктів права або здійснюються за допомогою їхньої субординаційної підлеглості у процесі виконання або використання норм права; має визначені стадії, які передбачають правову регламентацію суспільних відносин, виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків та їх реалізацію» [53, с. 116-118; 183, с. 122]. Таким чином,

адміністративно-правове регулювання здійснює безпосередній вплив на процес кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.

Окрім правових засад кінологічного забезпечення варто наголосити на його міждисциплінарному характері. Тобто, визначення основних положень та напрямів кінологічного забезпечення, особливо що стосується внутрішнього аспекту, ґрунтується на досягненні науки кінології взагалі, і службової кінології зокрема.

До ознак кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності варто віднести такі: 1) головною складовою є діяльність щодо використання собак для задоволення потреб суспільства та держави; 2) подвійна спрямованість кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності (зовнішній та внутрішній аспекти); 3) як правило закріплюється у підзаконних нормативних документах, що визначає досить специфічний характер цих відносин; 4) здебільшого регулюється нормами адміністративного права з одночасним використанням досягнень науки кінології; 5) має певний правовий інструментарій для забезпечення здійснення діяльності; 6) має широке коло суб'єктів кінологічного забезпечення.

Поряд із цим варто виділити декілька основних функцій кінологічного забезпечення як об'єкта адміністративно-правового регулювання:

- правоохоронна, яка є ключовою, базовою, такою заради якої і функціонує уся система кінологічних органів та організацій;
- кінологічна, яка спрямована на підготовку, тренування, утримання та застосування собак під час професійної діяльності;
- організаційна, зміст якої полягає у тому, що така діяльність спрямована на створення належних умов функціонування самої системи кінологічних структур або інституцій, тобто внутрішньо спрямована діяльність, а також визначення організаційного порядку застосування собак для здійснення правоохоронної діяльності.

Більшість цих функцій об'єднує те, що їх реалізація можлива за допомогою цілої низки адміністративно-правових засобів, які визначені нормами

адміністративного права. Також варто підкреслити, що усі функції мають взаємозалежний характер та взаємопов'язані між собою, тому можна стверджувати, що відокремлене здійснення однієї або іншої функції неможливе та недоцільне [343].

Таким чином, як підсумок, кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності є досить складним комплексним явищем, зміст якого є дуже об'ємним, багатогранним та різноманітним в залежності від думок різних науковців. Однак варто погодитись із тим, що кінологічне забезпечення будь-якої діяльності, в тому числі правоохоронної є об'єктом адміністративно-правового регулювання, як мінімум через те, що собаки відповідно до чинного законодавства є джерелом підвищеної небезпеки, а тому діяльність стосовно їх використання має бути чітко регламентована.

1.3. Мета та завдання кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Повертаючись до актуальності дослідження кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні, доречним буде зазначити, що на теоретичному рівні аналіз змісту такої діяльності є досить складним завданням. В той час для більш повного розуміння того чи іншого виду діяльності різноманітних структур та інституцій, варто більш ґрунтовно дослідити її складові елементи. І одним з таких елементів є мета діяльності.

Чому саме мета діяльності потребує першочергового аналізу? Саме вона є підґрунтям появи або створення діяльності, оскільки будь-що виникає для чогось. Інколи мету можна розглядати як напрямок (вектор) розвитку та «руху» певної діяльності, адже в таких випадках 100-відстокове досягнення мети призводить до того, що така діяльність втрачає свою актуальність або необхідність. Так і в нашому випадку більш доречно розглядати мету, як ідеологічну складову діяльності, досягнення якої є бажаним, але, на жаль, неможливим. А ось саме

максимальне наближення до неї є реальним. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне більш детально розглянути саме мету (ціль) кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.

Правоохоронна діяльність (як діяльність державних, так і недержавних органів) має певну мету, зміст якої досить детально описаний у попередньому розділі. Узагальнюючи, можна говорити, що головною метою правоохоронної діяльності є підтримання режиму правопорядку, законності та надання реальних можливостей людям для реалізації їх прав. Разом з тим, якщо будь-які заходи, спрямовані на забезпечення правоохоронної діяльності, безпосередньо спрямовані на створення належних умов для її здійснення, то і мету таких можна визначати як тотожну меті правоохоронної діяльності.

Звідси приходить на думку те, що мета правоохоронної діяльності є стратегічною метою для кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Адже саме для нормальної реалізації правоохоронної діяльності і здійснюється її кінологічне забезпечення. Отже, стратегічною метою для кінологічної діяльності є забезпечення належного рівня правопорядку, підтримання законності та забезпечення існування реальних можливостей реалізації населенням їх суб'єктивних прав та інтересів.

Інколи можна зустріти думку, що мета тотожна з поняттям результат, адже саме досягнення останнього є підтвердженням руху в правильному напрямі. Хочеться не погодитись з даним твердженням. Результат завжди передбачає чітку кількісну об'ємну величину, яку можна зіставити з таким же результатом за попередній або інший проміжок часу.

Говорячи про стратегічну мету кінологічного забезпечення, варто наголосити, що існує і ряд інших цілей, які наближають до досягнення стратегічної. Таким чином, безпосередньою метою кінологічного забезпечення, в залежності від аспекту трактування його змісту, є сприяння реалізації власних повноважень іншими суб'єктами правоохоронної діяльності і так би мовити організаційна мета – створення умов для належного функціонування системи самих кінологічних підрозділів. З цього виходить, що саме ціль або мета є

визначальним у трактуванні теоретичних понять, що використовуються у дослідженні.

Наступним вважається за доцільне визначити специфічні цілі для різних суб'єктів кінологічного забезпечення. Саме суб'єктний склад відіграє важливе значення в досягненні загальної мети, а через те, що їх повноваження і цілі, які визначають напрям їх діяльності, є також різноманітними, і цілі кінологічного забезпечення у кожній структурі є різними. Отже далі вважаємо за доцільне більш детально розглянути цілі кінологічного забезпечення в залежності від суб'єктів безпосереднього його здійснення.

До таких суб'єктів слід віднести в першу чергу: підрозділи Національної поліції, Збройних сил, Зовнішньої розвідки, Національної гвардії, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Державної прикордонної служби, Державної фіскальної служби, Державної кримінально-виконавчої служби, Служби Безпеки України, а також менш численні підрозділи у складі інших органів та організацій.

Так, відповідно до Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України [264] діяльність кінологічних підрозділів спрямована на протидію злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, дотримання правил утримання, придбання, ветеринарного забезпечення та списання службових собак, а також організацію діяльності навчальних закладів поліції (з питань службової кінології), у яких здійснюють підготовку кінологів. Отже, варто наголосити, що мета діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції визначена у нормативно-правовому акті з урахуванням зовнішнього та внутрішнього аспектів.

Кінологічне забезпечення діяльності підрозділів Міністерства оборони має на меті, якщо вести мову саме про зовнішній аспект, оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [297].

Діяльність кінологічних розрахунків Служби зовнішньої розвідки України, безпосередньо відповідає меті самого органу, а саме: здійснення розвідувальної діяльності у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній сферах [315]. Точніше кажучи, метою діяльності

цих підрозділів є досягнення відповідних результатів під час реалізації вищевказаної діяльності.

Метою службової кінології і відтак кінологічного забезпечення діяльності Національної гвардії України є виконання функцій військовими частинами і підрозділами Національної гвардії України з охорони громадського порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян, охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, конвоювання осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі, у тому числі під час їх екстрадиції, а також забезпечення охорони осіб, які тримаються під вартою, під час судових засідань у судах за допомогою службових собак та організації кінологічного забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України [270]. Як бачимо, нормативне визначення мети діяльності кінологічних служб поліції та Національної гвардії за своєю структурою є досить схожим, про що свідчить урахування двоєдиної спрямованості кінологічного забезпечення: на внутрішні та зовнішні потреби. Це можливо пояснити тим, що ці два суб'єкти входять до складу МВС України, що і призводить до запозичення структури нормативно-правових актів схожої спрямованості.

У той же час, якщо звернутися до Положення про Кінологічну службу Державної служби України з надзвичайних ситуацій [279], то можна дійти висновку, що нормативно у ньому визначено лише завдання кінологічної діяльності. Однак, якщо звернутися до Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій [278], то його аналіз дозволяє дійти висновку, що кінологічне забезпечення діяльності даної служби, окрім аналогічного з Національною поліцією та Національною гвардією України її внутрішньо-організаційного аспекту, передбачає застосування службових собак з метою більш ефективної та швидкої ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та під час інших рятувальних робіт.

Кінологічне забезпечення діяльності Державної прикордонної служби відповідно до Інструкції з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України [267] має на меті, в першу чергу, питання, пов'язані з підготовкою інспекторів-кінологів, а вже, в другу чергу, належний рівень охорони державного кордону та прикордонного контролю. Як бачимо, в даному випадку метою кінологічного забезпечення визначено саме кадрове питання внутрішнього аспекту. Звідси виходить, що органи та підрозділи Державної прикордонної служби особливу увагу приділяють саме підготовці кінологів, адже від них, у першу чергу, залежить ефективність діяльності самої кінологічної служби.

На відміну від Державної прикордонної служби в органах фіскальної служби метою їх діяльності визначено створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захист митних інтересів України [193]. Так, мета досягається завдяки реалізації основних завдань, серед яких визначено здійснення кінологічного забезпечення. Натомість, метою діяльності кінологічних підрозділів, а відтак і самого кінологічного забезпечення діяльності Державної фіскальної служби є забезпечення нормального, дієвого та ефективного функціонування її органів шляхом використання кінологічних команд. Варто відзначити, що на відміну від тієї ж Державної прикордонної служби у фіскальній, відповідно до Положення про кінологічне забезпечення в Державній фіскальній службі України [299], більше уваги приділено саме підготовці кінологічної команди, а не окремого кінолога. Саме стосовно команди (кінолога та закріпленого за ним собаки) реалізується низка завдань та регламентовано певні процедурні механізми, щодо їх створення, забезпечення, підготовки та використання.

Державна кримінально-виконавча служба є досить специфічним органом, діяльність усіх служб якого спрямована на реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Тобто, серед різноманіття напрямів діяльності даної служби, одним з них є забезпечення функціонування установ виконання покарань. В даному випадку мова йде саме про забезпечення режимності об'єкта,

а також безпеки осіб, які відбувають покарання, і підтримання правопорядку на території установ виконання покарань. Варто відмітити, що діяльність працівників кінологічних підрозділів Державної кримінально-виконавчої служби щодо порядку та випадків застосування службових собак визначається Кримінально-виконавчим кодексом України, Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України [258]. Цікавим є той факт, що діяльність окремої служби, яка прямо підпорядкована Кабінету Міністрів України, визначається нормативними документами, що поширюються на інші органи. Отже, метою кінологічного забезпечення діяльності Державної кримінально-виконавчої служби є підтримання режимності об'єктів виконання покарань, правил внутрішнього розпорядку в місцях позбавлення волі, уникнення випадків незаконного проникнення/залишення території вказаних місць та виявлення речей, які заборонені для обігу на території цих установ.

Якщо вести мову про кінологічне забезпечення діяльності Служби безпеки України, то дехто може стверджувати, що у її структурі взагалі відсутні кінологічні підрозділи, але варто підкреслити, що діяльність Служби безпеки України має певний режим таємності, і, нажаль, в рамках нашого дослідження не вдається за можливе дослідити всі аспекти діяльності вказаних підрозділів, але у загальних рисах можна визначити наступне. Головною метою діяльності Служби є забезпечення державної безпеки України. Знаючи про те, що кінологічні підрозділи функціонують у системі органів спеціального призначення, так званих підрозділах «Дельта», варто наголосити, що кінологічне забезпечення діяльності окремих органів та підрозділів Служби безпеки України полягає у використанні собак під час оперативно-службових завдань з підтримання державної безпеки, протидії тероризму та злочинів проти безпеки людства, захисту державного суверенітету та конституційного ладу, територіальної цілісності та ін. [314].

Як зазначалося у попередніх підрозділах, суб'єктами правоохоронної діяльності варто розглядати не тільки державні органи влади та служби, до них відносяться і об'єднання громадян. Одним з таких об'єднань, яке спеціалізується саме на кінологічній діяльності є Кінологічна спілка України (КСУ). Відповідно

до її статуту [382] метою діяльності даної організації визначено сприяння збереженню та покращенню генофонду чистопородних собак, як національного здобутку, шляхом їх племінного розведення на науковій основі, спираючись на досвід Міжнародної Кінологічної Федерації та вітчизняного собаківництва. Може виникнути думка, що такий вид діяльності не має відношення до правоохоронної діяльності, але даний напрямок роботи варто розглядати як надання можливості населенню реалізовувати свої права у сфері охорони тварин. Крім того, діяльність КСУ сприяє зміцненню генофонду собак, завдяки чому відбувається, так би мовити, «підсилення кадрового потенціалу службових собак». Тобто діяльність КСУ більш спрямована на внутрішній аспект кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

На нашу думку, метою кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності варто вважати забезпечення належного стану упорядкованості суспільних відносин у сфері використання уповноваженими на те суб'єктами собак як у службовій, так і в повсякденній діяльності, який, у свою чергу, забезпечує два напрямки: підтримання належних умов існування собаки та ефективне використання усіх його здібностей на користь суспільства та держави.

Якщо ж повернутися до теоретичного підґрунтя мети та завдань кінологічного забезпечення, варто звернути увагу на етимологію поняття мета. «У словниках та енциклопедичних довідниках слово «мета» тлумачиться як те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль [39, с. 520;369]. У філософському розумінні мета є передбачення у свідомості результату, на досягнення якого спрямовано дії, мета повинна відповідати об'єктивним законам, реальним можливостям оточуючого світу та самого суб'єкта [397, с. 512; 44, с. 31]. Можна говорити, що метою, ціллю кінологічного забезпечення є здійснення згрупування певних дій суб'єктів в певну цілісну систему або послідовність, яка спрямовує їх у напрямку досягнення певного результату.

Поряд із метою або ціллю, як вже стає зрозумілим, існує певна діяльність щодо досягнення мети кінологічного забезпечення. Така діяльність виражається у здійсненні низки заходів, які розкриваються у формі завдань кінологічного

забезпечення правоохоронної діяльності. Варто наголосити, що мета або ціль має більш декларативний, стратегічний характер, на відміну від завдань, ефективність реалізації яких можна відчутти, а результати – порахувати.

Якщо розглядати окремо завдання кожного окремого суб'єкта, то їх перелік може бути нескінченним, адже різні структури мають певні особливості своєї діяльності. Тому пропонуємо розглядати усі завдання в залежності від їх спрямованості, тобто згрупувати завдання різних служб та інституцій в окремі групи за критерієм схожості дій. Крім того пропонуємо розділити усі завдання на універсальні (ті що стосуються діяльності усіх без виключення суб'єктів) та специфічні (які мають відношення до діяльності одного або декількох суб'єктів).

До універсальних завдань кінологічного забезпечення варто віднести:

1) Створення та підтримання у належному функціональному стані системи органів та механізмів, що забезпечуватимуть якісну підготовку та підвищення рівня майстерності кінологів, тобто кадрове забезпечення. Така діяльність характерна для усіх без виключення суб'єктів, адже саме від професіоналізму кінологів залежить результативність діяльності зі службовими собаками, а це, в свою чергу, все більше сприяє досягненню поставлених цілей. Кадрове забезпечення є створенням можливості для держави, а в нашому випадку і суспільства, реалізовувати покладені на них правоохоронні функції, що проявляється у цілій низці додаткових завдань [117, с. 28].

2) Здійснення ветеринарного та санітарно-гігієнічного забезпечення діяльності органів, підрозділів та служб, діяльність яких безпосередньо пов'язана з використанням собак. Створення належних умов для життя собак є однією з головних задач служби або організації, що здійснює кінологічне забезпечення. Здоровий собака завжди краще працює, більш ефективно здійснює свою роботу та зменшує ризики захворювань людини. Сприятливі умови утримання, належне годування та догляд за собаками є обов'язками кожного кінолога.

3) Охорона прав і свобод людей, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань, що в тій чи іншій формі, прямо чи опосередковано проявляється в діяльності будь-якої інституції громадянського суспільства або

держави. Дане завдання є досить абстрактним і реалізується через комплексну систему функції окремих органів, що спрямовані на зменшення кількості фактів порушення прав і свобод громадян, сприяння реалізації цих прав, а також створення реальних механізмів їх захисту у випадках порушень.

4) Забезпечення публічної безпеки та порядку. Публічну безпеку варто розглядати як «стан захищеності нормами адміністративного права суспільних відносин, які виступають значною соціальною цінністю та спрямовані на створення умов для максимально повного дотримання прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів суспільства і держави, захисту їх від негативного впливу факторів, що виникають у результаті явищ природного, техногенного, біологічного характеру, недопущення та припинення протиправних посягань, мінімізації негативних наслідків» [231, с. 6]. Публічний порядок, на думку С. Шахова, є урегульованою правовими та іншими соціальними нормами системою суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, повагу до честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі [321]. Отже, якщо вести мову безпосередньо про органи, які виконують правоохоронні функції, то в їх діяльності така форма реалізації власних повноважень не є виключенням. Але якщо говорити про інші органи, то стає не зрозумілим, яким же чином вони виконують завдання щодо забезпечення публічної безпеки та порядку. Варто підкреслити, що така діяльність є специфічною, однак чимало ситуацій, коли особа, яка не має відношення до службової кінології, надає допомогу разом із собакою. Це і можна вважати своєрідним внеском у підтримання публічної безпеки та порядку.

5) Підтримання належного генофонду порід собак. Як зазначалося у першому підрозділі дослідження, ще в середині XIX століття було створено Міжнародну кінологічну федерацію, головною метою якої й досі є встановлення порядку і правил розведення собак, чітка класифікація порід собак, а також контроль за процесом племінної роботи. Ця організація має представництва у майже кожній країні, не виключенням є і Україна, а тому усі без виключення кінологічні структури в державі дотримуються та поважають певні принципи

племінної роботи з собаками, тобто порядок їх спарювання та правила розведення.

Отже, вище перераховані універсальні (загальні) завдання кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні і в світі також (вони не залежать від території і розкривають саму ідею кінологічного забезпечення). Далі пропонуємо перейти виключно до перерахунку специфічних завдань, адже в подальшому в дослідженні кожне з них буде більш детально окреслено з урахуванням суб'єктів їх реалізації, а також форм і методів, завдяки яким така реалізація стає можливою. Так до специфічних завдань кінологічного забезпечення належить:

1) боротьба зі злочинністю;

2) підтримання правопорядку у місцях перетину державного кордону, протидія незаконному переміщенню через державний кордон наркотичних засобів, вибухових речовин та зброї, тютюнових виробів;

3) рятувальна діяльність, а також надання допомоги у випадках надзвичайних ситуацій;

4) забезпечення функціонування установ, порушення діяльності яких може призвести до дестабілізуючого або більш негативного впливу на суспільство (саме для цього завдання характерним є караульна або сторожова служба собак);

5) забезпечення здійснення розвідувальної діяльності;

6) знищення або дестабілізація живої сили та техніки супротивника під час збройних конфліктів, у тому числі протимінна діяльність;

7) забезпечення захисту та надання силової підтримки працівникам правоохоронних органів;

8) розвиток спортивного собаківництва;

9) надання послуг людям з особливими потребами, тобто особам, яким собаки надають допомогу під час лікування або повсякденного життя (собаки-поводирі) [344].

Підсумовуючи викладене, підкреслимо, що мета кінологічного забезпечення є комплексним декларативним поняттям, досягнення якої хоча і є бажаним, але

фактично неможливе через занадто ідеалізоване її формулювання. Інакше кажучи, не може в світі бути такої ситуації, коли діяльність великої кількості суб'єктів з різним статусом призведе до досягнення бажаного результату і втратить свою значущість. Крім того, перелік завдань, які покладаються на орган, служби, підрозділи та організації, не є вичерпним, і суспільно-політичні зміни, науково-технічний прогрес, розвиток правових або інших відносин сприятимуть виникненню нових, актуальних для свого часу завдань.

1.4. Принципи кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності, як визначено у попередніх підрозділах, є досить складним, комплексним явищем. Його здійснення потребує низки дій від суб'єктів правоохоронної діяльності, що спрямовані на досягнення поставлених цілей. Метою правоохоронної діяльності є належний стан суспільних відносин, тому і завдання кожного конкретного суб'єкта мають спрямовуватися на досягнення спільної мети. Більшість науковців стверджують, що діяльність різних суб'єктів щодо досягнення спільної мети відрізняється сукупністю повноважень, функцій, способами та методами своєї діяльності. В даному випадку, наявність виключно однієї спільної характеристики, а саме спільної мети, не забезпечить якісної спільної та чітко врегульованої роботи в заданому напрямку. Так, нами пропонується, з використанням досягнень правової науки, ґрунтуючись на принципах права, виділити та охарактеризувати принципи кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.

Складність процесу кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності полягає в тому, що воно є комплексним явищем, тобто воно складається з певної кількості підсистем, які в свою чергу інколи є достатньо великими за кількістю цілей та завдань, що перед цими підсистемами стоять. Так, наприклад, така

складова кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності як кадрове забезпечення потребує систематичного здійснення комплексу заходів, спрямованих на підготовку кваліфікованих кадрів для кінологічних підрозділів та служб. Це характеризує кінологічне забезпечення як багатоаспектне явище, яке в процесі його упорядкування потребує свого взаємного узгодження, приведення до певних критеріїв та виконання численних вимог до окресленого виду діяльності. Це обумовлює необхідність визначення базових орієнтирів для реалізації відповідної управлінської, і не тільки, діяльності у цій сфері [94, с. 63].

Принципи, на думку деяких науковців, є певними соціальними орієнтирами, на які спрямовані цілі та мета певної діяльності [135]. Також необхідно брати до уваги той факт, що принципи реально обумовлені розвитком суспільства, його прагненням до збагачення моральних та правових цінностей, демократизації, цивілізованості та організованості, забезпечення рівних можливостей для кожного члена соціуму незалежно від його походження, релігійних поглядів, статі та інших дискримінаційних ознак [64, с. 462].

Погоджуючись з наведеними підходами науковців, варто наголосити, що в принципи кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності можна поділити на декілька різних за своєю спрямованістю груп. Така класифікація стає необхідною, адже, як відомо, принципи визначають зміст та орієнтацію певної діяльності, ключові ідеї та базові орієнтири. Враховуючи різноманіття завдань кінологічного забезпечення, а також обсяг повноважень кожного окремого суб'єкта такої діяльності варто говорити про принципи, що притаманні кожному окремому завданню кінологічного забезпечення. Для більш спрощеного розуміння у подальшому визначимо їх як спеціалізовані принципи.

Термін «принцип» вживається у різних значеннях: «1) основні засади вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо); 2) внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення

до дійсності, суспільних ідей і діяльності» [49, с. 110-111; 100, с. 22]. Що ж стосується другого твердження, то тут більш увага концентрується на суб'єктивному ставленні однієї особи до явищ та процесів дійсності. Нашому дослідженню більш притаманна змістовність саме першого підходу.

Як зазначають А. М. Колодій та В. М. Тернавська, принципи виконують функцію загального закріплення суспільних відносин, що дає можливість розглядати їх з позиції певних ідей, керівних засад [136, с. 43; 388, с. 52]. Таким чином, принципи являють собою певний комплекс рамок та векторів, які спрямовують певну діяльність у необхідному, а також наповнюють її необхідним змістом.

Характеризуючи зміст принципів діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції, О. Іванов доходить висновку, що «принципи права вбачаються основоположними началами, відправними ідеями, засадами, регуляторами, що є формально визначеними, отримали загальне визначення в юридичній практиці та правовідносинах» [110, с. 145]. Важко сказати, чи є принципи основоположними началами, саме стартом будь-якого явища, але необхідно погодитись з автором, що саме принципи права мають бути формально визначеними, тобто знайти своє відображення у нормативно-правових актах. Принципи, на нашу думку, варто вважати вихідними ідеями, тобто, на відміну від основоположних начал, вихідні ідеї характеризуються ознакою надання певної спрямованості діяльності, встановлення відповідних рамок для варіантів дій, а не підґрунтям для діяльності.

Розглядаючи демократичні принципи діяльності органів внутрішніх справ, В. Волоско відзначає, що «принципи правоохоронної діяльності – це об'єктивно властиві цьому виду суспільної діяльності відправні засади, незаперечні вимоги, які ставляться перед суб'єктами здійснення правової охорони, що виражають найважливіші закономірності цього типу відносин і відрізняються універсальністю, вищою імперативністю, загальною значимістю та стабільністю» [48]. Дане визначення автора є досить всеосяжним та добре описує зміст та завдання принципів будь-якої діяльності.

Дещо іншою є позиція О.М. Юхимюк, яка стверджує, що «для того щоб посылатись на певний принцип права для підтвердження своєї позиції потрібно найперше бути впевненим, що дана засада є саме принципом права і визнана державою та більшістю спеціалістів. З іншого боку, існування певної раз і назавжди закріпленої системи принципів права навряд чи можливе. Порівняно з конкретними нормативно-правовими приписами, принципи права більш стійкі та залишаються не змінними протягом тривалого часу. Проте, змінюються обставини життєдіяльності людей, соціальні явища, правовідносини, отже, міняється право та його принципи. В даному випадку варто керуватись загальним змістом, духом права, вираженим у чинному законодавстві» [422]. Варто дещо не погодитись з твердженням автора в частині обов'язковості визнання того чи іншого принципу більшістю спеціалістів. Слушно зазначено, що бувають ситуації, коли зміст принципу «читається з-поміж рядків», тобто описується духом права, а не його нормативною формою.

У контексті визначення специфічних принципів нам необхідно буде зупинити свою увагу ще на двох групах принципів. Першу групу складають загальноправові принципи, тобто ті, що здебільшого мають нормативне закріплення і всезагальний характер. Їх же можна називати і просто загальними принципами, адже їх неухильне дотримання є обов'язком усіх суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Крім того, деякі автори називають такі принципи загальносоціальними, що визначаються рівнем розвитку суспільства [48]. Також варто наголосити, що відмінністю загальних принципів кінологічного забезпечення від загальноправових є їх специфічна спрямованість, тобто інколи такі принципи можуть стосуватися питання поведінки зі службовим собакою, а такі ідеї здебільшого не знайшли свого підтвердження на загальноправовому рівні. Іншу ж групу складає сукупність основоположних ідей, яка є основою для здійснення адміністративної (управлінської діяльності) у досліджуваній сфері. Отже, умовно усі принципи кінологічного забезпечення варто розділити на загальноправові, специфічні та управлінські принципи у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

А. М. Колодій, розглядаючи питання про класифікацію принципів права, її критерії, вказує, що, «по-перше, загальноправові принципи права мають всезагальний характер, знаходять своє більш конкретне втілення у принципах кожної галузі. Основні принципи права, у свою чергу, отримують специфічну модифікацію у галузях права й у сферах правоутворення, правореалізації і правоохорони. А тому у сфері правоутворення можна говорити про відносно автономні принципи правотворчості, а серед них і законотворчості, у правореалізації – передусім про принципи правозастосування, у правоохороні – про принципи правосуддя, юридичної відповідальності тощо. По-друге, саме основні принципи диференціюються на загальносоціальні і спеціально-юридичні (системні і структурні), а серед загальносоціальних досить чітко виділяються політичні, економічні, соціальні, ідеологічні, моральні основи права» [136, с. 45; 110, с. 143].

Таким чином, ведучи мову про принципи, як визначальні керівні ідеї діяльності варто окреслити загальні або загальноправові принципи кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності:

принцип законності. Цей принцип беззаперечно є «лідером» серед усіх інших принципів з багатьох причин. По-перше, кінологічне забезпечення це здебільшого діяльність державних суб'єктів (не завжди), а їх діяльність повинна відповідати нормам правових приписів. По-друге, собака відповідно до Цивільного кодексу України [404] є джерелом підвищеної небезпеки, тому її використання і застосування має чітко регламентуватися правовими нормами, а крім того така діяльність повинна здійснюватися виключно у рамках цих норм. Інколи можна зустріти, що принцип законності розглядають як метод діяльності [36]. Так можна стверджувати, але в контексті розгляду принципів дане питання можна обійти;

принцип відкритості або гласності. Цей принцип в певній мірі не вписується в усі можливі форми та способи кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, адже його сутність полягає у тому, що даний вид діяльності є надбанням суспільства і воно має змогу в будь який момент дізнатися

подробіці такої діяльності. В залежності від суб'єкта принцип гласності в їх діяльності значно різниться, такі відмінності притаманні для підрозділів, в діяльності яких має бути витриманий режим таємності. У всьому іншому, за виключенням інформації з обмеженим доступом, відкритість є принципом, який забезпечує прозорість такої діяльності, яка полягає у достатній відкритості діяльності для форм зовнішнього контролю [62];

принцип належно організованої взаємодії усіх без виключення органів у даній сфері. Важко навести приклади схожих засад в іншій сфері діяльності, але варто підкреслити, що саме міжвідомча взаємодія є запорукою прогресивного розвитку службової кінології і діяльності щодо її забезпечення. Для прикладу можна навести заходи та нормативні документи які враховують значимість даного принципу, до них належать: щорічні міжвідомчі науково-практичні конференції з питань розвитку кінологічної служби, які проводяться за участі усіх без виключення суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, положення про міжвідомчий чемпіонат Міністерства внутрішніх справ України з багатоборства кінологів [281];

принцип дотримання прав і свобод людини, або принцип гуманізму. Службова кінологія в більшості своїх випадків закріплює службового собаку як спеціальний засіб або знаряддя, яким користуються у своїй діяльності правоохоронці. Найчастіше, додаткові засоби застосовуються у випадку здійснення певних правових обмежень щодо людини. В цьому контексті варто пам'ятати норму статті 3 Конституції України, яка визначила життя і здоров'я людини, її права і свободи, честь та гідність найвищими соціальними цінностями. А правоохоронна діяльність на те і спрямована, щоб забезпечити охорону та захист правам людини.

Наведені принципи є основоположними принципами будь-якої держави, які відображають усю сутність сучасних суспільних відносин, учасником яких є держава. Їх перелік не є вичерпним, а подальший їх розгляд неможливий через обмеження щодо об'єму даного дослідження. Тому, на нашу думку, варто перейти

до наступної групи принципів – принципів управління у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

Під принципами управління також слід розуміти основоположні ідеї і керівні засади управління, які є результатом управлінського досвіду, який себе виправдав, і є узагальненням існуючих закономірностей у процесі управління [90, с. 103].

Дослідженням змісту принципів управління свого часу займалися безліч вчених, серед яких і І. Ю. Родченко [327], і Л. С. Громко [68], В. Яловий [428], а також Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін [81], тому, на нашу думку, варто окреслити виділені авторами принципи управління, які можна проєктувати на управлінські процеси у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

Так, Л. С. Громко визначає, що «принцип управління визначається як загальна рекомендація для дій і прийняття рішень. Виходячи із цього, можна зазначити, що принципи не є обов'язковими для процесу управління, але дотримання їх може значно підвищити його ефективність» [68, с. 109]. Варто погодитись з такою думкою, адже у системі державного управління не всі принципи нормативно визначені, а діяльність державних органів має ґрунтуватися виключно на нормах права.

Усі принципи управління часто розділяють на певні групи, класифікують, але в рамках нашого дослідження ми обмежимося виключно їх перерахунком. Проаналізувавши погляди О. А. Подсолонко [243] та О. М. Старенька [380] щодо загальних принципів управління можна виділити такі принципи управління у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності: спрямованість елементів системи управління на кінцевий результат; мінімізація будь-яких витрат без втрати якості; структурна єдність усіх управлінських процесів; відповідність управлінських рішень меті діяльності; спадкоємність, яких «передбачає доцільне використання результатів одного виду управлінської діяльності іншими її видами» [219, с.26- 28]. До цього переліку варто ще додати принци особистої відповідальності за прийняті управлінські рішення, який

полягає у тому, що у процесі управління кожне рішення є результатом дій саме тієї особи, яка його прийняла, а перекладання вини через власні рішення або присвоєння лаврів за рішення інших є недопустимим.

Вже зазначалося, що кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності є мультисистемним явищем, яке включає в себе різні за своєю природою форми діяльності та напрями. Так, одним із таких напрямів є кінологічна діяльність, тобто безпосередній процес підготовки і роботи з службовим собакою. Звідси доречним стає характеристика вироблених нами принципів саме кінологічної діяльності особливо у сфері службової кінології.

Головним принципом службової кінології є, «від легкого до важкого, від простого до складного». Даний принцип стосується саме підготовки собаки до службової діяльності. У процесі дресирування, з метою вироблення бажаної реакції та рефлексів собаки 3 або 4 порядку, варто пам'ятати, що першочерговою задачею є закріплення базових навичок, слухняності, а вже потім перехід до більш складних дій.

Наступним принципом є принцип недопущення жорстокого поводження з тваринами. Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» визначено, що під жорстоким поводженням з тваринами слід розуміти знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило мучення, завдало їм фізичного страждання, тілесні ушкодження, каліцтво або призвело до загибелі, нацькування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення домашніх та сільськогосподарських тварин напризволяще, у тому числі порушення правил утримання тварин. До того ж цікавим є той факт, що існування цього принципу в діяльності суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності нормативно не врегульований, адже ст. 3 вказаного закону визначає, що сфера його дії не поширюється на установи Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Служби безпеки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону, центрального органу виконавчої влади, що реалізує

державну митну політику [296]. Тобто, ми розуміємо таку норму як «негласний дозвіл» на знущання над тваринами, в тому числі над собаками, що є неприпустимим у сучасному суспільстві. В той же час у п. 2 ч. 1 ст. 27 визначається про установлення єдиних норм у сфері захисту тварин від жорстокого поводження, що суперечить змісту попередніх статей. Для подолання таких нормативних колізій пропонуємо зміни до вищевказаного закону саме у ст. 3, де видалити ч. 2, натомість далі за текстом закон доповнити розділом «Особливості правил утримання, використання та поводження з тваринами у силових структурах».

Принцип вузької спрямованості, який полягає у тому, що собака має готуватися виключно за одним напрямком (видом) діяльності. Чому так? В даному випадку дуже слушною буде приказка: «за двома зайцями поженешся – жодного не впіймаєш». Собака, навчений шукати наркотичні речовини, не може в подальшому навчатися шукати вибухівку і в подальшому нести службу у двох напрямках. Це пояснюється тим, що під час позначення кінолог не буде розуміти, що саме знайшов собака, а алгоритм дій в залежності від знайдених об'єктів є достатньо відмінним. Тому даного принципу потрібно притримуватись, але є деякі виключення. Це стосується собак, основна діяльність яких не проявляється як собак-детекторів. Так, розшуковий собака, в подальшому може навчитися шукати певні заборонені об'єкти, штурмовий – знаходити вибухівку. Але варто знову ж таки пам'ятати про те, щоб ці два напрями не заважали один одному.

Принцип професійності, зміст якого полягає у тому, що кінологічна діяльність має здійснюватися виключно тими особами, які пройшли спеціальну підготовку. Так, Європейська конвенція про захист домашніх тварин [313] визначає, що окремі види діяльності стосовно поводження з тваринами має право здійснювати особа, яка пройшла спеціальну підготовку. Також, для прикладу, Закон України «Про Національну поліцію» [300] визначає службового собаку як спеціальний засіб, в той же час наголошено, що застосовувати спеціальні засоби має право лише особа, яка пройшла спеціальну підготовку. Отже, професійність

як принцип кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є запорукою ефективної діяльності та високих результатів.

Належний стан об'єкта є запорукою його найбільш ефективного застосування для службових цілей. Не є виключенням і службовий собака. Про чітке і неухильне дотримання санітарно-гігієнічних та ветеринарних норм під час кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності необхідно вести мову саме як про принцип. Така діяльність має бути не лише завданням, вона має бути певною беззаперечною ідеєю, дотримання якої навіть не викликало сумнівів у суб'єктів кінологічного забезпечення. Даний принцип, на нашу думку, передбачає створення належних умов для життєдіяльності службового собак як під час служби, так і під час утримання або дресирування тварини у вільний від служби час.

Діяльність у сфері кінології тісно пов'язана з поняттям дресирування службових собак. Так, під час дресирування і застосування службових собак кінолог повинен чітко розуміти, що саме вимагається від нього і самостійно вирішити як і у якій формі використовувати свої знання і вміння під час реалізації практичних завдань щоб їх результат приніс плоди. В цьому полягає принцип ефективності кінологічного забезпечення. Також, для прикладу, варто наголосити, що більшість вважає, що ефективним результатом діяльності поліцейського собаки є затримання правопорушника. Але в більшості випадків такого не відбувається, і виникають сумніви в ефективності роботи кінологів і взагалі існування такої служби, забуваючи про те, що в більшості випадків собака, як мінімум, вказав напрям, куди зник правопорушник, або знайшов знаряддя злочину. Отже, варто відзначити, що ефективність кінологічного забезпечення безсумнівно залежить від професійності кінолога, що говорить про поєднання усіх принципів в єдину взаємозалежну систему координат кінологічного забезпечення.

Наступний принцип систематичності кінологічного забезпечення. Значення якого розкривається у двох аспектах: систематичного, тобто постійного та комплексного надання ресурсів для функціонування суб'єктів кінологічного

забезпечення, а також систематичного тренування, розвитку нових здібностей та закріплення старих навичок собаки. В даному випадку І. П. Павлов здійснив величезний внесок у діяльність кінології, а саме наголосив, що формування умовного рефлексу є не кінцевою метою, постійне систематичне його (умовного рефлексу) закріплення є запорукою якісної роботи собаки. Тому систематичність можна розглядати і як безперервність кінологічної діяльності.

Наступним вбачається за необхідне розглянути два взаємопов'язані та взаємозалежні принципи: науковості та практичної спрямованості. Принцип науковості у різних сферах діяльності досить детально розглянутий у сучасній науковій літературі. Їх розглядав Р. Р. Марутян у сфері державного управління [181], О. Р. Дашковська – у сфері нормотворчої діяльності [74], Ю. О. Ващук – у сфері правотворчості органів МВС України [35], а також багато інших. І одноставно всі вони визначають принцип науковості як здійснення певного виду діяльності «на основі наукового пізнання та використання об'єктивних законів та закономірностей в інтересах забезпечення оптимального функціонування даної системи» [181, с. 98]. Однак виключно наукового підґрунтя діяльності недостатньо, науковість не завжди може проектуватися на практику. Тому варто прислухатися думки О. Р. Дашковської, яка стверджує, що науковість полягає у тому, що будь-яка діяльність має спиратися на висновки та рекомендації науки і бути перевіреною на практиці [74, с. 36]. Саме ці дві ознаки мають бути дотримані під час здійснення кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

І останнім принципом кінологічної діяльності варто визначити принцип чіткого дотримання правил розведення або принцип породної чистоти. Він полягає у тому, що процес розведення має відповідати встановленим на міжнародному та закріпленим на національному нормам та правилам розведення собак, в тому числі і службових. Селекція собак – дуже складний процес, що може дати як негативні так і позитивні результати. А експерименти, які можуть призвести до виникнення у службових собак спадкових вад, які заважатимуть ефективно здійснювати діяльність недопустимі. Тому, утримання від

експериментів при розведенні службових собак є важливою вимогою забезпечення кінологічної діяльності якісним приплодом цуценят.

Поряд із загальними принципами кінологічної діяльності, що в принципі характерні для усієї кінології, варто виділити специфічні принципи, які притаманні саме службовій кінології та кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в тому числі.

Першим таким принципом варто виділити принцип тісної взаємодії органів та служб, основним видом діяльності яких є кінологічна діяльність. Головною рушійною силою будь-якої діяльності є кінцевий її результат. Його досягнення можливе за ефективною спільною роботи в даному напрямі усіх органів та підрозділів, які здійснюють діяльність пов'язану зі службовою кінологією. На жаль, для сучасної України, в принципі і для багатьох країн, нормальним є змагальні відносини між різними органами та підрозділами. Однак в даному випадку пропагується не змагальність (хто кращий?), а взаємодопомога (разом легше подолати негаразди). Тому, постійні міжвідомчі заходи, такі як конференції, наради, змагання, спільна робота щодо покращення оперативно-службової обстановки – все це є основною ідеєю даного принципу, якому повинні слідувати.

Наступним є принцип «сліпої довіри». Варто нагадати, що в багатьох випадках застосування службового собаки в «його лапах» знаходиться Ваше життя. Чи коли собака шукає сховану вибухівку, чи захищає від нападника – у всіх ситуаціях кінолог повинен на всі 100% довіряти своєму собаці. Адже відсутність такої довіри призведе до того, що застосування собаки буде лише формальним і результативності від такого кінолога можна не чекати. Тому така впевненість у своєму псі має бути присутня у кожного хто застосовує собаку на службі.

Але водночас суб'єкти кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності повинні пам'ятати, що собака – це лише собака, який здатен розрізняти запахи, знаходити слід і т.п. Не варто очікувати геройських подвигів від собаки. Принцип реальності полягає в тому, що перед постановкою задачі, вона має бути

виважена на предмет того, чи реально здатні кінолог із службовим собакою її виконати. Врахування саме реальних можливостей призведе до позитивного результату діяльності.

Ще одним важливим принципом є принцип зацікавленості суб'єкта в такого роду діяльності або принцип вмотивованості. Ефективність кінологічної діяльності залежить від злагодженої роботи кінолога та собаки. Якщо у собаки вироблення мотивації закріплюється в якості умовного рефлексу і наявне постійно, то говорячи про кінолога, варто підкреслити, що головною ознакою професіограми кінолога є зацікавленість у своїй діяльності, прагнення розвиватися та бажання працювати саме з собакою. Тобто мотивація на взаємовідносини з твариною має бути дуже високою.

Правоохоронна діяльність перенасичена різного роду ситуаціями, коли від часу виконання дій або прийняття рішень залежить дуже багато. Тому принцип постійної готовності до виконання оперативно-службових завдань кінологічними підрозділами є дуже важливою. Також актуальність даного принципу полягає у тому, що працівники кінологічних підрозділів здійснюють службу безперервно, тобто немає години або дня, коли кінолог зі службовим собакою не знаходиться на службі.

Дуже схожим з попереднім є принцип оперативності. Здібності собаки є досить широкими у сфері одорології, але не варто забувати, що і запахи мають свої властивості. Однією з них є те, що з часом запах слабшає і зовсім пропадає. В кінологічній діяльності час – це найголовніший ворог собаки, якому треба віднайти певний запах. Тому ефективність кінологічного забезпечення проявляється тоді, коли від моменту якоїсь події до застосування собаки пройшло якнайменше часу.

Наступним є принцип партнерства між кінологом і собакою. Сутність його полягає у тому, що діяльність стає більш ефективною, коли кінолог і собака стають майже одним цілим, коли кінолог і собака багато часу проводять разом і працюють виключно разом. Досягнення такої вимоги можливе в тому випадку,

якщо у всіх суб'єктів кінологічного забезпечення виробиться одна спільна вимога: 1 кінолог – 1 собака, і бажано, щоб собакам проживав з особою вдома.

І останній, але не менш головний принцип є принцип презумпції винуватості кінолога, а не собаки. В чому річ, в чому кінолог винуватий? Існує багато думок щодо того, хто саме винуватий у сучасному занепаді кінологічних підрозділів: одні стверджують, що відсутні нормальні якості у службових собак, інші – що кінологи не хочуть працювати. На нашу думку, у випадках непрофесійної або неякісної діяльності команди з кінолога та собаки увесь тягар вини має лежати саме на людині, адже саме вона є керівником тварини, яка просто виконує «запрограмовану» функцію, а ось особливості застосування такої «функції» мають бути відомі провіднику і ним суворо дотримуватись. Коли такий алгоритм дій не дотриманий, відповідальний за це саме кінолог, тому прорахунки і пропозиції щодо покращення роботи мають бути спрямовані саме на людську діяльність, а не собачу [469].

Як бачимо, мультисистемний характер кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності має достатньо керівних принципів для ефективного досягнення поставленої мети. Але варто підкреслити, що більшість з наведених принципів залишаються декларативними і не знайшли свого відображення у нормативно-правових актах України. Пропозицією для можливого покращення ситуації, яка склалася, варто нормативно закріпити усі наведені принципи і встановити їх загальнообов'язковість для усіх без виключення суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

1.5. Правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні та місце серед них адміністративно-правового регулювання

Сучасній Україні на шляху її становлення зустрічається багато перепон, для вирішення яких необхідне чітке та планомірне удосконалення правового

регулювання суспільного і політичного життя. Конституцією України наша держава названа демократичною, соціальною та правовою державою, чим і визначається пріоритет правоохоронної функції держави та діяльності інституцій громадянського суспільства у правоохоронній сфері. А такий напрям як кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності є однією із складових цілої системи заходів, що роблять можливим ефективне функціонування усієї правоохоронної системи України. Це свідчить про важливість науково обґрунтованого формування засад кінологічного забезпечення або кінологічної діяльності (в даному контексті ці поняття можна використовувати як тотожні), які мають бути спрямовані на якісну реалізацію правоохоронної функції держави на загальнодержавному та регіональному рівні. Крім цього, варто приділити значну увагу саме формуванню правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні, адже, на жаль, нинішня ситуація з нормативним врегулюванням даного виду діяльності потребує значних удосконалень, оновлень та пристосувань до вимог сучасності, а також вироблення єдиної загальної для усіх суб'єктів концепції здійснення даного виду діяльності.

А. Б. Венгеров, як один із видатних теоретиків права визначає, що до нормативних регуляторів суспільних відносин належить, поряд із моральним, правовий регулятор, який є одним із найефективніших соціальних регуляторів, адже саме для нього характерна можливість забезпечення їх дотримання заходами примусу [40].

О. Ф. Скакун зазначає, що правове регулювання — це здійснюване державною за допомогою права та сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона та розвиток. Крім того, авторка доречно виокремлює ознаки, які притаманні правовому регулюванню: воно є різновидом соціального регулювання; воно сприяє набуттю відповідної правової форми суспільними відносинами, яка встановлюється та санкціонується державою і виражається у юридично закріплених мірах можливої та належної поведінки; його ефективність забезпечується правовим засобом [365, с. 529-530]. Доречною є думка автора з приводу того, що правове регулювання забезпечує

набуття правової форми тими суспільними відносинами, що виникають у державі, а крім того забезпечує нормативне закріплення основ і правового статусу їх суб'єктів.

В. В. Лазарев тлумачить зміст правового регулювання, виходячи з необхідності існування механізму впливу на соціальні відносини. Правове регулювання за його розумінням є таким механізмом. Тобто в даному випадку потреба у правовому регулюванні викликана саме правом [214]. На нашу думку, варто дещо конкретизувати дане розуміння, зіставити його з напрямом дослідження. Діяльність, що пов'язана із кінологічним забезпеченням, в першу чергу, базується не на вимогах правових приписів, а на простому розумінні біології та фізіології собаки та відносин з ним. Такі відносини, як зазначалося у першому підрозділі роботи, виникли дуже давно і саме тут проявляється їх особливість. Не саме існування нормативно-правових актів у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності вимагає механізму їх реалізації, а навпаки сам факт існування у суспільстві такого виду відносин вимагає чіткого правового регулювання, яке здійснюється правом за допомогою певних правових засобів.

Варто погодитись із позицією науковців, зокрема, М. В. Цвіка, О. В. Петришина та Л. В. Авраменка, які вважають, що «правове регулювання здійснюється через складну взаємодію багатьох правових явищ: правотворчості, правових норм та актів їх застосування, правовідносин, правосвідомості, правової культури та ін. Власне саме в цьому — здатності забезпечувати ефективне юридичне регулювання суспільних відносин — і полягає головне призначення як кожного окремого із названих правових феноменів, так і утворюваної ними в їх єдності правової системи суспільства. Отже, правове регулювання може бути охарактеризоване як здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування» [99, с. 207-208].

Чому саме правове регулювання мається на увазі, коли мова йде про правові засади будь-якого виду діяльності. Давайте розберемо це питання. Так, засада –

вихідне, головне положення, основа чогось, те на чому щось ґрунтується [368]. Право – це обумовлена природою людини і така, що виражає свободу особистості, системи регулювання суспільних відносин, якій притаманна нормативність, формальна визначеність в офіційних джерелах і забезпеченість можливістю державного примусу [287, с. 231]. Правові засади також визначаються як «сукупність прийнятих владою законів, кодексів, підзаконних актів, що мають закріплювати демократичні основи, які визнані багатьма державами світу і є основою певного виду діяльності» [45, с. 82; 165].

Враховуючи це, правові засади – це головні вихідні ідеї, ключові положення чогось, що знайшло свій прояв у юридично оформленому і такому, що має юридичну силу, джерелі.

Отже, правовими засадами кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є сукупність норм, що містяться у різного роду нормативно-правових актах, і здійснюють впорядковуючий, організуючий або регулюючий вплив у сфері використання собак в діяльності правоохоронних органів, а саме під час: підготовки, тренування, утримання та застосування собак. Варто пам'ятати, що у сфері кінологічного забезпечення досить своєрідні відносини. Так, якщо ми кажемо про службового собаку як про матеріальний об'єкт, який виступає спеціальним засобом, необхідним для здійснення правоохоронної діяльності, то така сфера суспільних відносин максимально врегульована нормативно. Але, усім відомо, що таке робота із собакою, будь він домашнім або службовим. Існування під час такої діяльності особливих відносин між людиною та твариною потребує не лише правового врегулювання, на що спрямовані правові засади, а й іншого виду соціальних регуляторів – моральних. Врахування особливості тварини і поведіння з нею засноване на моральних принципах, засадах справедливості та гуманності є ключовими регуляторами саме взаємовідносин з собакою. В подальшому виникають суспільні відносини, які однозначно потребують правового регулювання, але не варто, на нашу думку, розцінювати тварину як матеріальний об'єкт, це жива істота, яка усіма своїми силами допомагає кінологу у його діяльності.

Отже, переходячи до характеристики правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, та забігаючи трохи наперед, додаємо, що у цій площині існує досить велика кількість недоліків або моментів, які потребують удосконалення або оновлення. Для здійснення критичного аналізу правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності варто дати характеристику правовим категоріям, які будуть використовуватись. Так, для більш повного розуміння теми варто охарактеризувати супутні правові явища та категорії. Такими категоріями виступають види нормативно-правових актів, класифіковані за юридичною силою та за спрямованістю. Крім того, у попередніх підрозділах вже було наголошено, що суспільні відносини у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності найчастіше мають організаційний, публічний характер, що робить їх об'єктом адміністративного права, що, в свою чергу, свідчить про те, що саме адміністративно-правове регулювання характерне для досліджуваної тематики.

В. В. Галуцько під адміністративно-правовим регулюванням вбачає «цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадського суспільства та держави» [2, с. 242]. О. Коротун у своєму дослідженні констатує, що адміністративно-правовим регулюванням є вплив на суспільні відносини з метою задоволення потреб всіх учасників цих відносин [145].

І. М. Шопіна розуміє адміністративно-правове регулювання як адміністративно-правовий вплив, здійснюваний за допомогою комплексу адміністративних засобів та інших правових явищ, які в сукупності складають механізм адміністративно-правового регулювання [416].

Більш змістовну характеристику надає О. М. Даценко, а саме констатує, що «поняття «адміністративно-правове регулювання» варто розглядати більш широко, з позиції його стабільних, незмінних, постійно повторюваних, тобто істотних ознак. До них віднесемо впорядкування суспільних відносин нормами

адміністративного права, їх виникнення в результаті державно-управлінської діяльності з обов'язковою участю виконавчо-розпорядчого органу держави з метою забезпечення інтересів особи, суспільства, держави. У загальному розумінні ми можемо визначати адміністративно-правове регулювання як впорядкування суспільних відносин нормами адміністративного права у сфері державно-управлінської діяльності в інтересах особи та держави. Для адміністративно-правового регулювання характерна імперативність ухвалених рішень суб'єктами публічної адміністрації» [73, с. 25].

У той же час І. А. Городецька, аналізуючи погляди різних науковців з приводу змісту адміністративно-правового регулювання не наводить власного визначення, а виокремлює характерні ознаки, які притаманні усім виробленим науковою спільнотою визначенням. До них авторка відносить те, що «адміністративно-правове регулювання: 1) може визначатися як вплив (правовий, владний) на суспільні відносини, тобто дія (функціонування) прав; 2) здійснюється за допомогою комплексу засобів; 3) передбачає певну мету (досягнення цілей)» [60, с. 61]. Схожої думки дотримується і А. Матвійчук [183], який зазначає, що саме логіко-семантичний аналіз та метод узагальнення наукових думок варто використовувати під час формування власного визначення. На нашу думку, варто погодитись з твердженнями усіх авторів, адже як вже було зазначено, сутність адміністративно-правового регулювання більше проявляється саме у його властивостях, які наведені вище.

Отже, підсумовуючи наведене вище, варто наголосити що правовими засадами кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні є сукупність нормативно-правових актів і норм, що в них містяться, які завдяки своєму регуляторному впливу за допомогою налагодженого механізму адміністративно-правового регулювання здійснюють вплив на суспільні відносини у сфері правоохоронної діяльності, і зокрема, у сфері її кінологічного забезпечення.

Згадуючи теорію права варто пам'ятати про види правових норм, акцент на яких в рамках нашого дослідження є досить важливим. Таким чином, теорія права

поділяє норми права на дві великі групи: загальні норми та спеціальні норми. До загальних варто віднести ті норми, які поширюються на всі відносини певного роду. У нашому випадку загальними нормами буде сукупність норм нормативно-правових актів, які цілком визначають порядок організації правоохоронної діяльності, особливості взаємовідносин людини і тварини, зокрема собаки, визначають основні завдання та принципи діяльності суб'єктів правоохоронної діяльності. Спеціальними нормами права є «загальнообов'язкові правила поведінки, які є результатом правової спеціалізації родових правовідносин з метою зміни способу або меж правового регулювання» [25]. Отже, виходячи з цього визначення, цікавим стають особливості правових засад кінологічного забезпечення, оскільки саме вони містяться у спеціальних нормах. Необхідно додати, що специфіка досліджуваної сфери суспільних відносин, а саме кінологічного забезпечення у будь-якому його значенні, полягає в тому, що вона є особливою сферою суспільних відносин, які переважно врегульовані спеціальними нормами адміністративного права. Хоча не можна казати про відсутність загальних норм, які тим чи іншим чином регулюють вказані відносини.

Крім того, знову ж таки теоретики права визначають класифікацію нормативно-правових актів за їх юридичною силою, що також має значення для процесу правового регулювання досліджуваних відносин.

Провідне значення для формування правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності беззаперечно відіграє Конституція України, яка має найвищу юридичну силу і регулює найголовніші суспільні відносини. Так, в ній жодного слова немає про кінологічне забезпечення або службу кінологію, однак значимість її норм є дуже високою і важливою. Так, усім відома ст. 3 Конституції України визначає людину найвищою соціальною цінністю, а гарантування та забезпечення прав і свобод людини – змістом і спрямованістю діяльності держави [141]. Говорячи про це, згадується стратегічна мета кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, яка полягає у забезпеченні прав і свобод людини, охорони її від протиправних посягань та

створення реальних можливостей для реалізації населенням їх прав. Отже, фундаментом правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є Конституція України, як нормативний акт, що містить найвищі за юридичною силою норми.

Наступним видом нормативно-правових актів за юридичною силою є міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Варто констатувати, що саме міжнародних договорів безпосередньо у сфері службової кінології в світі досі немає. Мають місце міжнародні стандарти використання службових собак у військовій сфері [470], у міннорозшуковій справі [218]. Але більшість міжнародних документів стосується саме умов утримання та догляду, а також недопущення жорстокого поводження з тваринами.

Так у Всесвітній декларації прав тварин, яка була прийнята Міжнародною лігою прав тварин 23 вересня 1977 року, головною ідеєю є забезпечення добробуту та захисту тварин. Ця концепція пізніше була використана під час створення європейських конвенцій щодо поводження з тваринами [31].

Всесвітня хартія природи декларує, що будь-яка форма життя є унікальною та заслуговує на повагу [50]. Європейська конвенція про захист домашніх тварин серед усього іншого у статті 3 встановлює основні принципи благополуччя тварин: «ніхто не повинен спричиняти для домашньої тварини непотрібного болю, страждання або пригнічення. Ніхто не повинен залишати домашньої тварини» [313].

Вказані міжнародні документи визначають загальні принципи поводження з тваринами, в тому числі і з собаками, яким повинні керуватися усі без виключень юридичні та фізичні особи. Крім того, дані документи містять, так би мовити, вимоги-заклики (в залежності від виду документа), щодо необхідності закріплення у національному законодавстві дублюючих положень. Так, в Україні в 2006 році прийнятий Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», який спрямований на захист від страждань і загибелі тварин унаслідок жорстокого поводження з ними, захист їх природних прав та

укріплення моральності й гуманності суспільства [296]. Однак варто звернути увагу на зміст статті 3 вказаного закону, яка чітко визначає сферу його дії. Так, дія закону не поширюється на установи Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Служби безпеки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику [296]. Такий подвійний характер політики держави щодо захисту тварин від жорстокого поводження, який обмежує права одних суб'єктів, і не чіпає інших є досить специфічним. З одного боку це можна пояснити тим, що, конкретно в нашому прикладі, застосування та поводження із собаками в цих органах є окрема специфіка. Однак, в такому випадку, така специфіка має бути регламентована на рівні закону, а не підзаконних нормативних актів, як є зараз. Тому для уникнення непорозумінь у сфері захисту тварин від жорстокого поводження нагальним є прийняття ще одного закону, який би встановлював загальні засади та принципи поводження з тваринами у вказаних вище правоохоронних органах.

Крім того, національне законодавство в Кримінальному кодексі та Кодексі України про адміністративні правопорушення визначило норми щодо відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, в тому числі і з собаками.

Ще одним законом, який має вагоме значення для кінологічного забезпечення, оскільки чітко регламентує одну з його складових, є Закон України «Про ветеринарну медицину» [250]. Даний нормативний документ містить правові засади діяльності суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності у сфері ветеринарно-санітарного забезпечення, визначає принципи розроблення і застосування ветеринарно-санітарних заходів, правові засади захисту здоров'я тварин, врегулювання виробництва та обігу ветеринарних препаратів та багато іншого. Норми вказаного закону здебільшого продубльовано у відомчих нормативних актах, що свідчить про їх фундаментальний характер.

До правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, виходячи з мультисистемного змісту зазначеної сфери, можна віднести зміст

нормативно-правових актів, які визначають правові засади правоохоронної діяльності, адміністративно-правовий статус суб'єктів здійснення кінологічного забезпечення. Але враховуючи, що розглядати перше можна досить довго, а більш конструктивна характеристика суб'єктів матиме місце у наступному розділі дослідження, варто коротко окреслити рівень підзаконних нормативно-правових актів, які визначають правові засади діяльності у досліджуваній сфері.

Ще раз наголошуємо, що особливостями правових засад є те, що більшість конкретизованих, спеціальних норм міститься саме у відомчій нормативно-правовій базі, однак існує один загальний для всіх акт – постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2001 року № 1348 «Про норми годування штатних тварин військових частин, закладів, установ і організацій Збройних Сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів і підрозділів Національної поліції, цивільного захисту та установ кримінально-виконавчої служби» [301]. Варто констатувати, що зміст даної постанови вже майже втратив свою актуальність, адже годування службових собак здебільшого здійснюється шляхом звичайного згодовування сухого корму, норми годування яким визначені на упаковці. Тому варто переглянути зміст даної постанови на предмет пристосування до вимог сучасності.

І на останок, до групи загальних нормативно-правових актів, що визначають правові засади кінологічного забезпечення варто віднести два накази Міністерства фінансів України. Обидва вони визначають правовий порядок перебування службових собак у власності державних бюджетних організацій. Так, наказом Міністерства фінансів України від 12.03.2012 № 333 «Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету» [273], яка в п. 3.1.1. визначає видатковий код для придбання обладнання і предметів довгострокового користування, до яких належать і службові собаки. Наказ Міністерства фінансів України від 12.10.2010 № 1202 «Про затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному

секторі» [277] серед інших затвердив стандарт бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби». Тварини, які перебувають на обліку у державних установах, а в тому числі і службові собаки перебувають на балансі установи як основний засіб. Цікавим є той факт, що тварин класифіковано в окрему групу основних засобів поряд із багаторічними насадженнями та плодоносними рослинами (п. 3.1.7. II розділу стандарту). Виходячи з такої класифікації існує безліч проблем з порядком списання службових собак, які визначаються непридатними до подальшої служби. Тому вбачається за необхідне виокремлення тварин в самостійну групу та розробка окремої процедури їх списання.

Підсумовуючи усе викладене зауважимо, що правовими засадами кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні є сукупність нормативно-правових актів і норм, що в них містяться, які завдяки своєму регуляторному впливу за допомогою налагодженого механізму адміністративно-правового регулювання чинять вплив на суспільні відносини у сфері правоохоронної діяльності і зокрема у сфері кінологічного її забезпечення [354]. Як бачимо, зміст чинних на даний момент нормативних документів у сфері кінологічного забезпечення є досить застарілим та неефективним, що призводить до виникнення безлічі проблем. Однак варто констатувати, що позитивні зрушення в цьому напрямі є, про що свідчить початок роботи міжвідомчої робочої групи з розвитку кінологічної служби [101].

Наприкінці відзначимо, що правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності мають бути фундаментом для його ефективного здійснення. З викладеного стає зрозумілим наявність необхідності в уніфікації нормативно-правових положень щодо службової кінології взагалі. У результаті вважаємо за доцільне розробити нормативно-правовий документ на рівні закону, який би став підґрунтям для зайняття кінологічною діяльністю у всіх її напрямках.

Висновки до розділу 1

Окреслено історичні періоди виникнення службової кінології як науки (у різних її організаційних формах). Основним критерієм для періодизації визначено не лише часові етапи розвитку людства та існування собак поряд з людиною, а особливості використання собак, методів їх утримання та дресирування, напрямків застосування, вивчення їх будови та поведінки, визначні дати, які є значущими для розвитку сучасної кінології.

Виокремлено дев'ять взаємопов'язаних та взаємообумовлених етапів виникнення службової кінології як науки:

1) початковий доісторичний етап, який характеризується прирученням собаки та використання його природних здібностей без пристосування до людського існування (10 — 15 тис. років до н.е.);

2) етап, коли собак починають використовувати в якості помічника на полюванні та війні, в арміях з'являються кінологічні підрозділи, зароджується практика використання собак для відправки повідомлень (приблизно IV сторіччя до н.е.);

3) поява вогнепальної зброї призводить до того, що собаки відходять на другорядний план в якості «технічного» засобу; початок інтенсивного дресирування собак, поява собак-рятувальників, а також собак для пошуку та затримання людей (у рабовласницьких країнах) (період Середньовіччя);

4) етап значного збільшення кількості порід собак, що призводить до появи таких собак як собаки-компаньйони, що призводить до початку проведення змагань та виставок, появи перших в світі кінологічних клубів (початок — середина XIX століття);

5) поява перших розшукових собак у поліції (кінець XIX століття);

6) етап нових підходів до дресирування на підставі висновків І. П. Павлова (початок XIX століття);

7) регресивний етап в історії розвитку кінології, який пов'язаний з післявоєнним часом (1945-1965 роки);

8) етап зародження нового напрямку використання службових собак-детекторів – в якості інструмента для проведення одорологічної експертизи (1960 — 1980-ті роки);

9) новітній етап, настання якого зумовлено стрімкими темпами технічного прогресу та застосуванням службових собак у різних сферах суспільного життя (кінець XX століття — початок XXI століття).

Охарактеризовано кожен із наведених етапів, що дозволило з'ясувати особливості набуття та розповсюдження знань про можливості собаки у військовій справі та у полюванні, використання собак на службі в поліції а також про форми та методи дресирування для такої діяльності.

Проаналізовано наукові підходи до розуміння категорій «правоохоронна функція держави», «правоохоронна діяльність», «забезпечення», на підставі чого зроблено висновок про доцільність трактування правоохоронної діяльності виключно у широкому сенсі (з метою якнайбільшого розкриття усіх аспектів її кінологічного забезпечення) як діяльності уповноважених органів, підрозділів або служб держави, а також недержавних організацій, спрямованої на забезпечення належного стану реалізації населенням своїх прав та свобод, охорону суспільства і держави від протиправних посягань, підтримання режиму законності та правопорядку, підтримання взаємовідносин у безпечному та упорядкованому стані шляхом забезпечення публічної безпеки та порядку, а також будь-яку іншу сервісну діяльність, спрямовану на охорону та забезпечення прав і свобод людини.

Зважаючи на це, зроблено висновок, що основними формами використання собак на користь суспільства, а відтак і у сфері правоохоронної діяльності (саме в широкому її сенсі) є: розшук особи злочинця за запаховим слідом; виявлення незаконних речовин; розшук загубленої дитини; врятування людей під завалами або снігом; затримання злочинця або захист поліцейського від нападу; робота з хворими дітьми у якості лікарського інструмента; бути компаньйоном для осіб з

вадами зору (собаки-поводирі); попереджати про небезпеку будь вона зовнішньою (охорона будівель та об'єктів) чи внутрішньою (підвищення рівня цукру в крові при цукровому діабеті) тощо.

Наголошено, що кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності слід розглядати як комплексну категорію, що спрямована на: а) безпосередню організацію кінологічного забезпечення, тобто створення належних умов для функціонування системи кінологічних підрозділів правоохоронних органів; б) здійснення з використанням кінологів та службових собак певних заходів, спрямованих на надання своєрідної допомоги іншим суб'єктам.

Встановлено, що на ефективність процесу кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні здійснює безпосередній вплив відповідне адміністративно-правове регулювання. Виокремлено та охарактеризовано основні функції кінологічного забезпечення як об'єкта адміністративно-правового регулювання: а) правоохоронна, яка є ключовою, базовою, такою заради якої і функціонує уся система кінологічних органів та організацій; б) кінологічна, яка спрямована на підготовку, тренування, утримання та застосування собак під час професійної діяльності; в) організаційна, зміст якої полягає у тому, що така діяльність спрямована на створення належних умов функціонування самої системи кінологічних структур або інституцій, тобто внутрішньо спрямована діяльність, а також визначення організаційного порядку застосування собак для здійснення правоохоронної діяльності. Наголошено, що більшість цих функцій об'єднує те, що їх реалізація можлива за допомогою цілої низки адміністративно-правових засобів, які визначені нормами адміністративного права.

Запропоновано під стратегічною метою кінологічної діяльності розуміти забезпечення уповноваженими на те суб'єктами належного рівня правопорядку, підтримання законності та забезпечення існування реальних можливостей реалізації населенням їх суб'єктивних прав та інтересів (загальна мета).

Зважаючи на те, що в досягненні загальної мети кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності важливе значення відіграє суб'єктний склад, виокремлено та охарактеризовано цілі та завдання кінологічного забезпечення в

залежності від суб'єктів безпосереднього його здійснення (підрозділів Національної поліції, Збройних сил, Зовнішньої розвідки, Національної гвардії, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Державної прикордонної служби, Державної митної служби, Державної кримінально-виконавчої служби, Служби безпеки України, а також об'єднань громадян).

До числа загальних (універсальних) завдань кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності віднесено такі: 1) створення та підтримання у належному функціональному стані системи органів та механізмів, що забезпечуватимуть якісну підготовку та підвищення рівня майстерності кінологів, тобто кадрове забезпечення; 2) здійснення ветеринарного та санітарно-гігієнічного забезпечення діяльності органів, підрозділів та служб, діяльність яких безпосередньо пов'язана з використанням собак; 3) охорона прав і свобод людей, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань; 4) забезпечення публічної безпеки та порядку; 5) підтримання належного генофонду порід собак. Розкрито зміст кожної групи загальних завдань.

Виокремлено та охарактеризовано специфічні завдання кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності: 1) боротьба зі злочинністю; 2) підтримання правопорядку у місцях перетину державного кордону, протидія незаконному переміщенню через державний кордон наркотичних засобів, вибухових речовин та зброї, тютюнових виробів; 3) рятувальна діяльність, надання допомоги у випадках надзвичайних ситуацій; 4) забезпечення функціонування установ, порушення діяльності яких може призвести до дестабілізуючого або більш негативного впливу на суспільство; 5) забезпечення здійснення розвідувальної діяльності; 6) знищення або дестабілізація живої сили та техніки супротивника під час збройних конфліктів, у тому числі протимінна діяльність; 7) забезпечення захисту та надання силової підтримки працівникам правоохоронних органів; 8) розвиток спортивного собаківництва; 9) надання послуг людям з особливими потребами, тобто особам, яким собаки надають допомогу під час лікування або повсякденного життя (собаки-поводирі).

Також встановлено, що вони можуть бути визначені як упорядкована сукупність ключових вимог та стандартів, з дотриманням яких має здійснюватися використання собак в діяльності правоохоронних органів, а саме: підготовка, тренування, утримання та застосування собак.

Запропоновано класифікувати принципи кінологічного забезпечення на: 1) загальноправові (законності; відкритості або гласності; взаємодії; дотримання прав і свобод людини, або принцип гуманізму); 2) специфічні (партнерства між кінологом і собакою; тісної «сліпої довіри»; зацікавленості кінолога у своїй роботі або принцип вмотивованості; постійної готовності до виконання оперативно-службових завдань; оперативності; презумпції винуватості кінолога, а не собаки; поступовості; недопущення жорстокого поводження з тваринами; вузької профілізації собаки; професійності кінолога; систематичності; чіткого дотримання правил розведення або принцип породної чистоти; неухильного дотримання санітарно-гігієнічних та ветеринарних норм); 3) управлінські принципи (спрямованості усіх елементів системи управління на досягнення кінцевого результату; упорядкованості процесів управління; мінімізації витрат з одночасним дотримання вимог якості виконання покладених завдань; доцільності; відповідності управлінських рішень меті діяльності кінологічного підрозділу; поєднання науковості та практичної спрямованості; особистої відповідальності за прийняті управлінські рішення). Розкрито значення та особливості дотримання виокремлених принципів.

Здійснено аналіз сукупності нормативно-правових актів, які складають основу правового забезпечення кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності за предметом правового регулювання, що дозволило поділити їх на: 1) загальні (визначають основні завдання та принципи діяльності суб'єктів правоохоронної діяльності, у тому числі кінологічних центрів, що входять до їх структури, порядок виконання покладених на них обов'язків) та 2) спеціальні (визначають особливості безпосереднього використання собак в діяльності правоохоронних органів під час підготовки, тренування, утримання та застосування собак, особливості взаємовідносин людини і собаки).

Розкрито значення норм адміністративного законодавства в системі правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Сформульовано пропозиції щодо оптимізації адміністративного законодавства, яке регулює кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності, зокрема шляхом внесення змін і доповнень до наказів Міністерства фінансів України «Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету» від 12.03.2012 № 333 та «Про затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі» від 12.10.2010 № 1202, якими слід упорядкувати процедурні питання, пов'язані зі списанням службових собак, які визначаються непридатними до подальшої служби.

РОЗДІЛ 2

СУБ'ЄКТИ КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Види суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні: їх завдання та функції

Здійснення кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні в сучасних умовах має досить багато проблем, які викликані різними факторами. Загалом, можна стверджувати, що недоліки в процесі організації та здійснення кінологічного забезпечення переважно викликані недоліками в управлінській діяльності, у сферах підготовки та забезпечення кадрами підрозділів кінологічної діяльності, налагодження міжвідомчої взаємодопомоги та взаємодії, а також нормативно-правового регулювання вказаної сфери відносин. Як бачимо, більшість складнощів, що трапляються в процесі кінологічного забезпечення безпосередньо пов'язані із суб'єктами таких правовідносин. Отже, така теза актуалізує питання дослідження змісту поняття «суб'єкт кінологічного забезпечення», з'ясування видів та надання загальної характеристики усіх суб'єктів у досліджуваній сфері. Варто наголосити, що перелік таких суб'єктів буде досить широким, що зумовлено тим, що в залежності від аспекту кінологічного забезпечення система суб'єктів має свої особливості.

Процес здійснення кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності передбачає функціонування певного механізму, який складається із цілісної системи елементів, які існують у певній сфері суспільного життя. Так, для правоохоронної діяльності в державі характерне існування правоохоронної системи, для її окремої частини – кінологічного забезпечення – системи кінологічної діяльності. Кожному окремому напрямку діяльності притаманні такі

елементи як об'єкт, суб'єкт і зміст, адже будь-який напрямок діяльності варто розглядати саме як окремий вид суспільних відносин. Об'єктом діяльності виступає певна сфера суспільних відносин, які супроводжують весь процес кінологічного забезпечення, тобто це ті відносини, на які спрямовується певний вплив. Саме об'єкт є головним критерієм для розмежування та класифікації будь-яких відносин. У випадку нашого дослідження об'єктом виступають суспільні відносини щодо організації та впорядкування діяльності суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Також варто нагадати, що зміст вказує безпосередньо на ті заходи, які здійснюються для досягнення поставленої мети окремого напряму діяльності. Переходячи до суб'єктів, як елементу діяльності, варто підкреслити, що різні науковці визначають їх по-різному. Але всіх об'єднує одне – важливість визначення правового статусу суб'єктів будь-якої діяльності, що є ключовим фактором у процесі характеристики та дослідження певної сфери суспільних відносин. Адже саме діяльність суб'єктів визначає і зміст правовідносин, і ефективність впливу на об'єкт, та взагалі окреслює межі об'єкта діяльності. Суб'єктний склад завжди відіграє одну із ключових ролей у процесі дослідження різного роду діяльності. Суб'єкт – це перше, що спадає на думку і від чого залежить подальше осмислення будь-якого явища.

Суб'єкти відіграють ключову роль у будь-якої діяльності, пов'язаній зі здійсненням певних дій, оскільки саме на них лежить відповідальність щодо її безпосередньої реалізації. Слід також зазначити, що чим важливішою є сфера діяльності таких суб'єктів, при чому не важливо чи є суб'єкт юридичною особою (наприклад, органом державної влади) чи фізичною (посадовою особою або звичайним громадянином), тим більше уваги приділяється його діяльності [45, с. 99-100].

Як у радянській юридичній літературі, так і у сучасній – українській, не один рік дискутується питання про співвідношення термінів «суб'єкт правовідносин» та «суб'єкт права», результатом чого є їх ототожнення або, навпаки розмежування. Зокрема, С. Ф. Кечекян наголошував на тому, що поняття «суб'єкти права» і «суб'єкти правовідносин» тотожні, і тому, досліджуючи

проблему учасників правовідносин, доцільно розглядати загальну категорію суб'єктів права [122, с. 83]. В. В. Копейчиков одним із елементів структури правовідносин називає не суб'єктів правовідносин, а суб'єктів права, розуміючи під такими «учасників правових відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки» [98, с. 192]. На думку інших вчених, зазначені поняття не можна вважати тотожними, оскільки будучи суб'єктом права, можна не бути суб'єктом правовідносин, а реалізація ж правових норм може здійснюватися як за допомогою правовідносин, так і поза їх межами [325, с. 63; 92, с. 145]. О. Ф. Скакун стверджує, що варто розмежовувати дані поняття, адже не усі суб'єкти права можуть бути суб'єктами правовідносин [366]. Визначальним явищем у даному випадку виступає таке поняття як правосуб'єктність, яке характерне для усіх суб'єктів правовідносин, а для таких суб'єктів права як недієздатні особи (малолітні, особи з психічними вадами, визначні судом недієздатними та ін.) правосуб'єктність не характерна.

Що ж стосується суб'єктів адміністративного права, то слушною є думка Н. П. Каменської, яка стверджує, що «суб'єктами адміністративного права варто визначити учасників суспільних відносин, яких адміністративно-правові норми наділили правами та обов'язками, здатністю вступати в адміністративно правові відносини. Таким чином суб'єкт адміністративного права апріорі вважається носієм декларованих адміністративно-правовими нормами прав та обов'язків» [119, с. 69]. Тобто автор ототожнює поняття суб'єкта адміністративного права та суб'єкта адміністративних правовідносин. Варто підтримати цю думку, адже лише наявність повноважень робить особу або орган і суб'єктом адміністративного права, і суб'єктом адміністративних правовідносин.

Однак, існує відмінна думка, щодо цього. Так, Ю. А. Ведерніков та В. Л. Колпаков суб'єктом адміністративного права визначають лише носіїв (власників) прав та обов'язків, передбачених адміністративно-правовими нормами [37, с. 40; 131]. Тобто автори розділяють ці поняття на тих, хто виключно має адміністративні права та обов'язки – суб'єктів адміністративного права, і тих, хто може їх реалізовувати – суб'єктів адміністративних

правовідносин. З огляду на наведене варто підкреслити, що доволі багато дискусій у наукового загалу викликають окреслені категорії, але дивлячись з практичної точки зору можна констатувати, що той суб'єкт, який наділений певними повноваженнями, неодмінно рано чи пізно почне їх реалізовувати, а отже виступатиме в ролі двох окреслених видів суб'єктів, і формат його діяльності, завдання та функції від цього аж ніяк не зміняться.

Розглядаючи кінологічне забезпечення у різноманітних аспектах, варто наголосити на тому, що характеристику його суб'єктів варто розпочати саме у розумінні сфери державного управління. Механізми державного управління передбачають спосіб досягнення поставленого завдання у визначені терміни через вплив суб'єкта (переважно держави в особі її органів – державне управління) на визначений об'єкт. Виходячи з викладеного, механізми державного управління можуть бути правові, економічні, організаційні, контрольні, інформаційні, комплексні і т. д. Дані механізми можуть використовувати власні методи, засоби та інструменти впливу. Тобто держава, виконуючи ту чи іншу функцію, впливає на суспільні та економічні процеси через посередництво специфічних механізмів, реалізація яких обов'язково функціонально обумовлена [83, с. 384]. Таким чином, слід зазначити, що суб'єктами державного управління у певній сфері є певні особи (органи держави або місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи), які наділені повноваженнями здійснювати ту чи іншу функцію. Тлумачення суб'єкта виходить саме зі змісту функцій, які він виконує.

Таким чином, у контексті розуміння кінологічного забезпечення саме як об'єкта управління варто наголосити, що до переліку його суб'єктів варто віднести будь-які інституційні утворення як в системі органів державної влади, так і інституцій громадянського суспільства, які в межах власних чітко регламентованих на законодавчому рівні повноважень здійснюють організаційно-управлінський вплив на процедурні питання, пов'язані з використанням собак в діяльності правоохоронних органів під час підготовки, тренування, утримання та застосування собак. Варто підкреслити, що у випадку характеристики суб'єктів поняття «кінологічне забезпечення» можливо ототожнити з поняттям

«кінологічної діяльності», що не вплине на зміст викладеного матеріалу, а лише спростить його розуміння.

Отже, в аспекті управлінських відносин суб'єктами кінологічної діяльності можна вважати Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, усі без виключення органи державної влади, які наділені повноваженнями щодо формування політики у сфері захисту тварин, а також контрольні органи, які безпосередньо здійснюють контрольні функції, керівників усіх рівнів суб'єктів правоохоронної діяльності, які мають право приймати рішення щодо організації діяльності кінологічного підрозділу у рамках конкретного органу чи підрозділу.

Переходячи до визначення суб'єктного складу кінологічного забезпечення правоохоронної функції держави, варто зазначити, що в даному випадку зміст суб'єктів кінологічного забезпечення і суб'єктів правоохоронної діяльності досить подібні.

Як вже зазначалося у рамках даного дослідження, правоохоронна діяльність – одна з важливих форм діяльності держави, що реалізується через уповноважені нею органи державної влади. Досліджувана діяльність, насамперед, направлена на збереження законності у суспільстві, додержання правопорядку та захист конституційних прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина в Україні. Правоохоронна діяльність являє собою зумовлений потребами людини особливий вид соціальної діяльності, яка визначена нормами права та об'єктивною необхідністю впливу на суспільні відносини. Вона знаходить своє практичне втілення у процесі функціонування правоохоронних органів, які повинні попереджати, запобігати правопорушенням і застосовувати державний примус або громадський вплив на осіб, які порушили встановлений законом порядок у суспільстві [129]. Необхідно також додати, що правоохоронна діяльність у нашому дослідженні розглядається у широкому значенні, а тому, погоджуючись з позицією С. С. Юрка [421] до суб'єктного складу правоохоронної діяльності в Україні варто додати і недержавні утворення – громадські організації та безпосередньо фізичних осіб.

Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в даному розділі розглядатиметься як процес управління, тобто процес упорядкування управлінських відносин всередині системи, які пов'язані із застосуванням службових собак в рамках надання необхідної допомоги суб'єктам правоохоронної діяльності. Зважаючи на наявність різних напрямів правоохоронної діяльності, суб'єктний склад за кожним напрямом буде дещо змінюватися, конкретизуватися, розширюватися і узагальнюватися, тому виходячи із цього варто на початку визначити зміст терміну «суб'єкт кінологічного забезпечення».

Якщо вести мову про зовнішній та внутрішній аспекти розуміння кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, то варто підкреслити, що для внутрішнього аспекту розуміння кінологічного забезпечення суб'єктами є виключно ті органи та підрозділи, діяльність яких безпосередньо пов'язана з використанням собак у службовій діяльності. Більш складною є ситуація із зовнішнім аспектом кінологічного забезпечення. Тут, поряд із безпосереднім суб'єктом виникає ще один суб'єкт – «замовник» кінологічного забезпечення. Тобто, якщо вести мову про суб'єктів правоохоронної діяльності, які потребують допомоги з боку кінологічних підрозділів, то під час запиту на таку допомогу їх також можливо розглядати як окремих суб'єктів, через те, що вони наділені повноваженнями щодо прийняття рішення про застосування кінолога з собакою в певній ситуації.

Усіх суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності можна класифікувати в залежності від спрямованості основного виду діяльності та сукупності повноважень. Так варто виокремити загальних суб'єктів та спеціальних. До загальних суб'єктів, погоджуючись з думкою В. Г. Фатхутдінова, варто віднести ті, що мають повноваження щодо визначення засад політики держави, розроблення та прийняття стратегії державного управління у сфері правоохоронної діяльності взагалі та кінологічної зокрема [395, с. 128]. До таких суб'єктів можна віднести: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України та інші. Тобто повноваження цих суб'єктів прямо не пов'язані з

кінологічним забезпеченням, але через загальний характер свої функцій вони здатні впливати на його реалізацію. До спеціальних суб'єктів належать органи, підрозділи, установи, фізичні та юридичні особи, безпосередніми повноваженнями яких визначено здійснення функцій у сфері правоохоронної діяльності у широкому її розумінні з використанням здібностей собаки. До таких суб'єктів варто віднести структурні підрозділи усіх без виключення органів державної влади, які використовують собак при виконанні власних повноважень, а також інституції громадянського суспільства, основна діяльність яких пов'язана з кінологією.

Крім наведеної класифікації, усіх суб'єктів також можна розділити на державні та недержавні; індивідуальні, колективні та громадські; безпосередні суб'єкти здійснення кінологічної діяльності – кінологи, а також допоміжні суб'єкти (увесь інший персонал кінологічних підрозділів, діяльність яких безпосередньо не пов'язана з використанням собаки – ветеринар, комірник або прибиральник у кінологічному підрозділі, працівник відділу кадрів або бухгалтер цього підрозділу).

Таким чином, можна ще довго перераховувати органи, підрозділи та структури, що мають відношення до кінологічного забезпечення, але, на нашу думку, більш правильним з наукової точки зору буде окреслення особливостей цих суб'єктів, виділення їх ознак.

Керуючись думкою О. І. Безпалової [15, с. 65] варто виділити ознаки суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, до яких слід віднести:

- спільність мети та цілей діяльності, які відображають єдність її елементів і характерні для усіх суб'єктів;
- використання особливого механізму досягнення поставленої мети – використання здібностей службових собак у різноманітних формах;
- наявність взаємозв'язків між елементами системи суб'єктів кінологічного забезпечення, що проявляється у міжвідомчій взаємодії та допомозі;
- наявність чітко визначеної компетенції у сфері кінологічного

забезпечення правоохоронної діяльності;

– наявність повноважень щодо прийняття управлінських рішень у сфері правоохоронної діяльності, а також безпосередньо можливість управлінського впливу на відносини щодо кінологічного забезпечення правоохоронної функції держави;

– у межах своєї компетенції органи виконавчої влади самостійні в організаційному та функціональному відношеннях [225, с. 37].

– зацікавленість у розвитку кінологічного забезпечення з метою більш ефективної діяльності;

– наявність спеціальної підготовки (для суб'єктів, які безпосередньо займаються кінологічною діяльністю).

Наведені ознаки переважно належать усім суб'єктам кінологічного забезпечення. Але, враховуючи специфіку діяльності кожного суб'єкта, особливості змісту кінологічного забезпечення у внутрішньому та зовнішньому аспекті його розумінні, окремі властивості кожного суб'єкта будуть наведені у наступних розділах роботи.

Визначення статусу суб'єктів кінологічного забезпечення нерозривно пов'язане з характеристикою його завдань та розмежування функцій, що призведе до більш ефективного розкриття особливостей суб'єктів кінологічного забезпечення.

Характеризуючи завдання суб'єктів кінологічного забезпечення варто брати за основу завдання самого кінологічного забезпечення, серед яких у попередньому розділі вже наведені: створення та підтримання у належному функціональному стані системи органів та механізмів, що забезпечуватимуть якісну підготовку, перепідготовку та підвищення рівня майстерності кінологів, тобто кадрове забезпечення; здійснення ветеринарного та санітарно-гігієнічного забезпечення діяльності органів, підрозділів та служб, діяльність яких безпосередньо пов'язана з використанням собак; охорона прав і свобод людей, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань; забезпечення публічної безпеки та порядку; підтримання належного генофонду порід собак.

Такі загальні завдання безпосередньо окреслюють мету кінологічного забезпечення. Окрім цих завдань, також нами вже наводився перелік спеціальних завдань кінологічного забезпечення, які більш детально відображають напрями діяльності кінологічних підрозділів. Саме ці завдання є базисом для формування завдань суб'єктів кінологічного забезпечення. Такими завданнями є:

– участь у заходах, що спрямовані на протидію злочинності, виявлення правопорушень, знаходження та затримання порушників. Дана діяльність є ключовим завданням для більшості суб'єктів, адже службову кінологію здебільшого пов'язують з поліцейською діяльністю;

– використання спеціально підготовлених собак для охорони державного кордону і прикордонного контролю. В даному завданні чітко проглядається зовнішній аспект кінологічного забезпечення через те, що діяльність щодо охорони державного кордону та прикордонний контроль є безпосередньо завданням органів та підрозділів Державної прикордонної служби України, кінологічні підрозділи завдяки вмінням собак надають допомогу у цій діяльності. Але не варто обмежуватися виключно тим, що інспектори-кінологи не тільки здійснюють окреслене завдання. Але більш детально завдання та особливості діяльності окремих суб'єктів кінологічного забезпечення розглядатимуться у наступних підрозділах;

– пошук людей, які зникли безвісти, заблукали в умовах або великого міста, або в лісі, пошук людей або їх останків під час завалів або під снігом. Такі завдання характерні майже для всіх кінологічних підрозділів, адже враховуючи систему взаємодопомоги та взаємодії усіх суб'єктів кінологічних підрозділів на допомогу людям найчастіше приходять спеціально підготовлені собаки та кінологи;

– сторожова та охоронна діяльність, що спрямована на забезпечення дотримання режимних обмежень на певних об'єктах чи установах. Мається на увазі застосування собак в якості охорони периметрів установ виконання покарань, об'єктів де використовуються радіоактивні та небезпечні речовини. Крім того забезпечення безпеки та порядку на території дипломатичних

представництв та консульських установ може бути завданням окремих підрозділів кінологічної діяльності;

– сприяння розвідувальній діяльності, що є досить новим видом завдань для суб'єктів кінологічної діяльності, так завданням суб'єктів кінологічного забезпечення у даній площині є здебільшого диверсійна діяльність, допомога у доставленні повідомлень або техніки, а також участь собак у розвідувальних заходах в якості компаньйона;

– силова підтримка під час виконання оперативно-службових завдань різних підрозділів та служб. Таке завдання характерне для штурмових підрозділів різних силових структур. Завдання, що безпосередньо ставляться перед кінологічними підрозділами в даному випадку полягають у задіянні під час оперативних заходів щодо звільнення заручників, відбиття нападу на будівлі або споруду, їх звільнення у разі захоплення, затримання злочинців та протидія тероризму;

– розвиток спортивного собаківництва як одного з напрямів діяльності кожної кінологічної служби або підрозділу. Дане завдання полягає у систематичній організації та проведенні серед будь-яких суб'єктів кінологічного забезпечення змагань, виставок, випробувань, які не тільки використовуються для розваги та задоволення емоційних потреб суспільства, а й для більш ефективної підготовки службових собак, що забезпечується ефектом змагальності;

– надання послуг у сфері охорони здоров'я. Дане завдання майже не розповсюджене на території сучасної України, але існують випадки використання собак при так званій каністерапії, в якості поводитирів, а також в якості детекторів при різних хронічних захворюваннях;

– формування державної політики у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, що полягає у розробці та прийнятті нормативного підґрунтя для зайняття кінологічної діяльності та розвитку кінологічних служб в Україні;

– координація та організація діяльності підрозділів та служб, що займаються кінологічним забезпеченням, що полягає у реалізації управлінських повноважень;

– забезпечувальна діяльність для належного функціонування кінологічних

підрозділів та служб. Дане завдання характерне для допоміжного персоналу такого як бухгалтери, прибиральники, кадрові працівники, комірники та інші. Воно полягає у підтриманні належних умов для функціонування системи безпосередніх суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності;

– ветеринарне та санітарно-гігієнічне забезпечення діяльності кінологічних підрозділів. Особливо важливе завдання, що проявляється здебільшого в діяльності самих інспекторів-кінологів та лікарів ветеринарної медицини, які підтримують і забезпечують належні умови для життя та здоров'я службових собак;

– дресирування службових собак за різними напрямками їх подальшого використання у службовій діяльності. Останнє але не менш важливе завдання, завдяки реалізації якого стає можливим існування усієї системи кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. На нашу думку, саме воно безпосередньо впливає на рівень ефективності кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в цілому [337, с. 135-136].

Не можна стверджувати, що даний перелік завдань є вичерпним і не може з часом доповнюватись новими. Тому варто наголосити, що завдання окремих суб'єктів кінологічного забезпечення витікають з повноважень та завдань тієї служби, структурним підрозділом якої є саме кінологічний підрозділ. Крім того додатковим критерієм для вироблення завдань є форми застосування службових собак в діяльності суб'єктів правоохоронної діяльності.

Усі завдання можливо умовно розділити на певні групи, які в свою чергу складають систему функцій кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. С. О. Комаров розглядаючи функції державного управління визначає їх як «основні напрями діяльності держави щодо реалізації задач, які перед ним стоять, для досягнення визначених цілей, які зумовлені загальною соціальною сутністю держави і її соціальним призначенням» [139, с. 99]. На основі цього пропонується і функції суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності розглядати як основні напрями діяльності суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності щодо реалізації завдань, які спрямовані

на досягнення мети.

Тож, до функцій суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності відноситься:

1) *Правоохоронна функція.* Дану функцію пропонуємо розглядати у найширшому її розумінні. Так, вдало трактує поняття правоохоронної функції

П. В. Онопенко, який, розглядаючи внутрішню правоохоронну функцію, розуміє її як функцію охорони прав і свобод особи та забезпечення правопорядку [271]. Варто підкреслити, що у рамках правоохоронної функції не достатньо розглядати лише охорону прав і забезпечення правопорядку, необхідно ширше розуміти дане поняття і формулювати його як забезпечення можливостей для ефективної реалізації громадянами їх прав і свобод, їх охорони, захисту у разі порушення та підтримання належного рівня безпеки. Так, діяльність суб'єктів кінологічного забезпечення безпосередньо спрямована на підтримання правопорядку в країні, про що свідчить систематичне використання службових собак правоохоронними органами. Крім того, діяльність щодо надання допомоги особам, які цієї допомоги потребують можна розглядати як забезпечення ефективної реалізації населенням своїх прав та обов'язків.

2) *Нормотворча функція,* яка виражається у прийнятті певними (не всі суб'єкти наділені такою функцією) суб'єктами нормативно-правових актів, що регламентують діяльність у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

3) *Забезпечувальна функція.* Дана функція відображається у здійсненні діяльності щодо створення та підтримання належних умов функціонування системи суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

4) *Кадрова функція.* Одна з найскладніших функцій, в рамках якої передбачається діяльність щодо підготовки професійного кадрового складу органів та підрозділів, що займаються кінологічною діяльністю. Вже було наголошено на наявності необхідних фахових специфічних знань працівників, які застосовують службових собак у повсякденній професійній діяльності. Уся діяльність, спрямована на процес підготовки кінолога, відображає саме кадрову

функцію. Крім того, хотілося б додати, що крім підготовки кінологів надзвичайно складною та нагальною є діяльність щодо підготовки собак до службової діяльності. І до того ж саме від цього залежить ефективність кінологічної діяльності як такої.

5) *Організаційно-управлінська функція.* Має безпосередньо управлінський характер та притаманна переважно керівникам усіх рівнів суб'єктів кінологічного забезпечення. Вона полягає у діяльності щодо упорядкування відносин всередині системи органів кінологічного забезпечення, їх адміністративної структури та організації проведення та здійснення інших функцій.

6) *Комунікативна функція.* Дана функція досить своєрідна, адже вона проявляється у налагодженні взаємовідносин між усіма кінологічними структурами, взаємодопомозі, що, в свою чергу, призводить до удосконалення тих чи інших форм та методів кінологічного забезпечення.

7) *Превентивна функція.* Дану функцію ще можна назвати як профілактична [77], яка полягає у здійсненні діяльності профілактичного характеру, спрямованого на попередження та припинення правопорушень, усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень, а також перешкоджають повноцінній реалізації населенням їх прав та обов'язків.

Підсумовуючи викладене варто підкреслити, що різноманіття суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності свідчить про актуальність такого явища, його мультисистемність, ефективність та результативність самого кінологічного забезпечення та певних його процесів. У зв'язку з існуванням великої кількості суб'єктів, різноманітним їх правовим статусом та переліком повноважень виникає і велика кількість різнопланових функцій у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Наголошуємо на тому, що кожному суб'єкту притаманні лише певні, не всі з перелічених, функції, що робить систему суб'єктів взаємодоповнюючою та цілісною [346].

2.2. Особливості діяльності Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та Президента України як суб'єктів управління у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності беззаперечно є об'єктом адміністративно-правового регулювання, про що попередньо вже йшла мова. А як зазначає С. М. Алфьоров, для адміністративного права характерна велика кількість суб'єктів з різними повноваженнями, структурою і правовими характеристиками [5, с. 27]. Різноманітність суб'єктів кінологічного забезпечення викликана певною специфікою такої діяльності, а також тим фактом, що воно є частиною правоохоронної діяльності, яка, в свою чергу, здійснюється без перебільшень великою кількістю суб'єктів. До системи суб'єктів належать як фізичні та юридичні особи, так і держава в особі посадових осіб та органів, які наділені відповідними повноваженнями.

Крім того, варто нагадати, що існуючих класифікацій суб'єктів адміністративно-правових відносин дуже багато, і кожна з них по-своєму визначає ту або іншу систему суб'єктів. Але, для всіх класифікацій є спільний критерій та розділення суб'єктів на державні (загальні та спеціальні) та недержавні суб'єкти. Так, в рамках даного підрозділу пропонується зупинитися на загальних суб'єктах управління кінологічним забезпеченням правоохоронної діяльності.

Суб'єктами, які у своїй діяльності визначають і формують державну політику та стратегії розвитку певної галузі, тобто загальними державними суб'єктами є Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України. Вони під час здійснення власних повноважень опосередковано реалізують повноваження і у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності [229]. Тобто, здійснення повноважень, які спрямовані на упорядкування та організацію кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності для суб'єктів загальної компетенції не характерне. Натомість, вони

визначають загальний вектор, спрямованість усієї державної політики, а також окремих її напрямів, в тому числі і правоохоронної діяльності. Це, в свою чергу, стає підґрунтям для формування змісту власної діяльності іншими суб'єктами. Особливістю цих суб'єктів є також те, що вони наділені найвищим ступенем владних повноважень.

Адміністративна правосуб'єктність вищих органів державної влади проявляється у їх правах, тобто у тих можливостях, якими вони наділені нормативно. З цього виходить, що аналіз повноважень Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України у будь-якій сфері суспільних відносин варто здійснювати саме через призму їх функцій, завдань та компетентності взагалі.

Слушною є думка О. М. Музичука, який наголошує, що під правовим статусом суб'єкта адміністративно правових відносин розуміє систему закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та призначення у системі правовідносин, вказують на його відмінність від інших суб'єктів та порядок взаємовідносин між ними [201; 414, с. 262]. Отже, характеризуючи суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, варто звертати увагу на можливості їх впливу на відносини, що виникають у сфері управління кінологічним забезпеченням правоохоронної діяльності.

Починаючи аналіз повноважень Президента України як суб'єкта кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, варто відмітити, що характерною особливістю суб'єктів загальної компетенції є те, що вони тією або іншою мірою здатні чинити управлінський та організаційний вплив на усі сфери суспільного життя в Україні. Саме ця ознака виділяє Президента України, Верховну Раду та Кабінет Міністрів в особливу групу суб'єктів.

Роль Президента України у здійсненні державної влади в Україні за останні 20 років дещо змінювалася: збільшувались або зменшувались його повноваження у сфері виконавчої влади, повноваження щодо формування державних структур та здійснення контрольної діяльності, але з впевненістю можна говорити про те, що президент відіграє одну з ключових ролей у процесі формування та розвитку

системи управління в державі [251;253; 254]. Перелік повноважень Президента України дає підстави погодитися з пропонованим у юридичній літературі визначенням ролі Президента як носія виконавчої влади [409, с. 41] (щоправда, з єдиним уточненням: йдеться про носія не взагалі влади, а повноважень відповідної гілки влади) на протипагу безпідставному визначенню його деякими фахівцями як власне органу виконавчої влади [1, с. 210; 184, с. 68-69]. Однак узагальненою та юридично правильною все ж таки є думка щодо того, що Президент України не відноситься до жодної з гілок влади, а виступає відокремленим суб'єктом, який здебільшого має бути з'єднуючою ланкою між усіма гілками влади як центр, що налагодить і скоординує спільні зусилля [160]. Отже, повноваження Президента України варто розглядати у декількох площинах: формування державної політики у сфері правоохоронної діяльності; контрольні повноваження; створення окремих державних інституцій, які виступають суб'єктами кінологічного забезпечення. Спробуймо об'єднати ці аспекти для більш компактного та змістовного викладення матеріалу.

Конституція України у ст. 102 проголошує, що Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [141]. Гарантування прав та свобод людини та громадянина є існування системи умов, засобів та ефективних юридичних та управлінських механізмів забезпечення належної реалізації громадянами своїх прав і свобод [54]. Правоохоронна діяльність, як вже наголошувалася у широкому її розумінні, також передбачає забезпечення можливостей для реалізації усім населенням їх прав та свобод у повній мірі. Кінологічне забезпечення, у свою чергу, маючи пряме відношення до правоохоронної діяльності, опосередковано створює умови для нормального функціонування правоохоронної системи і в цьому напрямі. Виходить, що роль Президента України як гаранта – є визначальною тезою щодо його впливу на управлінські відносини у державі.

Відповідно до ст. 106 Конституції України Президент України наділений повноваженнями, серед яких можна виокремити ті, що мають відношення до

кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Усі повноваження можна згрупувати в окремі групи, виділивши при цьому функції Президента України у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Варто виділити наступні функції: *забезпечувальна*, яка полягає у тому, що Президент України гарантуючи та забезпечуючи національну безпеку, гарантує і забезпечує публічну безпеку, яка є частиною національної, а публічна – є метою кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності; *нормотворча*, під якою розуміється можливість впливати на законодавчий процес (пп. 29-30 ст. 106 Конституції України), чим в свою чергу чинить управлінський вплив на будь-які відносини, що можуть бути регламентовані законодавством, а крім того, може призупиняти акти Кабінету Міністрів України, а також видавати власні укази та розпорядження, в тому числі у сфері правоохоронної діяльності, частиною якої є кінологічна; *організуюча*, яка охоплює повноваження щодо формування участі Президента України у формуванні персонального складу органів та служб, що мають відношення до правоохоронної діяльності та кінологічного забезпечення. І ще одну функцію вдало виділяє А. М. Подоляка, який констатує, що Президент України затверджує і контролює виконання комплексних цільових програм боротьби зі злочинністю, програм профілактики злочинності, видає укази стосовно організації охорони громадського порядку [242, с. 43] тим самим реалізуючи координаційно контролюючий вплив на суспільні відносини у сфері кінологічного забезпечення в тому числі. Функція *контролю* прямо передбачена ст. 3 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України»: «координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час, ... в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України» [312]. Президент України формує персональний склад Ради національної безпеки та оборони, а також є її головою. Саме в рамках діяльності цього органу проявляється основна маса координуючого, контролюючого та регуляторного впливу Президента України на суспільні відносини в державі.

Аналізуючи наведені повноваження та функції Президента України, варто наголосити, що ключовими функціями в контексті кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є нормотворча, контрольна та організуюча.

Також не зайвим буде звернути увагу на думку Н. О. Рибалка, що наголошує та тому, що Президент України є органом державної влади [324]. В якійсь мірі можливо з цим погодитись з огляду на те, що діяльність Президента України є результатом діяльності не тільки однієї людини, а цілого механізму, який забезпечує професійну, ефективну реалізацію Президентом України його функцій. Таким механізмом є функціонування офісу Президента України [308], як допоміжної ланки системи реалізації президентських повноважень.

Отже, Президент України беззаперечно виступає суб'єктом управління кінологічним забезпеченням правоохоронної діяльності. Це пояснюється в першу чергу тим, що, по-перше, він є гарантом прав і свобод громадян (їх забезпечення є завданням кінологічної діяльності), по-друге, він забезпечує національну безпеку, що охоплює велику кількість суспільних відносин у сфері підтримання усіх видів безпеки, що характерне і для підрозділів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Крім цього, важливим аспектом впливу Президента України на усю систему суб'єктів кінологічного забезпечення є можливість участі у законодавчому процесі. Закони України в основному і визначають політику держави, напрямки та стратегії її розвитку в напрямку правоохоронної діяльності.

Досліджуючи статус Верховної Ради України як одного із суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності доречною є думка В. Авер'янова, який стверджує, що свою діяльність Верховна Рада України реалізує без будь-яких вказівок, безпосередньо на підставі Конституції і законів України, в межах власної компетенції щодо будь-яких об'єктів контролю — за виключенням судів та правоохоронних органів при провадженні оперативно-розшукової роботи, досудового слідства, здійснення правосуддя за окремими справами [1, с. 365]. Таким чином, Верховна Рада є самостійним та неупередженим органом державної влади, єдиним в Україні законодавчим органом, який компетентний формувати державну політику у сфері

правоохоронної діяльності (у тому числі її кінологічного забезпечення) та реалізовувати координаційну функцію, щодо діяльності інших суб'єктів кінологічного забезпечення у цій сфері, виступаючи таким чином гарантом створення нормативно-правового підґрунтя для її функціонування та визначаючи шляхи оптимізації законодавства.

Далі в рамках даного підрозділу вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на повноваженнях Верховної Ради України, що дозволить більш детально дослідити управлінський вплив, який вона може здійснювати на стан кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Необхідно розпочати з того, що кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності є складовою останньої, що дає можливість оцінити управлінський вплив суб'єктів кінологічного забезпечення через вплив на правоохоронну діяльність взагалі.

Таким чином, відповідно до ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України у сфері правоохоронної діяльності, а відтак і її кінологічного забезпечення, належить: прийняття законів; затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України; призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра

України, членів Кабінету Міністрів України; призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України; здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України; затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України; схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України; надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України; здійснення парламентського контролю [141].

Серед наведених повноважень Верховної Ради України у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності можливо виділити окремі однорідні групи, тобто визначити певні функції. По-перше, до них варто віднести *законодавчу* функцію, яка явно є визначальною для будь-якого напрямку правоохоронної діяльності, адже остання бере свій початок саме з законодавчого підґрунтя. Такими законами, що регламентують діяльність у сфері кінологічного забезпечення є закони, що визначають адміністративно-правовий статус усіх державних суб'єктів кінологічного забезпечення, що в свою чергу впливає на зміст, форму та способи використання службових собак у службовій діяльності. Для прикладу можна назвати Митний кодекс України, а точніше ст. 324, яка визначає службових собак як один із засобів, який можна використовувати для здійснення митного контролю [193]. Крім того, існує низка законів, які регламентують порядок догляду та поводження з собаками: «Про ветеринарну медицину» та «Про захист тварин від жорстокого поводження» [250; 296]. Також, законодавством врегульовано процес створення та діяльності громадських організацій, в тому числі кінологічної спрямованості [255]. Також до законодавчої функції варто віднести повноваження щодо ратифікації та денонсації міжнародних договорів, що стосуються саме умов утримання та догляду, недопущення жорстокого поводження з тваринами, використання службових

собак у військовій сфері та міннорозшуковій справі.

По-друге, це *кадрова* та *фінансова* функція, які полягають в установчих повноваженнях Верховної Ради України щодо призначення певного кола посадових осіб, що тим чи іншим чином належать до суб'єктів управління у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, серед яких голова Служби безпеки України, склад уряду. Також кадрова функція передбачає затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій окремих правоохоронних органів. Фінансова функція проявляється у діяльності щодо затвердження Державного бюджету України та контролю за його виконанням.

Наступною є контрольна функція парламенту, яка реалізовується шляхом здійснення контрольних повноважень щодо діяльності відповідних органів та створення відповідних контролюючих органів. Так, контроль за використанням коштів Державного бюджету, що виділяються на потреби кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, здійснює Рахункова палата. Контроль за дотриманням прав і свобод людини – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який контролює діяльність щодо підстав та порядку застосування службових собак як спеціальних засобів до окремих громадян [236, с. 239-240]. Парламент здійснює контрольну діяльність по відношенню до уряду, що також має відношення до процесу організації кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, оскільки саме система виконавчих органів є безпосереднім суб'єктом кінологічного забезпечення.

Природа Верховної Ради України в системі органів державного управління є досить своєрідною, про що наголошують різні науковці [186; 82]. Однак усі одноставно підкреслюють, з цим ми також погоджуємося, що головною функцією Верховної Ради України є законодавча. Діяльність щодо належного законодавчого врегулювання правоохоронної діяльності, порядку застосування і використання службових собак різними органами та службами в Україні потребує удосконалення, адже брак нормативного базису супроводжується низькою ефективністю будь-якої діяльності.

Наступним органом державної влади наділеним повноваженнями у сфері

управління кінологічним забезпеченням правоохоронної діяльності є Кабінет Міністрів України. Кабінет Міністрів України є вищим органом виконавчої влади, який у своїй діяльності керується законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради [141]. Важливо наголосити на тому, що саме система нормативно-правових актів, що приймається Президентом України та Верховною Радою є основою для діяльності уряду. Кабінет Міністрів крім основної своєї функції – виконавчої, також реалізує власну нормотворчу компетенцію, яка полягає у конкретизації законів. Компетенція Уряду дає можливість визначити його місце в системі органів публічної влади, характер взаємозв'язків з ними (як по «горизонталі», так і по «вертикалі»), порядок вирішення установчих і кадрових питань, особливості юридичної відповідальності [375, с. 162].

Відповідно до статті 116 Конституції України Кабінет Міністрів України має наступні повноваження, які варто віднести до сфери управління кінологічним забезпеченням правоохоронної діяльності: забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; забезпечує проведення політики у сферах охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання; здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю; організовує і забезпечує здійснення митної справи; спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади; утворює, реорганізовує та ліквідує відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади; призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету

Міністрів України [141]. Необхідно додати, що перелік повноважень, що наведені у Конституції України не є вичерпним і значно розширюється в законі України «Про Кабінет Міністрів України». Цей закон об'єднує усі повноваження у певні групи в залежності від сфери суспільних відносин, на яку вони спрямовані. Серед них варто виділити ті, що чинять управлінський вплив на систему кінологічного забезпечення, а саме: у сфері охорони навколишнього природного середовища – здійснення державного управління у сфері тваринного світу; у сферах правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина – контрольні повноваження та повноваження із забезпечення діяльності підпорядкованих структур; у сфері національної безпеки та обороноздатності – заходи щодо забезпечення обороноздатності країни, охорони та захисту кордону та території України, а також повноваження щодо розробки та затвердження державних програм з питань національної безпеки; у сфері вдосконалення державного управління та державної служби – здійснює кадрові та організаційні повноваження [298].

Приймаючи сказане до уваги варто підкреслити, що серед функцій Уряду у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності головною є *виконавчо-розпорядча* функція, яка полягає в тому, що діяльність Кабінету Міністрів України спрямована на реалізацію тих норм, які містяться в законах України, тобто їх виконання, з можливістю прийняття нормативно-правових актів, що конкретизують їх. Урядом прийнято низку положень щодо врегулювання повноважень інших суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, що безпосередньо відображається і на процесі самого кінологічного забезпечення. Для прикладу, можна навести Положення про Національну поліцію [283], Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій [278] та ін. Наступною є *функція управлінська*, яка передбачає «вертикальний» вплив на усі органи виконавчої влади, що підпорядковуються Урядові, до яких належать більшість суб'єктів кінологічного забезпечення. *Фінансова функція* розуміється як діяльність пов'язана з розробкою та виконанням Державного бюджету, одним з пунктів якого є фінансування

суб'єктів правоохоронної діяльності, а в тому числі і кінологічних підрозділів. *Контрольна функція* притаманна будь-якому суб'єкту, який уповноважений здійснювати управління в тій чи іншій сферах суспільних відносин, так і Кабінет Міністрів України наділений контрольними повноваженнями щодо підпорядкованих суб'єктів. Також, доречним буде виокремити функцію *стратегічного планування*, що виражається у прийнятті загальнодержавних програм подальшого розвитку та удосконалення. Ці програми або стратегії визначають напрямок майбутньої діяльності органів державної влади.

Як висновок варто констатувати, що для вищих органів державної влади, а саме: Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, характерні схожі функції – нормотворча, контролю, кадрова. Так, важко говорити саме про вплив цих органів на безпосередню діяльність у досліджуваній сфері, але не варто забувати, що діяльність щодо кінологічного забезпечення чітко врегульована нормами права, творцями яких і є вищерозглянуті суб'єкти. Крім того, більшість суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є державними органами, що у більшій своїй частині відносить кінологічне забезпечення до складу системи елементів державного механізму здійснення правоохоронної діяльності, а президент, парламент та уряд у ньому посідають провідні місця. Отже, злагоджене функціонування та ефективна діяльність кожного суб'єкта загальної компетенції є запорукою якісного здійснення повноважень іншими суб'єктами кінологічного забезпечення [358, с. 123-124].

2.3. Загальна характеристика правоохоронних органів як основних суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності

2.3.1. Місце і значення Національної поліції України як суб'єкта кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Дієвість та ефективність кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності залежить від висококваліфікованого та системного виконання власних повноважень суб'єктами кінологічного забезпечення. Як зазначено у попередніх підрозділах, перелік суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності у широкому її розумінні дуже широкий. Але, серед усіх існуючих суб'єктів саме Національна поліція є одним з тих, який вперше спадає на думку при згадуванні службової кінології.

Національна поліція, як центральний орган виконавчої влади, у своїй структурі має підрозділи, діяльність яких безпосередньо пов'язана із кінологічним забезпеченням. Однак для більш змістовного викладення матеріалу варто розпочати аналіз взагалі з ролі Національної поліції у системі суб'єктів, що здійснюють правоохоронну діяльність.

Правовий статус Національної поліції, об'єднуючи собою систему прав, обов'язків та інших юридично значущих аспектів її функціонування, з одного боку, виступає важливою юридичною гарантією нормального (тобто якісного та ефективного) здійснення даним органом влади свого функціонально-цільового призначення, а з іншого – є засобом обмеження його можливостей щодо використання владного ресурсу [227].

На підставі аналізу положень Закону України «Про Національну поліцію» [300], О. В. Батраченко виділив наступні особливості адміністративно-правового статусу Національної поліції України: 1) визначає становище даного органу в системі адміністративних правовідносин з іншими суб'єктами;

2) організаційні особливості: система та структура Національної поліції, як елементи її адміністративно-правового статусу, організовані за функціональним та територіальним принципами; 3) функціональні особливості: Національна поліція має широке коло адміністративних повноважень як у зовнішній, так і у внутрішній діяльності, що обумовлено специфікою мети та завдань її діяльності, а також приналежністю до системи центральних органів виконавчої влади; 4) підконтрольність діяльності та підзвітність Національної поліції, в тому числі у сфері виконання адміністративних функцій, громадськості та координація її роботи Кабінетом Міністрів України через Міністерство внутрішніх справ України; 5) реалізується керівником поліції, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій Міністра внутрішніх справ України [13].

Діяльність Національної поліції безпосередньо пов'язана з правоохоронною діяльністю, адже основні завдання поліції полягають у забезпеченні публічної безпеки та порядку, боротьбі зі злочинністю, захисті прав та свобод громадян, а також наданні послуг з допомоги. Визначення таких завдань чітко відображає правоохоронну спрямованість діяльності Національної поліції. Особливо якщо вести мову про правоохоронну діяльність у широкому її розумінні. Повноваження та функції Національної поліції так само відображають правоохоронну спрямованість.

Ще одним підтвердженням того, що поліція є суб'єктом правоохоронної діяльності є те, що Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [256] у переліку органів, що належать до правоохоронних визначає і Національну поліцію. Отже, роль Національної поліції в правоохоронній діяльності є беззаперечною.

Правоохоронна діяльність за своїм змістом переважно врегульована нормами адміністративного права, що робить Національну поліцію під час здійснення правоохоронної діяльності учасником адміністративно-правових відносин. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію», п. 1 Положення про Національну поліцію України її метою є забезпечення охорони

прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [300;283].

Головне призначення поліції, на думку О. Климовича, полягає в здійсненні охорони та захисту людини, її прав, свобод, особистої та майнової безпеки [126]. Вважаємо, що загальна мета діяльності Національної поліції передбачає саме сприяння забезпеченню добробуту в суспільстві через виконання поставлених перед нею завдань. Усі завдання, які має виконувати поліція, певним чином (через охорону та захист прав і свобод громадян) впливають на загальний стан добробуту в державі, до підвищення рівня якого і потрібно прагнути [153, с. 123 – 124]. Для реалізації власних повноважень поліція має право застосовувати заходи примусу, до числа яких віднесено і застосування спеціальних засобів поліції.

Одним із таких спеціальних засобів є службовий собака, якого поліція має право застосовувати для патрулювання, для переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, під час конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи і для відбиття нападу на особу та/або поліцейського [300]. Для того щоб на законних підставах застосовувати службову собаку поліцейський зобов'язаний пройти спеціальну підготовку. Така підготовка передбачає проходження навчання за курсом «Службова кінологія» у навчальних закладах системи МВС України. Більш детально питання кадрового забезпечення розглядатиметься в одному з наступних розділів дослідження.

У складі поліції функціонують: кримінальна поліція, патрульна поліція, органи досудового розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція, поліція особливого призначення. Кінологічні підрозділи Національної поліції України входять у її структуру, а їх система складається з центрального органу управління – відділ організації кінологічної діяльності, та територіальних підрозділів – кінологічних центрів, кінологічних секторів відділів поліції [295]. Діяльність цих підрозділів регламентується наказом МВС України «Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України» від 01.11.2016 № 1145, який визначає основи організації діяльності кінологічних

підрозділів територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції України, порядок використання службових собак під час здійснення службових завдань, спрямованих на протидію злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, правила утримання, придбання, ветеринарного забезпечення та списання службових собак, а також основи організації діяльності навчальних закладів поліції (з питань службової кінології), у яких здійснюють підготовку кінологів [264]. Таке формулювання визначає мету кінологічного забезпечення, суб'єктом якого є органи поліції у зовнішньому аспекті. Однак, розуміючи правоохоронну діяльність у внутрішньому її аспекті, варто наголосити, що саме забезпечення потреб підрозділів кримінальної, патрульної, спеціальної поліції, поліції охорони та особливого призначення, інших підрозділів територіальних органів Національної поліції, відділів (відділень) поліції є її метою, що підтверджується нормативно [264]. До цього переліку необхідно додати органи досудового розслідування, адже саме слідчий приймає рішення про виклик кінолога на місце події.

Інструкція, на відміну від вищенаведеного Наказу, який закріплює структуру кінологічних підрозділів в поліції, визначає, що до складу кінологічних підрозділів відносять і навчальні центри з підготовки кінологів. Варто підкреслити, що сьогодні в Україні існує єдиний навчальний центр поліції, де проходять підготовку майбутні поліцейські-кінологи. Крім того, ведеться робота щодо включення до переліку суб'єктів підготовки поліцейських офіцерів кінологів заклади вищої освіти МВС України.

Цікавим є той факт, що в Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів визначено і основні напрями діяльності цих підрозділів, які корелюються з загальними завданнями Національної поліції, а завдання самих кінологічних підрозділів сформульовано як участь у тих заходах, що визначені завданнями Національної поліції. Тобто завданнями кінологічних підрозділів є участь у забезпеченні публічної безпеки і порядку; участь в охороні прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; участь у протидії злочинності

та надання послуг. З точки зору етимології поняття «участь», зміст якого визначається як «виконання разом з ким-небудь якоїсь роботи, здійснення якоїсь справи» [38, с. 1522], виключає самостійний характер діяльності кінологічних підрозділів, що в свою чергу досить чітко підкреслює аспект розуміння кінологічного забезпечення в органах та підрозділах поліції, як надання допомоги тим службам, які її потребують.

С. І. Коломієць у своїй доповіді зазначила, що сьогодні в діяльності кінологічної служби Національної поліції є достатньо недоліків, які пропонується усунути реалізувавши низку завдань, серед яких: удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють діяльність кінологічних служб, та за необхідності підготовка проєктів нових актів; удосконалення системи підготовки кінологів, дресирування та тренування службових собак із урахуванням європейських стандартів; оптимізація структури кінологічних підрозділів та в разі потреби забезпечення збільшення чисельності кінологів з урахуванням існуючого навантаження; створення достатньої кількості кінологічних підрозділів у регіонах для виконання поставлених завдань за призначенням; реформування системи комплектування кінологічних служб та підготовки персоналу з урахуванням загальноєвропейських стандартів; створення ефективної системи матеріально-технічного забезпечення для оновлення існуючої матеріальної бази кінологічних підрозділів та забезпечення сучасними засобами підготовки, утримання і використання службових собак; розробка та виготовлення імітаторів наркотичних і вибухових речовин для тренування службових собак; підвищення рівня соціального захисту працівників (військовослужбовців) кінологічних підрозділів, забезпеченості кінологів форменим одягом (одностроєм) та спорядженням; налагодження взаємодії з кінологічними громадськими організаціями [137, с. 12–13]. Слід зазначити, що наведена думка є цілком слушною, оскільки такі завдання, які окреслює керівник служби [1], є досить чіткими та майже в повній мірі характеризують сучасний стан кінологічного забезпечення правоохоронної

¹ Коломієць Світлана Ігорівна – начальник відділу організації кінологічної діяльності Національної поліції України (станом на 31.03.2020)

діяльності, що здійснюється органами Національної поліції України.

Діяльність кінологічних підрозділів Національної поліції обмежена виконанням наступних завдань:

1) Участь кінологів зі службовими собаками у складі слідчо-оперативних груп під час проведення оглядів місць подій, заходів з припинення злочинів, пошуку та затримання злочинців, виявлення вибухових речовин, зброї, набоїв і наркотичних засобів, трупів, стріляних гільз, інших предметів, що можуть використовуватись як речовий доказ, забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, охорони об'єктів і територій державної, приватної та інших форм власності, а також установлення місцезнаходження безвісти зниклих та безвісно відсутніх. Дана функція чітко та ґрунтовно характеризує усі безпосередні завдання, які стоять перед інспектором-кінологом [356]. Для більш якісного та повного розуміння, на нашу думку, це завдання слід розділити на: роботу у складі слідчо-оперативної групи; заходи з припинення злочину та затримки злочинця; пошук заборонених речей або доказів; підтримання публічної безпеки та порядку шляхом патрулювання; охоронна діяльність; пошук зниклих людей. Саме це завдання відображає зовнішній аспект розуміння кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Доречно наголосити на тому, що така діяльність є найскладнішою, адже застосування собаки є досить складним аспектом кінологічного забезпечення, який повинен мати нормативне підґрунтя, а враховуючи зміст статті 45 Закону України «Про Національну поліцію», можна дійти висновку, що вказана стаття регламентує не всі з вищезазначених форм застосування собаки в рамках даної функції.

2) Підбір, розстановка, навчання і виховання кінологів, постійне вдосконалення їх професійної майстерності, вогневої, стройової і фізичної підготовки, формування в кожного з них високих моральних і вольових якостей, пильності, почуття особистої відповідальності за виконання службового обов'язку. Дане завдання безпосередньо пов'язано з реалізацією кадрової функції, оскільки діяльність щодо вдосконалення компетентностей та навичок працівника є запорукою якісного виконання ним його функціональних обов'язків. Так,

О. В. Януц зазначає, що проблеми кадрового забезпечення можливо подолати шляхом вироблення концепції безперервного розвитку працівників [429]. Майже такої думки і законодавець, який трактує дане завдання в контексті систематичної діяльності не тільки керівників кінологічних підрозділів, які повинні своєчасно здійснювати управління кадрами, а й для самих кінологів, які мають бути зацікавленими у підвищенні власної компетентності та конкурентоспроможності.

3) Розробка і виконання перспективних і поточних планів, визначення основних напрямів діяльності кінологічних підрозділів, зміцнення та розвиток службової кінології з урахуванням складної оперативної обстановки та вимог поліції. Планування – найбільш динамічна функція, тому вона повинна виконуватися професійно орієнтованою та стабільною з метою забезпечення надійної основи здійснення інших видів управлінської діяльності. Фактично, стратегічне управління поєднує декілька видів управлінської діяльності: прогнозування, розподіл ресурсів, адаптацію до середовища й внутрішню координацію, які знаходять своє відображення у детальному комплексному плані [103, с. 71; 172]. Підлаштування діяльності підрозділу під потреби сучасного життя для кінологічних підрозділів є вкрай актуальним завданням, адже нові методи вчинення злочинів, способи приховування об'єктів, обіг яких заборонений, поява нових об'єктів для пошуку спеціальними собаками, все це зводить нанівець ту діяльність, яка не передбачила подальший розвиток оперативної обстановки і не запланувала заходів щодо удосконалення різних напрямів діяльності.

4) Вивчення, узагальнення, поширення та впровадження в практику передового вітчизняного та іноземного досвіду щодо організації діяльності кінологічного підрозділу поліції, забезпечення повного обліку та аналізу результатів роботи кінологічного підрозділу. Аналітична робота будь-якого керівника, в тому числі і в кінологічних підрозділах, дозволяє зробити певні висновки щодо недоліків в діяльності, також така робота спрямована на усунення прогалин в певних напрямках діяльності, особливо якщо аналіз проводиться з урахуванням практичних напрацювань та досвіду як вітчизняного, так і

закордонного.

5) Організація взаємодії з кінологічними громадськими організаціями, підприємствами, установами, організаціями, органами місцевого самоврядування, іншими органами державної влади з питань кінології. Взаємодія поліції з громадськістю є одним з принципів діяльності поліції. Також формат такої взаємодії є спонукаючим фактором в процесі роботи з собаками. Мається на увазі, що під час взаємодії виникає зацікавленість працівників поліції в тому, щоб бути кращими за інші структури, особливо громадські. Це призводить до виникнення змагальності, однак окрім суперництва, кінологічне товариство, до якого варто віднести усіх кінологів, є досить дружнім і повсякчас надає посильну допомогу один одному з різних питань. Важливим є той факт, що на практиці така взаємодія дійсно існує та проявляється у спільних тренуваннях собак, спільних виставкових заходах, під час здійснення пошукових або інших оперативних заходів, на конференціях або семінарах. Функція взаємодії є дуже доречною і з огляду на те, що регулярно відбуваються заходи взаємодії дитячих закладів з кінологічними підрозділами. Так, систематично проводяться екскурсії до кінологічного центру, дітям надають можливість погратися з собаками та відчутти себе кінологом. Все це призводить для підняття престижу професії правоохоронця, а також виховання молоді у дусі правосвідомості та законслухняності.

б) Забезпечення своєчасного проведення господарських та ветеринарно-санітарних заходів щодо охорони здоров'я та благополуччя службових собак, їх постійної готовності для застосування в різних оперативних ситуаціях, а також поліпшення їх робочих і екстер'єрних якостей. Таке завдання відображає значущість забезпечувальної діяльності, яка полягає у створенні нормальних умов для функціонування системи службової кінології, а також сприятливих умов ветеринарного благополуччя службових собак, адже, в першу чергу, це живі істоти і турбота про їх здоров'я та безпеку є першочерговими.

7) Організація та безпосередня участь у науково-дослідній роботі з проблем кінології і технічного оснащення кінологічних підрозділів, а також впровадження досягнень науки та техніки в їх діяльність. Національна поліція, а точніше відділ

організації кінологічної діяльності, спільно з іншими правоохоронними органами, які здійснюють кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності, щорічно проводять науково-практичну міжвідомчу конференцію з питань розвитку службової кінології. Ця конференція щорічно присвячується різним проблемним питанням, які притаманні усім службам, не лише органам поліції, у сфері кінологічного забезпечення. Під час роботи на ній здійснюється ознайомлення з новими тенденціями та оснащенням для здійснення дресирування службових собак. Слід підкреслити, що науково-дослідна розробка проблем кінології є дуже важливим напрямом діяльності. Варто згадати відомого фізіолога І. П. Павлова, дослідження якого зробили великий внесок в процес дресирування службових собак. Так само, нагальною є проблема розробки заміників наркотичних та вибухових речовин для підготовки собак-детекторів.

8) Удосконалення методики підготовки та тактики застосування службових собак в протидії злочинності, забезпеченні публічної безпеки і порядку, охороні прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави. Це завдання є невід'ємною складовою діяльності кожного працівника кінологічного підрозділу. Воно відповідає за впровадження тих наукових здобутків (див. попередню функцію) в практичну діяльність із тактики та методики застосування собак для виконання поставлених перед поліцією службових завдань. Процес підготовки та застосування службових собак є головним та основоположним видом діяльності в рамках кінологічного забезпечення взагалі, тому його безпосереднє удосконалення є дієвим заходом підвищення ефективності кінологічної діяльності.

9) Забезпечення службової діяльності відокремлених підрозділів територіальних органів Національної поліції України згідно з розподілом функціональних обов'язків кінологів за напрямками організації роботи з використання службових собак для: розшуку людей (правопорушників) за запаховими слідами; пошуку вибухівки, вибухових пристроїв та вогнепальної зброї; пошуку наркотичних засобів, наркотичних речовин та прекурсорів; пошуку трупів чи їх залишків тощо. Управління кінологічними підрозділами передбачає

розповсюдження адміністративно-організаційного впливу на усі об'єкти управління, в тому числі і відокремлені. Так, начальники кінологічних центрів є одночасно керівниками кінологічної служби територіального органу Національної поліції та здійснюють оперативне керівництво всіма кінологами підрозділів поліції на місцях, а також відповідають за організацію та стан кінологічного забезпечення відповідного ГУНП [264].

10) Проведення організаційно-методичних зборів особового складу кінологічної служби, спеціальних і спортивних заходів (кінологічних змагань, відкритих тестувань тощо) з перевірки робочих якостей службових собак. Проведення тестувань всіх собак ГУНП (двічі на рік), вжиття заходів щодо вдосконалення професійної майстерності працівників кінологічної служби. Зміст даного завдання відображає така діяльність як виводка службових собак. Варто підкреслити, що така періодичність є недопустимою. Для прикладу, перевірка навичок собаки повинна відбуватися не рідше одного разу на місяць. В Катарі така перевірка відбувається щоденно перед заступанням інспекторів кінологів на службу.

11) Здійснення племінної роботи, відтворення й вирощування собак з високими робочими та екстер'єрними якостями, проведення встановленого порядку обліку цієї роботи, ведення і видання племінної документації, родовідних карток (для кінологічних підрозділів, які займаються племінною справою). В рамках племінної діяльності кінологічні центри уповноважені розробляти плани племінної роботи; підтримувати зв'язки з приватними племінними розплідниками та розплідниками інших органів державної влади в Україні; оформляти і видавати внутрівідомчі племінні родоводи (сертифікати) на племінних і службових собак, вирощених у кінологічному, вести їх облік у повному обсязі; за договором направляти необхідні документи в кінологічні організації на вирощених собак для отримання родоводів від міжнародних організацій, що наділені правом їх видачі; проводити оцінку екстер'єру, конституції та родоводу у межах компетенції і добір племінних собак кінологічного центру; планувати і проводити належні організаційні та практичні заходи з питань племінної роботи; брати участь у

заходах, що проводяться громадськими кінологічними організаціями (семінари, племінні виставки, чемпіонати, племінні огляди собак тощо) [264]. Важливим є те, що співпраця з приватними організаціями у цьому напрямку є також дуже важливою. На теперішній час проведенням оцінки екстер'єру та планування племінної діяльності здійснюється виключно під егідою Міжнародної кінологічної організації, представниками якої в Україні є Кінологічна спілка України. Уповноваження кінологічних підрозділів на таку діяльність розкриває зміст плідної взаємодії між державними та громадськими організаціями.

12) Організація роботи з поточного й перспективного розвитку й ефективного використання можливостей кінологічної служби в підрозділах територіального органу поліції, ведення службової документації з цих питань. Дане завдання дуже подібне із плануванням, однак відмінність полягає у тому, що окреслено окремим пунктом здійснення документування службової діяльності. Ведення документації, хоча і не головний напрям управлінської діяльності, але все ж таки дуже вагомий з точки зору саме правоохоронної діяльності. Результати діяльності кінологів із собаками повинні завжди підтверджуватись документально, крім того, управлінський процес полягає у виданні не тільки усних актів (наказів та розпоряджень), а і їх письмовому оформленні. Той факт, що кінологічні підрозділи Національної поліції є органами державної влади, викликає необхідність документування управлінської діяльності.

13) Інспектування (перевірка) всіх органів і підрозділів територіального органу поліції з питань використання службових собак в протидії злочинності та забезпеченні публічної безпеки і порядку, їх утримання (годування, ветеринарне обслуговування, розміщення тощо), вжиття заходів, спрямованих на усунення виявлених недоліків. Термін «контроль» І. В. Бойко визначає як систему спостережень і перевірки процесу функціонування та фактичного стану керованого об'єкта з метою оцінки обґрунтованості та ефективності прийнятих управлінських рішень і результатів їх виконання, виявлення відхилень від вимог цих рішень, усунення несприятливих явищ і сигналізації про них, при необхідності, компетентним органом [26, с. 63]. Згідно цього визначення,

контроль покликаний не тільки здійснювати перевірку функціонування об'єктів управління, але і, що дуже важливо, дати оцінку доцільності та ефективності управлінських рішень [221]. Також варто погодитись з думкою О. І. Мармаза, який зазначає, що «контроль – це важлива, складна та об'єктивно необхідна функція управління» [179, с. 268]. Проведення контрольних заходів є дієвим способом підтримання належного рівня діяльності в підпорядкованих підрозділах, не виключенням є і система управління в органах поліції. Тому важливість цієї функції не піддається сумнівам.

Узагальнюючи викладене вище, варто наголосити на тому, що історично так склалося, що поняття службової кінології і кінологічної діяльності найчастіше пов'язують із діяльністю поліції. Безперечно, органи Національної поліції України є одними з головних суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, оскільки їх діяльність безпосередньо спрямована на реалізацію правоохоронної функції держави в цілому. Тобто, зважаючи на те, що ключовим завданням Національної поліції є здійснення правоохоронної діяльності, значущість поліції в системі суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є досить високою [345].

2.3.2. Адміністративно-правові засади діяльності Державної прикордонної служби України щодо кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Сучасний стан боротьби з основними загрозами національній безпеці нашої держави потребує комплексного, узгодженого використання наявних сил та засобів правоохоронних органів. У той же час, в умовах активного розвитку суспільства та реформування системи правоохоронних органів актуальним залишається питання результативного використання можливостей інспекторів-кінологів зі службовими собаками для виконання завдань, пов'язаних з охороною

державного кордону, під час здійснення оперативно-службових та профілактичних завдань, спрямованих на попередження та боротьбу зі злочинністю, забезпечення охорони громадського порядку, охорони об'єктів і територій державної, особистої та інших форм власності тощо [362, с. 13].

С. В. Серховець підкреслює значущість застосування службових собак під час виконання оперативно-службових завдань прикордонної служби, наголошує на тому, що Державна прикордонна служба є частиною системи правоохоронних органів держави, а відтак здійснює правоохоронну діяльність. Така норма міститься і в Законі України «Про Державну прикордонну службу України», у статті 6 якого вказується, що Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ) є правоохоронним органом спеціального призначення [259].

Конституція України (ст. 17) визначає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави. Основним правоохоронним органом спеціального призначення, що забезпечує недоторканність державного кордону та охорону суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, є Державна прикордонна служба України. Вона здійснює охорону державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, охорону суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, бере участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидіє незаконній міграції на державному кордоні України в межах контрольованих прикордонних районів [200, с. 144].

З вищенаведеного стає зрозумілим, що діяльність Державної прикордонної служби полягає у здійсненні правоохоронних та оборонних функцій, пов'язаних із забезпеченням державного суверенітету, недоторканності державного кордону та захисту населення від інших негативних факторів. Серед структурних підрозділів служби важливе значення відіграє кінологічна служба, яка відповідно до наказу МВС України «Про затвердження Інструкції з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України» від 26.03.2018 № 234 [267] здійснює свою діяльність в структурі Державної прикордонної служби.

Визначаючи адміністративно-правові засади діяльності Державної

прикордонної служби щодо кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, дослідження варто розпочати із визначення понятійного апарату та особливостей правоохоронної діяльності самої прикордонної служби з подальшим виокремленням саме безпосередніх суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

На думку В. Криволапчука та В. Клименка, адміністративно-правові засади є засобом визначення (закріплення) правових параметрів (підстав, меж, способу) діяльності відповідної служби, які характеризують її як: правоохоронний орган, суб'єкта адміністративного права та адміністративних відносин [151, с. 7; 202, с. 155]. В даному випадку поняття адміністративно-правові засади доцільно розглядати в контексті певного органу або служби через те, що встановлюються «правові параметри» саме певної служби.

Інші автори дотримуються відмінної думки, відповідно до якої адміністративно-правові засади розглядаються як характеристика певного виду діяльності. Так, М. І. Легенький запропонував власне визначення поняття адміністративно-правових засад, під якими розглядає «сукупність основних методологічних характеристик та принципів регулювання суспільних відносин в окресленій сфері, яка встановлюється нормами адміністративного права та передбачає категоріальне, нормативно-правове і організаційно-управлінське забезпечення» [169, с. 28; 170, с. 58]. Дана думка є більш змістовною та обґрунтованою, але використання такого терміну як «методологічні характеристики» значно ускладнює юридичне тлумачення даного терміну.

Н. С. Панова у своєму дослідженні охарактеризувала адміністративно-правові засади як «сукупність адміністративно-правових норм, які визначають основні цінності, принципи, завдання, форми та методи розвитку нормотворчої і розпорядчої діяльності органів виконавчої влади з метою вдосконалення їхнього владно-організуючого впливу на відповідні суспільні відносини і процеси, та оптимізації внутрішньоорганізаційної діяльності державних органів щодо забезпечення належного виконання покладених на них завдань, функцій і повноважень» [228, с. 9]. Авторка наголошує на тому, що адміністративно-правові

засади виражаються через організацію певних видів діяльності, а також тісно пов'язані з процесами оптимізації чи удосконалення певних видів діяльності. Варто наголосити на тому, що не можна обмежувати сферу регулюючого впливу засад виключно внутрішньорганізаційною та владно-організуючою діяльністю. Таке обмеження змістовно звужує вплив засад на об'єкт їх впливу.

А. О. Собакарь та М. В. Ковалів взагалі майже ототожнюють поняття адміністративно-правових засад із системою нормативно-правових актів, що регулюють певну сферу суспільних відносин. Вони стверджують, що під адміністративно-правовими засадами варто розуміти «сукупність взаємопов'язаних, внутрішньо погоджених основоположних нормативних правових актів, що містять юридичні принципи і норми, спрямовані на адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення національної безпеки з метою їх упорядкування, охорони та розвитку відповідно до суспільних потреб» [370]. Адміністративно-правові засади не є нормативними актами, можливо автори хотіли зауважити, що це основоположні ідеї, які містяться в адміністративних нормативно-правових актах. До того ж основоположним нормативним актом в Україні, якщо ми не помиляємось, є Конституція України, що значно звужує визначення та відносить його до галузі конституційного права.

Здійснений аналіз думок вчених дозволяє дійти висновку, що термін «адміністративно-правові засади» є дуже спірним і різними вченими розглядається по-різному. Таким чином, варто запропонувати власне визначення адміністративно-правових засад діяльності, які можливо розглядати як сукупність основоположних ідей, принципів та положень, а також спільну мету, що розкривають адміністративно-правовий статус певної служби або зміст та компетенцію органів у певній сфері, які обов'язково мають нормативне закріплення, та мають принципове значення для здійснення адміністративно-правового регулювання у визначеній сфері. Звідси виходить, що адміністративно-правові засади діяльності Державної прикордонної служби України є ключовими ідеями, принципами та положеннями, які об'єднує єдина мета функціонування

служби, які розкривають адміністративно-правовий статус служби, і містяться у нормативно-правових актах, що регламентують діяльність Державної прикордонної служби України.

Визначаючи роль Державної прикордонної служби України, варто розпочати з мети та завдань, що перед нею стоять, а також визначення її повноважень та функцій.

Річний план основних заходів Адміністрації Державної прикордонної служби України на 2020 рік визначає головною метою її діяльності забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері безпеки державного кордону України, охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, основних пріоритетів Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ України щодо запровадження європейських стандартів інтегрованого управління кордонами [326]. Дана мета відображає завдання діяльності ДПСУ, які встановлені Законом України «Про Державну прикордонну службу України» і полягають у забезпеченні недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [259]. Варто наголосити, що вищезгаданий управлінський документ, який здійснює організаційний вплив на функціонування ДПСУ та Річний план також визначають головні завдання служби, серед яких переважно, визначені завдання щодо підтримання належного рівня функціонування ДПСУ та стримування, відсіч збройних сил Російської Федерації на території окремих регіонів Донецької та Луганської областей.

Ю. О. Михайлова, досліджуючи суб'єктів забезпечення національної безпеки, наголошує, що ДПСУ притаманні такі завдання: «завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України, протидія незаконній міграції на державному кордоні України, участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом тощо» [194, с. 155], тим самим дещо розширюючи їх нормативний перелік.

В. І. Курило та О.В. Ільченко в контексті з'ясування особливостей взаємодії органів внутрішніх справ та ДПСУ визначають, що державний кордон є об'єктом адміністративно-правової діяльності державних правоохоронних органів. Діяльність щодо його охорони, яка здійснюється шляхом застосування правоохоронними органами комплексу заходів, спрямованих на недопущення порушень законодавства про державний кордон України, забезпечення необхідних умов для функціонування державного кордону, дотримання режимів, що встановлені на державному кордоні, виявлення, припинення правопорушень та притягнення винних до відповідальності, є однією з форм правоохоронної діяльності [161, с. 56]. Все це свідчить про неоцінену роль ДПСУ у системі суб'єктів правоохоронної діяльності в Україні, яка реалізує повноваження у чітко окресленій сфері.

Вже наголошувалось на тому, що ДПСУ є правоохоронним органом, тому варто розкрити головні функції, що покладені на ДПСУ у сфері правоохоронної діяльності, щоб більш детально та повно визначити серед них роль кінологічного забезпечення як частини правоохоронної функції ДПСУ.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» функціями ДПСУ є: охорона та дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму; здійснення прикордонного контролю да пропуску через кордон, а також виявлення порушень у цій сфері; охорона суверенних прав України на певній території; ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності; участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції; участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону; охорона місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб; охорона закордонних дипломатичних установ України; координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону [259]. Також Закон України

«Про Державну прикордонну службу України» досить широко регламентує права та обов'язки ДПСУ, що на думку деяких вчених, з якими варто погодитись, є компетенцією ДПСУ [144].

Проаналізувавши усі наведені функції та завдання ДПСУ, які мають своє нормативне врегулювання, варто підкреслити, що під час реалізації майже кожного з них прикордонники мають право використовувати службових собак.

Ст. 21 Закону України «Про прикордонну службу України» визначає, що прикордонники мають право використовувати службових собак у порядку і випадках передбачених Законом України «Про Національну поліцію». Однак, звертаючись до Закону України «Про Національну поліцію» бачимо, що такий термін як використання має місце виключно у контексті застосування або використання вогнепальної зброї, і мають ці терміни зовсім різний зміст. Звертаючи увагу на цю нормативну неточність у визначенні повноважень прикордонників щодо застосування або використання службових собак, перейдемо саме до змісту кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності ДПСУ.

Адміністративно-правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності ДПСУ переважно регламентовано наказом МВС України «Про затвердження Інструкції з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України». Дана Інструкція регулює діяльність, пов'язану з комплектуванням органів охорони державного кордону та забезпечення інспекторами-кінологами і службовими собаками, їх підготовкою та використанням в охороні державного кордону і прикордонному контролі, а також діяльність, пов'язану з утриманням, годуванням, перевезенням та розведенням службових собак ДПСУ від 26.03.2018 № 234 [267].

Система органів ДПСУ, що здійснюють кінологічне забезпечення включає відділ кінологічного забезпечення Департаменту охорони державного кордону [78] як центральний орган управління та структурні підрозділи прикордонних загонів регіональних управлінь ДПСУ.

Цікавим є той факт, що вищевказана Інструкція визначає зміст такого

поняття як «кінологічне забезпечення», під яким розуміється комплекс заходів з підготовки та використання інспекторів-кінологів із службовими собаками для виконання завдань з охорони державного кордону та прикордонного контролю, а також розведення, вирощування, утримання службових собак в органах та підрозділах ДПСУ [267]. Цікавим є те, що кінологічне забезпечення розуміється як діяльність з використання саме особи кінолога з собакою, а не самого собаки. Така позиція характерна для ДПСУ тому, що собака розуміється не як спецзасіб ДПСУ, а «особливий» засіб, якого майже уособлюють напарником. Варто підтримати таку думку нормотворців і враховуючи це внести зміни до Закону України «Про Національну поліцію» в частині виділення в окрему особливу групу спеціальних засобів службових собак та коней.

Під кінологічним забезпеченням правоохоронної діяльності ДПСУ розуміється три ключові напрямки роботи: підготовка кінолога з собакою, їх використання, а також розведення, вирощування та утримання. З огляду на такі аспекти кінологічного забезпечення більш доречно визначити, що найбільшу користь для правоохоронної діяльності складає саме використання кінолога з собакою.

Державна прикордонна служба України у своїй діяльності використовує службових собак двох спеціальностей: спеціальних – для пошуку та виявлення наркотичних засобів та психотропних, вибухових речовин, стрілецької зброї, боєприпасів тощо в пасажирських і вантажних транспортних засобах, вантажах та багажі, а також розшукові собаки прикордонного контролю – для пошуку та виявлення правопорушників, їх переслідування, затримання, охорони та конвоювання [267].

Кожен з цих напрямів роботи має свої особливості. Варто звернути увагу на те, що перелік речовин, на виявлення та пошук яких готуються службові собаки, є невичерпним. До нього можна віднести і тютюнові вироби, останнім часом було актуальним використання прикордонних собак для виявлення бурштину тощо. Спеціальні собаки використовуються у пунктах пропуску та разом із кінологом приймають участь у здійсненні прикордонного контролю.

Важливість діяльності інспекторів-кінологів з розшуковими собаками у прикордонних нарядах підкреслюється несенням служби і поза пунктами пропуску тоді, коли необхідно: посилити службу нарядів на ділянках, де рельєф місцевості не дає можливості активно використовувати технічні засоби спостереження; збільшити можливість виявлення правопорушників, що переховуються в заростях, чагарнику, в лісі, очереті та складках місцевості; швидко виявити на охоронюваній ділянці правопорушників, запахові сліди, речі та інші ознаки їх перебування на місцевості; переслідувати у високому темпі правопорушників по їх запахових слідах; затримати правопорушників, коли інші можливості виявились малоефективними [111, с. 118].

Крім «спеціальностей» службових собак ДПСУ в вищезгаданій Інструкції визначено і форми використання інспекторів-кінологів зі службовими собаками. До таких форм належать: здійснення прикордонного контролю, виконання завдань з охорони державного кордону, а також використання інспекторів-кінологів у складі мобільних груп.

Прикордонний контроль – державний контроль, що здійснюється Державною прикордонною службою України, який включає комплекс дій і систему заходів, спрямованих на встановлення законних підстав для перетинання державного кордону особами, транспортними засобами і переміщення через нього вантажів [310]. Метою діяльності інспекторів-кінологів при здійсненні прикордонного контролю є збільшення інтенсивності пропусків транспортних засобів та вантажів, виявлення та припинення порушень у сфері незаконної міграції або перевезення заборонених предметів; огляд та виявлення осіб або незаконного вантажу, психологічний вплив на правопорушників під час конфліктів, їх переслідування, затримання, охорона та конвоювання. Використання службових собак під час здійснення прикордонного контролю розглядаються як один із шляхів здійснення самого контролю. Варто зазначити, що Закон України «Про Національну поліцію» не визначає підстав для застосування службової собаки в таких випадках, окрім переслідування та затримання, а тому виникає непорозуміння з приводу законності застосування

службових собак таким чином. Рішення про застосування службового собаки приймає інспектор-кінолог самостійно, що свідчить про не аби яку довіру до здібностей кінолога і собаки. Спрацювання службового собаки є підставою для здійснення більш ретельного огляду.

Охорона державного кордону України є невід'ємною складовою загальнодержавної системи захисту державного кордону і полягає у здійсненні ДПСУ на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, а також Збройними Силами України у повітряному та підводному просторі відповідно до наданих їм повноважень заходів з метою забезпечення недоторканності державного кордону України [257]. Використання службових собак у даному напрямі полягає у здійсненні інспекторами-кінологами діяльності поза межами пунктів пропуску майже такої самої діяльності, як і при прикордонному контролі, крім, огляду місцевості на предмет виявлення осіб, які скоїли або мають намір скоїти правопорушення. Необхідність використання службового собаки ще пояснюється і тим, що в умовах поганої видимості, складнощів гірської місцевості або лісистій місцевості собаки значно ефективніше будь-якої техніки, яка може використовуватися прикордонниками. Також важливо додати, що службові собаки використовуються і для забезпечення безпеки прикордонних нарядів.

Мобільна кінологічна група – тимчасово зведена група інспекторів-кінологів зі службовими собаками, призначеними для раптових дій на напрямках протиправної діяльності з метою реалізації даних обстановки на ділянці підрозділу (органу) охорони державного кордону [267]. Створення таких мобільних груп здійснюється за рішенням начальника органу або регіонального управління ДПСУ для здійснення певних оперативних завдань. Відмінністю організації такої діяльності є те, що створюється саме група з кінологів, вони є посиленням вже існуючих прикордонних нарядів і діє певний час.

Важливо зазначити, що Державна прикордонна служба наділена повноваженнями здійснювати оперативно-розшукові заходи та заходи з протидії тероризму. Так у структурі ДПСУ функціонує окремий оперативний загін (ДОЗОР) ДПСУ, завданнями якого здебільшого є проведення спеціальних

операцій різної спрямованості. В структурі даного підрозділу функціонує мобільне кінологічне відділення, яке надає кінологічну підтримку під час виконання завдань службою. Тому варто підкреслити, що в складі ДПСУ існують ще і службові собаки, яких використовують під час спеціальних операцій.

Правоохоронна діяльність Державної прикордонної служби України полягає у підтриманні нормального стану функціонування режиму державного кордону та прикордонного режиму, що, в свою чергу, забезпечує захист суверенітету України та її територіальної цілісності. Діяльність працівників ДПСУ невід'ємно пов'язана з використанням службових собак для більш ефективного та інтенсивного здійснення прикордонного контролю, а також для виявлення та затримання порушників. Кінологічне забезпечення переважно орієнтоване на організацію роботи саме інспектора-кінолога, а не службового собаки. В цьому, в якійсь мірі, варто погодитись із нормотворцями, адже виключно собака не здатен надати ту необхідну допомогу, якої чекають від кінологічної пари. Також варто підкреслити, що поряд з існуючими проблемами нормативно-правового регулювання підстав та порядку застосування службових собак в діяльності прикордонної служби, є досить цікавий, на нашу думку, позитивний момент, який полягає в тому, що собак, поряд із тим, що вони так само, як і в поліції є матеріальним засобом, вважають не річчю, а більше частиною команди.

Аналіз нормативної бази стосовно діяльності ДПСУ, в тому числі у сфері кінологічного забезпечення, свідчить, що у нормативно-правових документах майже відсутні проблеми з незрозумілістю тлумачення окремих визначень. Тобто структурно більшість нормативно-правових актів починається із роз'яснення термінів, що, в свою чергу, призводить до зменшення неправильного тлумачення норм та спотворення змісту положень.

Слід зазначити, що органи та підрозділи ДПСУ здійснюють плідну взаємодію з іншими правоохоронними органами у сфері забезпечення безпеки державного кордону. Інспектори-кінологи за рішеннями начальника органу можуть залучатися для надання допомоги або здійснення кінологічної підтримки

заходів, що проводять Збройні Сили України, поліція, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України або інші державні та приватні органи.

Особливою характеристикою діяльності ДПСУ є те, що, на відміну від поліції, де кінологи прибувають на місце пригоди за рішенням слідчого слідчо-оперативної групи, в прикордонній діяльності інспектори-кінологи наділені більшою автономністю у прийнятті рішень і дуже часто використовуються групою, а не поодиноким.

Правоохоронна діяльність ДПСУ дуже тісно пов'язана з діяльністю щодо забезпечення національної безпеки, але варто підкреслити, що ці види діяльності не лише не ускладнюють діяльність ДПСУ, а навпаки – чинять позитивний вплив на систему органів, способи та форми діяльності, що підвищують ефективність та результативність діяльності служби у всіх напрямках. В контексті саме правоохоронних функцій ДПСУ дуже схожа на Національну поліцію за виключенням сфери розповсюдження своєї компетенції – прикордонні райони.

2.3.3. Компетенція та повноваження Державної служби України з надзвичайних ситуацій як суб'єкта кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Правоохоронна діяльність є дуже широкою за своїм змістом та формами. Її здійснення покладене в основу діяльності переважної більшості державних органів влади. Для деяких підрозділів це основний вид діяльності, для інших – додатковий. Державна служба України з надзвичайних ситуацій є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків

надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності [278]. Можна говорити, що правоохоронна діяльність у широкому її розумінні притаманна і Державній службі України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС). Звісно, діяльність ДСНС майже жодним чином не спрямована на профілактику злочинності, майже не стосується підтримання публічної безпеки та порядку, хоча в певній мірі служба опосередковане відношення до цього має, однак охорона та забезпечення прав і свобод громадян – функція, яка притаманна і підрозділам ДСНС.

Чому саме ДСНС розглядається як суб'єкт кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності? До основних завдань служби відноситься:

1) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

2) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб;

3) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах;

4) реалізація в межах повноважень, передбачених законом, державної політики у сфері волонтерської діяльності [278].

Серед цих завдань ключовим для здійснення кінологічного забезпечення є реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, під яким варто розуміти функцію держави, спрямовану на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період [134]. Тобто використання службових собак органами та підрозділами ДСНС здійснюється в рамках

цивільного захисту населення. Тож, для більш повного порозуміння досліджуваної сфери суспільних відносин варто більш детально розглянути понятійний апарат.

Варто підкреслити, що відповідно до Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» правоохоронними органами є органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [256]. Виходячи з цього ДСНС не є правоохоронним органом, залишається питання: чи здійснює ДСНС правоохоронні функції? Як вже було проаналізовано у попередніх підрозділах захист та забезпечення прав і свобод людини є правоохоронною діяльністю, крім того контрольна діяльність є складовим елементом діяльності правоохоронних органів. Розглядаючи правоохоронну діяльність у найширшому її розумінні, можна стверджувати, що діяльність ДСНС як контрольна, так і з надання допомоги постраждалим може вважатися правоохоронною, а тому дослідження специфіки кінологічного забезпечення такої діяльності є досить актуальним.

Виходячи із вищенаведеного поняття цивільного захисту, варто виділити в його структурі три основні напрями діяльності: запобігання, ліквідація наслідків та допомога постраждалим від надзвичайних ситуацій. А враховуючи можливості собак, використання їх у системі цивільного захисту населення призведе до бажаного результату виключно у випадку надання допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій.

Застосування органами ДСНС службових собак є доцільним у випадках землетрусу, урагану, вчинення терористичного акту із застосуванням вибухових речовин, авіа або транспортної катастрофи (коли живі, іноді навіть без найменшого ушкодження, люди задихаються під руїнами, які не маючи можливості самостійно вибратися з завалів; рятувальники можуть ходити над

ними і не підозрювати про це); загублення в лісі грибників, туристів тощо.

У лічені хвилини відшукати людину, що знаходиться під руїнами, шаром ґрунту здатні тільки спеціально навчені собаки. Пошук з собакою дозволяє заощадити час, що часто дає можливість врятувати потерпілому життя [6]. Саме це є причиною значної актуальності питання використання службових собак для надання допомоги людям як частини правоохоронної діяльності.

За допомогою спеціально навчених собак кінологи забезпечують пошук і виявлення людей, що постраждали при різних надзвичайних ситуаціях: землетрусах, повенях, сходах сніжної лавини і селевих потоків, каменепадах, техногенних і транспортних аваріях, авіакатастрофах, вибухах, руйнуваннях житлових і виробничих будівель. У горах і печерах, у тайзі і тундрі, скрізь, де терплять лихо люди, їм готові протягнути лапу допомоги особливі кошлаті рятувальники [427, с. 231]. Важливим для кінологічної діяльності взагалі є така особливість діяльності кінологічних підрозділів, яка відрізняє цих службових собак від інших – це спеціалізація їх діяльності – пошук людей у надзвичайно складних умовах. Таким чином, не зважаючи на те, що ДСНС більше відноситься до органів, які забезпечують національну безпеку України, можна стверджувати, що правоохоронні функції їй також притаманні.

Останні дані про діяльність ДСНС свідчать про те, що кінологічні підрозділи ДСНС упродовж 2019 року 60 разів (2018 рік - 57) залучалися до робіт із пошуку постраждалих у лісовій (гірській) місцевостях та в умовах зруйнованих будинків, за результатами яких врятовано 5 осіб та знайдено 4 тіла загиблих [102]. Дехто може сказати, що це не дуже значні показники, але хоча б одне врятоване життя людини – це високий результат діяльності, до якого має прагнути кожен кінолог-рятувальник.

Організації кінологічного забезпечення ДСНС здійснюється кінологічною службою апарату ДСНС, кінологічним центром (навчальний) у складі Міжрегіонального центру швидкого реагування ДСНС, пошуково-рятувальними кінологічними підрозділами у складі аварійно-рятувальних формувань центрального підпорядкування та спеціального призначення Оперативно-

рятувальної служби цивільного захисту.

Зміст кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності ДСНС залежить від компетенції та повноважень у сфері кінологічної діяльності зазначених структурних підрозділів служби. Нормативні акти, що визначають засади діяльності зазначених структурних підрозділів, не містять переліку та визначення компетенції кінологічних підрозділів ДСНС, тому для початку аналізу даної сфери діяльності варто визначитися зі змістом понять «компетенція» та «повноваження».

Слово «компетенція» походить від латинського слова *competentia*, що означає відповідати, прагнути, досягати в перекладі. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові надає декілька різних визначень цього терміну: 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень певної організації, особи й т. ін. [367, с. 235].

Деякі автори стверджують, що компетенція – це сукупність встановлених в офіційній (юридичній чи неюридичній) формі прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу чи посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організувати та контролювати їх виконання, вживати в необхідних випадках заходів відповідальності [164, с. 90]. Таке тлумачення терміну більш характерне для системи державного управління та виражається у характеристиці організуючої управлінської компетенції державних інституцій. Доречним є те, що права та обов'язки науковці розглядають саме з точки зору повноважень органу або посадової особи, а не з точки зору адміністративно-правового статусу.

Ю. О. Оболенський погоджуючись із наведеним тлумаченням надає власне більш змістовне визначення компетенції, розширюючи його. Під компетенцією розуміються владні повноваження, той чи інший обсяг державної діяльності, покладений на даний орган, або коло передбачених правовим актом питань, що може вирішувати це орган [213, с. 156].

В. Боднарчук розглядає зміст терміну «компетенція» виходячи з його складових частин, а саме у дослідженні наводить структуру поняття, яка включає

владні повноваження, предмет відання, а також юридичну відповідальність, яка в свою чергу складається з юридичних прав та обов'язків [24, с. 22]. Дане визначення викликає додаткові питання з приводу необхідності включення у компетенцію предмету відання та досить своєрідного розуміння юридичної відповідальності. Враховуючі, усі наведені думки науковців варто визначити, що під компетенцією ДСНС щодо кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є сукупність нормативно визначених положень, які розкривають права та обов'язки кінологічних підрозділів, встановлюють ті рамки, які окреслюють обсяг та зміст діяльності, визначають мету та головні завдання такої діяльності. У більш простому розумінні компетенцію варто розглядати як нормативно визначені можливості органу у вирішенні питань щодо організації та здійснення кінологічної діяльності в ДСНС.

І. П. Голосніченко та Д. І. Голосніченко під повноваженнями розуміють систему прав та обов'язків, набутих у легітимний спосіб державою, місцевим самоврядуванням, державними органами і органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, іншими суб'єктами правовідносин з метою забезпечення можливостей, потреб та інтересів людини і громадянина, окремих соціальних груп та суспільства в цілому [58]. Ґрунтовний аналіз цих вчених дає змогу зрозуміти, що найзрозумілішим та найточнішим тлумаченням повноважень є саме сукупність прав та обов'язків певного суб'єкта.

Досить вдалою є думка А. В. Солонар, яка підсумовуючи власне дослідження визначає, що «поняття завдань, функцій, повноважень і компетенції перебувають між собою у взаємозв'язку. Як уже зазначалося, усі державні чи недержавні органи створено з певною метою діяльності. Саме в завданнях останніх і відображається ця мета. Проте без функцій, завдяки яким реалізуються поставлені перед органом завдання, мета залишається лише на папері. Тому для виконання функцій кожний орган наділяється тими правами та обов'язками, які можна окреслити поняттям повноваження. У свою чергу сукупність перерахованих структурних елементів складає собою поняття компетенції» [377, с. 255].

Повноваженнями ДСНС у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є сукупність прав та обов'язків, що покладаються на службу, реалізація яких здійснюється в рамках чітко визначених завдань кінологічних підрозділів і спрямована на досягнення загальної мети діяльності.

Враховуючи вимоги Положення про кінологічну службу ДСНС [279] завданнями кінологічної служби є організація і проведення кінологічними підрозділами пошуково-рятувальних робіт із застосуванням спеціально навчених службових собак; управління, координація силами і засобами Кінологічної служби під час підготовки та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру; здійснення підготовки кінологічних розрахунків та утримання службових собак у кінологічних підрозділах ДСНС; організаційне, аналітичне та методичне забезпечення службової діяльності кінологічної служби; упровадження організаційних заходів щодо забезпечення розвитку матеріально-технічної бази системи службового собаківництва, здійснення зооінженерної, ветеринарної та інших необхідних видів діяльності. З огляду на зазначені завдання варто підкреслити, що компетенцією кінологічної служби ДСНС є діяльність, спрямована на реалізацію тих або інших завдань кінологічної служби ДСНС.

Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС [265] більш конкретизує завдання кінологічних підрозділів, серед яких визначає умовно 3 групи.

Першу групу складають завдання щодо здійснення пошуково-рятувальних робіт, необхідність в яких виникла через руйнування будинків чи споруд, або через особливості природного середовища. Другу – діяльність, яка пов'язана з пошуком вибухонебезпечних речовин. І, нарешті, третю групу складають завдання щодо підготовки собак.

Отже, враховуючи ці завдання варто підсумувати, що компетенцію кінологічних підрозділів ДСНС можна умовно розділити на внутрішню (здійснення підготовки собак та кадрове забезпечення) та зовнішню (проведення оперативно-рятувальних заходів).

До органів управління кінологічною службою в системі органів та підрозділів ДСНС відноситься керівник самостійного структурного підрозділу апарату ДСНС України, до повноважень якого належить питання здійснення організації реагування на надзвичайні ситуації. Таким підрозділом є Департамент реагування на надзвичайні ситуації апарату ДСНС, до компетенції якого у сфері кінологічного забезпечення віднесено координацію діяльності кінологічних підрозділів та їх взаємодію з службами іншими органів влади. Тобто керівництво вказаного Департаменту здійснює виключно так зване «політичне управління» службою. Однак, варто зазначити, що саме таке підпорядкування свідчить про те, що діяльність кінологічних підрозділів спрямовується на здійснення пошукових та аварійно-рятувальних робіт за допомогою службових собак, а також на здійснення заходів допомоги іншим оперативно-рятувальним підрозділам ДСНС.

Варто підкреслити що зміст поняття кінологічне забезпечення відокремлюється від виконання функцій оперативно-рятувальної служби цивільного захисту з проведення пошукових та аварійно-рятувальних робіт за допомогою службових собак, про що зазначається у вступній частині наказу МВС України від 15.07.2016 № 675 «Про затвердження Положення про Кінологічну службу Державної служби України з надзвичайних ситуацій» [279]. Виходячи з цього, кінологічне забезпечення діяльності в ДСНС розглядається у звуженому аспекті, зміст якого наведений на початку дослідження.

Наступною управлінською ланкою в системі керівництва діяльністю кінологічних підрозділів ДСНС є начальник кінологічної служби апарату ДСНС, який одночасно є і керівником кінологічної служби ДСНС. Аналіз змісту Положення про Кінологічну службу Державної служби України з надзвичайних ситуацій дає змогу дійти висновку, що назву третього розділу даного документа варто дещо перейменувати, а саме фразу «права і обов'язки» замінити на «компетенція». Така пропозиція виникла тому, що в Положенні не вказується жодного обов'язку керівника кінологічної служби, а виключно завдання, функції та права, що, на нашу думку, можна об'єднати терміном «компетенція».

Крім цього, керівництво кінологічної служби ДСНС компетентне у сферах

нормативного забезпечення діяльності кінологічної служби; формування штатної та кадрової структури кінологічних підрозділів; здійснення матеріально-фінансового управління ресурсами; методичне та організаційне забезпечення діяльності під час проведення пошукових та рятувальних робіт; планування діяльності кінологічної служби та організації взаємодії з кінологічними службами інших органів.

Наступним, на нашу думку, варто зосередити увагу на повноваженнях саме кінологічних підрозділів ДСНС, які безпосередньо здійснюють кінологічну діяльність та використовують собак під час пошуково-рятувальних робіт.

Діяльність кінологічних підрозділів, крім залучення до пошуково-рятувальних робіт, включає в себе діяльність щодо відбору, підготовки, розміщення, утримання, годування, розведення та вирощування службових собак.

Під відбором розуміється комплекс заходів, що спрямований на вибір та комплектування штатної чисельності службових собак. Цікавим, є той факт, що на відміну від Національної поліції та Державної прикордонної служби України нормативно визначається саме штатна чисельність собак, а не просто необхідна кількість. Це говорить про відповідне ставлення до собаки не як до речі, а як до працівника органу, хоча облік службових собак у всіх досліджуваних підрозділах однаковий – постановка на баланс в якості основних засобів. Цікавим є те, що на нормативному рівні визначено випробування, які має пройти собака перед тим, як його приймуть у штат. Придатність собаки для служби визначається за такими показниками: порода, зріст, екстер'єр і конституція, особливості поведінки і переважні реакції, гострота слуху, зору і нюху, загальний стан здоров'я [265]. За одним кінологом закріплюється один собака, у виняткових випадках – два, додатково закріплюється резервний. В цьому, на нашу думку, є дуже великий позитив, адже з одним собакою простіше налагодити той зв'язок, який стає у пригоді, коли від здібностей собаки та навичок кінолога залежить чиєсь життя.

Підготовка собаки включає загальне та спеціальне дресирування. Курс загального дресирування передбачає загальну керованість та слухняність собаки. Курс спеціального – отримання собакою навичок необхідних для подальшої

служби. Нормативно визначено лише два види дресирування службових собак ДСНС: пошуково-рятувальні та мінно-розшукові. Однак серед видів службових собак також виділяють вартових собак, підготовка яких полягає у загальному та подальшому тренуванні, а не дресируванні. Виходячи із змісту цих термінів варто підкреслити, що саме для вартових собак також необхідне проходження дресирування, що забезпечує вироблення спеціальних навичок.

Розміщення, утримання, годування, розведення та вирощування службових собак здійснюється відповідно до вимог законодавства щодо ветеринарного забезпечення та недопущення жорстокого поводження з тваринами та включає комплекс заходів щодо санітарно-ветеринарного забезпечення кінологічної діяльності підрозділу. Так діяльність для кінологічних підрозділів майже усіх органів, що здійснюють кінологічну діяльність є схожою, і буде проаналізована в наступних підрозділах дослідження.

Діяльність, пов'язана з проведенням пошуково-рятувальних робіт за участі рятувальника-кінолога та службового собаки, також має нормативне врегулювання, що не характерно для поліції та прикордонної служби. Так, Методичні рекомендації щодо застосування кінологічних підрозділів ДСНС України під час проведення пошуково-рятувальних робіт визначають примірний порядок застосування кінологічних розрахунків аварійно-рятувальних формувань ДСНС України для пошуку людей у зруйнованих об'єктах і на відкритій місцевості під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і подій, наведено методики і рекомендації проведення пошуково-рятувальних робіт, організації розміщення та забезпечення кінологічних підрозділів [276].

Аналіз процесу організації кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності ДСНС в контексті визначення адміністративно-правових засад діяльності кінологічних підрозділів на нормативному рівні дозволив зробити, на нашу думку, досить вагомий висновок. Відмінність нормативного регулювання є те, що в ДСНС основні положення відомчого законодавства у досліджуваній сфері стосуються саме підготовки та застосування службових собак, і дещо менше уваги приділено саме організації процесу кадрового забезпечення підрозділів. Це,

на нашу думку, знову підтверджує факт відмінного ставлення до службових собак у різних органах та службах.

Підсумовуючи викладене вище, варто зазначити, компетенція та повноваження ДСНС щодо кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні зосереджені навколо рятувально-пошукової діяльності кінологічних підрозділів. Така діяльність істотно відрізняється від діяльності інших суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

2.3.4. Завдання та функції Збройних сил України у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Останні роки в Україні пов'язані з постійною реалізацією завдань щодо забезпечення національної безпеки та оборони України. Це пов'язане, в першу чергу, з військовим конфліктом на Сході країни. Основним суб'єктом здійснення такої діяльності є Збройні Сили України (далі – ЗСУ). Діяльність ЗСУ безпосередньо пов'язана з обороною України та забезпеченням суверенітету та цілісності території. Усі нормативно-правові акти відносять ЗСУ до сектору національної безпеки. І лише один структурний підрозділ ЗСУ визначається правоохоронним органом – це військова служба правопорядку. Це безсумнівно правильно, однак на нашу думку, варто стверджувати, що ЗСУ хоча і не безпосередньо, але здійснюють правоохоронну діяльність, як наслідок реалізації своїх головних функцій у секторі оборони.

Відповідно до чинного законодавства Збройні Сили України — військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності [316]. Таке саме положення міститься і в Конституції України. Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у

межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом [297].

Діяльність ЗСУ хоча і має військовий характер, її наслідки визначають і стан правопорядку та забезпечення прав і свобод людини в країні. Саме тому в рамках нашого дослідження пропонується визначити основні завдання та функції ЗСУ та окремих структурних підрозділів у сфері кінологічного забезпечення діяльності ЗСУ.

Збройні Сили України мають досить цікаву структуру, а тому доцільно першочергово визначити завдання та функції органів управління ними. Це дозволить нам визначити особливості управлінських відносин у системі органів та підрозділів ЗСУ, а в подальшому спроектувати дані особливості і в системі управління кінологічної службою збройних сил.

З огляду на багаторівневу структуру управління ЗСУ, варто підкреслити, що функції та завдання кожного управлінського органу мають своє відображення на підпорядкованих підрозділах. Це передбачають відносини управління.

Центральним органом виконавчої влади в Україні, у підпорядкуванні якого знаходяться ЗСУ, є Міністерство оборони України. Щодо визначення обсягу управлінських повноважень Міністерства оборони по відношенню до ЗСУ, то ст. 10 Закону України «Про оборону України» [302] встановлює, що ЗСУ підпорядковані Міністерству оборони України в порядку військово-політичного та адміністративного управління. З іншого боку, в абз. 3 п. 1 Положення про Міністерство оборони визначено тільки функцію військового управління ЗСУ, а в у п. 3 встановлено завдання щодо військово-політичного та адміністративного управління ЗСУ [282]. З цього приводу доречно зазначити, що Міністерство оборони України здійснює не лише військово-політичне та адміністративне управління, а наділено значно більш широким колом повноважень. Це, зокрема, знаходить свій прояв у наявності компетенції Міністерства оборони України у сфері кадрового управління. Отже, слушною є думка щодо необхідності врегулювання на нормативному рівні даної невідповідності.

З огляду на об'єкт нашого дослідження усі функції суб'єктів управління

ЗСУ, а в подальшому і кінологічною службою ЗСУ, будемо розглядати саме крізь призму управлінського впливу на сферу кінологічного забезпечення діяльності військових.

До завдань, що стоять перед Міністерством оборони України відноситься: забезпечення формування та реалізація державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період; здійснення військово-політичного та адміністративного керівництва ЗСУ; здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони; забезпечення в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної політики з оборонних питань, що пов'язані з використанням повітряного простору України та захистом суверенітету держави [282].

Серед функцій Міністерства оборони України В. В. Сокурєнко виділив наступні: публічно-представницьку функцію, яка полягає у здійсненні повноважень в якості учасника політичних відносин та виступає з пропозиціями та поданнями перед іншими державними органами, що також дозволяє вести мову про представлення «інтересів» кінологічних служб на рівні центральних органів влади; організаційно-розпорядчу – зміст якої полягає у розробці стратегічних документів, що визначають подальшу організацію діяльності підпорядкованих підрозділів, а також розвиток та удосконалення сектору оборони, в тому числі і подальшу долю діяльності ЗСУ; кадрову – що виявляється у здійсненні кадрового керівництва системою підготовки персоналу та штатного комплектування; контрольно-наглядову – як невід'ємну функцію управління; нормотворчу – яка реалізується у формі прийняття нормативних документів, що регламентують діяльність системи органів та підрозділів Міністерства оборони, в тому числі і кінологічної служби; забезпечувальну – діяльність, спрямовану на створення належних матеріально-технічних умов для функціонування сектору оборони; міжнародного співробітництва – в рамках якої кінологи ЗСУ приймають участь у миротворчих операціях по всьому світу [376].

Варто зазначити, що адміністративно-правові повноваження Міністерства

оборони України у сфері кінологічної діяльності є досить широкими з огляду на ті завдання, які стоять перед ним. Однак, важко говорити, що саме діяльність Міністерства оборони України є визначальною в контексті кінологічного забезпечення діяльності ЗСУ. Така діяльність є досить специфічною та вузько направленою, а тому на рівні Міністерства дана діяльність майже не визначається, про що свідчать ті нормативно-правові акти, які визначають процедурні питання, пов'язані з діяльністю кінологічних підрозділів у лавах ЗСУ.

Наступним суб'єктом управління у сфері кінологічного забезпечення діяльності ЗСУ є Генеральний штаб ЗСУ як головний орган військового управління. Генеральний штаб Збройних Сил України є головним органом військового управління з планування оборони держави, стратегічного планування застосування ЗСУ та визначених сил і засобів інших складових сил оборони, координації і контролю за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силами оборони у межах, визначених законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України [307]. Варто зазначити, що саме цей орган здійснює визначальні функції щодо організації кінологічного забезпечення.

Відповідно до Положення про Генеральний штаб ЗСУ на нього покладені наступні завдання: участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері оборони, стратегії воєнної безпеки, оборонному плануванні заходів щодо розвитку ЗСУ; здійснення планування оборони держави у межах визначених повноважень, координація та контроль за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та іншими складовими сил оборони; стратегічне планування застосування ЗСУ, інших складових сил оборони; організація підготовки Збройних Сил до виконання покладених на них завдань, координація і контроль підготовки інших складових сил оборони до виконання завдань з питань оборони держави; планування заходів, спрямованих на розвиток, технічне оснащення, всебічне забезпечення та підтримання спроможностей ЗСУ, здійснення контролю за станом готовності до виконання завдань з оборони держави ЗСУ та інших складових сил оборони, які

сплановані до передачі в підпорядкування Головнокомандувачу ЗСУ [307]. З огляду на це стає зрозумілим, що діяльність Генерального штабу є основоположною у формуванні засад діяльності структурних підрозділів ЗСУ, в тому числі і кінологічної служби.

Нормативно встановлено, що Генеральний штаб виконує близько 150 функцій, однак на нашу думку, з точки зору управлінського впливу на процес організації та здійснення кінологічного забезпечення діяльності ЗСУ варто наголосити на таких групах функцій, які Т. М. Кравцова та Г. В. Калініченко ще розуміють як певні етапи здійснення управління. До них відносяться функції прогнозування; планування; організація; регулювання; координація; облік (статистика); контроль [148, с. 523].

Слід підкреслити, що Генеральний штаб ЗСУ в рамках своїх повноважень здійснює організаційні завдання та функції. Одним із ключових завдань Генерального штабу є нормативне врегулювання відносин у сфері кінологічної діяльності в системі ЗСУ. Так, саме наказом Генерального штабу ЗСУ затверджено Інструкцію з організації діяльності кінологічних підрозділів ЗСУ [266]. Нажаль, варто наголосити на тому, що діяльність кінологічних підрозділів ЗСУ поки що не має яскравого свого вираження у порівнянні із аналогічними підрозділами ДСНС або Національної поліції. Однак варто наголосити, що і у сферах діяльності ЗСУ застосування службових собак має свої особливості.

Перш за все, аналізуючи завдання та функції ЗСУ у сфері кінологічного забезпечення, варто підкреслити, що підрозділом, для якого головним завданням є здійснення кінологічного забезпечення, є кінологічна служба ЗСУ, яка структурно входить до складу Головного оперативного управління Генерального штабу ЗСУ і складається із кінологічного підрозділу апарату, а також кінологічних підрозділів у складі військових частин, установ і організацій.

Основними завданнями Головного оперативного управління Генерального штабу ЗСУ є:

– організація стратегічного планування та уточнення Плану застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до

законів України, та правоохоронних органів для оборони держави, забезпечення оперативного управління ними в особливий період [57]. Діяльність щодо реалізації даного завдання полягає у розробленні усіх видів планів діяльності структурних підрозділів ЗСУ, у тому числі і кінологічних підрозділів, з метою упорядкування та систематизації їх діяльності, а також за для ефективної реалізації завдань щодо підтримання оборони та оперативного управління силами, які наявні у складі ЗСУ.

– організація підготовки Збройних Сил до виконання покладених на них завдань, координація і контроль за підготовкою інших військових формувань та правоохоронних органів до виконання завдань з оборони України [57]. Дане завдання реалізується у рамках кадрової функції та передбачає здійснення управлінського впливу Головного оперативного управління на органи та підрозділи, де проходять підготовку військовослужбовці, в тому числі і майбутні кінологи.

– організація територіальної оборони України. Формування та організація діяльності підрозділів ЗСУ, які здатні ефективно здійснювати територіальну оборону України в умовах сучасності є найважливішим напрямом діяльності ЗСУ. Така діяльність потребує комплексних підходів до визначення структури та форм діяльності різних підрозділів, що забезпечуватимуть територіальну оборону країни. З огляду на те, що одним із таких підрозділів є кінологічні структурні підрозділи ЗСУ, організація їх роботи щодо забезпечення оборони є одним із завдань Головного оперативного управління.

– доведення до військ (сил), інших військових формувань та правоохоронних органів наказів і директив Міністра оборони України, начальника Генерального штабу Збройних Сил України з оперативних питань і питань бойової та мобілізаційної готовності, а в особливий період — директив і наказів Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, в тому числі до міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, рад оборони Автономної Республіки Крим та областей з питань оборони, організація їх виконання та здійснення контролю за їх реалізацією [57]. Інформаційна діяльність

в середині системи ЗСУ є важливим напрямом її змістовного забезпечення. Так систематична «штабна діяльність» щодо інформування про прийняті нормативні та розпорядчі документи є запорукою більш оперативного їх виконання. Це ж стосується і кінологічних підрозділів, пристосування до змін оперативної ситуації в країні проходить трохи складніше, враховуючи специфіку діяльності із службовими собаками.

– контроль за станом бойової та мобілізаційної готовності, боєздатності – органів військового управління, об'єднань, з'єднань, військових частин, установ і організацій Збройних Сил, військових формувань та правоохоронних органів, призначених для підпорядкування органам військового управління в особливий період та для виконання завдань територіальної оборони [57]. В контексті кінологічного забезпечення така діяльність проявляється у вигляді проведення оцінки рівня підготовленості кінологічних розрахунків та навичок службових собак.

– аналіз та доведення до військ (сил) тенденцій розвитку форм і способів ведення воєнних дій та засобів збройної боротьби, підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері оборони, стратегії воєнної безпеки, обґрунтування напрямів розвитку Збройних Сил та рішень про підготовку держави і Збройних Сил до оборони [57]. Кінологічна діяльність як і будь-який інший вид діяльності перебуває у постійному процесі удосконалення, появи нових методів та способів дресирування, шляхів та форм використання службових собак, удосконалення їх екіпірування. Так діяльність щодо аналізу та впровадження новітнього досвіду є дуже актуальною для кінологічного забезпечення. Це, по-перше, пояснюється тим, що для ЗСУ кінологічна діяльність є досить новим видом діяльності і отримання стороннього досвіду є доречним для підвищення ефективності власної діяльності, по-друге, саме взаємодії кінологічних підрозділів різних відомств та органів є каталізатором для покращення власної діяльності та підтримання належного рівня боєготовності службових собак.

– розроблення проєктів законів, інших нормативно-правових актів, що

входять до його компетенції [57]. Як вже зазначалося, що нормотворча діяльність у сфері кінологічного забезпечення є дуже актуальним питанням. Нині існує досить велика кількість питань, що не врегульовані нормативно та потребують удосконалення. Про це буде йти мова у наступних розділах роботи. Однак варто звернути увагу на те, що Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів ЗСУ затверджена виключно наказом Генерального штабу ЗСУ, і не зареєстрована в Міністерстві юстиції України. Собаки на службі є спеціальним засобом і регламентація підстав, порядку і форм їх використання, а також порядок організації, пов'язаної з цим діяльності, потребують якнайменше відомчого нормативного врегулювання на рівні наказу Міністерства оборони України, а норма про можливість використання службових собак у військовій справі – на рівні закону.

– збір, узагальнення та аналіз інформації щодо реформування та розвитку Збройних Сил, здійснення розподілу виділених коштів, призначених на підготовку Об'єднаних сил швидкого реагування, контролю за їх використанням [57]. Аналіз інформації з метою подальшого розвитку та модернізації напрямів роботи, фінансово-економічна функція, а також функція контролю – це класичні функції, які притаманні керівним органам щодо діяльності підлеглих. Так і в нашому випадку такі завдання характерні для Головного оперативного управління Генерального штабу ЗСУ щодо кінологічних підрозділів ЗСУ [57].

Кінологічне забезпечення діяльності органів та підрозділів ЗСУ здійснюється виключно на основі Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів ЗСУ [266]. Даний документ має безліч особливостей та недоліків, які ускладнюють нормативне врегулювання процесу організації кінологічного забезпечення діяльності ЗСУ. Докладніше проаналізуємо основні положення.

Відповідно до вказаної Інструкції службові собаки, що наявні в кінологічних підрозділах ЗСУ, за своєю спеціалізацією поділяються на: мінно-розшукових, вартових, сторожових, племінних, спеціальних, племінних та цуценят: а) мінно-розшукові собаки застосовуються для пошуку вибухових

речовин та перевірки об'єктів на наявність таких речовин; б) вартові – для самостійного вартування без прив'язі у закритому приміщенні чи місці, обнесеному глухим парканом; в) сторожові – для підвищення надійності охорони різних об'єктів; г) спеціальні – для конвоювання та затримання диверсійно-розвідувальних груп, а також при здійсненні спеціальних операцій Силами спеціальних операцій; д) племінні – для збільшення поголів'я собак; е) цуценята використовуються виключно як початковий «матеріал» для підготовки службового собаки. Особливістю Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів ЗСУ є те, що в ній визначено положення щодо порід собак, які найчастіше використовуються в ЗСУ. Такої норми немає в жодній аналогічній інструкції в інших відомствах. Однак це положення має досить формальний характер, тобто відхилення від названих породних груп можливе, а дотримання вимог щодо породності собаки не є обов'язком.

Виходячи з класифікації щодо спеціалізації службових собак, варто визначити завдання та способи організації кожного виду діяльності кінологічних підрозділів ЗСУ.

Вартова служба призначається для надійної охорони та оборони важливих військових об'єктів, Бойових Прапорів та осіб, яких тримають на гауптвахті або в дисциплінарному батальйоні (частині) [317]. Саме вартові собаки є специфічним напрямом використання службових собак в ЗСУ. Такі собаки застосовуються для посилення охорони об'єктів варт і розміщуються на постах [263]. Постом вартового собаки називають спеціально обладнану ділянку місцевості, на яку виставляють вартового собаку для посилення охорони об'єкта. Пости вартових собак встановлюються на найнебезпечніших підступах, не більш як за 80 метрів попереду від зовнішньої огорожі або між зовнішньою огорожею і першим рубежем, обладнаним технічними засобами охорони, з урахуванням можливості обстрілу місцевості перед собакою. За даним напрямом головним завданням службового собаки є подання сигналу тривоги службовим собакою, який виступає переважно як допоміжний засіб разом із технічними засобами. Їх залучають для посилення охорони об'єктів і використовують, головним чином, уночі, як виняток

– удень в умовах поганої видимості (дощ, туман тощо) [317].

У контексті кінологічного забезпечення діяльності з несення вартової служби варто наголосити на тому, що головними нормативно-визначеними напрямками діяльності у даній сфері є саме організація служби вартових собак і їх підготовка, а також спеціальна підготовка вожатих вартових собак. Така підготовка вожатих здійснюється відповідно до Програми підготовки особового складу підрозділів воєнізованої охорони ЗСУ [292] та Порядку підготовки особового складу підрозділів воєнізованої охорони [287].

Виключно організації діяльності вартової служби присвячена Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів ЗСУ [266], яка у визначеній частині майже дослівно відтворює положення додатку 17 до Статуту гарнізонної та вартової служб [317] – охорона об'єктів із застосуванням вартових собак. Наведене дає підстави стверджувати, що нормативне врегулювання діяльності кінологічних підрозділів ЗСУ є досить поверхневим та формальним, та потребує не удосконалення, а цілковитої переробки із урахуванням усіх напрямів застосування службових собак. Також, варто додати, що існує брак нормативного визначення собаки як засобу, який вправі використовувати військовослужбовці ЗСУ при виконанні оперативно-службових завдань. Варто погодитись, що вартова служба службових собак є особливим видом діяльності кінологічних підрозділів, адже собаки діють самостійно без керування ними кінологом. Тому приділення особливої уваги бездоганній дресурі собаки є запорукою якісної його роботи в подальшому.

Іншим, не менш важливим напрямом застосування службових собак є їх використання у протимінній діяльності. Нещодавно прийнятий Закон України «Про протимінну діяльність» та події, що відбуваються на Сході України, актуалізували дану специфіку роботи службових собак. Варто підкреслити, що службовий собака напряму протимінної діяльності відрізняється від спеціальних службових собак, що здійснюють пошук вибухових речовин. На теперішній час тільки кінологічні підрозділи ЗСУ здійснюють протимінну діяльність із використанням службових собак. Нажаль, особливості організації такої діяльності

не знайшли свого нормативного відображення у відомчих нормативних актах, однак варто наголосити на тому, що законодавчо визначені вимоги щодо приведення національного законодавства у відповідність до вимог міжнародних стандартів протимінної діяльності (IMAS), які включають аж три стандарти у сфері кінологічної діяльності [311], а саме: 09.40 Керівництво з використання мінно-розшукових собак; 09.41 Операційні процедури виявлення мін собаками; 09.42 Оперативні перевірки мінно-розшукових собак та кінологів [197].

Отже, підсумовуючи викладене, кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності для ЗСУ не є основним видом діяльності, більше того варто більше говорити не про правоохоронну діяльність, а про оборонну діяльність, з підтримання цілісності та незалежності. Остання є головною для ЗСУ, однак, на нашу думку, такий вид діяльності опосередковано здійснює і правоохоронну діяльність в широкому її сенсі, як результат оборонної. Завдання та функції кінологічного забезпечення ЗСУ у загальному схожими з іншими органами та службами, але щодо організації діяльності кінологічних підрозділів є дуже велика кількість неточностей, колізій та прогалин у нормативних документах. Тому є вкрай необхідним активізувати діяльність щодо нормативного врегулювання кінологічної діяльності ЗСУ в єдиному нормативному документі з метою більш чіткого та зрозумілого визначення завдань та функції у сфері кінологічного забезпечення діяльності ЗСУ.

2.3.5. Роль Державної митної служби України як суб'єкта кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Процес постійного реформування митних, фіскальних, податкових органів свідчить про необхідність більш чіткого нормативного врегулювання діяльності цих органів та важливість їх нормального функціонування. Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 року № 1217-р визначено, що з

8 грудня 2019 року Державною митною службою (далі – ДМС)

здійснюються покладені на неї постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227 «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» функції і повноваження Державної фіскальної служби, що припиняється, у сфері реалізації державної митної політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи [238]. Таким чином, з грудня 2019 року Державна фіскальна служба України припинила своє існування. Натомість створено, а краще мовити, відновлено раніше існуючі служби: Державну податкову службу України та Державну митну службу України.

Варто звернути увагу на дослідження В. Єдинака, який стверджує, що постійний процес реформування митних органів негативно відбивається на ефективності та результативності здійснення митної справи. Також автор виділяє 5 основних еволюційних етапів у функціонуванні організаційних структур управління митною справою в Україні: 1) етап Державного митного комітету України, 2) етап Державної митної служби України, 3) етап Міністерства доходів і зборів України, 4) етап Державної фіскальної служби України, 5) нова митниця (відродження Державної митної служби України), в рамках яких можна виділити ще й проміжні етапи. Кожен етап характеризується своїми особливостями, що зумовлені конкретними історично-політичними обставинами та зовнішньою кон'юнктурою. Слід констатувати, що ідеальних типів організаційних структур не існує, оскільки вони повинні ефективно адаптуватися під фактори зовнішнього та внутрішнього середовища. Аналіз еволюції організаційних структур управління в митній справі засвідчив якраз те, що зовнішні фактори активно впливають на формування системи управління та її організаційного відображення. Автор наголошує на необхідності подальшого вивчення питання функціонування Державної митної служби України як центрального органу виконавчої влади, створеного як єдина юридична особа без наявності територіальних органів з великою кількістю співробітників та розміщенням структурних підрозділів такої юридичної особи по території усієї держави, оскільки відповідної практики в

Україні досі не існувало [93]. Підсумовуючи викладене вище, В. Єдинак у результаті аналізу системи управління митними органами констатує, що система управління даними органами піддається впливу багатьох факторів, а також враховує особливості організаційної структури.

Враховуючи вищенаведене судження, варто сказати, що нормативне врегулювання діяльності кінологічних підрозділів ДМС наразі остаточно не здійснене. Тобто на даний час нормативні документи, що мають регламентувати діяльність кінологічних підрозділів ДМС відсутні, а їх діяльність регламентовано наказами Державної фіскальної служби України, яка на даний час вже не існує.

Надалі визначимося зі статусом митних органів, а також із їх роллю у здійсненні кінологічної діяльності у правоохоронній сфері.

На початку варто наголосити на тому, що велика кількість нормативних актів, що регламентують діяльність митної та податкової служби все ще прийняті Державною фіскальною службою України. Виходячи з цього в деяких наукових роботах досі зустрічається поняття фіскальних органів.

Адміністративно-правовий статус фіскальних органів – це передбачене законом сукупність прав, обов'язків і юридичної відповідальності фіскальних органів, відповідно до яких вони здійснюють контроль за дотриманням податкового та митного законодавства, забезпечуючи реалізацію державної податкової і митної політики [216, с. 55]. Натомість, адміністративно-правовий статус митних органів – це нормативно визначена сукупність прав та обов'язків митних органів України у сфері забезпечення реалізації державної митної політики в Україні.

Відповідно до Митного кодексу України митними органами є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, митниці та митні пости [193]. Тож, здійснення митними органами діяльності у сфері здійснення митного контролю є однією з ключових функцій даних органів.

Статус Державної митної служби України визначений Положенням про Державну митну службу України. Відповідно до вказаного Положення основними завданнями ДМС є:

1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі;

2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил;

3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів [286].

З огляду на зміст правоохоронної діяльності, який наведений у попередніх підрозділах, необхідно підкреслити, що митні органи також здійснюють діяльність щодо забезпечення прав і свобод людини та протидіють злочинності у певній сфері. Проєкт плану дій з реформування митниці одним із напрямів реформування визначає удосконалення правоохоронної діяльності митних органів. Серед основних завдань визначено створення та запровадження законодавчої та нормативної бази для належного функціонування митниці; підвищення інституційної спроможності у сфері правоохоронної діяльності митниці; взаємодія з правоохоронними органами та іншими уповноваженими органами [240]. З цього виходить, що нині нормативно не врегульовано сферу правоохоронної діяльності ДМС України і дана служба в подальшому потребує інституційного розвитку за рахунок створення відповідних структур або підрозділів, спеціально призначених для зайняття правоохоронною діяльністю.

Таким чином, у контексті здійснення правоохоронної функції митними органами варто говорити про низку повноважень, які чітко визначають головні пріоритети діяльності, а саме: забезпечення та здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства з питань державної митної справи на всій території України, у тому числі у вільних митних зонах, територіальному морі, пунктах пропуску через державний кордон, прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах, виключній (морській) економічній зоні

України та прилеглий зоні України; контроль за дотриманням підприємствами і громадянами установленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України; організація та здійснення допуску дорожніх транспортних засобів та контейнерів до перевезення товарів під митними печатками і пломбами; розроблення сучасних технологій здійснення митного контролю і митного оформлення, впровадження нових видів технічних та спеціальних засобів митного контролю, здійснення контроль за їх застосуванням територіальними органами; запобігання та протидія контрабанді, здійснення боротьби з порушеннями митних правил на митній території України; організація та здійснення кінологічного забезпечення діяльності територіальних органів ДМС [286].

Із зазначених повноважень виходить, що здебільшого правоохоронна діяльність Державної митної служби України полягає у здійсненні контрольних та організаційних заходів, які спрямовані на протидію контрабанді та порушенню митного режиму. Митним режимом відповідно до Митного кодексу України є комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення [193]. Отже, дотримання митного режиму полягає у дотриманні визначеної законодавством процедури переміщення товарів через митний кордон України. З практичної точки зору здебільшого така діяльність полягає у постійному здійсненні контрольних заходів ДМС.

Наразі удосконалення механізмів та способів здійснення митного контролю є вкрай актуальним, через те, що саме під час нього відбуваються документальні перевірки та фактичний аналіз кількісних показників товарів, а також виявлення заборонених речовин і предметів.

М. Т. Білута та Т.В. Микитенко стверджують, що «митний контроль за своїм змістом включає перевірку порядку та умов переміщення товарів через

митний кордон, їх митне оформлення, застосування тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, здійснення перевірок нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидії контрабанді, боротьбу з порушеннями митних правил, організацію і забезпечення діяльності митних органів та інші контрольні заходи, що здійснюють органи доходів і зборів у межах своєї компетенції, які спрямовані на реалізацію державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності» [20]. О. С. Новосьолова зазначає, що основною метою митного контролю є забезпечення законного переміщення осіб, товарів та транспортних засобів через митний кордон, в тому числі повне та своєчасне адміністрування митних платежів [212].

Митним кодексом визначено, що митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку [193]. Тобто здійснення певного переліку дій у певних формах з метою запобігання порушень митного законодавства.

М. В. Мельник наводить перелік форм здійснення митного контролю серед яких виділяє перевірки необхідних документів, митний огляд (огляд транспортних засобів, товарів та інших предметів, особистий огляд), переогляд, облік предметів, які переміщуються через митний кордон України, а також в інші форми, що не суперечать законам України [188, с. 270].

Необхідність використання різноманітних форм та методів при проведенні митного контролю митними органами потребує використання певного інструментарію для його проведення. Одним серед таких засобів є службові собаки. Стаття 324 Митного кодексу України встановлює, що з метою скорочення часу проведення митного контролю та підвищення його ефективності митні органи можуть використовувати технічні та спеціальні засоби, а також службових собак [193].

Відповідно до Типової технологічної схеми здійснення митного контролю

автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон формами митного контролю є серед інших використання службових собак [239]. Як бачимо актуальність кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності митних органів не викликає жодних сумнівів. Крім того ч. 18 ст. 544 Митного кодексу України визначає одним із основних завдань митних органів кінологічне забезпечення діяльності цих органів.

Службові собаки, зважаючи на їхні біологічні особливості, на відміну від технічних засобів митного контролю, використовуються передусім для виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Та це аж ніяк не применшує ролі службових собак під час здійснення митного контролю, адже вони, завдяки їхнім пошуковим інстинктам, є одним із найдієвіших і найшвидших засобів виявлення окремих предметів контрабанди [206, с. 328].

На нормативному рівні діяльність кінологічних підрозділів ДМС України наразі не визначена, відповідні проекти нормативних актів підготовлені, але досі не реалізовані, тобто не видані належним чином. Тому до теперішнього часу кінологічна діяльність ДМС врегульована наказом Міністерства фінансів України від 15.12.2015 № 1147 «Про кінологічне забезпечення в Державній фіскальній службі України» [299]. Хоча враховуючи те, що відповідно до постанови КМУ «Про утворення територіальних органів Державної митної служби» від 2 жовтня 2019 року [320] реорганізовані територіальні підрозділи Державної фіскальної служби приєднуються до утворених органів митної служби, можна вести мову і про тимчасове наслідування застарілої нормативної бази. Так, у постанові КМУ «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України» визначено, що Державна митна служба є правонаступником майна, прав та обов'язків реорганізованої Державної фіскальної служби у відповідних сферах діяльності. Враховуючи ці норми можна стверджувати, що нормативне врегулювання кінологічної діяльності ДМС є досить актуальною проблемою, але застосування норм, які стосуються діяльності кінологічних

підрозділів Державної фіскальної служби, може здійснюватися в рамках правового поля [319].

Зростання відкритості митного простору країн з огляду на їхнє залучення до глобальних економічних процесів підвищує його вразливість до зовнішніх викликів. На сьогодні митна складова глобального економічного простору знаходиться на перетині інтересів як держави, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, громадян, так і міжнародного злочинного бізнесу, бо незаконне переміщення товарів та предметів, осіб через кордон є важливою складовою їхньої діяльності. Підвищення ефективності діяльності митних органів з огляду на скорочення часу проведення митного контролю та різноманітні схеми порушення митних правил й контрабанди товарів неможливе без використання технічних та спеціальних засобів, службових собак. У більшості країн світу, в тому числі й України, такі заходи підтвердили свою успішність та результативність при виявленні наркотичних засобів, зброї, набоїв, тютюнових виробів, грошових банкнот, тощо [47, с. 4]. Діяльність кінологічних команд Державної митної служби поєднана із іншими спеціальними технічними засобами є дуже актуальною у світі розвитку злочинних методів контрабанди та способів приховування злочинної діяльності. Так актуальність використання службових собак в діяльності даного органу державної влади не потребує додаткового обґрунтування.

Разом із застосуванням службових собак для здійснення митного контролю, на думку Г. В. Дейниченко, варто використовувати і технічні засоби контролю. Застосування технічних засобів митного контролю дозволяє наступне: збільшити пропускну спроможність митних органів за рахунок скорочення тривалості огляду об'єктів контролю; більш надійно, мінімальним рівнем спеціальної підготовки співробітників, встановити достовірність та справжність документів, підтвердити правильність класифікації товарів; підвищити ступінь імовірності виявлення схованок і прихованих вкладень в підконтрольних об'єктах; виявляти і присікати порушення правил перетинання митного кордону [75, с. 180]. На відміну від технічних засобів, вартість та громіздкість яких є досить значними,

використання добре підготовлених службових собак для виявлення фактів незаконного переміщення наркотичних речовин через митний кордон України є значно ефективніший і менш залежний від зовнішнього середовища та обладнання. Однак, не варто виключати і механізм спільної роботи, який в такому форматі значно прискорює процес здійснення митного контролю.

Діяльність кінологічних підрозділів регламентується Положенням про кінологічне забезпечення в Державній фіскальній службі України [299]. Дане положення визначає порядок створення, забезпечення, підготовки та використання кінологічних команд в митницях та Департаменті спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Державної митної служби України.

Характерним для діяльності кінологічних підрозділів ДМС є те, що кінологи у більшості випадків як спеціальний засіб застосовують власних собак, які пройшли спеціальну підготовку та поставлені на баланс в митних органах України. Крім цього, варто наголосити на тому, що за одним інспектором кінологом закріплюється виключно один службовий собака, що значно підвищує ефективність застосування службового собаки.

З точки зору змісту Положення про кінологічне забезпечення в Державній фіскальній службі України під кінологічним забезпеченням варто розуміти систему заходів, спрямованих на реалізацію завдань, пов'язаних із застосуванням службових собак під час здійснення митного контролю. До таких заходів належать добір, формування, спеціальна підготовка та організація використання кінологічних команд [299]. З огляду на це роль Державної митної служби України як суб'єкта кінологічної діяльності полягає у доборі, формуванні, спеціальній підготовці та організації використання службових собак.

Варто відмітити, що особливу увагу в контексті нормативного регулювання кінологічного забезпечення в ДМС на теперішній час приділено саме підготовці кінологічної команди та добору службових собак. На відміну від інших органів, де більшу увагу приділено саме відокремлено підготовці кінологів та підготовці службових собак, в ДМС мова йде саме про підготовку команди, що свідчить про підвищення значимості службового собаки до рівня напарника, а не спеціального

засобу, як визначено в законі.

Поряд із цим, порядок застосування службового собаки майже не регламентовано на нормативному рівні, що є однією з існуючих проблем кінологічного забезпечення діяльності митних органів. Зважаючи на існування великого обсягу проблемних питань кінологічного забезпечення ДМС, варто відмітити, що за даними Офіційного вебсайту Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Державної фіскальної служби України за останні 4 роки (з 2016 до 2019) із зменшенням кількості кінологічних команд систематично збільшується і кількість випадків спрацювання службових собак, що свідчить про підвищення ефективності їх діяльності [224; 363, с. 72].

Організація підготовки кінологічних команд полягає у комплексі заходів, що спрямовані на добір інспекторів-кінологів та комплектування кінологічних підрозділів службовими собаками, що здійснюються як у рамках підготовчих заходів, так при безпосередній підготовці кінологічних команд.

Добір інспекторів-кінологів здійснюється із числа працівників митних органів, які мають досвід роботи із службовими собаками або пройшли спеціальну підготовку. Остання полягає у проходженні спеціального навчання у Департаменті спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення. Після проходження підготовки та після призначення на посаду інспектора-кінолога останній підписує зобов'язання про матеріальну відповідальність за зберігання та використання усіх ввірених для служби йому товарно-матеріальних цінностей, в тому числі і службових собак.

Як вже зазначалося, сучасний стан комплектування службовими собаками митних органів організовано таким чином, що переважна більшість інспекторів-кінологів проходять службу в митних органах разом із власним собакою. Однак на нормативному рівні визначено і можливість закупівлі собак за державний кошт. Утримання власних службових собак кінологів здійснюється за місцем мешкання інспекторів, а утримання собак здійснюється в межах норм та асигнувань, передбачених кошторисом ДМС України. Забезпечення здійснюється за двома напрямками: годування службових собак та забезпечення спорядженням,

інвентарем та ветеринарними препаратами відповідно до вимог Положення про кінологічне забезпечення в Державній фіскальній службі України.

Підготовка кінологічної команди полягає у проведенні спеціальної підготовки кінологічних команд, які проводиться у Департаменті спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДМС України, а також може здійснюватися за окремими напрямками в митницях ДМС, за наявної можливості.

Головним завданням спеціальної підготовки є забезпечення досягнення належного рівня використання службових собак у напрямі боротьби з контрабандою наркотичних засобів, психотропних речовин, зброї, боєприпасів та незаконним переміщенням тютюнових виробів, грошових знаків у вигляді банкнот тощо під час здійснення митного контролю [299]. Змінення об'єктів контрабанди призводить до того, що напрями підготовки службових собак можуть змінюватися, доповнюватися. Так, на сучасному етапі існування людства гостро постає проблема контрабанди об'єктів дикої, живої та рослинної природи. В Україні також дуже поширеним є переміщення через митний кордон бурштину. Це було враховано в перспективних напрямках розвитку Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДМС ще у 2015 році [125].

Спеціальна підготовка має проводитися виключно із собаками, які відповідають встановленим вимогам, що висуваються до службових собак ДМС, а також пройшли загальний курс підкорення. Ця частина підготовки службового собаки повністю покладається на кінолога та більш досвідчених його колег. Це, в першу чергу, забезпечує більш ефективну підготовку під час спеціальної підготовки, і на початковому етапі виявляє зацікавленість та ініціативність інспектора-кінолога в подальшій службі.

Структура спеціальної підготовки складається з первинної підготовки, спеціального курсу підготовки та тренування кінологічних команд. Варто додати, що за напрямом службові собаки ДМС бувають виключно для пошуку певного виду речовин, тобто собаки-детектори. Привчання до пошуку визначеного запаху відбувається в рамках первинної підготовки. В подальшому вдосконалення та

розвиток набутих навичок кінолога та собаки відбувається в рамках спеціального курсу підготовки.

Тренування службових собак – це систематична робота кінологів з вироблення динамічного стереотипу поведінки службових собак у різноманітних умовах їх використання [299]. Іншими словами, тренування є процесом постійного закріплення та відпрацювання набутих навичок у різних умовах та в різний час, для забезпечення більш дієвого формування умовного рефлексу у собаки.

Обов'язковим аспектом підготовки кінологічних команд є проведення контролю за рівнем їх підготовленості. Таке поняття як виводка або виведення взагалі відсутнє в ДМС, а контроль здійснюється безпосереднім керівником інспектора-кінолога та заступником керівника митниці, який відповідає за стан кінологічного забезпечення. Періодичність таких заходів контролю є більш частою – не рідше щомісяця та щокварталу відповідно. А це, в свою чергу, мотивує інспекторів-кінологів підтримувати власні здібності та вміння собаки постійно на високому рівні.

Застосування службового собаки в митних органах здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо порядку використання кінологічних команд у Державній фіскальній службі України, затверджених наказом Державної фіскальної служби України від 20.07.2016 № 643. Дані рекомендації визначають порядок та умови застосування службового собаки в різних ситуаціях та на різних об'єктах: при огляді автомобільного, залізничного, водного транспорту, повітряних суден [190]. Варто відмітити, що регламентація правил та прийомів застосування службового собаки є досить детальною, а її зміст говорить про те, що нормотворець значну увагу приділяє забезпеченню безпеки кінологічної команди та наділення відносною самостійністю у прийнятті рішення інспектором-кінологом під час здійсненні митного контролю. Це проявляється у правомочності кінолога застосовувати собаки, керуючись не тільки планом-завданням, а й результатами систем аналізу ризиків, що є доволі суб'єктивним фактором і свідчить про відносну самостійність кінолога.

Проаналізувавши нормативну базу, варто підсумувати, що головними принципами кінологічного забезпечення діяльності митних органів можна виділити: ефективність, тобто головною метою є результативність застосування службового собаки; безпечність – створення безпечних умов професійної діяльності як кінолога так і службового собаки; професійність, який полягає у систематичному здійсненні заходів підвищення професійної майстерності як кінолога так і службового собаки; ініціативність та особиста відповідальність кінолога при здійсненні митного контролю, яка також корелюється і з відповідальністю керівника.

Таким чином, здійснення митного контролю із використанням службових собак є заходом запобігання контрабанді і забезпеченням безпеки митного кордону України. Така діяльність забезпечує правопорядок та підтримує належну організацію перетину митного кордону та взаємодію з іншими країнами у контексті боротьби з правопорушеннями, що також є частиною правоохоронної діяльності.

2.3.6. Особливості діяльності Кримінально-виконавчої служби України у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Сфера реалізації правоохоронної функції стосується не лише тих органів державної влади, які здійснюють свою діяльність по всій території України: на вулицях, кордоні, на Сході України. Правоохоронна діяльність характерна і для тих органів, діяльність яких обмежується парканом і, головною метою яких є підтримання правопорядку на ввіреній території. Такими територіями є території установ виконання покарань. Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України установами виконання покарань є: арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи, слідчі ізолятори [152]. В таких місцях підтримання правопорядку та встановленого режиму, охорони та безпеки

суспільства, і в тому числі осіб, які утримуються у цих закладах є головним завданням для органів виконання покарань.

Таким органом є Державна кримінально-виконавча служба України (далі – ДКВС), яка за останні 10 років вже вдруге перебуває у стані реформаторських змін. Однак, не дивлячись на це, діяльність кінологічних підрозділів в системі ДКВС є і досі дуже актуальною та виправданою. Тому цілком доцільно розглянути особливості діяльності ДКВС у сфері здійснення кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

На ДКВС покладаються завдання щодо реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Політика у сфері виконання кримінальних покарань передбачає певну стратегію діяльності органів і установ виконання покарань з чітким визначенням пріоритетних принципів та методів цієї діяльності, що виступають підґрунтям основних напрямів діяльності органів та установ виконання покарань на цьому етапі й характеризують тенденції їх подальшого розвитку [195, с. 71]. Діяльність органів та установ виконання покарань безперечно є правозастосовною щодо нормотворчої діяльності у напрямі організації виконання покарань. І. С. Михалко цілком слушно наголошує на головних засадах такої діяльності – принципах та методах такої діяльності. Одним з ключових принципів, які визначені на законодавчому рівні, є дотримання прав і свобод людини та громадянина, що характерні для всієї правоохоронної діяльності. Також важливо акцентувати увагу, що ДКВС вправі застосовувати примусові заходи, що також характеризує її як правоохоронну структуру.

Кримінально-виконавча політика (політика щодо виконання кримінальних покарань) є складовою загальної політики України у сфері боротьби зі злочинністю, яка на підставі норм кримінального права визначає основні напрями правотворчої діяльності держави і правозастосовної діяльності відповідних державних органів у сфері реалізації кримінального покарання [400]. Ціла система соціальних факторів здійснюють вплив на формування державної політики у сфері виконання покарань, крім того її безпосередня реалізація залежить від чинних міжнародних документів у сфері протидії злочинності, дотримання та

забезпечення прав і свобод засуджених тощо. Отже, можна із впевненістю говорити про те, що діяльність ДКВС є частиною правоохоронної діяльності в Україні.

Якщо більш детально розглядати основні завдання ДКВС, то варто відмітити, що до них відносяться: 1) реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, за допомогою визначення основних напрямів діяльності міжрегіональних територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ та організацій, утворених для забезпечення виконання завдань ДКВС; 2) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; 3) забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту; 4) контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту [79]. В контексті дослідження такі завдання ДКВС можуть мати відношення і до здійснення персоналом ДКВС кінологічної діяльності, адже охорона засуджених, забезпечення режимності установ, підтримання правопорядку на територіях установ виконання покарань, – все це є напрямками діяльності кінологічних підрозділів ДКВС.

Забезпечення охорони засуджених, підозрюваних й обвинувачених у вчиненні злочину, місць їх утримання, а також здійснення нагляду за ними і забезпечення безпеки персоналу ДКВС ключовими завданнями, що здійснюється установами та органами кримінально-виконавчої системи. Крім того, «діяльність кінологічної служби установ виконання покарань є невід’ємною частиною роботи з посилення охорони установи, розшуку та затримання злочинців, які вчинили втечу з-під варті» [132]. Застосування спеціальних собак на об’єктах установ виконання покарань дозволяє створити належні умови для забезпечення

надійності ізоляції засуджених і осіб, які утримуються під вартою, режиму їх утримання, сприяє в пошуку і виявленні заборонених предметів і наркотичних речовин, що, у свою чергу, сприяє зниженню рівня злочинності в цих закладах.

Відомо, що собаки розпізнають небезпеку в тисячі разів краще, чим охоронці-люди. Собака, як біологічний датчик, має багато корисних природних переваг, не властивих жодному типу технології. Крім того, на думку Л. А. Астахової, застосування службових собак є гуманним в порівнянні зі зброєю і ефективним стримуючим, профілактичним фактором попередження і припинення правопорушень в установах виконання покарань [8]. Аналогічної позиції дотримується і Є. Є. Масленников, який відзначає, що службові собаки своїм виглядом і поведінкою змушують правопорушників відмовлятися від своїх злочинних намірів [182; 403]. Варто підтримати такі висновки науковців, оскільки насправді, в установах виконання покарань, крім «повсякденних» розшукових, пошукових та охоронних функцій службові собаки здійснюють і функції психологічного впливу на осіб, що утримуються у місцях позбавлення волі. Тому кінологічна діяльність в ДКВС є одним з головних методів підтримання належного правопорядку та забезпечення безпеки як ув'язнених, так і персоналу установ.

Кінологічна діяльність ДКВС є невід'ємним напрямком реалізації державної політики щодо виконання кримінальних покарань. Стаття 19 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» регламентує повноваження персоналу ДКВС у сфері застосування службових собак для забезпечення реалізації покладених на них завдань. Варто наголосити, що зміст даної статті майже ідентичний зі статтею 21 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» в частині того, що застосовувати силу та службових собак можливо лише у тих випадках, які передбачені Законом України «Про Національну поліцію». Авжеж, нормативна регламентація діяльності поліції, як ключового правоохоронного органу має бути еталоном для формування інших нормативних положень, однак в частині застосування службових собак існує специфіка щодо форм, підстав та порядку їх застосування,

що вимагає більш детальної регламентації на законодавчому рівні, а не формального дублювання запозичених норм.

Відповідно до Закону України «Про попереднє ув'язнення» працівники місця попереднього ув'язнення мають право застосовувати заходи фізичного впливу і спеціальні засоби, в тому числі прийоми рукопашного бою, наручники, гумові палиці, гамівні сорочки, слезоточиві речовини, світлозвукові пристрої відволікаючої дії, водомети, бронемашини та інші технічні засоби, а також використовувати службових собак для припинення фізичного опору, насильницьких дій, безчинства, подолання протидії законним вимогам адміністрації, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на неї обов'язків [309]. Тобто, в слідчих ізоляторах перелік підстав застосування службових собак є набагато ширший, ніж в Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Варто підкреслити, що стаття 19 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» визначає невичерпний перелік підстав застосування. Ця норма є бланкетною і відсилає до інших нормативних актів, що можуть розширити перелік таких підстав та порядку. На нашу думку, в нормативному документі, що визначає статус органу або служби варто більш повно визначати порядок та підстави застосування службових собак, адже нормативний статус останніх визначає їх як спеціальний засіб, з чим, на нашу думку, варто не погодитись. А застосування спеціальних засобів, що поєднане з посяганням на права та свободи громадянина, має чітко регламентуватися і не мати хибних або неправильних тлумачень.

Продовжуючи аналіз нормативної регламентації особливостей здійснення кінологічної діяльності ДКВС, варто звернути увагу на відомчі нормативні документи, серед яких ключовими є накази Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» від 28.08.2018 № 2823/5 та «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України» від 14.06.2019 № 1769/5, які регламентують порядок і умови перебування осіб в установах виконання покарань та регулюють порядок виконання кримінальних

покарань.

Відповідно до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань службові собаки можуть застосовуватись при обшуках та оглядах засуджених, персоналу і громадян, які перебувають на території установ виконання покарань, контрагентських об'єктах; для конвоювання або під час доставлення до лікарського закладу засуджених до довічного позбавлення волі чоловіків [290]. Цікавим є той факт, що вищезазначені Правила забороняють застосування службових собак до жінок під час конвоювання або доставлення до лікарні. Це пояснюється їх фізичними здібностями та невеликою силою у порівнянні з чоловіками. Однак, на нашу думку, така диференціація не є виправданою, адже інколи буває так, що жінки завдячуючи хитрості можуть завдати шкоди охороні або іншим засудженим, а собака здатен це попередити.

Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів (далі – СІЗО) містять таку ж саму норму щодо використання службових собак під час перевезення до закладів охорони здоров'я. Крім того ці Правила встановлюють і інші підстави застосування службових собак, а саме: для охорони території та приміщень СІЗО; під час огляду транспортних засобів і вантажів; для розшуку, затримання та супроводу ув'язнених або засуджених, які вчинили втечу з-під варти (охорони), а також при переміщенні на обмінні пункти та у зворотному напрямку; для перевірки стану контрольної-слідової смуги зовнішньої і внутрішньої заборонених зон та вказаної у плані охорони смуги місцевості, що прилягає до СІЗО; під час проведення обшуків і оглядів приміщень та території СІЗО для виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів, а також виявлення вибухових речовин, зброї та набоїв; під час переміщення засуджених до довічного позбавлення волі чоловіків (у тому числі тих, вироків щодо яких не набрали законної сили) на території СІЗО за межами режимного корпусу; для припинення масових заворушень та проявів групової непокори ув'язнених та засуджених у СІЗО [289].

Аналіз змісту відомчих документів дозволяє дійти висновку, що використання службових собак ДКВС має особливості, пов'язані великою

кількістю спеціалізацій службових собак від пошукових та охоронних до розшукових та конвойних.

Актуальність та необхідність використання здобутків службової кінології не підлягає сумніву, оскільки як вже зазначалося, службові собаки є ефективним стримуючим фактором для засуджених, що попереджає здійснення ними протиправних дій, адже людину обдурити можна, а собаку майже неможливо. Хоча бувають і винятки із цього правила. Як слушно зазначає Л. Г. Якименко, значна кількість втеч з місць відбування покарання відбулася при використанні топографічних карт, компасів, літератури з топографії єдинокорств, влаштування зброї та службового собаківництва [426, с. 42]. Однак, з іншого боку варто сказати, що в США мала місце практика, коли початкове дресирування службових собак для служби в армії і участі у бойових діях в Іраку проводили саме ув'язнені, що значно пришвидшило процес підготовки та скоротило фінансові витрати на це [118]. Чинне національне законодавство навпаки забороняє використання праці засуджених, пов'язаної із контактами зі службовими собаками.

Реформування системи органів виконання кримінальних покарань призвело до того, що у різний час приймалися відомчі нормативні акти, а у зв'язку із проведенням реформаторських змін ці документи не оновлювались і не змінювались, а використовувались службою в порядку так би мовити « правонаступництва ». До таких документів і належить наказ, що регламентує діяльність кінологічних підрозділів ДКВС.

Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 24 січня 2004 № 18 затвердив Інструкцію з організації кінологічної служби в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах. Ця Інструкція є досить застарілою з урахуванням реформаторського впливу на систему органів виконання кримінальних покарань, але зміст її у порівнянні з аналогічними документами можна характеризувати переважно з позитивного боку, оскільки кожен напрям кінологічного забезпечення діяльності кінологічної служби установ виконання покарань детально регламентований.

Основним завданням кінологічної служби ДКВС є:

1) Активна участь в оперативно-розшукових і профілактичних заходах щодо недопущення та розкриття злочинів, розшуку та затримання злочинців, виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів, огляду місць вірогідної схованки злочинців і вірогідного знаходження захованих речей і предметів, що призначалися для вчинення злочину, а також забезпечення постійної готовності інспекторів-кінологів і їх собак для виконання службових завдань. Дане завдання реалізується під час безпосереднього застосування службових собак для виконання покладених на персонал ДКВС з охорони території установ виконання покарань та СІЗО, обшуку приміщень та транспортних засобів, розшук та затримання правопорушників та припинення групових або злісних порушень порядку засудженими, а також конвоювання та патрулювання. Крім того, важливим напрямом діяльності кінологічних підрозділів є налагодження та організація служби таким чином, щоб ефективна діяльність собаки була можлива у будь-яку хвилину і не потребувала додаткових підготовчих заходів. Це досягається шляхом систематичних тренувань та дресирування собаки, а також сильної мотивації кінолога до роботи з цим собакою.

2) Підбір, розстановка та навчання інспекторів-кінологів, постійне удосконалення їх професійної майстерності, вогневої, стройової та фізичної підготовки. Важливим напрямом діяльності кінологічних підрозділів завжди залишається ефективна кадрова робота щодо забезпечення служби кваліфікованим та працьовитим персоналом. Постійне професійне зростання є запорукою не тільки ефективної діяльності, а й дієвим інструментом удосконалення та підвищення професійності діяльності. Lifelong learning є концепцією постійного розвитку та вдосконалення кваліфікаційних якостей впродовж усього життя. Дослідження доводять, що нові умови та аспекти діяльності виникають майже кожного місяця як в професійній діяльності так і в приватному житті. Механізмом, який спроможний забезпечити належне пристосування до нових умов, є постійне навчання, оновлення своїх знань [457]. Тому персонал кінологічної служби повинен систематично не тільки проходити

підвищення кваліфікації у порядку, як визначено в нормативних документах, а й самостійно професійно удосконалюватись з метою збільшення своєї конкурентоспроможності серед кінологів силових структур.

3) Розробка та виконання перспективних і поточних планів, визначення основних напрямків діяльності та подальшого удосконалення розвитку службового собаківництва з урахуванням оперативної обстановки, що склалася, а також вимог керівництва. Порядок організації планування діяльності ДКВС визначено Інструкцією про організацію планування діяльності в Державній кримінально-виконавчій службі України [272]. Є.І. Білокур визначає планування як одну з функцій державного управління [19]. Ми з цим звісно погоджуємося, але варто додати, що планування як функція діяльності притаманна не тільки державними органам, яким є кінологічна служба ДКВС. Планування – запорука послідовної, системної діяльності, яка характеризується повнотою охоплення усіх напрямів діяльності, адже розроблення плану саме це і передбачає. Підготовка нового собаки за іншим напрямом, використання нових способів дресирування, проведення різного роду змагань, а тим більше графік щеплень та інших зооветеринарних заходів, все це відображається у планах, виконання яких є, по-перше, обов'язком кожного працівника, по-друге, головним засобом контролю та упорядкування професійної діяльності.

4) Організація розведення, вирощування, підготовки та використання службових собак у загальній системі охорони установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. Така діяльність необхідна для поповнення їх поголів'я для установ виконання покарань і слідчих ізоляторів з необхідними робочими та екстер'єрними якостями, а також удосконалення існуючих порід. Вона здійснюється у розплідниках виправних колоній і СІЗО. Необхідно додати, що дане завдання є складним і відповідальним напрямом діяльності інспектора-кінолога, адже вміла оцінка якостей собак, які стануть племінними та відбір у подальшому поголів'я цуценят, які будуть здатні виконувати службові завдання, покладається на інспектора-кінолога. Тому, повертаючись до попереднього завдання, удосконалення своєї професійної майстерності потребують не лише

кінологи, а й службові собаки.

5) Вивчення, узагальнення, розповсюдження та впровадження в роботу передового досвіду. Завдання здійснювати аналітичну діяльність є характерним для керівної ланки в системі управління персоналом, однак, сучасність вимагає від кожного учасника суспільних відносин, в тому числі кінологічного забезпечення, постійного оновлення своїх вмінь, та вивчення новітнього досвіду інших органів та служб. Для реалізації такого завдання, сукупність підрозділів кінологічного забезпечення різних органів влади та громадських інституцій постійно взаємодіють між собою в даному напрямі, що дозволяє своєчасно впроваджувати у власну діяльність здобутки інших, а так само ділитися власним досвідом та висновками.

б) Забезпечення обліку та аналізу результатів діяльності кінологічної служби і розробка на цій основі заходів щодо подальшого укріплення та удосконалення всіх напрямків її роботи. Планування діяльності дозволяє керівному складу здійснювати більш якісний контроль та вести постійний облік результатів діяльності. Підсумки виконання планів аналізуються і в подальшому приймаються управлінські рішення щодо удосконалення того чи іншого виду діяльності кінологічних підрозділів.

7) Забезпечення своєчасного проведення господарських і зооветеринарних заходів з метою збереження та утримання службових собак у постійній готовності для їх застосування, а також покращання їх робочих і екстер'єрних якостей. Ветеринарно-санітарне забезпечення кінологічної діяльності характерне для усіх без виключення кінологічних підрозділів. В контексті цього завдання хотілося б наголосити на тому, що екстер'єрні якості собак не є самоціллю для кінологічної діяльності, це більше діяльність щодо естетичного задоволення. Ключовим є підтримання саме робочих якостей службового собаки, адже сучасний стан собаківництва в світі свідчить про те, що навіть німецькі вівчарки, які виводились як службові собаки, як група, скоро буде розділена на два напрями: екстер'єрний та службовий. У повсякденному житті пересічні громадяни при виборі домашнього улюбленця – собаки, звертають увагу виключно на зовнішній вигляд.

Це призвело до того, що службові породи собак стають «виставочними експонатами». Діяльність професійних кінологів має забезпечувати, в першу чергу, підтримання саме робочих якостей собак, які необхідні для виконання службових завдань.

8) Організація технічного оснащення розплідників, а також впровадження досягнень науки і техніки в практику їх діяльності. Сучасність не лише вимагає від людей більш швидких темпів змін власної професійної діяльності, в наш час технічний прогрес досить сильно допомагає суспільству здійснювати ту чи іншу діяльність. Не виключенням є і розплідники ДКВС, які потребують сучасного обладнання і устаткування. Нажаль, в сучасних умовах фінансування важко говорити про цілковите матеріально-технічне оснащення, однак одним із завдань варто визначити такий напрям роботи.

9) Удосконалення методики підготовки і тактики застосування службових собак у системі охорони установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. Знову ж таки систематичне удосконалення має відбуватися у всіх напрямках: професійне зростання кінологів, новітнє устаткування та оснащення, нові і більш ефективні методи та способи використання собак та їх підготовка – будь-яке удосконалення буде мати лише позитивний вплив на відносини у сфері кінологічної діяльності ДКВС.

Підсумовуючи проведені дослідження щодо особливостей діяльності ДКВС у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності варто наголосити на тому, що кінологічна служба ДКВС має достатньо широкий спектр діяльності, що вимагає від кінологів здійснення великого обсягу роботи щодо дресирування та підготовки собак. Також до особливостей варто віднести умови постійного контакту із засудженими особами, що призводить до професійної деформації самих кінологів, а від того і зниження рівня підготовленості службових собак.

З позитивної сторони хотілося б зазначити, що використання собак в якості «психологічного мотиватора» щодо недопущення протиправної поведінки є ефективним способом їх використання не тільки в установах виконання покарань. На нашу думку, використовувати службових собак для вчинення психологічного

впливу на людей у різноманітних ситуаціях є виправданим і в діяльності Національної поліції та Національної гвардії. Тому, в подальшій науковій розробці буде сформульовано пропозиції з цього питання. Таку підставу для застосування службового собаки як припинення масових заворушень та проявів групової непокори ув'язнених та засуджених також варто розглядати як перспективу для розширення правових підстав застосування службових собак, адже собаки більш ефективно діють в зазначеній ситуації [335].

2.4. Роль та місце інституцій громадянського суспільства у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Консолідація демократії, незворотність проведення демократичних перетворень, симетричні та дієві відповіді на загрози безпеці країни, поступ у реформах щодо європейської інтеграції – усе це в Україні було б неможливим без розвитку та зміцнення громадянського суспільства, підвищення інституційної спроможності неурядових організацій, активного впровадження волонтерських ініціатив. За останні роки спостерігається зростання кількості громадських організацій, їхня діяльність спрямована на вирішення різноманітних суспільних проблем, захист інтересів різних суспільних груп [67, с. 5]. Сучасна Україна та інші демократичні держави нині не можуть уявляти процесу становлення демократії без реальної участі недержавних організацій та об'єднань в діяльності держави.

У контексті розбудови сучасних демократій також варто наголосити на тому, що в розвинутій країні функціонує розвинуте громадянське суспільство. Громадянське суспільство – суспільство, в основі якого знаходиться розгалужена мережа незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів [330].

Не можна зі стовідсотковою впевненістю казати, що в нашій державі нині дійсно функціонує громадянське суспільство в тому вигляді, в якому його вбачають науковці та країни Європи, однак останнім часом суспільство для цього робить дуже багато кроків.

Сфера кінологічного забезпечення в Україні також не є виключенням. Недержавні утворення функціонують у всіх сферах суспільного життя і їх діяльність у багатьох випадках дуже сильно переплітається із діяльністю державних органів у формі взаємодії, яка дійсно дає позитивні результати для розбудови демократії. Важливість громадських інституцій для держави не викликає сумнівів через те, що населення України в скрутну для країни хвилину (2014-2015 роки) згуртувалося і надало та продовжує надавати нашій армії посильну допомогу у формі волонтерських батальйонів, волонтерських та просвітницьких організацій тощо. Роль інституцій громадянського суспільства у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності на даний час не досліджена повністю, адже залишається велика кількість нерегульованих процесів у сфері кінологічного забезпечення на державному рівні. Однак, забігаючи наперед, можна констатувати, що саме у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності недержавна, громадська сфера діяльності є досить впливовою та важливою для формування державних відносин у сфері кінологічного забезпечення. Аналіз інституцій громадянського суспільства варто розпочати саме з визначення самого поняття «громадянське суспільство» та визначення його «інституцій».

За визначенням Ю. Габермаса, традиційне громадянське суспільство – це публічна сфера громадянської активності, яка характеризується відкритістю комунікації, використанням раціонального критичного мислення, концентрацією на суспільне благо, а не на приватні інтереси [401;18]. Автор стверджує, що саме активність громадян є ключовим фактором у розвитку громадянського суспільства, з чим варто погодитись і додати, що вести мову про суспільне благо в сучасному етапі дуже складно. Варто сказати не про приватні інтереси, а інтереси певної верстви населення, що буде більш точно виражати зміст даного

визначення.

«Громадянське суспільство є основою держави. Його становлення відбувається в тісному зв'язку з становленням її як правової, соціальної, демократичної. Громадянське суспільство – це суспільство зрілих громадян із високим рівнем економічної, соціальної, духовної, політичної культури, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини. Громадянське суспільство – це суспільство вільних громадян. Воно вільне від держави, але взаємодіє з нею заради загального блага. Сутність громадянського суспільства полягає у забезпеченні законних прав людини» [66, с. 177]. Методологічний підхід автора відображає ще дві головні ознаки громадянського суспільства – воно зумовлює виникнення відносин громадськості з державою та взаємодіє з нею з метою досягнення загального блага.

Громадянське суспільство найчастіше визначається як таке суспільство, де втручання влади в життя громадян зведене до мінімуму. Іншими словами, концепція громадянського суспільства приймає в антропологічному аспекті наявність свідомих громадян, що прагнуть реалізувати свої соціальні, економічні, культурні інтереси, а в політичному – зведення функцій держави до того, що в лібертаріанській традиції вдало окреслюється метафорою «нічного сторожа» (тобто забезпечення порядку та безпеки своїх громадян). Таким чином, своєрідним ідеалом громадянського суспільства є людина, яка прагне самореалізації. При цьому однак не йдеться про ізоляцію та егоїзм. Концепція громадянського суспільства прагне знайти певну гармонію між індивідуальним та спільнотним буттям людини в суспільстві [328, с. 5].

Як зазначає Н. В. Саприкіна, «громадянське суспільство являє собою форму суспільного розвитку, яка виникає у особливих умовах і характеризується низкою ознак. До цих ознак можна віднести, по-перше, високу схильність до самоорганізації з метою досягнення певних цілей, що призводить до утворення великої кількості добровільних громадських (недержавних) об'єднань; по-друге, високу інтенсивність соціальної комунікації, яка обумовлена першою ознакою, і у той же час продукує значний обсяг соціального капіталу і є джерелом високого

рівня суспільної відповідальності. Умовою необхідною і достатньою для формування такого виду суспільства є свобода в широкому розумінні даного поняття, яке включає свободу особисту, свободу політичну, свободу інтелектуальну» [334, с. 31].

І. В. Макарова розглядає громадянське суспільство як сукупність інституцій, організації, об'єднань чи асоціацій людей діяльність яких має важливе значення для забезпечення прав і свобод людей та інтересів людського соціуму, що являють собою відносно самодостатні та відділені від держави, однак систематично з нею взаємодіють та вступають у відносини [176].

Узагальнюючи доробки вчених, можна погодитись із позицією Л. А. Мельник, що громадянське суспільство слід розглядати як систему, яка складається з кількох частин. Це, по-перше, громадські організації (інститути), які виконують соціальні функції; по-друге, механізми взаємодії між суспільством і державою; по-третє, механізми контролю суспільства владних відносин. Структурними елементами цієї системи є організації (політичні партії, громадські об'єднання, асоціації) та різні об'єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють усі сфери суспільного життя і є своєрідним регулятором свободи людини [187].

З огляду на вищенаведені твердження авторів, варто розглядати громадянське суспільство як такий тип суспільства, який об'єднуючись для досягнення власних цілей та реалізації наданих прав вступає у суспільні відносини з державою і набуває можливості реалізації своїх прав та свобод на державному рівні. Тобто це таке суспільство, яке самоорганізовується і може виступати у власних інтересах автономно від держави, хоча і підтримує з нею взаємозв'язок, який не має імперативного характеру. Іншими словами це таке суспільство, яке складається з певних інституцій, діяльність яких спрямована на забезпечення тієї або іншої групи прав людини. Інституціями громадянського суспільства є громадські формування, діяльність яких виражає їх власні інтереси та спрямована на досягнення цілей, які виражаються в можливості реалізовувати права у певній сфері та здійснювати той вид діяльності, який задовольнятиме їх

внутрішні потреби незалежно від волі держави.

Повертаючись до аналізу ролі інституцій громадянського суспільства у сфері кінологічного забезпечення підкреслимо, що в Україні досить розповсюджена діяльність громадських інституцій у сфері кінологічної діяльності. Виходячи з того, що кінологічне забезпечення є досить широким за своїм змістом поняттям, варто наголосити, що існує декілька груп інституцій, що мають відношення до кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні в контексті створення можливостей для реалізації прав громадян у сфері кінологічної діяльності та утримання домашніх тварин, а також захисту їх інтересів.

Отже, до інституцій громадянського суспільства, які реалізують свої права та свободи, здійснюючи діяльність, пов'язану із собаками, варто виділити такі групи утворень, які спрямовані на: ветеринарне забезпечення суспільних потреб – ветеринарні клініки та кабінети; використання собак у медичній практиці – каністерапія; захист тварин, в тому числі і собак, від жорстокого поводження – волонтерські організації; приватні кінологічні клуби або асоціації, діяльність яких тісно пов'язана з безпосередньою діяльністю правоохоронних органів. Методологічний підхід передбачає більш детальне визначення місця та значення цих інституцій для кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

Робота із собакою потребує постійного підтримання належного рівня її здоров'я та забезпечення належного лікування у разі необхідності. Не існує істот, які б не потребували догляду. Собаки, особливо ті, що використовуються у службовій діяльності, повинні постійно бути готові до виконання оперативних завдань, що потребує від них високого рівня готовності, який залежить, в першу чергу, від стану здоров'я собаки. Забезпечити охорону здоров'я тварин в цілому і собак зокрема мають органи, що здійснюють ветеринарну практику або державні ветеринарні заклади. В структурі кожного із суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні наявні працівники ветеринарної медицини, але існує і порядок співпраці із приватними ветеринарними закладами та окремими спеціалістами. Тому ветеринарне забезпечення як сфера діяльності

інституцій громадянського є вкрай важливою для кінологічної діяльності в цілому.

Не випадково кожна інструкція, що регламентує порядок діяльності суб'єктів кінологічного забезпечення у сфері кінології, визначає окремі завдання щодо ветеринарного забезпечення кінологічної діяльності. Не дарма практичні кінологи визначають у своїй науковій діяльності важливість ветеринарних знань для кінологів, що проходять службу в різних структурах [360; 43].

Існує й інший підхід до актуалізації та важливості ветеринарної діяльності в цілому, в тому числі і в кінології. Мова йде про охорону здоров'я людей від зоонозів (захворювань, що передаються від тварини до людини). В світлі останніх подій у світі, дуже гостро стоїть питання боротьби з даним видом захворювань, адже останнім часом все більше хвороб виникають саме у тварин, а в подальшому мутують та передаються до людини [104].

Все наведене свідчить про те, що ветеринарна діяльність (як державна, так і приватна), має велике значення для нормального функціонування системи органів та підрозділів кінологічного забезпечення службової діяльності. У рамках дослідження хочеться акцентувати увагу саме на приватній ветеринарній практиці, яку можливо більш детально проаналізувати у відношенні до службової кінології, адже діяльність у сфері ветеринарії включає велику кількість завдань та функцій, які не пов'язані з кінологією. Приватна практика переважно орієнтована на лікування та профілактику захворювань серед тварин, які знаходяться в постійному контакті з людиною, домашніх або службових тварин. Тому варто виділити як окрему таку інституцію громадянського суспільства як спеціалісти ветеринарної медицини, їх об'єднання та ветеринарні клініки.

Ветеринарна діяльність не є виключно сферою приватної, недержавної діяльності, але з огляду на процес реформування зазначеної сфери варто більше звернути увагу саме на приватний сектор [86]. Підтвердження цьому навіть закріплено на законодавчому рівні. Закон України «Про ветеринарну медицину» у ч. 2 ст. 100 визначає, що «державні установи ветеринарної медицини (лікарні, дільниці, пункти, аптеки, склади, лабораторії тощо), за винятком окремих

категорій закладів, можуть приватизовуватися в порядку, визначеному законом. При цьому приватизовані об'єкти не можуть бути перепрофільовані протягом десяти років» [250]. Держава, не відмовляючись від завдань у сфері управління ветеринарною медициною, надає розширені повноваження та права приватному сектору у здійсненні такої діяльності.

Відповідно до Закону України «Про ветеринару медицину» ветеринарна практика – це діяльність з надання послуг, пов'язаних з профілактикою, клінічною діагностикою та лікуванням хвороб тварин і консультуванням з питань ветеринарної медицини, яка провадиться закладами ветеринарної медицини, у тому числі ліцензованими лікарями ветеринарної медицини, державними установами ветеринарної медицини [250]. Така практика здійснюється на основі отриманої спеціалістом ветеринарної медицини або юридичної особи ліцензії на провадження господарської діяльності з ветеринарної практики, яка видається виключно за дотримання певного переліку умов [275].

Яку ж саме роль відіграють організації ветеринарного спрямування для кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності? На це питання дуже легко відповісти, тому, що воно безпосередньо пов'язано із кінологічною діяльністю. Так, у спілкуванні із практикуючими кінологами Національної поліції, Державної прикордонної служби України, Державної митної служби стає зрозумілим, що як і в кожній людині є особистий лікар, так і кожен собака при звичаївся до профілактичних заходів та лікування з тим спеціалістом ветеринарної медицини, якому більше довіряє кінолог. У зв'язку із цим діяльність практикуючих ветеринарів є дуже важливою для нормального стану здоров'я службового собаки, а відтак і для ефективної його діяльності.

Тут постає просте питання, чому саме у кожного кінолога існує той спеціаліст ветеринарної медицини, до якого вони звикли звертатися за допомогою. Відповідь дуже проста: приватна господарська діяльність у цій сфері значно «привабливіша» з фінансової сторони. Тому спеціалісти високого класу найчастіше практикують у приватному секторі економіки.

Визначаючи функціональну спрямованість діяльності ветеринарних

установ, варто визначити ті завдання ветеринарної медицини, які мають безпосереднє відношення до службової кінології. Згідно із Законом України «Про ветеринарну медицину» такими завданнями є: охорона території України від занесення з території інших держав збудників інфекційних хвороб тварин; профілактика і діагностика хвороб тварин та їх лікування; захист населення від хвороб, спільних для тварин і людей; державний ветеринарно-санітарний контроль за якістю ветеринарних препаратів, субстанцій, готових кормів, кормових добавок та засобів ветеринарної медицини та ін. [250; 405].

Ветеринарні організації та спеціалісти є невід'ємною частиною кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні, оскільки на ці інституції громадянського суспільства покладені обов'язки лікування та профілактики хвороб тварин, в тому числі службових собак, що є ключовим для кінологічної діяльності, виходячи з того переліку функцій, що покладаються на ці утворення.

Розглядаючи кінологічне забезпечення з іншого боку, як діяльність собак, що забезпечує реалізацію прав та свобод населення, не залишиться без уваги питання використання можливостей собаки в лікувальних цілях. Існує ціла підгалузь пет-терапії (лікування за допомогою тварин) така як каністерапія. При вмілому підході всі тварини можуть позитивно впливати на здоров'я і душевний стан людини. Однак найбільш ефективний вплив чинять, безумовно, собаки. Вони сприяють одужанню завдяки своїй дружелюбності, щирості, відданості людині. Крім того, контакти з ними більш доступні, ніж, наприклад, з кіньми або дельфінами [223]. Каністерапія (лат. «canis» – собака і грецьк. Θεραπεία [therapeia] – лікування, оздоровлення) – один з видів лікування і реабілітації людини за допомогою звичайних або спеціально відібраних і навчених собак під наглядом кваліфікованих фахівців (також – відома, як лікувальна кінологія) [138, с. 97].

Говорячи про можливості собаки в медицині варто звернутися до роботи І. Д. Кароматова та Р. С. Баймуродова. Науковці на основі ґрунтовного аналізу літератури описують сфери застосування собак у лікарській справі. До таких сфер автори відносять: через особливості нюху собак їх використовують для виявлення

злюкисних пухлин, різкого підвищення цукру в крові, виявлення дитини з аутизмом, за деякий час попередити про епілептичний приступ; собаки дуже широко використовуються у психіатричній сфері та соціальній реабілітації підлітків та багато іншого [120].

Загалом каністерапія виконує наступні функції: 1) сприяє гармонізації актуального психічного стану, зниження рівня тривожності, напруженості, підвищенню емоційного фону; 2) стимулює емоційну сферу; 3) позитивно впливає на психомоторику; 4) нормалізує вегетативні функції; 5) приводить до актуалізації ресурсних станів; 6) зменшує аутизацію; 7) підвищує рівень комунікативних навичок; 8) виконує функцію самореалізації; 9) сприяє дестигматизації [167, с. 82].

Враховуючи це, з впевненістю можна вести мову про те, що діяльність спеціалістів з каністерапії є своєрідним кінологічним забезпеченням нормального існування населення, забезпеченням права на охорону здоров'я. В даному випадку в Україні про розгалужену систему використання собак в медицині мову вести поки що не можна, однак усі передумови для цього є.

Тому, на нашу думку, варто акцентувати увагу кінологічної спільноти на такій формі використання собаки. Можна використовувати звичайного собаку будь-якої особи, але налагоджена взаємодія такої інституції громадянського суспільства з іншими суб'єктами кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності може значно покращити і результати лікування, і підвищити значимість та престиж професії кінолога.

У світлі останніх подій у світі, пандемії, варто підкреслити, що вчені з Великобританії та Ізраїлю вже почали проводити випробування щодо виявлення спеціально навченим собакою людей, які заражені COVID-19, але не мають зовнішніх проявів захворювання [394; 114].

Також не варто забувати про використання спеціально підготовлених собак в якості собак-поводирів, які можуть бути «очима» для людей з вадами зору. Сфера застосування собак досить різна, але варто наголосити на тому, що використання собаки у будь-який спосіб надає більше можливостей людині

реалізовувати її права.

Таким чином, сфера охорони здоров'я є ще одним напрямом використання здібностей собаки на благо людства.

Наступною громадською інституцією у сфері кінологічної діяльності є громадські об'єднання кінологічної спрямованості, діяльність яких в першу чергу обумовлена існуванням такої організації як Міжнародна кінологічна федерація (далі – МКФ) [465]. Це неурядова міжнародна організація, діяльність якої обумовлюється наступними цілями:

а) заохочення та сприяння розведенню, реєстрації та використанню племінних собак, забезпечення їх функціонального здоров'я та фізичних особливостей відповідно стандарту, встановленого для кожної відповідної породи, що дозволяє їм працювати і виконувати різні функції відповідно до специфічних характеристик їх породи;

б) захист використання, утримання та розведення племінних собак країнами, в яких асоціація є членом або контрактним партнером; підтримка некомерційного обміну собаками та інформацією з кінології між учасниками та контрактними партнерами та організацією, яка ініціює проведення шоу, тестів, випробувань, конференцій, спортивних та освітніх заходів, використання собак у рятувальних операціях та інших спеціальних цілях, таких як терапія, допомога та інші заходи, пов'язані з собаками;

с) сприяння та підтримка добробуту собак у всьому світі, в межах сфери компетенції кожного члена або контрактного партнера і в міру, що можливо для кожного члена або контрактного партнера. Зокрема, всі собаки мають право на наступне:

(d) звільнення від голоду, спраги та неправильного харчування;

(e) свобода від впливу сильної спеки та холоду;

(f) свобода від страху;

(g) свобода від травм та хвороб;

(h) свобода займатися спортом в належних умовах [471].

Така міжнародна організація має дуже багато країн-учасників, однією з яких

є і Україна. Тому відповідно до структури МКФ, остання повинна мати партнера представника її інтересів в країні яким нині є Всеукраїнська громадська організація «Кінологічна спілка України» (далі – КСУ).

Крім того, на кшталт КСУ в Україні функціонує декілька схожих всеукраїнських організацій, які реалізують подібні завдання, але не є представниками МКФ. Найбільшою з таких є Всеукраїнське громадське об'єднання «Кінологічний клуб України» (далі – ККУ). Для більш точного визначення їх місця у сфері кінологічної діяльності в Україні варто проаналізувати їх завдання.

Відповідно до Статуту КСУ її основними завданнями є: створення, збереження та раціональне використання племінних ресурсів чистопородних собак високої племінної цінності з метою поліпшення та поповнення національного генофонду чистопородних собак України, фізичний стан і морфологічні особливості, яких задовольняють вимоги стандарту породи, і є здібними до навчання та виконання робочих функцій відповідно до специфічних особливостей своєї породи; забезпечення діяльності єдиної системи селекції у собаківництві шляхом ведення достовірного обліку походження, створення комп'ютерного банку даних чистопородних собак України, оцінка за типом та якістю нащадків, розведення собак з корисними і кращими генетичними ознаками, створення експортного потенціалу племінних ресурсів собак України; створення та ведення ідентифікаційного банку даних чистопородних собак України; розроблення стандартів вітчизняних порід собак; стимулювання наукових досліджень у галузі кінології, розвитку вільного обміну кінологічною інформацією та племінним матеріалом між членами КСУ та іншими громадянами як в Україні так і за її межами; розвиток спорту з собаками, у тому числі, прикладних видів; підготовка спортсменів та тренерів із службового та спортивного собаківництва [382]. З цього переліку видно, що діяльність КСУ дуже схожа з діяльністю МКФ і переважно спрямована на ведення реєстру порід та дотримання породної класифікації. Це досить важливий аспект і для службової кінології, оскільки вроджені якості

певних порід собак є досить доречними під час дресирування в правоохоронній системі.

До завдань ККУ відноситься сприяння: розробці та втіленню в життя програми розвитку та популяризації собаківництва в Україні; вдосконаленню системи підготовки висококваліфікованих фахівців з собаківництва і сприяння підготовці висококваліфікованих фахівців з собаківництва; підвищенню якості поголів'я собак та їх успішному виступу на міжнародних змаганнях; проведенню селекційної роботи з метою покращення екстер'єрних та робочих якостей собак у відповідності до міжнародних стандартів МКФ щодо службового, декоративного, мисливського, спортивного собаківництва; надання організаційної та методологічної допомоги місцевим осередкам у роботі по розвитку різних порід; становленню і розвитку співробітництва, плідної взаємодії між членами ККУ; розвиток відносин з державними та міжнародними організаціями, укладання угод про співпрацю; поширенню інформації в Україні про стан та розвиток собаківництва [381].

Як бачимо, завдання цих двох об'єднань дуже схожі та передбачають в своїй основі підтримання якісного та такого, що відповідає вимогам, поголів'я собак в Україні, підтримання та популяризація кінології та взаємодія з іншими суб'єктами з метою двосторонньої допомоги з питань, пов'язаних з кінологією.

Місце таких громадських об'єднань є одним із центральних в системі інституцій громадянського суспільства, вони покладають на себе функції щодо організації діяльності приватних суб'єктів у сфері кінологічної діяльності та підтримання конкурентоспроможності державних і приватних кінологічних структур.

Підсумовуючи викладене, варто наголосити, що кінологічна діяльність не може існувати без таких реальних, впливових інституцій громадянського суспільства. Ветеринарні заклади, громадські організації, медичні установи – всі ці органи тим чи іншим чином розкривають потенціал собак, який в подальшому суспільство, в тому числі державні суб'єкти правоохоронної діяльності,

використовують на користь людства для забезпечення його безпеки та підтримання правопорядку [339].

Висновки до розділу 2

У результаті уточнення правового змісту категорій «суб'єкт», «суб'єкт права», «суб'єкт правовідносин» «суб'єкт адміністративного права» та аналізу національного законодавства обґрунтовано, що усіх суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності можна класифікувати в залежності від спрямованості основного виду діяльності та сукупності повноважень на: а) основні (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); б) спеціальні (органи, підрозділи, установи, фізичні та юридичні особи, безпосередніми повноваженнями яких визначено здійснення функцій у сфері правоохоронної діяльності у широкому її розумінні з використанням здібностей службового собаки, а також інституції громадянського суспільства, основна діяльність яких пов'язана з кінологією).

Окреслено коло завдань системи суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності: 1) участь у заходах, що спрямовані на протидію злочинності, виявлення правопорушень, знаходження та затримання порушників; 2) використання спеціально підготовлених собак для охорони державного кордону і прикордонного контролю; 3) пошук людей, які зникли безвісти, заблукали в умовах або великого міста, або в лісі, пошук людей або їх останків під час завалів або під снігом; 4) сторожова та охоронна діяльність, що спрямована на забезпечення дотримання режимних обмежень на певних об'єктах чи установах; 5) сприяння розвідувальній діяльності; 6) силова підтримка під час виконання оперативно-службових завдань різних підрозділів та служб; 7) розвиток спортивного собаківництва як одного з напрямів діяльності кожної кінологічної служби або підрозділу; 8) надання послуг у сфері охорони здоров'я;

9) формування державної політики у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності; 10) координація та організація діяльності підрозділів та служб, що займаються кінологічним забезпеченням, що полягає у реалізації управлінських повноважень; 11) ветеринарне та санітарно-гігієнічне забезпечення діяльності кінологічних підрозділів; 12) дресирування службових собак за різними напрямками їх використання у службовій діяльності.

Аргументовано, що функціями системи суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є такі: правоохоронна; нормотворча; забезпечувальна; кадрова; організаційно-управлінська; комунікативна; превентивна. Розкрито зміст вказаних функцій.

Проаналізовано особливості діяльності загальних суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, що характеризуються наявністю управлінських повноважень під час формування відповідної державної політики.

Обґрунтовано, що повноваження Президента України як суб'єкта кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності варто розглядати у декількох площинах: формування державної політики у сфері правоохоронної діяльності; створення окремих державних інституцій, які виступають суб'єктами кінологічного забезпечення; контрольні повноваження. Встановлено, що ключовими функціями Президента України в контексті кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є нормотворча, контрольна та організуюча. Охарактеризовано функції та повноваження глави держави в рамках сфери, що аналізується.

Охарактеризовано повноваження Верховної Ради України як суб'єкта кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, зокрема щодо: а) прийняття законів, що визначають адміністративно-правовий статус усіх державних суб'єктів кінологічного забезпечення, що в свою чергу впливає на зміст, форму та способи використання службових собак у службовій діяльності; б) ратифікації та денонсації міжнародних договорів, що стосуються саме умов утримання та догляду, недопущення жорстокого поводження з тваринами, використання службових собак у військовій сфері та міннорозшуковій справі;

в) призначення певного кола посадових осіб, що тим чи іншим чином належать до суб'єктів управління у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності; г) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій окремих правоохоронних органів; д) затвердження Державного бюджету України, з якого відбувається фінансування діяльності суб'єктів кінологічної діяльності, та контролю за його виконанням; е) здійснення контрольних повноважень щодо діяльності відповідних органів та створення відповідних контролюючих органів.

Встановлено, що до функцій Кабінету Міністрів України у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності слід віднести такі: а) виконавчо-розпорядчу, яка полягає в тому, що діяльність Уряду спрямована на реалізацію тих норм, які містяться в законах України з метою врегулювання повноважень інших суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності; б) управлінську, яка передбачає «вертикальний» вплив на всі органи виконавчої влади, що підпорядковуються Урядові, до яких належать більшість суб'єктів кінологічного забезпечення; в) фінансову, яка пов'язана з розробкою та виконанням Державного бюджету, одним з пунктів якого є фінансування суб'єктів правоохоронної діяльності, в тому числі і кінологічних підрозділів; г) контрольну, сутність якої полягає в тому, що Кабінет Міністрів України наділений контрольними повноваженнями щодо підпорядкованих суб'єктів; д) стратегічного планування, що виражається у прийнятті загальнодержавних програм подальшого розвитку та удосконалення діяльності правоохоронних органів.

З'ясовано, що кінологічні підрозділи Національної поліції функціонують з метою забезпечення потреб підрозділів кримінальної, патрульної, спеціальної поліції, поліції охорони та особливого призначення, органів досудового розслідування (оскільки саме слідчий приймає рішення про виклик кінолога на місце події), інших підрозділів територіальних органів Національної поліції, відділів (відділень) поліції.

Виокремлено та проаналізовано такі завдання, покладені на кінологічні підрозділи Національної поліції: 1) участь кінологів зі службовими собаками в

складі слідчо-оперативних груп під час проведення оглядів місць подій, заходів з припинення злочинів, пошуку та затримання злочинців, виявлення вибухових речовин, зброї, наркотичних засобів, трупів, забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, охорони об'єктів і територій державної, приватної та інших форм власності, установлення місцезнаходження безвісти зниклих та безвісно відсутніх; 2) підбір, розстановка, навчання і виховання кінологів; 3) розробка і виконання перспективних і поточних планів, визначення основних напрямів діяльності кінологічних підрозділів, зміцнення та розвиток службової кінології з урахуванням складності оперативної обстановки; 4) вивчення, узагальнення, поширення та впровадження в практику передового вітчизняного та іноземного досвіду щодо організації діяльності кінологічних підрозділів поліції, забезпечення повного обліку та аналізу результатів роботи кінологічного підрозділу; 5) організація взаємодії з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування питань кінології кінологічними громадськими організаціями; 6) забезпечення своєчасного проведення господарських та ветеринарно-санітарних заходів щодо охорони здоров'я та благополуччя службових собак, їх постійної готовності для застосування в різних оперативних ситуаціях; 7) організація та безпосередня участь у науково-дослідній роботі з проблем кінології і технічного оснащення кінологічних підрозділів; 8) удосконалення методики підготовки та тактики застосування службових собак в протидії злочинності, забезпеченні публічної безпеки і порядку, охороні прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави; 9) забезпечення службової діяльності відокремлених підрозділів територіальних органів поліції згідно з розподілом функціональних обов'язків кінологів за напрямками організації роботи з використання службових собак тощо.

Аргументовано, що під кінологічним забезпеченням правоохоронної діяльності Державної прикордонної служби України розуміється три ключові напрями роботи: підготовка кінолога з собакою, їх використання, а також розведення, вирощування та утримання. Наголошено, що в контексті кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності пріоритетним є саме

використання кінолога з собакою.

Установлено, що Державна прикордонна служба України у своїй діяльності використовує службових собак двох спеціальностей: а) спеціальних (для пошуку та виявлення наркотичних засобів та психотропних, вибухових речовин, стрілецької зброї, боєприпасів тощо в пасажирських і вантажних транспортних засобах, вантажах та багажі); б) розшукових собак у прикордонних нарядах (для пошуку та виявлення правопорушників, їх переслідування, затримання, охорони та конвоювання, забезпечення безпеки самих нарядів). Розкрито форми та особливості використання вказаних категорій службових собак у правоохоронній діяльності.

Зважаючи на те, що прикордонники мають право використовувати службових собак у порядку і випадках передбачених Законом України «Про Національну поліцію», запропоновано внести доповнення до вказаного Закону, якими передбачити правові підстави використання службових собак під час здійснення прикордонного контролю.

Встановлено, що використання службових собак органами та підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій здійснюється в рамках цивільного захисту населення. Характерною відзнакою, що відрізняє службових собак кінологічних підрозділів є спеціалізація їх діяльності – пошук людей у надзвичайно складних умовах. Зроблено висновок, що застосування органами ДСНС службових собак є доцільним у випадках землетрусу, урагану, повені, сходів сніжної лавини і селевих потоків, каменепадах, техногенних і транспортних аваріях, вчинення терористичного акту із застосуванням вибухових речовин, загублення в лісі грибників, туристів.

Обґрунтовано, що компетенцію кінологічних підрозділів ДСНС можна умовно розділити на внутрішню (здійснення підготовки собак та кадрове забезпечення) та зовнішню (проведення оперативно-рятувальних, мінно-розшукових заходів, несення вартової служби).

Функції суб'єктів управління Збройними силами України, у тому числі кінологічною службою, розглянуто крізь призму управлінського впливу на сферу

кінологічного забезпечення діяльності військових.

Проаналізовано особливості діяльності кінологічної служби Збройних сил України, зокрема кінологічного підрозділу апарату, кінологічних підрозділів у складі військових частин, установ і організацій. Охарактеризовано процедурні питання, пов'язані з використанням таких категорій (спеціалізацій) службових собак, що наявні в кінологічних підрозділах Збройних сил України: мінно-розшукових, вартових, сторожових, племінних, спеціальних, племінних та цуценят. Проведений аналіз дозволив сформулювати пропозиції щодо удосконалення положень Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Збройних сил України в контексті використання різних порід собак за окремими видами діяльності кінологічних підрозділів при виконанні оперативно-службових завдань.

Розкрито сутність правоохоронної діяльності Державної митної служби України, яка полягає у здійсненні контрольних та організаційних заходів, що спрямовані на протидію контрабанді та порушенню митного режиму. Встановлено, що використання службових собак в діяльності Державної митної служби України (виявлення контрабанди наркотичних засобів, зброї, набоїв, тютюнових виробів, грошових банкнот, бурштину) здійснюється з метою скорочення часу проведення митного контролю та підвищення його ефективності. Встановлено, що використання службових собак (собак-детекторів), на відміну від технічних засобів виявлення контрабанди під час митного контролю на різних об'єктах (при огляді автомобільного, залізничного, водного транспорту, повітряних суден) є більш швидким, економічно обґрунтованим. Виокремлено базові принципи кінологічного забезпечення діяльності митних органів.

Охарактеризовано процедурні питання, пов'язані із порядком створення, забезпечення, підготовки та використання кінологічних команд в митницях та Департаменті спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Державної митної служби України. Встановлено, що на відміну від інших суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, де більшу увагу

приділено саме відокремленій підготовці кінологів та підготовці службових собак, в Державній митній службі України мова йде саме про підготовку команди, що свідчить про підвищення значущості службового собаки до рівня напарника, а не спеціального засобу.

Встановлено, що кінологічна діяльність в органах Кримінально-виконавчої служби України є одним з головних засобів підтримання належного правопорядку та забезпечення безпеки як ув'язнених, так і персоналу установ. Розкрито зміст завдань кінологічної служби даного правоохоронного органу. Охарактеризовано специфічні форми, підстави та порядок застосування службових собак.

Зроблено висновок, що застосування спеціальних собак на об'єктах установ виконання покарань дозволяє створити належні умови для забезпечення надійності ізоляції засуджених та осіб, які утримуються під вартою, режиму їх утримання, сприяє в пошуку і виявленні заборонених предметів і наркотичних речовин, що, у свою чергу, сприяє зниженню рівня злочинності в цих закладах. Акцентовано увагу, що крім розшукових, пошукових, конвойних та охоронних функцій службові собаки здійснюють і функції психологічного впливу на осіб, що утримуються у місцях позбавлення волі.

Сформульовано пропозиції щодо доповнення ст. 19 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» вичерпним переліком підстав застосування службових собак.

До інституцій громадянського суспільства, які реалізують свої повноваження у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, віднесено такі групи утворень, які спрямовані на: а) ветеринарне забезпечення – ветеринарні клініки та кабінети; б) використання собак у медичній практиці – каністерапія; в) захист тварин, в тому числі і собак, від жорстокого поводження – волонтерські організації; д) приватні кінологічні клуби або асоціації, діяльність яких тісно пов'язана з безпосередньою діяльністю правоохоронних органів.

Розглянуто особливості взаємодії державних суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні з Міжнародною кінологічною

асоціацією, Всеукраїнською громадською організацією «Кінологічна спілка України», Всеукраїнським громадським об'єднанням «Кінологічний клуб України», приватними ветеринарними закладами (спеціалістами ветеринарної медицини, їх об'єднаннями та ветеринарними клініками).

РОЗДІЛ 3

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК ІЗ МЕТОЮ ВИРІШЕННЯ РІЗНИХ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ

3.1. Форми та методи організації роботи та підготовки спеціальних службових собак

Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності передбачає використання різних за цільовою спрямованістю службових собак. В різних органах державної влади, що є суб'єктами правоохоронної діяльності, використовують службових собак, які підготовлені за напрямками розшукової, пошукової роботи, штурмових собак, собак-рятувальників, собак-детекторів, а також собак караульної служби. В нормативних джерелах розрізняють розшукових собак, собак караульної служби, штурмових собак та спеціальних собак. Кожен із наведених видів характеризується різними підходами до підготовки та застосування. Різні методи та форми застосування собаки передбачають і різні форми та засоби, які забезпечують належну підготовку.

Починаючи дослідження форм та методів організації діяльності та підготовки саме спеціальних службових собак, варто відмітити, що для більш повного розуміння матеріалу важливо визначитися із поняттям спеціальних службових собак.

Спеціальними службовими собаками в різних органах державної влади, що є суб'єктами правоохоронної діяльності, розуміють собак різного призначення. В митних органах під спеціальним службовим собакою розуміють усіх службових собак Державної митної служби, які пройшли спеціальний курс підготовки. В

СБУ під спеціальними службовими собаками іноді розуміють службових собак, які застосовуються під час проведення спецоперацій.

У Державній прикордонній службі під спеціальними службовими собаками розуміють службових собак, підготовлених для пошуку й виявлення наркотичних засобів та психотропних, вибухових речовин, стрілецької зброї і боєприпасів тощо [267]. Тобто під спеціальними розуміють тих собак, діяльність яких спрямована на пошук відповідних заборонених речовин.

Так само в НПУ та НГУ під спеціальними службовими собаками розуміють собак з пошуку вибухових речовин, вогнепальної зброї, наркотичних засобів, трупів. Для НПУ особливим є те, що до спеціальних службових собак відносять собак для проведення одорологічної вибірки (собак-детекторів) [264]. Собак-детекторів традиційно використовують в лабораторних умовах для проведення одорологічної експертизи, тобто проведення ототожнення запахових слідів [11].

Отже, спеціальними службовими собакам варто вважати службових собак, діяльність яких полягає у пошуку за запаховим слідом речовин та об'єктів, запах яких знайомий собаці. Тобто собака заздалегідь знайомий із цим запахом. Варто відзначити, що головним критерієм для визначення спеціальних службових собак є саме ідентифікація знайомого запаху, однак є одне виключення – це собаки-детектори, які застосовуються виключно у лабораторних умовах для ідентифікації наявного зразка запаху із зразками, що надані на дослідження – одорологічна вибірка.

Спеціальні службові собаки використовуються усіма без виключення органами державної влади, що є суб'єктами правоохоронної діяльності, але форми та методи організації діяльності спеціальних службових собак відрізняються між собою.

Застосування спеціального службового собаки передбачає здійснення низки заходів як підготовчих, так і спрямованих на безпосереднє виявлення запахового сліду. Діяльність службового собаки ґрунтується на виробленні умовного рефлексу на певний запаховий слід. Вироблення та закріплення таких навичок

собаки здійснюється шляхом систематичного повторення певних дій, іншими словами дресирування.

Умови та обставини, за яких застосовуються спеціальні службові собаки, є різними. За такої ситуації організація діяльності кінологів зі службовими собаками потребує чіткого нормативного та методичного забезпечення.

Організація діяльності зі службовими собаками має здійснюватися на основі виважених, обґрунтованих і перевірених результатів наукового пошуку, який, своєю чергою, має бути зорієнтованим на потреби практики, вирішення актуальних проблем боротьби зі злочинністю та забезпечення національної безпеки [65, с. 30]. Науково обґрунтованих висновків стосовно особливостей підготовки та застосування спеціальних службових собак під час службової діяльності існує достатньо велика кількість. Велика кількість різноманітних наукових доробок практичних кінологів та науковців свідчить про необхідність вироблення чітких форм та ряду методів організації діяльності кінолога зі спеціальним службовим собакою в різних умовах та в різних службах, залежно від специфіки поставлених перед кінологом із собакою завдань.

Організація діяльності службовця є складним комплексним явищем, яке включає сукупність окремих дій, які в комплексі складають зміст організації певної діяльності. Такими діями варто виділити: визначення мети діяльності, а також суб'єктів її здійснення, характеристика методів та форм підготовки та безпосередньої діяльності, нормативне врегулювання такої діяльності, межі (заборони і обмеження) діяльності та характеристика особливих видів роботи суб'єкта [220].

Метою роботи спеціального службового собаки є виявлення та позначення шуканої речовини з метою подальшого здійснення відповідних процедур в залежності від спеціалізації службового собаки. Загальною метою застосування спеціального службового собаки є протидія незаконному обігу речовин та об'єктів, обіг яких заборонений, забезпечення безпеки на об'єктах, приміщеннях, територіях та кордоні України, а також рятування людей та проведення експертиз. Виходячи із різноманіття цілей, що стоять перед спеціальними службовими

собаками та їх провідниками, варто наголосити на тому, що різні суб'єкти кінологічного забезпечення реалізують ці завдання за допомогою службових собак.

Мета діяльності кінолога зі спеціальним службовим собакою безпосередньо залежить від завдань та цілей діяльності суб'єкта кінологічного забезпечення. Однак загальною для усіх метою є виявлення наявності (відсутності) шуканого запаху на певних об'єктах.

Наступним варто вести мову про форми та методи підготовки спеціальних службових собак. Перш за все, варто визначитися зі змістом таких термінів як форми та методи підготовки собак до такої роботи.

Академічний тлумачний словник визначає поняття форм як спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії [368]. Виходячи з цього, варто говорити, що формою підготовки службових собак є сукупність напрямів, що визначають багатоетапний процес навчання службового собаки необхідним навичкам та вмінням, які йому знадобляться в подальшій службовій діяльності. Іншими словами, якщо характеризувати форми підготовки службових собак до професійної діяльності, варто вести мову саме про види діяльності, про те, яким чином вся ця діяльність виражається на зовні.

Серед форм підготовки спеціальних службових собак варто виділити: дресирування, тренування, підвищення кваліфікації та безпосереднє застосування службового собаки.

У процесі дресирування людина виступає як суб'єкт, а собака як об'єкт цього процесу. Однак дресирування це не просто вплив суб'єкта на об'єкт, це певна взаємодія, результатом якою і є задана поведінка. Таким чином, можна уточнити, що дресирування – це взаємодія суб'єкта (людини) і об'єкта (собаки) по формуванню заданої поведінки [63]. Головною формою здійснення підготовки службових собак, як і будь-яких інших собак, є проведення дресирування. У порівнянні із набуттям освіти людьми дресирування варто розцінювати як навчання.

Вироблені і закріплені при дресируванні дії забезпечують хорошу слухняність (дисципліну) собаки і готують його до виконання будь-якої служби: вартової, захисно-караульної, розшукової тощо. В процесі дресирування дресирувальник впливає на поведінку собаки і змінює його в бажаному напрямку [29]. Тобто головною метою дресирування як форми підготовки службового собаки є вироблення навичок та здібностей, необхідних для подальшого здійснення професійної діяльності інспектором-кінологом із використання службового собаки.

Варто зазначити, що дресирування спеціальних службових собак здійснюється в два етапи: загальний курс дресирування та спеціальне дресирування, розраховане на вироблення у собаки в пам'яті інформації про окремий вид запаху, який він в подальшому буде шукати. Серед спеціальних собак найчастіше розрізняються декілька груп, які класифікуються за спеціалізацією, тобто тим типом запахів, для пошуку яких собаки надресировані: пошук наркотичних речовин; пошук вибухівки та вогнепальної зброї; пошук трупів; пошук людей. У виключних випадках собак можуть готувати і для пошуку інших типів запахів, однак наведені вище є найпоширенішими серед представлених нині у правоохоронній сфері нашої держави. Необхідно зазначити, що підготовка спеціальних службових собак здійснюється виключно за одним типом запахів, тобто той собака, що навчений шукати наркотичні речовини не має використовуватися для пошуку вибухівки, а також навчатися такому пошуку. Таке змішування спеціалізацій може призвести до того, що при позначенні собакою шуканого предмета, для кінолога буде незрозумілим, який саме предмет знайшов собака, а у випадку із вибухівкою, це дуже важливо.

Усі форми підготовки відрізняються одна від іншої, в основному, метою її реалізації, тому і класифікація форм наведена саме на основі критерію мети.

Наступною формою підготовки спеціальних службових собак є їх тренування, що полягає у практичному відпрацюванні навичок службового собаки та інспектора-кінолога з метою подальшого закріплення та удосконалення вже набутих вмінь та навичок. Тобто, тренування – це діяльність кінологічної

пари, яка полягає у систематичному повторенні та актуалізації існуючих у собаки вмінь. Ця форма є досить важливою і забезпечує постійну готовність собаки до служби.

Якщо звернути увагу на періодичність здійснення підготовки собак з розрахунку до різних форм такої підготовки, то варто відмітити, що дресирування собаки проводиться один раз на початку, так би мовити «службової діяльності» собаки, тренування проводиться постійно, в межах визначених графіком тренувань та необхідністю, яка встановлюється під час перевірок або самостійно кінологом.

Нормативно встановлено, що тривалість дресирування визначається навчальним тематичним планом у закладах підготовки кінологів та службових собак. Тренування ж проводиться не тільки на основі графіка тренувань, воно має відбуватися постійно. Так, у форматі тренування варто вести мову про наступну форму підготовки – це безпосередньо застосування службового собаки.

Застосування собаки варто вважати формою підготовки через те, що для службового собаки не має значення чи він на тренуванні шукає певний об'єкт, чи на службі. Ззовні ці форми різні, але змістовно та з точки зору мети їх реалізації в рамках підготовки спеціальних службових собак вони ідентичні. Більш того, під час застосування на службі, спеціальний службовий собака кожного разу працює в нових умовах і з новими сторонніми запахами, що значно закріплює та актуалізує навички собаки.

Ще однією формою підготовки спеціальних службових собак є проходження підвищення кваліфікації інспектором-кінологом зі службовим собакою. Враховуючи те, що переважна більшість інспекторів-кінологів є працівниками правоохоронних органів, періодичність для таких працівників визначена нормативно. Переважно підвищення кваліфікації проводиться раз на 3-5 років, але, враховуючи специфіку кінологічної діяльності, варто вести мову про щорічне підвищення кваліфікації кінологів із службовими собаками, що забезпечить не лише актуалізацію умінь та навичок собаки, а й дозволить отримати нові. Так, новими навичками варто вважати пошук введених у перелік

об'єктів для пошуку спеціальним службовим собакою нових видів запахів (нових видів наркотичних речовин, додаткового виду вибухових матеріалів та ін.)

Далі вважаємо за доцільне зупинитися на методах підготовки спеціальних службових собак. Методами підготовки є способи впливу суб'єкта підготовки (кінолога або інструктора) на об'єкт (спеціального службового собаку). Під час підготовки та вироблення відповідних пошукових навичок в залежності від породи собаки, типу вищої нервової діяльності, особливостей характеру кінолога, об'єкта пошуку, а також вмінь самого кінолога використовуються різні методи підготовки службового собаки [155].

Класичними методами підготовки, в цьому контексті варто вести мову про методи дресирування, є механічний, смакозаохочувальний або ігровий, комбінований, оперантний метод [396].

При використанні механічного методу дресирування кінолог застосовує безумавний подразник. В даному випадку безумовним подразником виступає механічний вплив на тіло собак у різних проявах, наслідком якого є захисний оборонний рефлекс. Варто наголосити, що механічний вплив не тільки сприяє вчиненню собакою дії, але і використовується як негативне підкріплення. Використання даного методу підготовки спеціальних службових собак є переважно найшвидшим і досить ефективним. Але, є і негативні фактори, до яких відноситься сильний негативний вплив на психіку собаки, що викликає розвиток гальмівних процесів; також неможливо відпрацювати усі необхідні навички спеціального службового собаки. Такий метод більш ефективний для підготовки собак караульної служби або сторожової. Тому враховуючи зміст механічного методу підготовки собак варто підсумувати, що він є досить дієвим, але спектр застосування його для підготовки собак для пошуку об'єктів є дуже вузьким і не є ключовим у заданому виді підготовки.

Принцип дії смакозаохочувального методу полягає в тому, що засвоєння необхідних навичок у собаки досягається за допомогою харчової мотивації. Як правило, застосовується при навчанні собак з переважаючою харчової реакцією. Найкращі результати досягаються, якщо заняття за цим методом проводяться

через 3-4 години після годування. Швидке навчання і налагоджений контакт між собакою і дресирувальником є позитивною стороною цього методу. Однак, не всі навички можна виробити, використовуючи харчову мотивацію [191]. Харчова мотивація змушує собаку працювати більш зацікавлено. Це метод дуже ефективний при початковому дресуванні цуценяти, а також для собак із харчовою переважаючою реакцією [70].

Два зазначені методи дуже вдало поєднуються між собою і складають комбінований, або інколи його називають контрастний метод. Його зміст полягає, так би мовити, у застосування «кнута та пряника», тобто до службового собаки застосовуються і механічні, і смакові подразники. Цей метод є найпоширенішим і найчастіше використовується для підготовки службових собак усіх «спеціальностей».

Ігровий метод дуже схожий із смакозаохочувальним методом, головною відмінністю між якими є застосування заохочення. В ігровому методі в якості заохочення використовується гра. Цей метод, поряд із смакозаохочувальним, є досить дієвим для дресування цуценят, а також активних собак із збудливим типом вищої нервової діяльності. Даний метод дозволяє більш легше переходити від дресування до реального застосування під час службової діяльності, оскільки застосовувати їжу на службі не досить зручно, на відміну від іграшки, яку кожен кінолог завжди має при собі.

Останнім методом, що пропонується виділити під час підготовки саме спеціальних службових собак, який є найдоречнішим та найбільш дієвим з точки зору керування собакою в подальшому, є оперантний метод.

Оперантний метод дресування насправді використовує як базу позитивне або негативне підкріплення. Постає питання його подібності до комбінованого методу, однак останній передбачає вироблення рефлексу у собаки завдяки заохоченням за вчинення дій передбачених командою. Оперантний же метод базується на заохоченні виконання самостійно собакою потрібної дії. Тобто від собаки при першому дресуванні кінцевий варіант поведінки досягається не за допомогою примусу, а шляхом самостійного виконання собакою тих дій, які

вимагає кінолог. Отже, в такому випадку майже повністю виключається застосування механічного подразника при формуванні кінцевої дії собаки.

Позитивною характеристикою оперантного методу є підкріплення дії собаки, а точніше його мотиви та прагнення вчинити ті чи інші дії. Як результат – формування умовного рефлексу собаки досягається шляхом меншої кількості повторень, а відповідно і час. Крім цього, підкріплення може бути різним однак формування за допомогою позитивного підкріплення є більш доречним.

Також варто наголосити, що використання даного методу дресирування є виправданим через те, що перебування кінолога поруч із собакою при здійсненні пошукової або іншої роботи не вимагається. Характерне виконання собакою команд без присутності кінолога, що дає реальні можливості більш ефективного дистанційного управління. Поряд із цим позитивним є те, що собака працює на завдяки бажанню отримати ласощі або гру, як в класичному методі, а через власне бажання чинити таку діяльність та отримати від самого процесу задоволення.

Таким чином, варто зазначити, що проаналізовані форми та методи підготовки спеціальних службових собак є базовими і найпоширенішими. Але, з урахуванням особливостей собаки, кінолога, сфери діяльності під час здійснення можуть використовуватися різноманітні форми і методи або їх поєднання. Вибір форми та методу підготовки повинен покладатися на власний досвід та вміння користуватися прийомами дресирування та тренування службових собак. Надання права самостійного вибору методу підготовки кінологу, покладає на нього відповідальність за якість та ефективність підготовки.

Форми організації роботи спеціальних службових собак варто розглядати як комплекс взаємопов'язаних дій, які забезпечують організаційні процеси та правові підстави застосування спеціальних службових собак.

Формами організації роботи варто вважати: порядок визначення кінологічної пари, здійснення заходів щодо виявлення шуканих об'єктів, правова форма організації роботи.

Кінологічне забезпечення полягає в діяльності не тільки службового собаки, а й самого інспектора-кінолога. Їх поєднання відбувається на початку службової

діяльності у сфері кінології, а отже за кінологом, який вступив на службу до кінологічного підрозділу закріплюється щонайменше 1 службовий собака, в ідеалі – цуценя. І в подальшому даний кінолог виконує оперативно-службові завдання виключно з цим собакою. Дані про таке закріплення відображаються у документації кінологічного підрозділу, а крім того у справі службового собаки та на таблиці у вольєрі, де утримується собака.

Правовою формою організації роботи є сукупність вироблення нормативно-визначених засад організації роботи спеціальних службових собак. Так, у відомчих нормативних актах, або в законодавчих актах, які регламентують діяльність окремих служб, визначені підстави застосування службового собаки. До основних вимог, якими мають керуватися інспектори-кінологи та керівники кінологічних підрозділів стосовно організації роботи спеціальних службових собак, відносяться нормативно визначені положення щодо забезпечення безпеки як кінолога, так і службового собаки. Такими вимогами є: заборона використання службового собаки, який не має спеціальних навичок; використовувати службового собаку при температурі від $+25^{\circ}\text{C}$ до -15°C без обмежень, а при температурі вище $+25^{\circ}\text{C}$ і нижче -15°C – у разі службової потреби; обов'язковість надання відпочинку після безперервної роботи службового собаки понад 30 хвилин; здійснювати огляд транспортних засобів, де знаходяться тварини або небезпечні хімічні чи радіоактивні речовини; використовувати виключно справне обладнання та спорядження; надати собаці можливість безперешкодного доступу до питної води. Це є головними правовими засадами застосування спеціальних службових собак. Виходячи з них, має організовуватися робота кінологічної пари.

Організаційними формами застосування службового собаки варто вважати комплекс дій кінолога, що забезпечує виявлення об'єктів пошуку в місцях або осіб, які не мають права на їх перевезення або володіння. Здійснення таких дій можливе у декількох формах. Інспектор-кінолог своїми рухами може вказувати собаці місця для обнюхування та чітко контролювати його пересування біля об'єкта огляду. Дана форма є так би мовити найбільш імперативною, оскільки

методи, які використовуються, не надають собаці альтернатив для пошуку. Варто зазначити, що, з одного боку, це дозволить більш ретельно оглянути об'єкт за вказівками кінолога, з іншого – самовільний порив собаки поза вказаними кінологом межами присікається кінологом, а насправді такі поведки собаки повинні заохочуватися. Це зумовлено тим, що така ситуація може забезпечити більш якісну та ефективну роботу собаки. Це, крім того, пояснюється тим, що собака на молекулярному рівні відрізняє запахи і навчений їх шукати, розрізняє на відстані, тобто може знайти їх неподалік від зони пошуку.

Наступною і повністю протилежною є форма застосування собаки, яка має назву «вільний пошук». В даному випадку собаці лише вказують місце пошуку або, об'єкт, який має бути обшуканий, а подальші дії він здійснює самостійно на довгому поводку або без нього. Така форма характеризується застосуванням так би мовити ліберального методу, коли собаці повністю надається свобода дій. Така форма характерна для більш досвідчених кінологів та собак, адже самостійно визначити, де понюхати, не пропустити жодної зони і показати високий результат, здатен лише досвідчений собака. Більш того, в даному випадку інспектор-кінолог має на сто відсотків довіряти собаці.

Останньою формою застосування спеціального службового собаки є пошук, який являє собою щось середнє між жорстким контролем за собакою і повною свободою. Інспектор-кінолог позначає для собаки зону пошуку, проходить постійно поряд із ним, але надає можливість самостійно визначати пріоритети для занюхування, а також здійснює постійний контроль за ретельним обстеженням усієї зони без прогалин та пропусків. Дана форма характеризується більш демократичним методом, оскільки поряд із самостійністю та ініціативою собаки наявний чіткий контроль з боку кінолога, який має, керуючись власним досвідом, визначити.

Крім зазначеного, варто виділити і додаткові особливі форми застосування спеціальних службових собак: собак-детекторів та собак-рятувальників.

Ольфакторний експертний метод дослідження слідових кількостей пахучих речовин із використанням службових собак є одним з найбільш відомих

біосенсорних методів, який характеризується високою точністю та надійністю [232]. Останнім часом він знаходить все більш широке застосування в судово-медичній практиці, що дозволяє на належному рівні достовірності вирішувати задачі діагностики та ідентифікації людини за його індивідуальними пахучими речовинами, використовуючи сенсорні та рефлекторні здібності тварин. Цей же метод досить успішно використовується і в медичній клінічній діагностиці [12; 235; 332; 333], що дозволяє за зразками поту людини в короткі строки здійснювати діагностику цілого ряду тяжких захворювань: від онкологічних захворювань і туберкульозу до шизофренії, в тому числі що протікає в латентній стадії [234].

П. Б. Панфілов зазначає, що головними умовами під час застосування собак-детекторів для проведення судово-медичної експертизи є чіткий контроль за дотриманням дисципліни запахів, а контроль за сигнальною поведінкою собаки, що виключає повну «довіру» до нього з метою підвищення достовірності та правильності проведення ольфакторного дослідження [233].

Таким чином, враховуючи думки науковців щодо застосування собак-детекторів для проведення різного роду експертиз, варто відмітити, що основною формою є лабораторне застосування собаки. Така форма є найбільш ефективною з точки зору достовірності та ефективності результату дослідження.

У кінологічній діяльності окрім пошуку заборонених речей та об'єктів існують ситуації, коли шуканим об'єктом виступає людина. Такі ситуації можливі при надзвичайних подіях, таких як руйнування будівель, землетруси, лавини і тому подібне. Потреба застосування собак-детекторів ДСНС для пошуку людей виникає тоді, коли від оперативності пошуку під завалами людей залежить їх життя. Так дана категорія собак-детекторів має специфічну форму застосування, яка переважно характеризується «ліберальним» методом, який дозволяє собаці самостійно здійснювати пошук людей у місцях небезпечних як для кінолога, так і для собаки.

Методичні рекомендації щодо застосування кінологічних підрозділів ДСНС України під час проведення пошуково-рятувальних робіт визначають 2 види

пошуку: первинний – собака обстежує територію верхнім чуттям без повідка; ретельний – собака обстежує територію нижнім чуттям на довгому повідку або без нього, кінолог тримає собаку на відстані від себе не більше 10 метрів. Крім того, також форми роботи (обстежень території) розділяють на 4 типи:

– «попереднє обстеження» ведеться собаками у разі первинного пошуку під час розвідки, коли кінологи тільки намічають зони «А» і «Б» або напрямки коридорів. Ціль його – обстежити велику площу у найкоротший термін. При цьому рятувальник-кінолог не керує нею і собака довільно шукає в бажаному їй напрямку. Цим способом користуються під час переходів, якщо є припущення, що на маршруті пошуку можуть знаходитися потерпілі;

– «основне обстеження» проводиться також первинним видом пошуку – рятувальник-кінолог керує собакою, але не обмежує її ініціативу. Обстеження проводиться на певній площі або в «коридорі» з наміченими межами;

– «детальне обстеження» здійснюється завжди ретельним видом пошуку по лініях зигзагів (човником) або інших лініях і є самим досконалим із зазначених типів. Його мета – обстежити ділянку так, щоб бути впевненим у відсутності на ній постраждалих. Під час роботи з молодими, збудливими собаками завжди застосовується довгий поводок;

– «повторне обстеження» застосовується тоді, коли «детальне» результатів не дало, але є підстави вважати, що на цій площі є потерпілі. Трапляються випадки, коли пошуковий собака не може виявити постраждалих через їх глибоке місцезнаходження під руїнами, важкі погодні умови, свої індивідуальні особливості, з інших причин. У таких випадках, залежно від обставин, можуть застосовуватися всі вищезазначені типи пошуку в їх різних комбінаціях. Як правило, до такого пошуку залучають більш досвідчені кінологічні розрахунки, які здійснюють пошук у дещо зміненому напрямку відносно попереднього пошуку [276].

Собаки-детектори, що використовуються підрозділами ДСНС України для пошуку людей мають особливу форму застосування, що характеризується ускладненими умовами та дислокацією місця проведення пошуку, небезпекою

для собаки та кінолога, та необхідність найбільш швидкого та точного визначення місця знаходження людини, яка опинилася в небезпечних для життя умовах.

Підсумовуючи викладене, варто визначити, що основними формами застосування спеціальних службових собак є «вільний пошук», «контрольований пошук» та «комбінований», які відрізняються один від одного саме методами застосування службових собак. Поряд із загальними формами існують і особливі форми використання собак-детекторів: під час пошуку людей під час надзвичайних подій, а також використання здібностей собак під час використання ольфакторного методу судово-медичної експертизи.

3.2. Форми та методи використання розшукових службових собак та організація роботи на місці події, а також особливості їх дресирування

Правоохоронна діяльність безпосередньо пов'язана із діяльністю певних суб'єктів. В свою чергу, особливості функцій даних суб'єктів переважно полягають у протидії протиправним діям, їх фіксації, а також виявленні осіб, що причетні до того чи іншого протиправного діяння, або таких осіб, що знаходяться у розшуку.

Розвиток у собаки здібностей щодо розшуку людей базується виключно на мисливському інстинкті, тому його розвиток у службового собаки є вкрай важливим. Варто підкреслити, що узагальненого матеріалу, який би містив основні положення розшукової кінологічної діяльності в Україні на теперішній час немає. Таким чином, наше дослідження базуватиметься в основному на положеннях нормативно-правових актів та рекомендаціях практичних працівників.

Варто відмітити, що форми та методи використання працівниками кінологічних підрозділів правоохоронних органів пошукових (спеціальних) собак істотно відрізняються від форми та методів використання розшукових собак.

Найголовнішою відмінністю є те, що при пошуку собаці ставиться завдання виявити наявність/відсутність певної речовини в об'єктів пошуку. Розшуковий собака мусить знайти об'єкт за залишеним ним запахом в просторі. Тобто розшуковий собака переміщується в просторі з метою пошуку об'єкта, а пошуковий – аналізує запах об'єкта з метою ідентифікації відповідного запаху.

Слід зазначити, що роль розшукових собак в правоохоронній діяльності є досить вагомою. Це підтверджується, перш за все тим, що саме собаки розшукової спрямованості вперше почали використовуватися у правоохоронних органах. Батьківщиною службово-розшукових собак прийнято вважати Німеччину початку ХХ століття, звідки вивозилися цуценята відомих розшукових псів у різні куточки світу, в тому числі і в Україну.

Сьогодні розшукові собаки використовуються у всіх кінологічних підрозділах правоохоронних органів, одним лише виключенням є собаки Державної митної служби, діяльність яких переважно має пошуковий стаціонарний характер. Тому вироблення наукової концепції форм та методів застосування розшукових собак в оперативно-службовій діяльності є актуальним, зважаючи на значущість розшуку людей в різних ситуаціях.

Наукову розробку даної тематики варто розпочати саме із загальних засад здійснення кінологом із собакою розшукової діяльності. М. М. Михеєнко в основу визначення таких принципів (засад) поклав сукупність властивостей: 1) це найбільш загальні, вихідні положення, ідеї, що мають фундаментальне значення; 2) принципи виражають панівні в певній державі політичні та правові ідеї, які стосуються завдань і способу здійснення певного роду діяльності; 3) вони повинні бути закріплені нормативно; 4) принципи повинні повністю діяти комплексно і постійно; 5) порушення будь-якого принципу означає незаконність рішення й обов'язково тягне його скасування [196, с. 35]. Автор досить вичерпно характеризує ознаки засад діяльності, підходячи до цього питання з юридичної точки зору. Але, на нашу думку, крім юридичної сфери засади розшукової діяльності собак зачіпають і інші сфери суспільного життя: зоопсихології,

кінології, ветеринарії, соціології, психології, державного управління, а також безпосередньо фізичного розвитку.

Серед характерних ознак застосування розшукового собаки в діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів варто виділити: застосування собаки з урахуванням його вмінь та навичок; ефективність розшукової роботи собаки прямо пропорційна оперативності прибуття на місце події; обов'язкове вміння собаки вести переслідування максимально довгий проміжок часу; систематичне відпрацювання навичок в різних умовах в залежності від місця, часу, оточення та інших обставин; доцільність застосування собаки має визначатися саме кінологом або його керівником; законність застосування собаки як запорука результативності в правоохоронній діяльності; зменшення упередженого ставлення кінолога до негативного результату діяльності собаки, що перешкоджає його застосуванню.

Наявність службових собак в кінологічних підрозділах не завжди означає реальну можливість їх застосування. По-перше, це пояснюється в деяких випадках відсутністю нормативних підстав застосування собаки. По-друге, кінологічні посади обіймають не завжди ті особи, які бажають здійснювати кінологічну діяльність, а тому їх мотивація негативно позначається на процесі застосування. По-третє, серед великої кількості подій, де можливе застосування службового собаки, не завжди вистачає кінологічних розрахунків. Крім того, на теперішній час кількість службових собак, що стоять на балансах в різних кінологічних підрозділах правоохоронних органів і які реально можуть реалізовувати ті цілі, що перед ними ставляться, є дуже малою. Більше того, з популяризацією використання службових собак вимог, щодо їх використання збільшилися, а реальна ефективність та здатність виконувати ті чи інші завдання – ні, що призвело до зниження процентного співвідношення «робочих» службових собак та просто службових собак.

Для прикладу, сучасність вимагає від Національної поліції систематичного застосування службового собаки на місцях подій, де ймовірно вчинене вбивство, розбій або грабіж, виявлення трупа, згвалтування, повідомлення про закладення

вибухівки та інші резонансні події [269]. У великих містах такі повідомлення трапляються майже кожен годину, керівництво та контрольні органи вимагають виїзд кінолога на місце події, але один черговий кінолог підрозділу не здатний встигнути всюди, а тому відправляють того, хто є. А найчастіше незадіяні кінологи – це ті особи, за якими закріплений службовий собака, який не показує високих результатів розшукової діяльності. Як наслідок, виїзд на місце такого кінолога не тільки не дасть результатів, а може негативно вплинути на хід подальшого розслідування.

Як висновок, вимога щодо застосування собаки з урахуванням його вмінь та спеціалізації, є ключовою в контексті досягнення ефективності кінологічного забезпечення, адже однією з вимог до застосування службового собаки у всіх випадках є ефективність, тобто його застосування забезпечує виконання поставлених завдань.

Ефективність розшукової діяльності собаки залежить від багатьох факторів, основне місце з яких займає наявність та інтенсивність запахового сліду. Саме його розшуковий собака повинен знайти на місці пригоди з метою подальшого переслідування особи ймовірного злочинця. Відомо, що навколишнє середовище впливає на збереження запахового сліду. Такий негативний вплив природних та суспільних явищ збільшується із плином часу. З цього виходить, що наявність запахового сліду більш ймовірна на місці події, чим скоріше туди прибуде кінолог із собакою. Крім того, якщо є необхідність виклику кінолога із собакою на місце пригоди, то важливо пам'ятати, що на місці події знаходиться запаховий слід особи ймовірно причетної до правопорушення, а наявність великої кількості осіб на місці події зменшує інтенсивність запахового сліду розшукуваної особи [342, с. 225].

Постає питання, яким саме чином розшуковий собака знаходить найсвіжіший слід на місці події? Доведено, що всяка зміна самопочуття викликає зміну запаху. У людини і тварин посилене виділення запаху викликають страх і гнів. «Треба тільки понюхати людей і тварин, які відчувають страх, щоб відчути, що з пор шкіри, носа і рота виходить неприємний запах, що стоїть в прямому

співвідношенні з силою афекту; цей запах в більшості випадків нагадує запах часнику» [448]. Точно таке ж явище можна спостерігати і під час гніву. Після цього стає цілком очевидним, що запах злочинця, який намагається зробити або вже вчинив злочин, у багато раз сильніше запаху нормальної людини. Тому що при вчиненні злочину кожен злочинець перебуває в збудженому стані (афект), яке після скоєння злочину переходить в страх, в боягузтво за скоєне [158, с. 93]. Таким чином, узагальненням даного принципу є те, що чим скоріше прибуде на місце події кінолог із собакою, тим ефективнішою буде робота собаки стосовно розшуку особи, причетної до злочину.

Діяльність собаки, що полягає у пошуку, є найбільш енерговитратною діяльністю для собаки. Тому підвищена витривалість собаки приносить більш плідні результати. Найчастіше резонансні злочини, на місці події яких виникає необхідність задіяння службового собаки, вчиняються вночі. Повідомлення про них надходить вже зранку, тобто не одразу після вчинення. В середньому від часу вчинення злочину до повідомлення про нього і прибуття поліції проходить близько 8-10 годин. На місці події слідчий встановлює необхідність застосування службового собаки, про що повідомляє чергового. Останній, у свою чергу, викликає кінолога на місце пригоди, Це додатково 1-2 години. Тобто в середньому у найкращому випадку від 9 до 12 годин проходить до моменту прибуття кінолога на місце пригоди. За 10 годин злочинець, рухаючись з місця події пішки, може пройти близько 40 кілометрів (4 кілометри на годину середня швидкість ходи людини). Отже, собаці необхідно в найкоротший час знайти цей слід і пройти по ньому значну відстань. Враховуючи вимоги щодо часу відпочинку собаки кожні 30 хвилин, в середньому, і його швидкість близько 40 кілометрів на годину [205], то добре підготовленому псу знадобиться близько години для того, щоб знайти злочинця або втікача. Також необхідно пам'ятати, що разом із собакою має рухатися кінолог.

Крім того, для дієвого застосування розшукового собаки варто пам'ятати про здатність собаки довгий час концентруватися на певній діяльності. Вона

залежить від типу вищої нервової діяльності собаки, завдячуючи якій і відбувається відбір собак для подальшого дресирування як розшукових [177;133].

До собак розшукової служби повинні пред'являтися підвищені вимоги. Для них, крім чуття, потрібна і зацікавленість в опрацюванні сліду. Варто зазначити, що однією з вимог є відсутність боягузливості тварин і переважаючої статевої орієнтовної реакції. Міцне здоров'я та достатній рівень фізичної підготовки також є важливим критерієм відбору та підготовки розшукових собак. Під час переслідування злочинця собака може переміщуватися у різній місцевості, підвалах, вулицях, полях та приватних територіях, тому при відборі та дресируванні повинна враховуватися ситуація впливу на собаку в подальшому відволікаючих факторів. Тобто, на відміну від спеціального службового собаки, діяльність якого найчастіше відбувається у сприятливих умовах, застосування розшукового собаки пов'язана із різними місцевостями та сторонніми подразниками. Тому важливо приділити увагу відбору собаки, під час якого зосередитись на зацікавленості собаки у слідовій роботі з мінімальним відволіканням на сторонні фактори та подразники. При відборі собак для даного виду служби особливу увагу слід приділяти перевірці стійкості нервової системи до стресових впливів, так як робота по чуттю завжди пов'язана з великими нервово-психічними навантаженнями [393].

З цього випливає ще одна важлива засада забезпечення правоохоронних органів службовими собаками розшукової спрямованості, а саме актуальність та обов'язковість створення різноманітних умов для формування розшукових вмінь та навичок під час дресирування. Необхідно відмітити, що забезпечення належних умов для підготовки розшукових собак є організаційними питаннями керівника, який повинен здійснити низку заходів для надання кінологам із службовими собаками реальних можливостей для відпрацювання навичок у різній місцевості.

Застосування собак для розшуку людини по залишеному запаховому сліду засноване:

1. На використанні добре розвиненого нюхового аналізатора собаки.
2. На прагненні вистежувати людину по залишеному ними запаху.

3. На високорозвиненій вищій нервовій діяльності, що забезпечує найтонше сприйняття організмом навколишнього середовища.

У практичній роботі розрізняють верхнє і нижнє чуття. При верхньому чуття собака сприймає запах в повітрі і таким способом визначає напрямок джерела запаху. При нижньому чуття собака безпосередньо обнюхує ґрунт (бруківку), по якій був прокладений слід. Вид чуття у собаки насамперед залежить від впливу зовнішніх факторів, в основному від напрямків вітру. Так, при зустрічному вітрі собака використовує верхнє чуття, а при попутному – нижнє. У службових собак слід домагатися роботи нижнім чуттям, так як верхнє чуття не забезпечує надійності їх роботи [157, с. 160]. Основним показником при відборі собак до розшукової роботи мають бути вище окреслені моменти, а також дресирування має спрямовуватися на вироблення зазначених вмій та здібностей.

Перш за все, варто підкреслити, що для проведення систематичного дресирування та тренування розшукових службових собак необхідне відповідне нормативне підґрунтя для використання собак на різноманітній місцевості та об'єктах. Такими нормативними підставами може бути, по-перше, договір про взаємодію з юридичними та фізичними особами в контексті використання території для дресирування, а також проведення спільних занять зі службовими собаками. По-друге, в діяльності правоохоронних органів вкрай необхідним є наявність правової регламентації усіх без виключення питань, пов'язаних із застосуванням спеціальних засобів, в тому числі службових собак. Тому, наступним і не менш важливим фактором в процесі підготовки розшукових собак є нормативне врегулювання питання підготовки та вироблення необхідних навичок та якостей у службового собаки.

Використання службового собаки в якості спеціального засобу відрізняється від використання інших спеціальних засобів тим, що за собакою необхідний відповідний догляд та постійна робота щодо підтримання належного рівня ефективності діяльності собаки. Без систематичної роботи щодо підтримання належного рівня умінь та навичок собаки, його робота втрачає ефективність. «Систематичне планове тренування із поступовим введенням ускладнень,

безпосередньо пов'язаних зі специфікою діяльності забезпечує готовність кінологічної команди до виконання службових завдань в будь-яких умовах діяльності та при наявності відволікаючих подразників» [43].

Наступною засадою, якою повинне керуватися усе кінологічне товариство при застосуванні розшукового службового собаки, є узгодженість процесу прийняття рішення про застосування службового собаки. Виходячи із змісту попередніх розділів та узагальнених знань про взаєморозуміння собаки та кінолога, і про той обсяг кінологічних знань працівників інших служб, які реалізують правоохоронні повноваження, варто наголосити на тому, що нормативна регламентація порядку задіяння кінолога із собакою є недосконалою. Найчастіше рішення про застосування розшукового собаки приймається без наявності на місці події кінолога, який здатний оцінити обстановку і визначити доцільність застосування собаки для розшуку злочинця. Нажаль, сьогодні нормативно визначений інший порядок застосування розшукових собак, рішення про яке приймає або слідчий, або черговий відповідно до встановлених алгоритмів дій чергового, або керівник територіального підрозділу. А бувають випадки, коли на застосуванні собаки наполягають контролюючі органи навіть у випадках, коли доцільність його використання зовсім відсутня.

Слідчий, який прибув на місце події, повинен пам'ятити, що для ольфакторної інформації, яка може бути наявна на самому місці пригоди, знаряддях правопорушення або навколишніх предметах, характерна швидка зміна її стану. Це пояснюється її розсіюванням та швидкому зникненню через різні навколишні явища. Тому вадливо першочергово залучити кінолога до опрацювання місця події, щоб не втратити необхідну інформацію, яку може надати спеціаліст кінолог із службовим собакою.

Більш ефективно врегулювання даного питання можливо досягти шляхом внесення відповідних змін у нормативні акти, що регламентують порядок застосування службових собак на місці події та розшуку злочинців або втікачів.

Законність застосування службового розшукового собаки досить змістовно виражається у наступних положеннях:

1. Правомірність. Визначення правомірності застосування службово-розшукових собак засновано на визначенні загальних меж його допустимості. Тобто рамки дозволеності встановлені нормативними актами, положення яких в контексті обмеження застосування та підстав застосування не мають бути порушені ні в якому разі.

2. Цільовий напрямок використання службово-розшукових собак. Застосування розшукових собак можливе виключно з метою розшуку та затримання особи злочинця. Такі напрями їх використання чітко регламентовані законодавством. Використання собак з іншою метою, не передбаченою нормами законодавства, забороняється.

3. Етична допустимість використання. Безпосереднє застосування службово-розшукових собак має відповідати загальним нормам моралі, які існують у суспільстві, та професійній етиці працівника, який їх застосовує. Тому застосування собак не повинно принижувати честь і гідність особи, відносно до якої їх застосовують, не завдавати їй моральних або фізичних страждань, не перешкоджати здійсненню нею своїх невід'ємних прав. Хоча в деяких випадках, якщо вести мову про застосування поліцейськими кінологами службових собак, то застосування такого спеціального засобу в певній мірі передбачає обмеження прав і свобод людини.

4. Документальне оформлення результатів. Укладання передбачених законом документів – необхідна умова дотримання принципу законності, правильного провадження у кримінальних справах і правомірності проведення оперативно-розшукових та інших заходів із залученням службових собак.

5. Залучення громадськості. Представники громадськості, яких залучають до участі в окремих оперативно-розшукових заходах, що здійснюються із застосуванням службово-розшукової собаки, можуть у подальшому виступати як свідки щодо всіх обставин затримання злочинця. Складені за їх участі з усіма процесуальними формальностями документи набувають статусу беззаперечних доказів у суді [143, с. 11; 237, с. 126 – 127].

Наступний принцип (засада) застосування службового розшукового собаки має психологічний характер, тобто кінолог може мати сумніви в успішній роботі собаки. Таке ставлення кінолога до собаки негативно впливає на його зацікавленість відпрацьовувати сліди. Крім цього, боягузтво негативного результату розшуку, або того, що собака не зможе виконати поставлені перед ним завдання, призводить до формалізму виїзду кінолога на місце пригоди та небажання кінолога розвиватися. Таке небажання викликане страхом негативного результату і осуду з боку інших суб'єктів правоохоронної діяльності. Тому, з точки зору ефективності застосування кінолог повинен бути впевнений у своїй діяльності та у вміннях собаки, що досягається завдяки систематичним тренуванням та підтриманням вмінь собаки на належному рівні.

Таким чином, до засад ефективності застосування службових розшукових собак відносяться не лише нормативно визначені положення, а й кінологічні принципи застосування собаки, засновані на досягненнях зоології та психології. На нашу думку, необхідних кроком забезпечення ефективного використання розшукових собак в правоохоронній діяльності є нормативна регламентація усіх засад, що сприятиме чіткому виконанню кінологами їх професійних обов'язків.

Аналізуючи форми та методи використання розшукових службових собак та організації роботи на місці події варто, перш за все, визначитися із змістом поняття «розшуковий собака». Вже наголошувалося, що зміст видів службових собак тлумачиться в залежності від мети із застосування. Метою застосування службових розшукових собак є:

- переслідування та виявлення злочинців по «гарячих слідах»;
- з'ясування маршруту пересування учасників події до місця події і від нього;
- обстеження місцевості з метою пошуку знарядь злочину або інших предметів, що мають відношення до події;
- проведення кінологічної «виборки»;
- ідентифікація приналежності знайдених предметів, які мають відношення до події;

– затримання виявленого злочинця [323].

Отже, розшуковий собака – це службовий собака, який завдяки своїм навичкам здатен шляхом знаходження запахового сліду встановити маршрут пересування людей, а також виявити об'єкти, які мають схожі, свіжі запахи і ідентифікувати об'єкти на їх приналежність до певної події.

У залежності від мети застосування розшукового службового собаки можна виділити і форми його застосування: переслідування особи, яка має відношення до події, виявлення знарядь та об'єктів, що мають відношення до злочину, а також затримання виявленої особи, якщо в цьому є необхідність.

Діяльність щодо застосування розшукового службового собаки тісно пов'язана із діяльністю інспектора-кінолога. Особливо діяльність кінолога має значення для вибору методів впливу кінолога на службову собаку, крім цього враховуються особливості самого собаки та ті цілі, які повинні бути досягнуті.

Дії кінолога із застосуванням собаки на місці події включають в себе наступні моменти: 1. Збір необхідної інформації; 2. Аналіз інформації і вироблення рішення про конкретний спосіб використання собаки; 3. Управління собакою [393]. Тобто, першочерговим в організації діяльності розшукового собаки є правильна організація дій безпосередньо самого кінолога.

Таким чином, методами організації використання службового розшукового собаки є вільний пошук залишків слідової інформації; змушування до проведення кінологічної «виборки», «відпрацювання сліду», ознайомлення із ольфакторними слідами, на які вказує кінолог; вільна робота собаки на місці події з метою виявлення предметів, що ймовірно можуть мати відношення до події.

Необхідно додати, що розшукові собаки використовуються не лише для виявлення злочинця. Широке поширення отримала практика використання розшукових собак для пошуку людей, які загубились, особливо це стосується дітей.

Підсумовуючи викладене варто підкреслити, що розшукова робота собаки в кінологічних колах визначається роботою вищої категорії, що свідчить про її складність з усіх точок зору: нормативної, організаційної та практичної. Багато

факторів впливають на вибір форми та методів організації такої діяльності, тому важливим є питання врегулювання повноважень та обов'язків інспектора-кінолога у сфері застосування розшукових собак. Крім цього, варто наголосити, що таке врегулювання має містити положення стосовно надання більшої свободи та автономності самому кінологу, для правильного вибору форми та методу організації діяльності службового собаки [355].

3.3. Форми та методи патрулювання зі службовим собакою, організації сторожової роботи

Забезпечення публічної безпеки та порядку в Україні є одним із напрямків здійснення правоохоронної діяльності. Нормальне функціонування суспільних відносин, реалізації громадськістю своїх прав та свобод, формування правосвідомості у населення – все це є метою здійснення і правоохоронної діяльності в цілому, і забезпечення публічного порядку зокрема.

Нестабільність політичної ситуації викликана постійними політичними реформаціями та значною кількістю адміністративних реформ в країні; систематичне оновлення нормативної бази та багато інших факторів свідчать про актуальність та необхідність організаційно-правового врегулювання відносин у сфері підтримання правопорядку. Для пересічного громадянина правопорядком є належний рівень саме публічного порядку, того, що можна побачити на вулицях, у місцях, відкритих для людей.

Виходячи із засад адміністративних реформ та пріоритетності суспільних процесів в Україні, які безпосередньо ґрунтуються на принципі дотримання та забезпечення прав і свобод людини, будь-яка діяльність держави повинна бути спрямована саме на допомогу в реалізації громадянами своїх прав, а також захист їх у разі порушення. Тобто сервісна спрямованість діяльності проявляється ще й в тому, що саме довіра населення є оцінкою діяльності переважної більшості

суб'єктів правоохоронної діяльності. Тому, відкрита для громадськості діяльність правоохоронних органів є необхідною передумовою підтримання належного рівня правопорядку та публічної безпеки.

Однією з форм забезпечення публічної безпеки та порядку є патрулювання, що здійснюється майже усіма суб'єктами правоохоронної діяльності в Україні. Так, О. О. Панова визначає, що одним із завдань поліції, метою якого є забезпечення належної охорони громадського порядку, громадської безпеки є цілодобове патрулювання території обслуговування [230, с. 149]. Автор не даремно наголошує на необхідності патрулювання як форми забезпечення публічної безпеки та порядку. Хоча в дослідженні мова стосовно патрулювання йде у більшій частині щодо діяльності Національної поліції, варто відмітити, що патрулювання як вид наряду в інших правоохоронних органах також дуже розповсюджений.

Під патрулюванням, як формою несення служби, слід розуміти дії службової особи, які виражаються у переміщенні певним маршрутом з превентивною та попереджувальною метою. Тобто, патрулювання – це форма здійснення контролю за станом правопорядку та публічної безпеки, яка здійснюється уповноваженою особою, що безпосередньо переміщується відповідним маршрутом на визначеній місцевості.

Патрулювання здійснюється з метою першочергового виявлення порушень та найскорішого прибуття на місце у разі вчинення правопорушення, а також для попередження та припинення виявлених правопорушень. Для забезпечення безпеки працівників, які здійснюють патрулювання, вони можуть забезпечуватися спеціальними засобами та засобами індивідуального захисту.

Варто наголосити, що діяльність щодо забезпечення публічної безпеки та порядку як патрулювання може здійснюватися також в різних формах: піші патрулі, автопатрулі, кінні патрулі та інші. В залежності від завдань, що ставляться перед патрульним нарядом, у складі патруля може, а в певних випадках обов'язково, залучатися кінолог із службовим собакою патрульно-розшукової, розшукової, спеціальної або вартової спрямованості.

У нормативних джерелах визначено, що Національна поліція та Національна гвардія України та Державна кримінально-виконавча служба України мають право використовувати службових собак для патрулювання [268; 264; 270]. Але, в нормативних документах інших органів державної влади не визначено взагалі форми використання службових собак, окрім Державної фіскальної служби України, де чітко визначена форма організації діяльності кінологічної пари – здійснення митного контролю.

Перш ніж перейти до визначення форм та методів патрулювання зі службовим собакою, варто зупинитися на меті використання службового собаки під час патрулювання.

Аналізуючи цілі застосування службового собаки, варто зазначити, що усі цілі можна класифікувати за кількома критеріями. До таких критеріїв належать: цільове призначення; стадія використання службового собаки; контактування із громадськістю. В залежності від цільового призначення можна говорити про використання службових собак під час патрулювання з превентивною метою, охоронною або оборонною та в пошукових цілях. В залежності від стадії вчинення протиправного діяння – превентивне (попереджувальне), послідує. В залежності від контактів з населенням – контактуюче та відсторонене.

Перший із зазначених критеріїв залежить від спеціалізації службового собаки. Точніше навпаки, в залежності від цільового призначення та мети використання службового собаки і вибирається той чи інший собака, в залежності від наявності необхідних навичок та здібностей.

Використання службового собаки можливе під час пішого патрулювання або патрулювання на автомобілі. Особливо важливим є те, що превентивна мета даного патрулювання визначається у психічному ставленні суспільства до самої наявності службового собаки на території обслуговування. Піше переміщення кінолога із службовим собакою на місцевості має позитивні наслідки та призводить до підвищення довіри населення до ефективності діяльності служби в цілому. Присутність службового собаки у публічних місцях для населення свідчить про більшу безпеку та правопорядок. На підсвідомому рівні населення

почуває себе спокійніше та більш захищеним, коли бачить службового собаку на місцевості. Крім того, зловмисники, які знають про присутність собаки або звичайні «хулігани» реагують на наявність собаки найчастіше відмовою від вчинення протиправних дій. Велика кількість людей, знайома із здібностями службових собак, розуміють, що такий спеціальний засіб, який використовують кінологи, є дуже ефективним та дієвим, на відміну від, наприклад, тієї ж гумової палки або засобів сльозогінної дії. Тому, саме превенція є найбільш цікавою формою використання службових собак.

Особливою формою є застосування службових собак для забезпечення власної безпеки працівника, який патрулює з ним. Так, правоохоронні органи, які наділені повноваженнями протидії злочинності під час патрулювання, мають право використовувати службових собак для забезпечення власної безпеки на патрулюванні, особливо під час масових заходів та забезпечення публічної безпеки.

Охоронна або оборонна спрямованість собак під час патрулювання реалізується для забезпечення безпеки на певних об'єктах. Так, наприклад, в ДКВС України, ЗСУ, ДПС, НГУ використовуються службових собак для забезпечення недоторканності об'єктів та їх охорони.

У ДКВС України для патрулювання місцевості, що прилягає до установи виконання покарань (слідчого ізолятора) використовуються службові розшукові собаки. Їх використовують як один із засобів посилення діяльності патрульних. З цією метою інспектори-кінологи із закріпленими за ними собаками включаються до складу групи патрулювання по зовнішньому периметру установи виконання покарань (слідчого ізолятора). Їх робота організовується з урахуванням особливостей оперативної обстановки, часу доби і погодних умов та спрямовується на недопущення перекидання в заборонену зону установи виконання покарань (слідчого ізолятора) спиртних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів, грошей, а також інших заборонених предметів.

У разі, коли в місцях патрулювання є об'єкти з матеріальними та іншими цінностями, а також нежилі приміщення, підвали, горища, будівельні площадки тощо, інспектор-кінолог, дотримуючись заходів безпеки, оглядає та за допомогою розшукового собаки обстежує їх, при цьому уважно слідкує за поведінкою собаки, відпускає його на таку відстань від себе, щоб він не виходив із поля зору. Перед застосуванням собаки для обстеження нежилых приміщень молодший інспектор-кінолог робить попередження про застосування собаки. В даному випадку охоронні функції тісно пов'язані із пошуковими та оборонними цілями застосування собаки.

Також у разі, коли під час патрулювання затримуються особи, які намагалися вчинити протиправні дії, розшуковий собака з метою посилення охорони затриманого використовується для його переміщення під вартою. Отже, ще однією формою використання собак під час патрулювання є конвоювання. Тобто, службовий собака повинен мати навички для конвоювання і патрулювання.

Іншими словами, патрулювання, як форма організації діяльності кінологічних підрозділів, може реалізовуватися з використанням не лише патрульних собак, а із застосуванням собак різного призначення.

У попередньому підрозділі велася мова про те, що використання собак може відбуватися виключно для залякування або морального тиску. Однак, на нашу думку, таке цільове призначення насправді може мати місце, але виключно в якості другорядної мети.

Сучасні реалії свідчать про те, що більшість спочатку мирних зібрань, масових заходів переростають у порушення публічного порядку та масові заворушення. Правоохоронні органи, які забезпечують порядок на цих заходах, найчастіше стають наріжним каменем в таких ситуаціях. А їх працівники потрапляють в такі ситуації, коли знущання та образи в їх сторону стають нормою з боку суспільства, а вчинити законних дій щодо їх припинення, нажаль, неможливо. В таких випадках використання службових собак для патрулювання під час масових заходів є вкрай виправданим, тому, що собака на образи не

реагуватиме, а підвищену агресію проявляти до працівника із собакою не буде виникати бажання. В таких ситуаціях дуже важливим стає психологічний аспект застосування службових собак на патрулюванні.

Окремою формою організації патрулювання із службовим собакою є застосування вартових та сторожових собак. З практичної точки зору відмінностей між цими собаками немає, а з теоретичної – вартові використовуються для посилення варт, а сторожові – для підвищення рівня охорони об'єктів. Сторожові собаки широко використовуються в ЗСУ для охорони військових об'єктів. Використання вартових – набуло поширення в НГУ.

Відповідно до Інструкції з організації службової кінології в Національній гвардії України вартові собаки використовуються для посилення охорони об'єктів, головним чином, у нічний час, а за необхідності – цілодобово. Час виставлення собак на пости, зняття з постів встановлюється рішенням командира частини (підрозділу) на охорону об'єкта. Тобто службовий собака застосовується в якості сигнального засобу, який подає сигнал тривоги у випадку появи на місцевості сторонніх осіб, а також недопущення їх до охоронюваного об'єкта.

Спеціально обладнана ділянка місцевості, де виставляється вартовий собака для посилення охорони об'єктів, називається постом вартового собаки. Варта для службового собаки обладнується або глухою прив'яззю, або огорожується високим парканом, де собака використовується без прив'язі, або прив'язі, яка переміщується.

Пости вартових собак повинні знаходитись на такій відстані один від одного, яка забезпечує чутність гавкання.

Залежно від умов і вимог охорони пости вартових собак можна встановлювати суцільною лінією по внутрішньому периметру території об'єкта, що охороняється, а також біля окремих особливо важливих приміщень та на прихованих підступах до об'єкта.

Розстановка вартових собак на пости та зняття їх з постів здійснюються вожатим під керівництвом помічника начальника варти – кінолога, у разі його відсутності – під особистим керівництвом начальника варти.

Перевірка натренованості вартових собак на постах здійснюється тільки під керівництвом помічника начальника варти – кінолога у час, визначений командиром підрозділу. Про час перевірки (тренування) вартових собак обов'язково попереджається особовий склад варти.

До постів вартових собак належать: блок-пост, пост глухої прив'язі, пост вільного обвартування [270].

Таким чином, одним з видів патрулювання є використання службових собак для охорони об'єктів в якості вартових або сторожових. Забезпечення підготовки таких службових собак є сукупністю найбільш простих дій. Інколи, в ситуаціях, коли службові собаки іншої спрямованості (пошукові, розшукові) вибраковуються у зв'язку із втратою навичок, то їх подальша служба може проходити в якості вартових або сторожових.

Наступним видом форм організації діяльності службових собак під час патрулювання в залежності від цільового призначення є застосування собак для пошуку певних заборонених речей. Варто відмітити, що в таких випадках найчастіше використовуються спеціальні службові собаки із сильним типом вищої нервової діяльності (далі – ВНД). Сильний тип ВНД характеризується тим, що собака здатен на високому рівні довгий час здійснювати діяльність пов'язану із пошуком певних речей, об'єктів або речовин [226; 133].

Патрулювання з метою пошуку також можна розділяти на декілька підвидів: це пошук заборонених речей або речовин, а також патрулювання, яке в разі необхідності може перерости у переслідування особи, що вчинила правопорушення по «гарячих слідах». До собак, які належать до другої із зазначених груп, відносяться розшукові собаки ДПС та патрульно-розшукові собаки НПУ.

Патрульно-розшукові собаки, на відміну від розшукових, здатні взяти більш «свіжий» запаховий слід (не більше 3-4 годин). Їх застосування доречно у випадку самостійного виявлення кінологом правопорушень під час патрулювання і виявлення особи, що причетна до нього по запаховому сліду.

Відповідно до положень наказу МВС України «Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України» від 01.11.2016 № 1145 патрульно-розшукові собаки використовуються (застосовуються) для патрулювання, використання під час забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, пошуку правопорушника по «гарячому» запаховому сліду, затримання втікаючої особи чи групи осіб, припинення нападу на кінолога чи інших осіб [264]. Тому варто вести мову про те, що для патрулювання повинні використовуватися службові собаки широкої спеціалізації, тобто такі, які мають навички в декількох напрямках. Лише такі собаки будуть показувати високі результати роботи.

Іншою підгрупою пошукових собак є собаки, які використовуються для виявлення заборонених речовин, а також предметів. Доцільність застосування таких собак проявляється при забезпеченні публічної безпеки при масових заходах та у місцях скупчення великої кількості людей. У більшості випадків, це собаки, що підготовлені для пошуку вибухових речовин, зброї та боєприпасів до неї.

Наступним із зазначених критеріїв є часовий, який проявляється у періоді застосування собаки: до вчинення протиправних дій або після їх вчинення. Попереднє застосування службового собаки може здійснюватися для забезпечення публічної безпеки на стадіонах, у парках, скверах, на вокзалах, тобто в тим місцях, де ймовірна поява великої кількості населення та можливі провокаційні акції та терористичні акти. Така діяльність тісно пов'язана із превентивною метою патрулювання, тому варто казати, що попереднє застосування службового собаки є майже тотожним із попереджувальним. Однак у випадках застосування вартових та сторожових форм організації патрулювання варто говорити, що такий вид патрулювання варто розглядати як попереднє. Єдиними формами реалізації послідуючого використання службового собаки під час патрулювання є розшукова діяльність по гарячих слідах та виявлення слідів вчинення правопорушення.

Щодо критерію контактування з населенням, варто виділити дві форми: патрулювання у публічних місцях та патрулювання у місцях, де сторонніх осіб бути не повинно. В даному випадку важливо наголошувати на тому, що для цих двох різних форм патрулювання підготовка собак та вимоги до їх вмінь відрізняються. До категорії собак, які використовуються в патрулюванні без контактування із особами, відносяться вартові та сторожові собаки, службові собаки прикордонних патрулів, розшукові собаки караулів у військових частинах та місцях виконання покарань. Головною відмінністю в підготовці собак для в залежності від контактування з населенням є рівень соціалізації собаки [97]. Тобто, службовий собака, який застосовується у місця появи людей, повинен мати вміння не реагувати на сторонніх людей, бути стриманим, однак в ситуаціях, коли виникає загроза кінологу, повинен швидко відреагувати та захистити особу. На відміну від соціально адаптованих собак, собаки, які застосовуються в ділянках місцевості, де не повинні знаходитись люди, готуються на засадах ворожого ставлення до людей. Такі собаки необхідні для того щоб виявити порушників та вказати або затримати їх.

Наступним варто наголосити на тому, що важливим аспектом патрулювання є методи впливу кінолога на собаку. Під час патрулювання кінолог повинен тримати собаку на короткому повідку та в більшості випадків у наморднику або без нього. Вплив на собаку повинен здійснюватися більш чіткий та жорсткий через те, що патрулювання здійснюється у загально доступних місцях, і собака повинен чітко слідувати разом із кінологом, патрулюючи місцевість, та не відволікатися на сторонні подразники.

З усього викладеного вище можна дійти висновку, що застосування службових собак під час патрулювання кінологічними підрозділами правоохоронних органів є ефективним заходом протидії та попередження злочинності. Переважно превентивний та попереджувальний характер даних заходів сприяє зменшенню вчинення порушень публічного порядку, а також найшвидшому реагуванню інспектора-кінолога на ті правопорушення, що вчиняються на маршруті патрулювання.

Щодо складності підготовки собак до даної форми служби необхідно стверджувати, що виключно патрульних собак на даний час не існує в жодному суб'єкті кінологічного забезпечення. Вартова та сторожова служба, в якій систематично використовуються розглянута вище форма, не потребують серйозної підготовки, а тому це напрям підготовки «на сходинках ієрархії складності та майстерності» є найнижчим [349].

3.4. Форми та методи організації роботи собаки-рятувальника

Забезпечення прав людини в контексті правоохоронної діяльності кінологічних підрозділів також може проявлятися у застосуванні службових собак у випадках надзвичайних подій, катастроф, аварії або стихійних лих тощо. В широкому розумінні правоохоронної діяльності одним із її різновидів можливо вважати рятувальну діяльність, що здійснюється органами та підрозділами ДСНС України.

Ситуації, які можуть траплятися бувають різними. Розвиток науки і техніки дає можливість використовувати різноманітні технології для рятування та пошуку людей, але наразі більш ефективного засобу ніж собака-рятувальник (собака-детектор) для виконання поставлених завдань неможливо вигадати.

Варто підкреслити, що залучення службових собак до пошуково-рятувальних операцій збільшує ймовірність виявлення потерпілого або особи, що загубилася, до 90%.

Навіть наявність досвідчених працівників-рятувальників на місці проведення рятувальних робіт часто не призводить до позитивних результатів. Складні умови, особливості стихійного лиха – все це впливає на збільшення часу пошуку постраждалих. В таких ситуаціях досить ймовірно знайти постраждалих запізно або зовсім не знайти.

Ефективним засобом, який може підвищити ефективність таких робіт є спеціальний службовий собака. Використання спеціально навчених службових собак дозволяє зменшити часові втрати на пошук. Тому в більшості випадків заміна декількох рятувальників одним собакою заслуговує пристальної уваги.

Величезний обсяг роботи здатен виконати службовий собака для надання допомоги людям у складних ситуаціях. До таких ситуацій можна відносити зсуви, змиви, лавини, лісові пожежі, землетруси, повені, транспортні аварії, руйнування будівель, а також ситуації, коли люди заблукали або зникли безвісти. За таких умов діяльність рятувальників ускладнюється багатьма факторами, які можуть спричинити смертельні наслідки як для рятувальника, так і для собаки. Такі негативні явища прямо пропорційно впливають на рівень ефективності здійснення пошукових робіт. Тобто чим сильніші негативні фактори, чим більша небезпека, тим складніше працювати та менш ефективний результат такої діяльності. Однак, добре навчений службовий собака, незважаючи на сторонні фактори, завжди на високому рівні здійснює рятувальну діяльність, що значно підвищує загальний рівень ефективності діяльності рятувальних підрозділів. Варто згадати чудову легенду про сенбернара Баррі, який на початку XIX століття врятував у сніжних завалах протягом 10 років близько 50-ти людей [108]. Саме такі згадки можна вважати першими підтвердженнями появи собак-рятувальників.

Якщо більш детально розглядати специфіку діяльності собак-рятувальників, то варто відмітити, що використання даної категорії собак більш характерне саме для ДСНС України, однак існує велика кількість громадських, в тому числі міжнародних організацій, які готують та сертифікують собак пошуково-рятувальної спрямованості. Однією з них можна виділити International Rescue Dog Organization (далі – IRO). Її функціонування почалося після сильного землетрусу у Вірменії в 1988 році, коли міжнародні команди з надання допомоги при лихах і пошуково-рятувальних кінологічних роботах зіткнулися з проблемами в координації дій між собою і з владою. Це призвело до ідеї стати активним на міжнародному рівні в галузі дисципліни пошуку і порятунку з використання

спеціальних собак та визначення стандартів для розгортання і навчання команд – що призвело до створення IRO у 1993 році. Доктор Вольфганг Цернер, який був главою австрійської пошуково-рятувальної бригади в той час, був обраний президентом в якості засновників Німеччини, Швеції, Чеської Республіки, Нової Зеландії, Австрії, США та Великобританії, а штаб-квартира нової головної організації була створена в Австрія [432].

Тож рятувальна спрямованість не є виключно прерогативою ДСНС, а й неурядових громадських організацій. Однак необхідно додати, що відповідно до нормативних документів, що регламентують діяльність кінологічних підрозділів ДСНС, службових собак, які використовуються при проведенні рятувальних операцій варто розділяти на пошуково-рятувальних, мінно-пошукових [265].

Мінно-пошукові собаки – службові собаки, підготовлені за програмою мінно-пошукової підготовки і застосовуються для пошуку, виявлення мін, інших вибухонебезпечних предметів на об'єктах та територіях [265]. Цей напрям роботи в ДСНС є досить складним та специфічним. Адже в більшості випадків в ситуаціях, коли існує інформація про замінування об'єктів або місцевості, на місце викликається вибухо-технічна служба Національної поліції України, а не працівники ДСНС. Останні найчастіше задіюються у випадках знахідок предметів схожих на вибухові. Крім цього мінно-розшуковий напрям підготовки службових собак набуває популярності в підрозділах Збройних сил України, тому діяльність мінно-розшукових собак в органах ДСНС втрачає свою актуальність.

На відміну від мінно-розшукового напрямку, пошуково-рятувальний – є головним напрямом кінологічної діяльності підрозділів ДСНС. Під час проведення пошуково-рятувальних робіт використовуються службові собаки пошуково-рятувальної спрямованості. Пошуково-рятувальні собаки – службові собаки, підготовлені для пошуку та виявлення постраждалих унаслідок надзвичайних ситуацій або небезпечних подій [265]. Як вже зазначалося вище, до таких подій можуть відноситися різноманітні ситуації, і для кращого розуміння їх можливо розділити на певні групи:

1) завали зруйнованих будівель і споруд, що утворюються в наслідок природних (землетруси, цунамі, урагани і т.п.) і техногенних (вибухи, обвалення будівель і споруд) надзвичайних ситуацій;

2) великі транспортні засоби, які зазнали катастрофу (літаки, поїзди, кораблі і т.п.);

3) лавинні виноси, нагромадження землі, каміння, піску від селів і обвалів;

4) природне середовище (пошук постраждалих і зниклих в лісах, у великих містах, в гірській місцевості, в прибережних районах і т.п.);

5) надзвичайні події на водоймах [378, с. 9].

Дана класифікація є доволі умовною, але вона чітко відображає особливості організації діяльності кінологічних розрахунків, що приймають участь в аварійно-рятувальних роботах: перш за все, при виникненні ситуації, яка потребує невідкладних дій кінологічних підрозділів та інших осіб, які здійснюють повноваження в межах, визначених нормативно-правовими актами, що регламентують діяльність підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту [284], а також інших підрозділів та органів ДСНС. Порядок організації діяльності вказаних підрозділів, форм та методів такої діяльності визначається, перш за все, Статутом дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту [294] та методичними рекомендаціями щодо проведення конкретних видів робіт. Варто наголосити, що вищевказаний статут регламентує діяльність кінологічних підрозділів, що можуть бути задіяні під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та врятування людей.

Ще одним нормативним підґрунтям діяльності кінологів-рятувальників є Методичні рекомендації щодо застосування кінологічних підрозділів ДСНС України під час проведення пошуково-рятувальних робіт [276]. Варто підкреслити, що не зважаючи на статус нормативно-правового акта як такого, що має рекомендаційний характер, в наказі встановлюється обов'язок даних рекомендацій до програми підготовки кінологів-рятувальників, а також використання у практичній діяльності. Отже, варто відмітити, що загальним

нормативним актом, що регламентує діяльність кінологічних підрозділів ДСНС, є Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС, а вказані Методичні рекомендації є спеціальним, який більш детально та чітко регламентує конкретні види та форми діяльності. Крім цього останні конкретизують методики, яких варто дотримуватись під час здійснення оперативно-рятувальних робіт.

Діяльність кінологічних розрахунків із собаками-рятувальниками має різні форми, а також характеризується відмінними методами самої її організації. Так, підготовка службових собак до виконання завдань, пов'язаних із рятуванням людей та ліквідацією негативних наслідків надзвичайних ситуацій, є первинною формою організації діяльності кінологів із собаками.

Підготовка собак-рятувальників починається із відбору собак до дресирування. Головними вимогами, що висуваються до таких собак є: сильний і азартний характер; відсутність будь-яких проявів агресії; здатність до навчання; відсутність яскраво виражених мисливських інстинктів; врахування специфіки діяльності при виборі розміру собаки, в залежності від майбутніх особливостей використання та тих надзвичайних подій, в яких планується подальше їх використання; фізична міцність та здоров'я [427]. Тому, початок підготовки повинен ґрунтуватися на вдало проведеному відборі.

Підготовка собак для пошуково-рятувальних робіт цілком заснована на неймовірному чутті собак. Як і в інших службах, використання здібностей розрізняти запахи використовується на користь людини. Однак, собаки-рятувальники повинні шукати людей, запах, яких їм не відомий, що ускладнюється тим, що кожна людина залишає за собою унікальний запах.

Підготовка пошуково-рятувальних собак є одним із найскладніших напрямів підготовки службових собак. Створення умов, що наближені до реальних, до тих, в яких використовуватиметься собака, в місцях підготовки службових собак майже неможливо. Через це особливістю підготовки є те, що початкова підготовка на слухняність та зацікавленість до пошуку людини проходить у звичайних умовах, а подальша підготовка повинна проводитися в тих умовах, де відбуваються безпосереднє застосування службових собак. На

початкових етапах з собакою необхідно багато гуляти, давати можливість бігати без повідка, долати різноманітні перешкоди, дуже помірно та спокійно відноситись до людей та тварин, не проявляти агресію, не відволікатися на гучні звуки та спалахи.

Крім складностей підготовки службових собак варто наголосити і на небезпеці, яка супроводжує кінолога під час пошуково-рятувальних робіт. До найбільш важливих загальних особливостей професійної діяльності кінологів-рятувальників можна віднести такі: недостовірні інформація або повна відсутність її при проведенні оперативних дій; ситуація невизначеності завдання; незвичність і важкість просторового орієнтування у незнайомій місцевості з обмеженою видимістю та прохідністю; інтенсивний темп роботи при дефіциті часу; постійне нервово-психічне напруження через несприятливі погодні та санітарно-гігієнічні умови; дискомфортний стан через перебування в засобах індивідуального захисту дихання та тіла; постійна загроза для життя і здоров'я; можливість виникнення панічних настроїв внаслідок впливу негативних факторів життєдіяльності; послаблення уваги, пам'яті, мислення, порушення точності рухів та дій, їх послідовності; неритмічність режимів роботи, що призводить до підвищеної втомлюваності, виснаженості та психічної напруги [199; 95, с. 90].

Таким чином, форми та методи організації діяльності кінологів-рятувальників зумовлені факторами безпеки та специфіки діяльності під час надзвичайних ситуацій.

Процес використання кінологічного розрахунку ДСНС під час надзвичайних ситуацій починається із їх залучення до виконання завдань у складі пошуково-рятувального кінологічного відділення або аварійно-рятувального підрозділу. Визначення кількості кінологічних розрахунків відбувається з урахуванням складності діяльності, безпеки та площі території, де сталася подія, та часу проведення пошукових робіт.

Діяльність кінологічних розрахунків під час аварійно-рятувальних робіт визначається керівником цих робіт. План діяльності кінологічного підрозділу формується керівником цього підрозділу і повинен містити наступні данні:

– *площу території, що обстежується*, на якій визначаються зони «А» (місця найбільш ймовірного перебування постраждалих) і «Б» (місця можливого перебування постраждалих). Визначення найбільш ймовірних місць знаходження постраждалих здійснюється після проведення кінологічної розвідки, тобто проведення первинного пошуку для визначення зон «А» та «Б». Така діяльність здійснюється без жодних контрольних дій щодо собаки, тобто собака здійснює первинне обстеження місця надзвичайної ситуації самовільно пересуваючись по території;

– *складність рельєфу місцевості та характер руйнування*. Інформація, що має безпосереднє значення для безпеки рятувальників та службових собак, має обов'язково відображатися в плані проведення рятувальних робіт;

– *метеорологічні умови*. Проведення аварійно-рятувальних робіт найчастіше проводиться під відкритим небом. Як відомо, форми та методи організації діяльності кінологічних розрахунків безпосередньо залежать від природних умов. Тому врахування метеорологічних умов в плані проведення робіт є необхідною умовою їх ефективності проведення самих робіт. Напрямок вітру, наявність та кількість опадів, температура – це головні чинники які впливають на насиченість та строк збереження запахового сліду [59; 71];

– *наявність факторів, які ускладнюють роботу службового собаки*. До таких факторів найчастіше відносяться пожежі, задимленість, вибухи, наявність дратуючих та небезпечних речовин в зонах пошуку, наявність на місці пошуку під ногами собаки небезпечних, травмуючих предметів. Все, що можна вважати відволікаючим фактором для службового собаки і наявність інформації про це до початку проведення робіт є одним із головних факторів, від якого залежить вибір форми організації пошукової діяльності. Однак не варто забувати і про потенційну можливість виникнення таких факторів. Тому особливо важливо здійснювати як попередній контроль за такими факторами, так і під час проведення безпосередніх рятувальних робіт;

– *планування рятувальної діяльності також повинно здійснюватися із врахуванням наявних сил та засобів, які задіяні в проведенні аварійно-*

рятувальних робіт. Необхідно обов'язково визначитися із кількістю та специфікою діяльності кожного службового собаки та кількістю інших рятувальних підрозділів. Особливим аспектом визначення сил та засобів є встановлення порядку їх взаємодії між собою. Головними аспектами взаємодії варто вважати розмежування місць проведення рятувальних робіт між підрозділами, порядок та форми проведення робіт для підрозділів, що виконують завдання на суміжних ділянках, особливо під час виконання робіт, які можуть становити небезпеку або впливати на роботу кожного підрозділу, порядок обміну оперативною інформацією та надання термінової допомоги, час та місце зосередження зусиль під час спільного виконання особливо важливих і складних робіт [276].

Форми організації кінологічної діяльності під час проведення аварійно-рятувальних робіт є різними та в більшості випадків залежать першочергово від типу надзвичайної ситуації. Основною формою здійснення діяльності собаками-рятувальниками є пошук людей або трупів по запаховому сліду. Найчастіше цей пошук відбувається без попереднього ознайомлення із запахом людей, яких шукають, тому в більшості випадків собаці надається певна самостійність та ініціативність.

Однак, форми застосування собак та методи впливу на нього в залежності від типу надзвичайної ситуації або катастрофи різняться. Так, у випадку задіяння кінологічних розрахунків під час аварійно-рятувальних робіт при руйнуванні будинків та споруд кінолог пускає собаку на «вільний пошук», керуючи собакою лише в тому випадку, якщо він не може знайти залишки запаху, або залишає не відпрацьовані ділянки. Керування собакою здійснюється виключно голосом без механічного впливу на нього та його переслідування.

У випадку застосування службових собак під час аварій на всіх видах транспорту (залізничний, авіаційний) на відміну від пошуку під завалами, кінолог керує собакою більш чітко. Тобто вплив кінолога на собаку значно більший, ніж в інших формах, що виключає хаотичність пошуку та не дозволяє собаці проявляти ініціативу.

При застосуванні собаки-рятувальника для пошуку людей у гірській місцевості кінолог вправі змінювати форми та методи організації пошуку за допомогою собаки, враховуючи рельєф та напрямок вітру. Важливим моментом в процесі організації такої роботи, як і при пошуку людей, що загубилися в лісі, є допомога собаці із визначенням ймовірної початкової точки пошуку. В подальшому собака діє самостійно, а кінолог рухається поруч. Варто наголосити, що якщо пошук відбувається в гірській місцевості, кінолог не повинен рухатися за собакою, щоб не затоптати сліди, оскільки останні можуть ще знадобитися у випадку втрати сліду і його повторного відпрацювання.

Варто наголосити, що в Методичних рекомендаціях щодо застосування кінологічних підрозділів ДСНС України під час проведення пошуково-рятувальних робіт [276] чітко визначені види пошуку, типи (форми) обстеження та безпосередньо способи ведення пошуку. Варто відмітити, що залежно від способу сприйняття запаху, види пошуку розподіляються на первинний та ретельний. Перший здійснюється шляхом використання верхнього чуття собаки, ретельний задіює нижнє чуття. Типи обстежень визначаються залежно від ситуації та стадії пошукових робіт, тому попереднє, основне, детальне та повторне обстеження проводяться виключно в зазначеній послідовності.

А от способи ведення самого пошуку, тобто особливі форми переміщення собаки по ділянці місцевості, де здійснюються рятувальні роботи та відпрацювання запахових слідів, можуть варіюватися в залежності від прийнятих кінологом рішень, обстановки, що склалася та інших додаткових факторів, які можуть ускладнювати роботу собаці.

Отже, серед методів організації роботи службового собаки при аварійно-рятувальних роботах варто виділити імперативний (чітке керування собакою, відсутність хаотичності в пошуку та ініціативи собаки), ліберальний (мінімальне втручання в роботу собаки, можливе надання допомоги), спонукаючий (собаку наштовхують на початкову точку, спонукають до початку роботи, а в подальшому

вплив зменшується і у виключних випадках може здійснюватися додатковий вплив на собаку).

Підсумовуючи, варто підкреслити, що можна виділяти багато різноманітних форм та методів організації роботи собак-рятувальників, однак у випадку із залученням собак до проведення аварійно-рятувальних операцій та заходів собаки більше наділені ініціативністю та діють керуючись власними почуттями. Вибір форми та методу діяльності собаки залежить від багатьох факторів та характеристик, в тому числі і від особливостей характеру та навичок самого собаки. Однак нормативне врегулювання порядку організації діяльності собак-рятувальників потребує внесення деяких доповнень.

Так, вважаємо за доцільне запропонувати нормативно визначити більш широке коло повноважень кінолога саме в методичних рекомендаціях. Нині положення переважно наведені у формі вказівок щодо залучення собак, однак зрозуміло, що самотійно собака не здатен забезпечити виконання покладених на нього обов'язків, а в парі з кінологом така діяльність набуває більшої значущості. Тому, перспективним напрямом удосконалення форм та методів діяльності щодо використання службових собак ДСНС України під час надзвичайних ситуацій є оновлення нормативних положень щодо задіяння саме кінологічних розрахунків та кінологів із собаками. Формулювання типу «собака повинен постійно перебувати у полі зору рятувальника-кінолога...» [276] повинні бути замінені на «рятувальник-кінолог повинен забезпечити постійне перебування собаки в полі зору....». В юридичному аспекті дані формулювання будуть мати більш нормативний зміст, що визначає окремий обов'язок кінолога (в даному прикладі) з наданням певної самотійності у виборі способу впливу, адже вказаний виключно кінцевий результат [357].

3.5. Організаційно-правові засади проведення змагань з кінологічного багатоборства

Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності є багатогранним та багатоаспектним явищем, зміст якого важко однозначно визначити. Обмежитись розумінням виключно у вузькому чи широкому розумінні можливо, але не завжди доречно. Тому в контексті дослідження питання організаційно-правових засад участі та проведення змагань із кінологічного багатоборства, кінологічне забезпечення буде розумітися як діяльність, пов'язана із застосуванням службових собак у будь-якому передбаченому законом виді діяльності, що поєднується із організаційними, правовими та іншими забезпечувальними заходами такої діяльності.

Одним із напрямів кінологічної діяльності в системі органів, які здійснюють кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності, є проведення змагань серед кінологів. Варто одразу наголосити на тому, що переважна більшість кінологів та службових собак систематично приймають участь і в конкурсах, турнірах, змаганнях, що організовані громадськими організаціями та об'єднаннями.

Слід зазначити, що існує нормативно визначений обов'язок участі кінологів у відомчих та міжвідомчих кінологічних змаганнях. Так, серед основних функцій кінологічних підрозділів Національної поліції України визначено, проведення спортивних заходів (кінологічних змагань, відкритих тестувань тощо) з перевірки робочих якостей службових собак [264]. Крім цього, додатково визначено і обмеження щодо прийняття участі кінологами зі службовими собаками лише в міжвідомчих змаганнях правоохоронних органів. На нашу думку, таке положення не зовсім відповідає дійсності, адже змагання у рамках одного правоохоронного органу, серед представників територіальних управлінь Національної поліції є звичайним і проводяться щороку. В даному випадку така характеристика як міжвідомчість відсутня. Крім цього варто наголосити ще й на тому, що Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України

оперує поняттям міжвідомче змагання з негласним відсиленням до іншого нормативного документа, що регламентує порядок організації та проведення кінологічного багатоборства в системі Міністерства внутрішніх справ України. Варто визначити зазначене положення формальним, адже існує багато прикладів, коли кінолог у своїй службовій діяльності як службового собаку використовує власного собаку, який відповідно до договору знаходиться на балансі кінологічного підрозділу, і в даному випадку поліцейській вправі приймати участь у будь-яких змаганнях зі своїм собакою, адже дана норма не обмежує права поліцейських щодо розвитку собаки.

Також варто звернути увагу на те, що вищевказаною Інструкцією передбачається таке поняття як проведення відкритих тестувань. У даному випадку незрозуміло, що саме мається на увазі. Тестування службових ГУНП в областях відповідно до встановлених норм проводиться двічі на рік, однак варто також дещо зауважити щодо періодичності такого тестування. Обов'язкове тестування повинно проводитися набагато частіше через те, що службовий собака є спеціальним засобом, а не технічним. Здійснення постійного контролю за станом підготовленості службового собаки є дуже важливим з точки зору ефективності кінологічної діяльності. Проведення постійних тренувань та контрольних заходів зі спеціально підготовленими собаками має проводитися систематично, а перевірка рівня підготовленості собаки має здійснюватися кінологом самостійно і майже щодня. Для прикладу, в Республіці Катар тестування собак відбувається перед заступанням на службу, щоразу. І негативний результат тестування, мінімальне відхилення від норми є підставою для відсторонення службового собаки від виконання службових завдань [466].

Сутність відкритих тренувань полягає у показових відпрацюваннях кінолога зі службовим собакою необхідних для службової діяльності навичок. Така характеристика як відкритість діяльності стосовно тренування примушує кінолога більше готуватися і старанніше проводити тренування. Крім того, в такій ситуації значно показовим є те, що у випадку, коли один кінолог проводить тренування із собакою і показує високий та якісний результат, то в іншого виникає бажання і

самому більш якісно проводити тренування. З цього виходить одна із абстрактних цілей тренувань – це пробудження зацікавленості кінологів у якісній підготовці службового собаки, а також підвищення рівня конкуренції серед кінологів у сфері спеціального дресирування службових собак.

У Державній службі України з надзвичайних ситуацій також нормативно визначено обов'язковість участі у кінологічних змаганнях. Так, розділ III справи на службового собаку, поряд із відомостями про результати перевірки службових якостей собаки, участі у пошуково-рятувальних, мінно-пошукових роботах визначає обов'язковість обліку оцінок його роботи на випробуваннях, спеціальних навчаннях, у змаганнях [265].

Крім цього, Положенням про кінологічну службу України з надзвичайних ситуацій визначено повноваження керівництва служби у сфері організації, залученні, заохоченні участі та проведенні змагань із кінологами та службовими собаками. Так, кінологічна служба бере участь у міжнародних кінологічних заходах (навчаннях із застосуванням спеціально навчених собак, семінарах, змаганнях); начальник Кінологічної служби організовує підготовку, навчання кінологічних розрахунків, проведення нарад, навчальних зборів, стажувань, науково-практичних конференцій, спортивних змагань, показових і спортивно-тренувальних виступів кінологічних підрозділів; також він має право організовувати у встановленому порядку взаємодію й обмін досвідом з кінологічними службами інших країн та міжнародними кінологічними організаціями, брати участь у нарадах, семінарах, конференціях, змаганнях, і право участі кінологів у міжнародних семінарах, конференціях, змаганнях [279]. Вказані положення дають можливість дійти висновку, що кінологи-рятувальники, крім участі в кінологічних змаганнях всередині держави, приймають активну участь в міжнародних змаганнях. Даний напрям діяльності є дуже важливим для рятувальних підрозділів, адже непоодинокі випадки залучення кінологічних розрахунків у міжнародні контингенти із надання невідкладної допомоги при ліквідації надзвичайних подій.

Така сфера діяльності сприяє формуванню стійкої системи взаємодії із міжнародними організаціями та закордонними колегами, що позитивно позначається на розвитку форм та методів кінологічної діяльності. Міжнародний характер заходів вимагає від кінологів більшої ретельності в професійній діяльності та якіснішої підготовленості в рамках професійної кінологічної діяльності. Учасники таких змагань без зволікань залучаються до проведення найскладніших рятувальних заходів різних рівнів.

З огляду на сутність та цілі змагань вказані заходи можна порівняти із таким терміном як атестація пошуково-рятувальних собак кінологічних підрозділів ДСНС. Під атестацією мається на увазі проведення контролю за рівнем підготовленості службових собак до виконання завдань за спеціальним та загальним курсом дресирування. Єдиною відмінністю від змагань є локальний характер, відсутність офіційного визначення переможців та нарахування отриманих балів. Хоча варто наголосити на тому, що і дана процедура пробуджує серед кінологів змагальність та бажання перевершити опонентів.

Нормативна база діяльності кінологічних підрозділів Державної прикордонної служби України чітко визначає змагання як складову спеціальної підготовки інспекторів-кінологів поряд із настановчими та навчально-методичними зборами, самостійною підготовкою та тренуванням службових собак [267]. Однак в той же час визначено, що змагання не є способом оцінки рівня підготовленості, а є лише інструментом визначення кращих інспекторів-кінологів, поширення набутого ними досвіду з підготовки та використання на службі закріплених за ними службових собак [267].

Подібним є розуміння кінологічних змагань і в Державній митній службі України, де останні визначаються як можлива частина спеціального курсу підготовки кінологічних команд [299]. Цілями змагань визначається популяризація набутого досвіду та визначення кращих кінологічних команд на різних рівнях.

У кінологічних підрозділах Національної гвардії України також не виключена можливість участі в змаганнях із кінологічного багатоборства. Мета

останнього досить схожа за формулюванням із ДПС України, що свідчить запозичення даних положень [270]. Однак додатково визначено, що метою проведення змагань є підвищення фізичної підготовки і професійної майстерності кінологів. Це свідчить про те, що крім якості підготовленості службових собак, окремо увагу приділено і підготовленості самого кінолога, адже від нього в більшій мірі залежить здатність собаки ефективно діяти в тих чи інших обставинах.

У підрозділах Державної кримінально-виконавчої служби України змагання з багатоборства кінологів є частиною підготовки інспекторів-кінологів [268]. Варто наголосити на тому, що участь в змаганнях для кінологів ДКВС України є обов'язковою, а змагання мають систематичний характер.

З огляду на нормативну регламентацію повноважень щодо участі та проведенні змагань варто підкреслити деякі характерні спільні риси для всіх служб, а також відмінні. Серед спільних характеристик варто виділити те, що кінологи будь-яких органів та служб мають право (іноді зобов'язані) приймати участь у змаганнях із кінологічного багатоборства; мета проведення змагань, навіть із урахуванням різного закріплення, фактично, є однаковою; кожен із органів та служб заохочує участь у даних змаганнях; у переважній більшості такі змагання є частиною спеціальної підготовки. Однак, поряд із цим, наявні і певні, на нашу думку, дуже важливі відмінності. Хотілося б звернути увагу на те, що мета проведення змагань та участі у них є однаковою, але визначається різний суб'єкт, щодо якого спрямовується мета. Так, у нормативних документах визначені різні суб'єкти, підвищення професійної майстерності та визначення кращих серед яких є метою проведення та участі у змаганнях. Зокрема, використовуються різні поняття, а саме: «інспектори-кінологи» (ДПСУ), «кінологи» (НПУ, НГУ; ДКВСУ); «кінологічна команда» (ДМСУ); «кінологічний розрахунок» (ДСНС). Хотілося б звернути увагу, що в ДМСУ та ДСНС, враховуючи наведене вище, ставлення до службового собаки є відмінним. Службовий пес вважається саме частиною органу або служби, а не просто спеціальним засобом. Так, можна говорити, що підстави та порядок застосування

собаки свідчать про зворотне, однак від факту самого відношення до такого спеціального засобу і залежить ефективність його застосування. Така позиція підтверджується ще і тим, що за працівниками цих органів закріплюється найчастіше один собака.

Повертаючись до досліджуваної тематики, варто наголосити на тому, що кінологічне забезпечення ЗСУ знаходиться на початковому етапі формування нормативного підґрунтя. Тому на даний момент нормативно не регламентовано особливості організації та проведення змагань серед військовослужбовців ЗСУ, а вони приймають участь як запрошені учасники під час міжвідомчих змагань інших органів та підрозділів.

Сьогодні нормативно врегульовано порядок організації кінологічного багатоборства наказами Міністерства внутрішніх справ України та наказом Департаменту з виконання кримінальних покарань в структурних підрозділах МВС України та ДКВС України відповідно.

Так, відповідно до Положення про міжвідомчий чемпіонат Міністерства внутрішніх справ України з багатоборства кінологів [281] до участі у змаганнях залучаються представники органів та підрозділів Національної поліції, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій зі службовими собаками. Крім того, з метою популяризації кінологічної діяльності запрошуються до участі в змаганнях і представники кінологічних підрозділів (служб) Збройних Сил України, Державної фіскальної служби України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Управління Державної охорони України, Служби безпеки України, інших органів державної влади, кінологи з інших країн та представники громадських кінологічних організацій. Тобто, варто вести мову, що міжвідомчий чемпіонат МВС України не є закритою формою проведення змагань в середині Міністерства і передбачає, а практика свідчить, що зобов'язує залучати до участі представників сторонніх органів державної влади та громадських організацій.

На відміну від кінологічного багатоборства в МВС України, положення про змагання з багатоборства кінологів в ДКВС України не передбачають залучення в якості учасників змагань сторонніх учасників, однак визначено можливість участі запрошених осіб в якості суддів.

Організаційно-правові засади проведення змагань з кінологічного багатоборства варто розділити на певні підгрупи. Пропонується дослідити засади нормативного забезпечення проведення змагань, матеріально-технічного забезпечення, кадрового забезпечення, ветеринарного забезпечення, а також засади взаємодії учасників та організаторів змагань. Не випадково на перший план виходить саме нормативне забезпечення, адже діяльність правоохоронних органів із застосування та використання такого спеціального засобу як службовий собака має бути чітко нормативно регламентована.

Засади нормативного забезпечення передбачають ключові ідеї формування нормативно-правового підґрунтя. До них, на нашу думку, варто віднести: 1) *правова визначеність* положень, які визначають головні аспекти та положення з організації та проведення змагань; 2) *однозначність* критеріїв оцінювання виступів учасників змагань; 3) *обов'язковість* нормативного *закріплення заходів безпеки* при проведенні змагань; 4) *максимальна* регламентація усіх моментів з метою уникнення прогалин; 5) *сфера дії* нормативних документів має охоплювати усіх суб'єктів кінологічної діяльності.

Правова визначеність – загальноправовий принцип, відповідно до якого формулювання правових норм є доступним і зрозумілим для пересічної особи настільки, що вона може прогнозувати правові наслідки своєї поведінки [215, с. 35]. Виходячи з цього, варто відмітити, що зміст та сутність нормативних положень має бути зрозумілою та доступною. Крім цього, варто уникати моментів, коли нормативні положення можуть розумітися неоднозначно.

Суб'єктивність оцінювання виступів учасників змагань є характерною для такого роду заходів, однак визначення чітких критеріїв оцінювання на нормативному рівні може стати запорукою більш об'єктивного визначення якості та чіткості виконання вправ. Однак не можна однозначно стверджувати, що

суб'єктивність має бути повністю виключена. Так, на думку Наталії Лутчин, оцінювання чогось варто здійснювати як з об'єктивної, так і з суб'єктивної точки зору [174]. Але, більшість науковців все ж таки дотримуються протилежної думки, стверджуючи, що саме об'єктивність оцінювання є запорукою якості такого. Зазначене може розглядатися по-різному, але варто пам'ятати, що стовідсоткової об'єктивності досягти неможливо, а тому суб'єктивні фактори завжди будуть присутніми.

Тому, з урахуванням наведеного, варто запропонувати в нормативних документах визначити критерії оцінювання як з об'єктивних факторів (час, положення, послідовність, порушення), так і суб'єктивних (порозуміння між собакою та кінологом, зоровий контакт, швидкість реакції на команду).

Стаття 1187 Цивільного кодексу України визначає саме службових собак джерелом підвищеної небезпеки [404]. Службовий собака насправді є небезпечним об'єктом, засобом, і поводження з ним має ґрунтуватися на відповідних правилах безпеки. Нормативне визначення цих правил є базисом не тільки для забезпечення безпеки кінологів, а й для безпечної життєдіяльності службових собак. Тому актуальність та необхідність регламентації положень щодо правил поведінки із собакою під час змагань не викликає сумніву.

Прогалини в законодавстві, тобто повна або часткова відсутність законодавчої регламентації певної групи суспільних відносин, що потребують правового регулювання [420, с. 148], традиційно вважаються одним із найпоширеніших видів юридичних дефектів. Відсутність необхідного юридичного правила ніби розмикає систему права та законодавства, знижує її узгодженість і, як наслідок, ефективність правового регулювання [46, с. 24 – 25; 241, с. 44]. Неврегульовані відносини у сфері організації та проведення кінологічних змагань можуть призводити до різного роду непорозумінь, які впливатимуть на зниження ефективності досягнення мети змагань. Тому серед головних засад нормативного забезпечення варто звертати велику увагу на повноту охоплення суспільних відносин у регульованій сфері.

Важливим аспектом здійснення нормативного забезпечення є охоплення нормативним приписом усіх суб'єктів, які фактично приймають участь у змаганнях. Мова йде про те, що на прикладі вищезазначеного наказу МВС України № 391, коло осіб, яких стосується даний наказ, є представниками органів та підрозділів системи МВС України. Однак вже наголошувалося на наявності норми, яка визначає можливість участі представників СБУ, ЗСУ та ін. Відтак, від працівників даних служб важко, посилаючись на норми наказу, вимагати тієї чи іншої поведінки.

Наступним варто відмітити, що дотримання засад матеріально-технічного забезпечення є дуже вагомим фактором якісної організації та проведення кінологічного багатоборства. Головними серед них варто виділити: 1) *повноту* забезпечення; 2) *доступність* приладдя; 3) *його якість*; 4) *систематичність* такого забезпечення; 5) *необхідність* в тих ресурсах, якими забезпечуються.

На прикладі підприємницької діяльності можна розглядати матеріально-технічне забезпечення як процес забезпечення підприємства необхідними видами матеріально-технічних ресурсів у встановлений термін і в обсягах, необхідних для нормальної роботи. Від організації своєчасного надходження матеріальних ресурсів у потрібній кількості, певної якості та асортименту значною мірою залежить рівномірний, ритмічний випуск готової продукції, її якість та ефективність роботи підприємства [147; 28, с. 64]. Матеріально-технічне забезпечення передбачає створення можливостей для нормального здійснення діяльності, забезпечуючи саме матеріально-технічними ресурсами весь процес діяльності органів або підрозділів. Повнота, як засада такого забезпечення передбачає, що кожен із можливих видів діяльності в напрямі організації та проведення кінологічних змагань ресурсно забезпечений та відсутня потреба у додаткових ресурсах.

Таку засаду як доступність приладдя варто розуміти, як визначення переліку необхідного обладнання та ресурсів, які реально придбати з урахуванням кошторисів, виділених для даного напрямку роботи. В цьому випадку також можливо говорити і про розумність вибору тих чи інших ресурсів. Варто, в першу

чергу, зважувати потреби та витрати на те чи інше обладнання, приладдя та інше, щоб дотриматися прямої пропорційності витрат до повноти та необхідності в тих чи іншим матеріальних потребах.

Стосовно якості самих об'єктів забезпечення варто вести мову саме про те, що матеріали та об'єкти низької якості негативно впливають на будь-яку діяльність. Стосовно кінологічної діяльності є два головні аспекти негативного впливу неякісного обладнання: зниження особистої безпеки при поводженні з собакою, а також негативний вплив на здоров'я та самопочуття самого собаки (у випадку неякісного корму та поганого обмундирування). Тому важливо знаходити той необхідний баланс ціни, якості та необхідності, щоб уникати можливого негативного ефекту.

Щодо систематичного забезпечення, варто акцентувати увагу саме на тому, що воно повинно здійснюватися постійно, а не тільки на момент проведення та організації змагань. Так кінолог повинен мати навички та вміння використання того чи іншого обладнання, тих чи інших засобів, а не отримувати лише іноді те чи інше приладдя, навички поводження з якими в нього відсутні.

Разом усі наведені вище засади матеріально-технічного забезпечення матимуть значення у випадку, коли в такому забезпеченні є потреба. Тобто необдумане придбання матеріальних засобів, потреба в якому відсутня, зводить нанівець всю забезпечувальну діяльність і не дає жодних позитивних результатів.

Наступною групою засад організації змагань є засади кадрового забезпечення. До цієї групи, на нашу думку, варто віднести і основні ідеї та концептуальні підходи залучення як кінологів, так і службових собак. Більшість авторів, описуючи процеси, пов'язані із застосуванням службових собак, ототожнюють їх із неживими спеціальними засобами, поряд із гумовими кийками, кайданками і т.п. Однак, на нашу думку, службового собаку не варто вважати виключно спеціальним засобом, його ми розцінюємо як особливого роду напарника.

Ключові ідеї кадрового забезпечення організації та проведення змагань полягають в організації учасників конкретних чемпіонатів, їх запрошенні на ці

змагання, а також полягають у здійсненні контролю за належним рівнем їх підготовки, наявністю необхідних документів і необхідністю такої участі. Головною умовою участі кінологів та собак у змаганнях є достатній рівень їх підготовки та мотивація до удосконалення власної майстерності. Організація суддівської діяльності під час проведення змагань також вимагає визначення концептуальних підходів до формування суддівського складу чемпіонатів (змагань). Головним з них варто вважати максимальне наближення до відсутності зацікавленості суддівського складу у перемозі конкретної особи кінолога, тобто дотримання максимально неупереджене ставлення до усіх учасників змагань та об'єктивне суддівство.

Із засадами кадрового забезпечення тісно пов'язане ветеринарне забезпечення, засадами якого варто вважати науковий підхід до такої діяльності, плановість та системність проведення ветеринарних заходів, використання виключно якісних ветеринарних препаратів та кваліфікованих лікарів ветеринарної медицини. Крім того, головною проблемою під час організації участі кінологічних розрахунків у змаганнях є дотримання карантинних правил, у зв'язку із можливістю поширення захворювань собак, що найчастіше супроводжують даного роду заходи. Так, визначення вимог щодо дотримання певної поведінки, що забезпечить ветеринарну безпеку службових собак, а також контроль за дотриманням таких вимог є головною засадою ветеринарного забезпечення під час змагань. Також важливо забезпечити можливість отримання службовими собаками, у разі необхідності, ветеринарної допомоги. До усього цього варто також додати, що поряд із ветеринарним забезпеченням має здійснюватися і медичне забезпечення, яке в умовах сучасності та поширення пандемії COVID-19, є досить актуальним та необхідним.

Таким чином, підсумовуючи викладене, варто звернути увагу на те, що процес організації та проведення змагань є комплексною діяльністю значної кількості суб'єктів. Організатори змагань покладають на себе великий обсяг обов'язків, в тому числі і з питань взаємодії усіх учасників, служб та органів. Важливо наголосити на тому, що врахування усіх засад організації діяльності

щодо проведення кінологічного багатоборства вимагає не лише від організаторів дотримання певної поведінки, а й від їх учасників, як невід'ємної складової кінологічного забезпечення [347].

Висновки до розділу 3

Запропоновано під спеціальними службовими собакам розуміти службових собак, діяльність яких полягає у пошуку за запаховим слідом речовин та об'єктів, запах про яких знайомий собаці. Серед спеціальних собак розрізняються декілька груп, які класифікуються за спеціалізацією, тобто тим типом запахів, для пошуку яких собаки надресировані: пошук наркотичних речовин; пошук вибухівки та вогнепальної зброї; пошук трупів; пошук людей.

Встановлено, що метою роботи спеціального службового собаки є виявлення та позначення шуканої речовини з метою подальшого здійснення відповідних процедур в залежності від спеціалізації службового собаки.

Під формою підготовки службових собак запропоновано розуміти сукупність напрямів, що визначають багатоетапний процес навчання службового собаки необхідним навичкам та умінням, які йому знадобляться в подальшій службовій діяльності. Охарактеризовано такі форми підготовки спеціальних службових собак: дресирування, тренування, підвищення кваліфікації та безпосереднє застосування службового собаки.

Методами підготовки службових собак визначено способи впливу суб'єкта підготовки (кінолога або інструктора) на об'єкт (спеціального службового собаку), що застосовуються кінологом під час підготовки та вироблення відповідних пошукових навичок з урахуванням спеціалізації службового собаки. Розкрито особливості використання механічних, смакозаохочувальних, ігрових, комбінованих та оперантних методів підготовки, окреслено їх як позитивні, так і

негативні властивості. Встановлено ситуації, коли необхідне поєднання вказаних методів.

Встановлено, що під формами організації роботи спеціальних службових собак слід розуміти комплекс взаємопов'язаних дій, які забезпечують організаційні процеси та правові підстави застосування спеціальних службових собак. Розкрито зміст таких форм як порядок визначення кінологічної пари, здійснення заходів щодо виявлення шуканих об'єктів, правова форма організації роботи. Акцентовано увагу на наявності особливих форм застосування спеціальних службових собак: собак-детекторів та собак-рятувальників.

Акцентовано увагу на тому, що розшуковий собака – це службовий собака, який завдяки своїм навичкам здатен шляхом знаходження запахового сліду встановити маршрут пересування людей, а також виявити об'єкти, які мають схожі, свіжі запахи і ідентифікувати об'єкти на їх приналежність до певної події. Охарактеризовано характерні ознаки застосування розшукового собаки в діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів. Встановлено, що розшукові собаки використовуються у всіх кінологічних підрозділах правоохоронних органів, одним лише виключенням є собаки Державної митної служби, діяльність яких переважно має пошуковий стаціонарний характер.

Наголошено, що для проведення систематичного дресирування та тренування розшукових службових собак на різноманітній місцевості та об'єктах необхідне відповідне нормативно-правове підґрунтя: а) договір про взаємодію з юридичними та фізичними особами в контексті використання території для дресирування, а також проведення спільних занять зі службовими собаками; б) наявність правової регламентації усіх без виключення процедурних питань, пов'язаних із застосуванням спеціальних засобів, в тому числі розшукових службових собак.

Охарактеризовано форми та методи використання працівниками кінологічних підрозділів правоохоронних органів розшукових собак, що дозволило окреслити проблемні питання, пов'язані із їх застосуванням та запропонувати шляхи їх усунення.

Аргументовано, що патрулювання – це форма здійснення контролю за станом правопорядку та публічної безпеки, яка здійснюється уповноваженою особою, що безпосередньо переміщується відповідним маршрутом на визначеній місцевості. Встановлено, що в залежності від завдань, що ставляться перед патрульним нарядом, у складі патруля може, а в певних випадках обов'язково, залучатися кінолог із службовим собакою патрульно-розшукової, розшукової, спеціальної або вартової спрямованості. Зроблено висновок, що в системі спеціальних суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності мають право використовувати службових собак для патрулювання Національна поліція, Національна гвардія України та Державна кримінально-виконавча служба України.

Особливу увагу приділено особливостям використання службового собаки під час пішого патрулювання або патрулювання на автомобілі. Наголошено, що для такого патрулювання характерним є одночасне забезпечення власної безпеки працівника (кінолога), який патрулює ввірену йому територію із застосуванням службової собаки, особливо під час масових заходів та забезпечення публічної безпеки.

Наголошено, що охоронна або оборонна спрямованість собак під час патрулювання реалізується під час забезпечення безпеки на охоронюваних об'єктах. Охарактеризовано особливості використання службових собак в органах Державної кримінально-виконавчої служби України, Національної поліції, Національної гвардії України, Збройних силах України, для забезпечення недоторканності об'єктів та їх охорони. Зроблено висновок, що під час такого патрулювання охоронні функції тісно пов'язані із пошуковими та оборонними цілями застосування собаки.

Охарактеризовано особливості патрулювання зі службовим собакою під час забезпечення публічного порядку та безпеки у разі проведення мирних зібрань та масових заходів.

Розкрито ключові вимоги, що висуваються до: а) організації та здійснення патрулювання із застосуванням вартових (для посилення варт у Збройних силах

України) та сторожових (для підвищення рівня охорони об'єктів, що належать до відання Національної гвардії України); б) патрулювання з метою пошуку заборонених речей або речовин, а також патрулювання, яке в разі необхідності може перерости у переслідування особи, що вчинила правопорушення по «гарячих слідах»; в) патрулювання в рамках розшукової діяльності по гарячих слідах та виявлення слідів вчинення правопорушення.

У результаті аналізу положень національного законодавства встановлено, що забезпечення прав людини в контексті правоохоронної діяльності кінологічних підрозділів може проявлятися у застосуванні службових собак у випадках надзвичайних подій, катастроф, аварії або стихійних лих тощо.

Сформульовано висновок, що в діяльності органів та підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Національної поліції службові собаки використовуються для проведення пошуково-рятувальних та мінно-пошукових робіт. Розкрито особливості діяльності громадських, в тому числі міжнародних, організацій, які готують та сертифікують собак пошуково-рятувальної спрямованості (на прикладі International Rescue Dog Organization), та пріоритетні шляхи їх взаємодії з органами та підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Встановлено, що форми та методи організації діяльності кінологів-рятувальників зумовлені факторами небезпеки та специфіки діяльності під час надзвичайних ситуацій. Охарактеризовано основні форми використання собак рятувальників в діяльності кінологічних розрахунків: пошук людей або трупів по запаховому сліду; пошук людей під завалами під час аварій на всіх видах транспорту; пошук при руйнуванні будинків та споруд; пошук людей у гірській місцевості. Встановлено, що вказаним формам притаманні специфічні види пошуку, типи (форми) обстеження та безпосередньо способи ведення пошуку, у результаті чого надано їх характеристику.

До методів організації роботи службового собаки при аварійно-рятувальних роботах віднесено: імперативний (чітке керування собакою, відсутність хаотичності в пошуку та ініціативи собаки), ліберальний (мінімальне втручання в

роботу собаки, можливе надання допомоги), спонукаючий (собаку наштовхують на початкову точку, спонукають до початку роботи, а в подальшому вплив зменшується і у виключних випадках може здійснюватися додатковий вплив на собаку).

Діяльність щодо проведення змагань з кінологічного багатоборства розглядається як одна із форм кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, що носить забезпечувальний характер. Основною метою вказаних заходів визначено пробудження зацікавленості кінологів у якісній підготовці службового собаки, підвищення рівня конкуренції серед кінологів у сфері спеціального дресирування службових собак.

Охарактеризовано особливості участі кінологів зі службовими собаками у відкритих тренуваннях та тестуваннях, настановчих та навчально-методичних зборах, міжвідомчих змаганнях правоохоронних органів (багатоборстві), також міжнародних змаганнях. Встановлено, що за результатами проведення вказаних заходів визначається як якість підготовленості службових собак, так і рівень підготовки самого кінолога.

Виокремлено спільні та відмінні риси, притаманні процедурним питанням, пов'язаним із участю та проведенням в різних спеціальних суб'єктах кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності (Національна поліція, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Збройні сили України, Державна митна служба України та кримінально-виконавча служба України).

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНИ

4.1. Кадрове забезпечення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів в Україні

Організація кадрової роботи завжди залишається одним із найголовніших аспектів забезпечення якісного функціонування суб'єктів правоохоронної діяльності. Зважаючи на це, обґрунтованим є приділення уваги у рамках даного підрозділу питанням кадрового забезпечення суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Перш за все, на нашу думку, необхідно розкрити головні компоненти кадрового забезпечення з метою більш комплексного висвітлення головних проблем та здобутків у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Такими складовими компонентами є організація роботи з кадрами, а саме комплектування, формування необхідних професійних та моральних якостей у правоохоронців-кінологів, якісна освіта за спеціалізацією, а також той комплекс вимог, що висуваються до кінологів різних структур та напрямків.

Реалії сьогодення вимагають від сучасних правоохоронних органів змінити парадигму діяльності із карально-репресивної на соціально-сервісну. Реформи, які сьогодні відбуваються у правоохоронній сфері, вимагають підготовки правоохоронців нової генерації, які здатні забезпечувати в повному обсязі покладені на них завдання в частині забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, надавання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам,

які із особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [130, с. 139]. Зважаючи на це, і діяльність кінологічних структурних підрозділів правоохоронних органів має відповідати сучасним тенденціям та формувати у кінологів відповідне ставлення до виконання покладених на них обов'язків.

Варто зазначити, що кадрове забезпечення – багатогранне, збірне та багаторівневе явище з власною структурою, цілісною системою пов'язаних між собою процесів, обумовлених напрямками кадрової політики [115, с. 215]. В той же час кадрове забезпечення можливо розглядати як частину управління соціально-економічним розвитком регіону [3, с. 192]. Таким чином, з урахуванням існуючих на даний момент наукових концепцій кадрове забезпечення можна визначити як: управління діяльністю з наповнення організаційних структур системи державного управління відповідними за професією та кваліфікацією кадрами задля надання можливості функціонування держави та її органів у відповідності до вимог Конституції України, що призводить до виникнення окремого виду правовідносин – адміністративних [116, с. 204]; функцію адміністративної діяльності, спрямовану на реалізацію завдань щодо управління персоналом [128, с. 367]; складне явище економічного життя, яке суттєво впливає на ефективність функціонування галузі на певній території, має механізм реалізації та функціональну структуру існування [105].

М. М. Дивак у своєму дисертаційному дослідженні під кадровим забезпеченням органів внутрішніх справ розуміє нормативно врегульовану систематичну цілеспрямовану діяльність спеціально уповноважених підрозділів (посадових осіб) щодо процесів професійної орієнтації, прогнозування і планування кадрових потреб, відбору, навчання, виховання, ротації кадрів, забезпечення дисципліни та законності, а також оцінювання якості службової діяльності працівників органів внутрішніх справ [84, с. 8; 410, с. 86].

Таким чином, на нашу думку, кадрове забезпечення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів – це заснована на чітко визначених підходах та критеріях діяльність уповноважених осіб (підрозділів) правоохоронних органів

щодо добору, відбору, підготовки, визначення компетентності працівників, якими має комплектуватися штат кінологічного підрозділу.

Слід підкреслити, що кадрове забезпечення діяльності правоохоронних органів повинно базуватися на певних основоположних ідеях – принципах. А. М. Клочко слушно виділяє спеціальні принципи діяльності суб'єктів кадрового забезпечення, до яких автор відносить: професіоналізм, компетентність, поєднання єдиноначальності та колегіальності, відповідальність, ієрархічність, ретельність відбору та вивчення працівників за їх діловими і моральними якостями, своєчасне оновлення кадрів, оптимальне поєднання чисельності досвідчених та молодих працівників, поєднання довіри і поваги до працівників правоохоронних органів з принциповою вимогливістю до них, соціально-правовий захист працівників [127, с. 179; 85, с. 173].

В контексті нашого дослідження варто сконцентрувати увагу лише на деяких із зазначених принципів.

Так, компетентність та професіоналізм є головними важелями у прийнятті обґрунтованих та необхідних управлінських рішень у сфері кадрового забезпечення. Ці вимоги стосуються не лише осіб, які комплектуються до кінологічного підрозділу, а й органу, який здійснює таке комплектування. Адже саме від професійно-грамотної роботи працівників кадрових підрозділів та керівництва кінологічних підрозділів (управлінські відносини передбачають кадрові повноваження) безпосередньо залежить ефективність функціонування всього правоохоронного органу в цілому. Саме професіоналізм при роботі з комплектування кінологічних підрозділів забезпечить ефективну діяльність у сфері кадрового забезпечення.

Важливим етапом комплектування є відбір на посади, що передбачає проходження певної кількості процедур перед прийняттям на службу. Це є підґрунтям для подальшого формування висококваліфікованого працівника, який здатен якісно виконувати покладені на нього функціональні обов'язки. Одним із головних критеріїв, яким суб'єкти кадрового забезпечення мають керуватися, є перелік ділових та моральних якостей кандидатів на посади кінологів. В даному

випадку визначення таких критеріїв має здійснюватися не кадровим підрозділом, а керівником відповідного підрозділу кінологічного забезпечення, адже саме він є професіоналом у даній справі та здатен давати оцінку рівню компетентності кінологам.

Наступним і не менш важливим принципом є своєчасне оновлення кадрів, яке повинно здійснюватися відповідно до потреб підрозділу. Важливою умовою діяльності з кадрового забезпечення є своєчасність та необхідність діяльності. І казати про те, що оновлення кадрів необхідне, може тільки уповноважений керівник підрозділу. Сучасний стан кінологічних підрозділів правоохоронних органів свідчить про те, що працівники, які мають більше 10 років практичного стажу в службовій кінології, є досить затребуваною категорією персоналу. Отже, своєчасність оновлення кадрів повинна перекликатися з таким принципом як оптимальне поєднання чисельності досвідчених та молодих працівників. Така взаємодія принципів повинна забезпечити налагодження процесу передання набутого досвіду від досвідчених працівників їх молодшому поколінню, оскільки в службовій кінології, як і в будь-якій іншій діяльності, дуже важливою є наявність практичного досвіду. Звісно вказаний досвід може бути як позитивний, так і негативний. Переважання останнього не забезпечить досягнення цілей якісного кадрового забезпечення, а навпаки, призведе до віддалення від такої цілі. Тому досвід молодих працівників має набуватися виключно під пильним керівництвом досвідченого персоналу з метою уникнення випадків негативного досвіду. Не можна сказати, що досвідчений працівник забезпечить виключно позитивний досвід, але варто наголосити, що він зможе зменшити негативний вплив.

Аналіз наукової літератури свідчить про досить детальну розробку питання кадрового забезпечення державного управління, правоохоронної діяльності, окремих органів або служб державної влади, але питанню реалізації кадрової політики або кадрового забезпечення саме кінологічних підрозділів не приділялося значної уваги. Таким чином, враховуючи викладене, доцільно розглянути процес кадрового забезпечення кінологічних підрозділів різних

суб'єктів правоохоронної діяльності та на основі такого аналізу виділити характерні риси та особливості кадрового забезпечення кінологічних підрозділів правоохоронних органів України.

Кадрове забезпечення кінологічної діяльності варто розглядати як комплекс взаємопов'язаних процесів відбору, підготовки майбутніх працівників, порядок організації їх діяльності в контексті підвищення рівня майстерності та професіоналізму, отримання освіти. Всі ці елементи є взаємо поєднаними і здійснюються у комплексі. Недбала діяльність щодо кожного з них може привести до нівелювання якості кадрового забезпечення, його формальності. Тому необхідно більш повно з'ясувати зміст кожного окремого елементу процесу, характерного для різних правоохоронних органів.

Відбір кандидатів на посади в кінологічні підрозділи переважно починається із проведення конкурсу на заняття посади з висуненням певних вимог до кандидатури. Для прикладу, конкурс на посаду інспектор-кінолог у ГУНП в Тернопільській області передбачає такі вимоги до кандидатів: громадянство України; вища освіта; вік від 18 років; знання Конституції України, Законів України «Про Національну поліцію» та «Про запобігання корупції», Кодексу України про адміністративні правопорушення; вільне володіння українською мовою. Крім того, наголошено на бажаних якостях особи кандидата на посаду. До них віднесено: висока мотивація та орієнтація на якісні зміни в державі; фізична розвиненість; неупередженість та порядність; самостійність, організованість, відповідальність, наполегливість, рішучість, стриманість; здатність швидко приймати рішення в умовах обмеженого часу; стійкість до стресу, емоційних та фізичних навантажень; посвідчення водія категорії В, досвід керування автотранспортом; додатково враховується проходження дійсної строкової служби у Національній гвардії України (внутрішніх військах), прикордонних військах та наявність певного досвіду роботи зі службовими собаками, а також бажання працювати за даним напрямком роботи [140].

Більшість правоохоронних органів передбачають схожі вимоги до кандидатів на посади кінологів за виключенням знання відповідної нормативної

бази, що регламентує діяльність підрозділів. Однак варто наголосити на тому, що вимоги до кандидатів на посаду можна розділити на 2 групи: юридичні, які підтверджуються відповідними документами, та спеціальні, визначення яких здійснюється під час особистого спілкування з кандидатом та проведення окремих тестів або випробувань.

Мова йде про особисті якості особи, певні додаткові знання, стаж діяльності у сфері кінології. Ці характеристики визначають особу як професіонала. Професіоналізм поліцейського-кінолога варто розглядати як систему знань, умінь та навичок, внутрішніх якостей, необхідних для виконання покладених на кінолога повноважень при безумовному дотриманні законності та підтриманні високої ефективності праці [204, с. 115]. Саме задля забезпечення ефективності праці кінологів, не тільки поліції, а й інших органів, повинен здійснюватися кваліфікований відбір на такі посади.

До спеціальних знань, наявність яких вимагається від діючого офіцера-кінолога, належать базові знання з ветеринарії, відповідний рівень знань з кінології, службової кінології за різними напрямками, а також певні знання із психології. Так, В. В. Доценко, визначає, що «кінолог, який несе службу в правоохоронних органах – це спеціаліст у провадженні слідчих дій із застосуванням можливостей спеціально навчених собак. Кінолог повинен володіти комплексними знаннями з анатомії, фізіології; виховання, дресирування, тренування; правил утримання, збереження, ветеринарного, речового, продовольчого забезпечення, списання (вибраковування) службових собак. Крім цього, кінолог повинен мати гарну фізичну підготовку, знати заходи безпеки при поводженні зі службовими собаками і «психологію» собаки, щоб спокійно підпорядкувати її собі, стати для неї лідером. Знання методик вироблення умовних рефлексів і вміння методично, послідовно і технічно правильно виконувати прийоми загального і спеціального дресирування службових собак є необхідною складовою професійної компетентності кінолога. Тому, нагальними є питання підготовки і підвищення професійного рівня працівників кінологічних служб за допомогою розширення їх знань і умінь з навчальних дисциплін

психологічної спрямованості та знайомства з різними галузями психології» [88, с. 24]. Чому саме знання психології бажане для кінолога? На нашу думку, враховуючи специфіку роботи людини і тварини, у тандемі, такі відносини базуються на взаєморозумінні та підтримці. У відносинах між людьми налагодження таких взаємовідносин можливе шляхом словесного спілкування, а у парі людина + собака цього можна досягти у випадку правильного розуміння один одного. В такій ситуація зоопсихологія і біхевіоризм собак є тим необхідним обсягом додаткових знань, які потрібні кінологу.

Професійна відповідність обраній професії кінолога визначається певним переліком особливих властивостей людини. В першу чергу, варто звертати увагу на мотиваційну сферу – зміст мотивів, їх векторне спрямування та рівень активності. Оцінка мотиваційної складової на предмет відповідності існуючим вимогам обраної професії є ключовим етапом відбору кандидатів на службу в кінологічні підрозділи різних органів та служб. Варто наголосити на тому, що це можна вважати найголовнішою умовою професії кінолога. Індивідуальна ефективність діяльності такого працівника безпосередньо залежить від мотиваційних чинників. Вони здатні компенсувати деякі недоліки та виправити прогалини у знаннях або інших важливих якостях, однак слабку мотивацію замінити не можливо.

Аналізуючи точку зору С. М. Мордюшенко, який проводив дослідження психологічних особливостей особи кінолога-рятувальника, можливо спроектувати його висновки щодо усіх працівників кінологічних підрозділів суб'єктів правоохоронної діяльності. Автор наголошує, що шляхом проведення оцінки виразності психологічних властивостей, необхідних у професійній діяльності кінологів-рятувальників ДСНС України, визначено, що головними в їх діяльності виявилася інтелектуальна група, до якої належать: уміння бачити кілька можливих шляхів розв'язання проблеми і подумки вибрати найбільш ефективний; здатність розглядати проблему з кількох різних кутів зору; аргументованість критичного аналізу; здатність схоплювати суть основних взаємозв'язків, властивих проблемі; здатність відкинути звичні, стандартні

методи і рішення, які виявилися непридатними, і шукати нові, оригінальні; уміння вибирати з великого обсягу інформації ту, яка необхідна для розв'язання певного завдання; уміння робити висновок із суперечливої інформації; уміння визначати характер інформації, необхідний для прийняття рішення; здатність приймати правильне рішення при недостатності необхідної інформації чи відсутності часу на її осмислення [198, с. 100-101]. Такі психологічні властивості особи повинні бути наявні у кандидата на посаду кінолога в будь-якій структурі, оскільки різна підвідомчість та специфічність завдань не дуже впливають на необхідну сукупність психологічних властивостей особи через те, що її діяльність у всіх органах та підрозділах буде пов'язана із використанням собаки. А самого службового собаку самі кінологи вважають не спеціальним засобом, як визначено у законодавстві, а дійсним напарником, який на відміну від будь-кого зможе і врятувати кінолога і навіть віддати за нього власне життя.

Особливістю діяльності кінолога є його «живий інструмент» – службовий собака. Діяльність, пов'язана з використанням службового собаки, потребує наявності у особи, яка з ним працює, певних якостей, від яких залежить ефективність використання здібностей собаки, а також їх розвиток в нього. Так, ці якості можна вважати професійно важливими якостями для працівника кінологічного підрозділу. До них варто віднести такі: любов до тварин; турбота про тварин; знати психічні особливості тварин, вміти визначати їх поведінку; уміння розбиратися в фізіології тварин, особливостях і умовах їх життя, періодах життєвого розвитку, навіть звичках і поведінці; уміння стежити за утриманням, догляд і годування тварин, поліпшення їх стану; розвинута координація рухів, стійкість до тремору; самостійність; емоційна стійкість під час прийняття відповідальних рішень; професійна спостережливість; здатність швидко діяти в умовах браку часу; висока фізична витривалість; терплячість; організованість, зібраність, акуратність у роботі; уміння бачити кілька можливих шляхів розв'язання проблеми і подумки вибирати найбільш ефективний; здатність розглядати проблему з кількох точок зору; уміння визначати характер інформації, необхідний для прийняття рішення; наполегливість у подоланні труднощів;

здатність тривалий час зберігати високу активність; здатність відкинути звичні, стандартні методи і рішення, які виявилися непридатними, і шукати нові, оригінальні; гуманність [198, с. 104]. Досить великий перелік якостей наведений С. М. Мордюшенком, і більшість з них можна проектувати і на інші види професійної діяльності, однак не варто забувати, що діяльність кінолога полягає не лише у застосуванні або використанні службового собаки. Для того, щоб його використовувати, варто спочатку його підготувати до служби, а цей процес потребує сильної мотивації та наявності більшості із наведених вище якостей особи.

Як зазначає П. С. Осипов, чинниками, що підвищують ефективність розвитку професійної компетенції працівників кінологічних підрозділів, є: наявність необхідної мотивації до освоєння нових професійних особливостей діяльності; збіг професійних і особистих ціннісних орієнтацій; позиціонування необхідності формування професійно важливих і особистісних компонентів у працівників; застосування інтерактивних технологій розвитку професійної компетентності [222]. Цим ще раз підтверджується наша позиція щодо важливості та актуальності мотивації у кандидатів на посаду кінолога.

Узагальнюючи, варто наголосити, що початковим етапом кадрового забезпечення кінологічної діяльності є відбір кандидатів та службу в кінологічні підрозділи, науково обґрунтована організація якого дозволить отримати «початковий матеріал» (нових працівників), які в подальшому зможуть скласти конкуренцію досвідчених та ефективним кінологам.

Наступним етапом кадрового забезпечення є здійснення підготовки працівників, яких прийнято на службу в кінологічні підрозділи. Процес підготовки кінологів в різних структурах загалом дуже схожий за механізмом та в більшості випадків за його змістом. Однак більш детальний аналіз дозволяє зробити висновки щодо певних особливостей підготовки кінологів для різних правоохоронних органів. Інструкції щодо організації діяльності різних кінологічних підрозділів містять в тому чи іншому вигляді розділ, присвячений комплектуванню посад кінологів. Але, вивчення його змісту дозволяє зробити

висновок, що реальний порядок підготовки та комплектування кінологів не відображений в нормативно-правових актах (мається на увазі чітко визначений порядок проходження підготовки та комплектування посад спеціалістів-кінологів) [348, с. 39].

Майже в більшості профільних Інструкцій зазначається, що комплектування посад інспекторів кінологів відбувається відповідно до чинного законодавства. Таке формулювання характерне для усіх органів системи Міністерства внутрішніх справ України, виключенням серед яких є Інструкції з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України. Остання містить досить ґрунтовний порядок проведення початкової та спеціальної підготовки прикордонників зі службовими собаками.

На думку В. С. Дорофєєва, процес професійної підготовки майбутніх офіцерів-кінологів представляється як поетапне формування спеціальних знань і кінологічних навичок: на підготовчому (професійна орієнтація); на початковому (сукупність основоположних знань з теорії та практики дресирування службових собак); на основному (специфічні професійні та військово-професійні знання і навички управління кінологічної службою); на завершальному (систематизовані знання про виконання посадових обов'язків офіцера кінологічної служби) [87, с. 7].

На етапі професійної орієнтації відбувається формування головних уявлень про роботу кінолога та мотивації, щодо заняття кінологічною діяльністю. Не можна говорити про те, що цей етап підготовки не потребує участі працівників кінологічних підрозділів, оскільки саме від них залежить формування зацікавленості людей у тому, щоб стати кінологом.

Наступним етапом є безпосередньо процес підготовки кінолога для роботи із собакою. Даний етап розподіляється на 2 частини: початкове навчання, тобто теоретичне освоєння основ кінології, ветеринарії та загального курсу дресирування, а також спеціальне навчання, що являє собою частину підготовчого процесу кінолога, яка полягає у навчанні його окремим аспектам різних напрямів службової кінології, в залежності від того, який напрям роботи кінолог в

подальшому буде здійснювати.

На завершальному етапі формування професійних знань кінологів має, на нашу думку, здійснюватися контроль отриманих знань, який має полягати у проведенні оцінки рівня знань кінолога та, що дуже важливо, і має більш вагоме значення, сертифікація службового собаки, тобто визначення рівня готовності собаки до виконання службових завдань.

Переходячи безпосередньо до характеристики процесу підготовки кінологів в різних правоохоронних органах, варто підкреслити, що загальна підготовка кандидатів на службу в тому чи іншому органі здійснюється відповідно до вимог чинного відомчого законодавства та передбачає велику кількість особливостей. Наприклад: в ДПСУ пріоритетним є напрям підготовки у сфері захисту кордону та прикордонного контролю, в ДСНС – цивільний захист населення, в НПУ – протидія злочинності та підтримання публічної безпеки та порядку. Тому, враховуючи специфіку діяльності кожної служби, специфічними є і змістовність підготовки кінологів для цих служб. Однак дуже цікавим є той факт, що сам процес та організація такої підготовки мають багато спільного.

З метою більш повного охоплення різних аспектів підготовки будемо аналізувати етапи підготовки кінологів на прикладі конкретного правоохоронного органу та порівнювати з іншими.

Отже, як вже зазначалося в рамках даного підрозділу, підготовка кінологів починається з їх відбору та направлення на навчання до відповідних закладів. Наступним етапом є процес первинної підготовки кінолога до професійної діяльності. Така підготовка полягає у проходженні майбутніми кінологами курсів первинної підготовки. У ДКВС, наприклад, первинна підготовка кінологів проводиться в центрі підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України, куди направляються кандидати на посади разом зі службовими собаками. Підготовка відбувається за спеціально розробленими програмами та передбачає навчання особи та собаки спочатку загальним вимогам службової діяльності: основи діяльності ДКВС, а також основи службової кінології та загального курсу дресирування собак.

Кінологи, які отримали підготовку зі службового собаківництва в Збройних Силах України, Державній прикордонній службі України, Національній гвардії України та Національній поліції, або інших структурах Міністерства внутрішніх справ України, або у клубах службового собаківництва, обов'язково проходять перепідготовку [268]. Такі вимоги є зрозумілими, адже кінологічний фах вже наявний у таких працівників і від їх навчання вимагається лише ознайомлення з основами професійної діяльності служби. На нашу думку, така процедура є доцільною, оскільки вимоги щодо фаховості, тобто наявності кінологічної кваліфікації при прийнятті на службу, нині немає в жодному з органів. Такі вимоги до кандидатів на посади кінологів були в Митній службі до 2004 року, а потім були відмінені і процес підготовки розділився на два етапи: первинну та спеціальну підготовку.

Особливістю підготовки в ДКВС України є те, що підготовка службових собак, яка здійснюється разом з підготовкою кінолога, передбачає підготовку розшукового собаки, а в подальшому, під час спеціальної підготовки, собаки готуються для пошуку наркотичних засобів та інших одурманюючих речовин.

Однак, існує і дещо відмінний порядок первинної підготовки, характерний для кінологічної служби ДПСУ. В Україні на базі Державної академії прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького функціонує кафедра кінології. Таким чином, в прикордонній службі передбачений процес первинної підготовки кінологів у поєднанні з отриманням фахової вищої освіти. Випускники цього закладу після його закінчення мають можливість так би мовити «оминути» процес первинної кінологічної підготовки та при призначенні на посади проходять виключно спеціальну підготовку.

Інструкція з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України більш чітко регламентує порядок первинної підготовки та передбачає, що первинну підготовку інспектори-кінологи проходять у Кінологічному навчальному центрі Держприкордонслужби. Наказом начальника центру військовослужбовці, які прибули на навчання та відповідають Типовим правилам прийому до професійно-технічних навчальних закладів,

затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 14 травня 2013 року № 499, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 29 травня 2013 року за № 823/23355, зараховуються слухачами [267]. Після успішного закінчення даних курсів, інспектору-кінологу присвоюється освітньо-кваліфікаційний рівень «кваліфікований робітник» за фахом інспектор-кінолог. Після цього вони в подальшому проходять спеціальну підготовку під час настановчих і навчально-методичних зборів, самостійної підготовки, тренувань службових собак, змагань серед інспекторів-кінологів та під час проведення дня кінолога.

Спеціальна підготовка кінологів має свої особливості, що визначені відомчими інструкціями в кожній службі. Це пояснюється специфікою застосування службових собак в різних відомствах. Так, в поліції переважно собак готують для розшукової служби, в митній службі – для пошуку та виявлення заборонених предметів, у ДКВС – для охорони території шляхом патрулювання, конвоювання, в ЗСУ – для виявлення мін та вибухових пристроїв. Крім цього, майже в кожній службі наявні підрозділи спеціального призначення, для виконання поставлених задач в яких кінологів та собак готують за програмою «Антитерор».

Спеціальна підготовка кінологів має декілька форм та може проводитися в різних місцях, на навчально-методичних зборах, під час самостійної підготовки, тренувань службових собак, у закладах, де здійснювалася первинна підготовка, а також за місцем несення служби, тобто у територіальних підрозділах, де проходить службу кінолог. Також одним із напрямів підготовки кінологів визначено участь у змаганнях з кінологічного багатоборства.

Для того щоб зрозуміти, що саме передбачає спеціальна підготовка, необхідно визначитися із змістом самого терміну «спеціальна підготовка». Порядок проходження кандидатами на посаду прокурора спеціальної підготовки та методика її оцінювання визначає спеціальну підготовку як складову частину встановленого законом порядку добору кандидатів на посаду прокурора місцевої прокуратури, що сприяє комплектуванню органів прокуратури кадрами з необхідними діловими й моральними якостями, здатними успішно виконувати

службові обов'язки, та забезпечує оволодіння системними теоретичними знаннями в галузі права, європейських стандартів захисту прав людини, вироблення аналітичних здібностей, формування фахових умінь і навичок практичної діяльності на посаді прокурора [288]. Інструкція з організації спеціальної підготовки громадян України для прийняття на військову службу за контрактом в СБУ визначає спеціальну підготовку як комплекс заходів організаційно-виховного характеру, спрямованих на отримання кандидатами на службу знань та вмінь в обсязі, достатньому для вступу на військову службу в СБУ та належного виконання ними обов'язків військової служби на посадах, для комплектування яких вони підбираються та вивчаються [271]. Положення про спеціальну підготовку і навчання з питань технічної експлуатації об'єктів електроенергетики визначає спеціальну підготовку як додаткове навчання працівників електроенергетики, які мають спеціальну освіту (повну вищу, базову вищу, професійно-технічну) для їх підготовки до виконання своїх функціональних обов'язків. Спеціальна підготовка проводиться до початку самостійної роботи і в разі перерви в роботі понад один рік [285].

Таким чином, враховуючи дані визначення можна констатувати, що у загальному універсальному вигляді спеціальна підготовка – це процес отримання додаткових спеціальних знань для виконання особою покладених на нього функціональних обов'язків. Однак, визначено, що спеціальна підготовка інспекторів-кінологів – система послідовних, взаємопов'язаних практичних заходів, які проводяться з інспекторами-кінологами із закріпленими за ними службовими собаками з метою підтримання та удосконалення знань, умінь і навичок в інспекторів-кінологів та навичок у закріплених за ними службових собак, набутих у процесі підготовки [267]. Дане визначення, на нашу думку, дещо звужує зміст терміну, вказуючи саме на підтримання належного рівня знань, а не отримання нових, додаткових, необхідних для виконання тих завдань, які виникають або змінюються. Тому ми пропонуємо під спеціальною підготовкою кінологів розуміти процес оволодіння кінологом разом із собакою специфічними знаннями для виконання покладених на кінолога обов'язків, удосконалення та

розвитку наявних вмінь з метою підвищення ефективності оперативно-службової діяльності, а також конкретизації навичок та вмінь щодо виконання вузьконаправлених завдань. До таких завдань можна віднести пошук загублених людей у місті, пошук нової наркотичної або вибухонебезпечної речовини. Тобто оволодіння так би мовити новою вузькою спеціалізацією.

Спеціальна підготовка кінологів, яка проводиться у відповідних навчальних закладах, здійснюється відповідно до навчальних програм і повинна відповідати тим вимогам, що висуває сучасний стан суспільних відносин. Тобто зміст спеціальної підготовки має формуватися з урахуванням вимог сучасності. Наприклад, спеціальною підготовкою можливо вважати навчання спеціального собаки з пошуку наркотичних речовин шукати нові, незвичні для нього наркотичні речовини такі як екстезі, «солі», «спайси» і т.п. Варто наголосити, що така підготовка не обмежується виключно навчальними закладами, а проводиться і за місцем несення служби, і самотійно, і за участі більш досвідчених працівників, і за участі громадськості.

Результатом проходження підготовки є так би мовити вихідний контроль, який здійснюється комісією, що складається переважно з представників керівного та педагогічного складу навчальних закладів, а також більш досвідчених представників органу, персонал якого пройшов підготовку. Оцінка в обов'язковому випадку надається кінологу, а також службовому собаці, якого підготував саме цей кінолог. Результати підтверджуються свідоцтвом про походження навчання за напрямом службова кінологія для кінолога, а також сертифікатом службового собаки, що підтверджує рівень його підготовленості та напрям, за яким собака дресирувався.

У випадку незадовільних результатів оцінювання, встановлюються їх причини та визначається подальший порядок дій, який може полягати у повторному навчанні кінолога, у заміні або вибракуванні собаки чи звільненні кінолога.

Аналізуючи вищенаведений матеріал, може скластися враження, що окремі види спеціальної підготовки дуже подібні до такого виду освіти як підвищення

кваліфікації. Підвищення кваліфікації – набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань [303]. У попередньому Законі України «Про освіту» також містилося поняття підвищення кваліфікації, під яким визначалося підвищення рівня готовності особи до виконання її професійних завдань та обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань [304]. Підвищення кваліфікації – це набуття особою знань та навичок щодо виконання додаткових завдань та обов'язків у межах спеціальності [359, с. 175]. Враховуючи дані визначення варто наголосити на тому, що підвищення кваліфікації кінологів є процесом оновлення вже набутих знань та умінь, а також доповнення їх необхідним обсягом, якого потребує службова діяльність. Тому, крім того змісту підвищення кваліфікації працівників правоохоронного органу, для кінологічних працівників підвищення кваліфікації має подвійний зміст – підвищення кваліфікації як поліцейського, так і підвищення кваліфікації як для кінолога.

Варто наголосити на тому, що сьогодні відсутня усталена точка зору на процес організації підвищення кваліфікації кінологів. Не визначена окрема періодичність проходження підвищення кваліфікації як кінолога на нормативному рівні для всіх органів та служб. Враховуючи це, пропонується доповнити інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів різних органів нормою стосовно періодичності проходження підвищення кваліфікації, яке варто проводити не менше ніж один раз на два роки. Таке підвищення кваліфікації має обов'язково підтверджуватись свідоцтвом державного зразка. Але, в сучасних умовах зростає важливість самостійного вдосконалення кваліфікації шляхом проходження відповідних курсів, тренінгів або семінарів. Такий формат підвищення кваліфікації кінологів також повинен мати нормативне визначення і виключно заохочуватися, однак не зараховуватись як обов'язкове проходження його у відповідному правоохоронному органі.

Діяльність кінолога вимагає постійного навчання та тренування службового

собаки аби той не втрачав своїх вмінь та міг ефективно виконувати службові завдання, що стоять перед кінологом. Систематичні тренування собаки, участь у змаганнях, виставках, конкурсах, волонтерських, благодійних чи профорієнтаційних заходах кінолога разом із собакою є досить сильним мотиватором для кінолога покращувати рівень своїх вмінь та здібностей собаки. Тому ці напрямки кінологічної діяльності також дуже важливі в контексті кадрового забезпечення кінологічної діяльності, а також у сфері налагодження міжвідомчої взаємодії та взаємодії з громадськістю.

Підсумовуючи усе викладене, варто акцентувати увагу на окремих особливостях кожного етапу кадрового забезпечення кінологічних підрозділів суб'єктів правоохоронної діяльності в Україні. Отже, на етапі відбору кандидатів на службу в кінологічний підрозділ дуже важливим і обов'язковим є високий рівень зацікавленості та вмотивованості займатися кінологічною діяльністю та проходити відповідну службу зі службовим собакою. Етап початкової підготовки характеризується двоєдиною структурою, що полягає у поєднанні процесів підготовки кінолога та службового собаки. Спеціальна підготовка має досить велике різноманіття форм та способів її проведення, що дозволяє обрати найдоцільніший варіант для кожного кінолога окремо. Підвищення кваліфікації як етап підготовки та удосконалення професійних навичок кінологів регламентовано не досить повно в чинній нормативній базі. У зв'язку з цим визначено головну проблему та напрям врегулювання цих недоліків шляхом доповнення нормативної бази відповідними положеннями. І, наостанок, кінологічна діяльність характеризується необхідністю постійного підтвердження та удосконалення рівня професійної майстерності, які забезпечуються різними формами діяльності: систематичні тренування собаки, участь у змаганнях, виставках, конкурсах, волонтерських, благодійних чи профорієнтаційних заходах.

4.2. Матеріально-технічне забезпечення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів в Україні

4.2.1. Організація племінної роботи, вирощування та відбору службових собак

Будь-яка діяльність має потребу в певного роду ресурсах, використання яких дозволяє ефективно виконувати покладені на працівника обов'язки. Діяльність кінологічних підрозділів правоохоронних органів неможлива без організації належного матеріально-технічного оснащення. Сучасна нормативна база відносить службових собак до розряду матеріальних цінностей, що знаходяться на балансі установи, таким чином особливостями матеріально-технічного забезпечення є необхідність та потреба у забезпеченні підрозділу службовими собаками та кінологічним обладнанням.

Якщо питання щодо забезпечення кінологічним обладнанням є не досить складним і здійснюється на загальній основі у форматі закупівель, то питання забезпечення підрозділу службовими собаками потребує більш ретельнішого аналізу та, забігаючи наперед, удосконалення організаційних процедур.

Отже, забезпечення кінологічних підрозділів і безпосередньо кінологів службовими собаками може здійснюватися трьома шляхами. Першим є придбання та використання на підставі договору між кінологом та установою, де він проходить службу, власного собаки, який використовується для реалізації службових завдань. Другим – придбання кінологічним підрозділом у порядку передбаченому законом собак у третіх осіб, та оприбуткування їх відповідно до встановлених бухгалтерських правил [61]. І останнім є організація племінної роботи всередині системи кінологічних підрозділів відповідної служби.

Організація племінної роботи є складним процесом, який потребує великої кількості додаткових знань, відповідних навичок, наявності відповідного

спеціаліста ветеринарної медицини, а також належних умов для утримання приплоду та племінного поголів'я собак.

Під племінною роботою розуміють науково обґрунтовану систему організаційно-економічних, ветеринарних і зоотехнічних заходів, які спрямовані на поліпшення існуючих порід, виведення нових і створення економічно ефективного поголів'я, яке використовується. При припиненні племінної роботи з породою або будь-якою її частиною група тварин, еволюцією яких перестала керувати людина, протягом декількох поколінь перетворюється в групу безпородних тварин, що втратила всі особливості вихідної породи [124, с. 112]. Племінна справа – система зоотехнічних, селекційних та організаційно-господарських заходів, спрямованих на поліпшення племінних і робочих якостей службових собак [267]. Тобто, іншими словами, племінна діяльність – це комплекс різноманітних заходів, що спрямовані на збільшення поголів'я собак, закріплення у потомства необхідних людині якостей та продовження родоvodu собак, що мають високі робочі та екстер'єрні якості. У системі службової кінології племінною справою варто вважати комплекс різноманітних заходів, що спрямовані на забезпечення кінологічних підрозділів фізично та психічно здоровими службовими собаками, які мають високі робочі якості та екстер'єр, шляхом організації розведення службових собак та вирощування цуценят у кінологічних підрозділах.

Ефективність організаційної складової такої діяльності беззаперечно залежить від стану нормативно-правового врегулювання даного питання. Як вже зазначалося у попередніх підрозділах, інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів існують майже у кожному органі, де використовують службових собак у правоохоронних цілях. Всі інструкції містять розділи щодо порядку організації розведення службових собак для відомчих потреб, однак усі вони є неповними та не охоплюють увесь комплекс заходів, що необхідний при організації племінної справи. Варто наголосити на тому, що в одній інструкції більш детально та науково обґрунтовано розкриті одні питання, а в інших – інші. Тому, на нашу думку, в рамках нашого дослідження варто узагальнити здобутки

усіх правоохоронних органів щодо організації кінологічної діяльності та відтворити їх за аналогією в усіх інструкціях.

Враховуючи викладене, надалі буде проаналізовано існуючі положення щодо організації племінної справи в кінологічних підрозділах, а також запропоновано уніфіковані положення стосовно розведення, вирощування та відбору службових собак, які варто закріпити на нормативному рівні для усіх кінологічних структур, з метою виключення розбіжностей та непорозумінь в процесі організації племінної справи, а також для формування одноманітного та ефективного, такого що відповідає міжнародним вимогам процесу розведення службових собак.

Умовно розділ щодо розведення, вирощування та відбору службових собак варто розділити на декілька частин: загальні вимоги щодо організації племінної діяльності; підбір племінних собак та планування племінної справи; організаційні питання розведення та техніка розведення; щеніння, утримання та виховання цуценят; вибракування та відбір собак для подальшої служби.

Загальні вимоги щодо організації племінної справи. Розведення службових собак має проводитися у спеціально підготовлених підрозділах, де забезпечено належні умови для утримання вагітних сук, а також щеніння та вирощування цуценят. Такими підрозділами можуть бути як територіальні осередки кінологічних служб різних підрозділів, так і один (декілька) центрів розведення службових собак.

Головними завданнями кінологічних підрозділів щодо розведення службових собак має бути: удосконалення, закріплення найкращих породних, племінних та робочих якостей собак службових порід шляхом їх цілеспрямованого відбору та добору; здійснення заходів з організації, планування та проведення племінної справи; пошук ефективних методів розведення, вирощування, годування, утримання та виховного дресирування всіх племінних собак та визначення можливостей для запровадження їх у практичну діяльність [268]. Ці завдання повинні мати виключно практичний характер, тобто бути реалізованими, такими на реалізацію яких дійсно спрямовується діяльність

плеємінного підрозділу. Сучасний стан плеємінної діяльності знаходиться у занепаді через те, що процес розведення службових собак «відходить» від встановлених правил і дуже рідко працівники, які відповідальні за процес розведення, приділяють увагу саме майбутньому собаки на службі. Іноді така діяльність поєднується із бізнесом, що виключає її ефективність для службової кінології. Тому доречно зосередити діяльність плеємінних підрозділів на виконанні завдань, що перед ними стоять.

Крім того, за організацію та здійснення плеємінної роботи має відповідати окремий працівник підрозділу, який володіє спеціальними знаннями у вказаній сфері. Такі працівники мають займатися виключно розведенням службових собак. В умовах звичайних кінологічних підрозділів важко домогтися того, щоб організація плеємінної справи була налагоджена належним чином. Вона здійснюється у виняткових випадках, коли існує реальна потреба у службових собаках та коли є підходящі плідник та самка. Враховуючи викладене стосовно підрозділів, які займаються розведенням службових собак, зазначимо, що, на нашу думку, організації плеємінної діяльності, що здійснюється окремим підрозділом, є більш ефективною, однак існують поодинокі виключення.

Кінологічні підрозділи, які займаються розведенням службових собак, уповноважені: розробляти плани плеємінної роботи; підтримувати зв'язки з приватними плеємінними розплідниками та розплідниками інших міністерств і відомств в Україні; оформляти і видавати внутрівідомчі плеємінні родоводи (сертифікати) на плеємінних і службових собак, вирощених у підрозділі, вести їх облік у повному обсязі; за договором направляти необхідні документи в кінологічні організації на вирощених собак для отримання родоводів від міжнародних організацій, що наділені правом їх видачі; проводити оцінку екстер'єру, конституції та родоводу у межах компетенції і добір плеємінних собак; планувати і проводити належні організаційні та практичні заходи з питань плеємінної роботи; брати участь у заходах, що проводяться громадськими кінологічними організаціями (семінари, плеємінні виставки, чемпіонати, плеємінні огляди собак тощо) [264]. Надання підрозділам зазначених можливостей

сприятиме розширенню «горизонтів» племінної справи. Реальна здатність реалізувати зазначені повноваження може свідчити про налагоджену взаємодію та організацію племінної діяльності на належному рівні. Відособлене розведення службових собак не забезпечить реалізацію поставлених перед підрозділом завдань щодо розведення службових собак.

Підбір племінних собак та планування племінної справи. Племінні собаки комплектуються за рахунок кращих собак служби, які мають високі показники у службовій діяльності, або придбаних собак, із подальшою їх підготовкою за загальним і спеціальним курсом дресирування. Допускається використання плідника, який не є службовою собакою, але володіє необхідними якостями.

Одним з головних завдань, які повинні бути реалізовані під час відбору собак для племінної справи, є з'ясування їх племінної цінності. Племінна цінність проявляється у здатності тварини чи групи тварин народжувати приплід певної якості у порівнянні з тією або іншою групою тварин.

Визначальними факторами в теорії розведення тварин щодо визначення їх племінної здатності є: власний фенотип; фенотип та генотип батьків та «бокових» родичів; фенотип та генотип потомства. Виходячи з повноти використання усіх цих даних роблять висновки і щодо рівня племінної роботи.

Фенотип конкретної собаки визначається за результатами оцінки за певними характеристиками. До таких якостей відноситься екстер'єрно-конституційні особливості (відповідність стандарту); зріст та фізичний розвиток особини; наявність робочих якостей, включаючи особливості вищої нервової діяльності; здатність давати потомство; стійкість до хвороб. Варто наголосити, що у племінній роботі використовуються виключно чистопородні собаки, які обов'язково відповідають стандарту. Стандарт – це мінімальні вимоги, яким собаки певної породи повинні відповідати за походженням, особливостями поведінки, конституції, екстер'єру та іншим показникам. Стандарт може змінюватися, якщо змінюються вимоги, що пред'являються до породи [124, с. 113 – 114]. Важливим фактором, який має враховуватися є темперамент батьків, який майже на 100 % передається потомству [106, с. 31 – 34].

Племінний собака повинен мати відповідні документи (дипломи, сертифікати, родовідна картка), що свідчать про: чистокровність його походження; отримання (підтвердження) рівня загальної та спеціальної підготовки; проходження двох екстер'єрних виставок за підписом різних суддів з відповідною оцінкою екстер'єру (оцінка – не нижче «дуже добре», бажано «відмінно») [265]. Основною вимогою відбору має бути саме облік усього комплексу характеристик, необхідних для розведення. Однобічний відбір, коли увага зосереджується виключно на одній ознаці, завжди призводить до небажаних результатів.

Забороняється використовувати у племінній справі собак з меланхолійним та флегматично-меланхолійним типом вищої нервової діяльності, а також собак з важкою формою хвороб, що виключають службову діяльність, з пасивно-оборонною реакцією поведінки, які проявляють боягузтво до пострілів та сильних звукових подразників, нечистопородних представників, собак рихлого, ніжнього типу конституції, з ожирінням або надто худих.

Крім того важливими умовами є зрілість собак для здійснення в'язок. Так, для псів (кобелів) мінімальним віком для в'язок є досягнення ними 2-річного віку, для сук – 18 місяців. Максимальний вік для використання в розведенні для кобелів і сук має складати 8 років, однак можливі виключення, які засвідчуються рішенням комісії для допуску до розведення. Гранична кількість приплодів, які за життя може дати сука має становити 6 разів, не більше одного разу на рік. Для кобелів такого обмеження не встановлюється.

Діяльність у напрямі розведення вимагає не тільки зважених дій працівників, але потребує планування та документування. В більшості кінологічних підрозділів нормативно закріплено обов'язковість формування поточних планів племінної діяльності (на 1 рік), крім того, деякі створюють і перспективні плани племінної діяльності (на 3 або 5 років). Планування є процесом досить дієвим для підвищення ефективності різного роду діяльності. В племінній діяльності кінологічних підрозділів саме на виконання певного плану і спрямовується уся діяльність.

Основною метою планування племінної справи є забезпечення необхідної кількості поголів'я службових собак для кінологічних підрозділів конкретного правоохоронного органу. Потреби у службових собаках визначає керівник кінологічного підрозділу і повинен запланувати отримання відповідної кількості цуценят (або запланувати в'язку собак у власному підрозділі, якщо він придатний для здійснення племінної діяльності) [340, с. 455-456].

Планування здійснюється на календарний рік з 1 січня по 31 грудня, а сам план готується до 1 листопада поточного року. План племінної справ повинен включати:

1) основні завдання з реалізації перспективного плану племінної справи в поточному році;

2) аналіз виконання попереднього річного плану племінної справи, основні недоліки та проблемні питання, що виникали;

3) характеристика племінного поголів'я, їх оцінка за конституцією, екстер'єром, службовими якостями та напрямом підготовки;

4) характеристика генеалогічних груп, позитивні якості, наявність екстер'єрних недоліків і вад, характерних для представників певних груп, ліній, та їх поширення в породі;

5) кількість щенят, яку планується отримати згідно з планом;

6) кількість запланованих інбридингів за кожним плідником із зазначенням їх ступеня;

7) кількість в'язок племінних собак на рік [267].

Інбридинг у тварин – це спарювання особин, пов'язаних один з одним певною спорідненістю [56]. Інбридинг широко використовується в селекції, дозволяючи закріпити у нащадків ознаки і властивості кращих представників порід. М. Ф. Іванов [149] пов'язував досягнуті ним успіхи при виведенні нових порід тварин із застосуванням інбридингу на кращих особин і подальшого жорсткого вибраковуванням. Е. А. Богданов [22] стверджував, що саме інбридинг дозволяє створювати і підтримувати в гомозиготному стані велику кількість необхідних для високої продуктивності спадкових задатків [415, с. 16]. Такі кроки

щодо виведення службових собак в більшій мірі є не досить виправданими в ситуації службового собаківництва, адже займатися інбридингом має виключно спеціаліст генетичного профілю ветеринарної медицини. Тому, на нашу думку, норма, щодо можливості використання інбридингу в племінній справі, повинна міститися в нормативних джерелах, однак цілеспрямоване використання цього методу розведення має проводитись у виключних випадках під керівництвом спеціалістів вузького профілю, а не виключно кінолога та ветеринара.

Плани племінної справи повинні обов'язково погоджуватися з центральним органом управління кінологічною діяльністю відповідної структури.

Враховуючи дані поточних планів, видаються направлення на в'язку, підбираються партнери для в'язки та проводиться бонітування. Бонітування – комплексна оцінка племінних та підконтрольних тварин за племінними та продуктивними якостями і типом тварин [306]. Його метою є визначення племінної цінності тварин на основі комплексної оцінки за породністю, розміром та іншими показниками шляхом огляду і зоотехнічних записів у різному віці [398, с. 18].

На всіх племінних собак заводиться облікова картка племінного собаки. Бонітування племінних собак варто проводити один раз на квартал. Під час його проведення можливо використовувати засоби фото- та відеозйомки. Результати бонітування використовуються в майбутньому під час складання плану племінної справи.

Організаційні питання розведення та техніка розведення. Головними аспектами, що мають бути врегульовані з даного питання, є час проведення в'язок, порядок утримання вагітної суки, а також умови виключення із числа племінних собак за результатами щеніння.

Цікавими є положення Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС, яка визначає, що з метою збереження племінних собак та отримання від них фізично здорових цуценят сук необхідно в'язати один раз протягом року, бажано під час зимової тички. З метою уникнення випадкової в'язки суки, у якої спостерігається тичка, необхідно утримувати її в ізоляції від

собак-самців із початку тічки, а в разі, якщо проводилася в'язка, – то й протягом 11-13 днів після повторної (контрольної) в'язки. Повторна (контрольна) в'язка здійснюється з тим же собакою-плідником через 1-2 доби після першої. Факт в'язки реєструється керівником розплідника службових собак, відповідальною особою або спеціалістом ветеринарної медицини у журналі обліку племінної роботи кінологічного підрозділу [265]. В'язка під час зимової тічки є дуже виправданим положенням, адже враховуючи терміни вагітності собак, 55 – 65 днів [4], потомство народжується навесні, а погодні умови щодо розвитку та зростання цуценят у весняно-літній період є дуже сприятливими.

З приводу відсторонення собак від племінної діяльності в нормативних документах прописано досить багато положень. Узагальнюючи їх можна констатувати, що у випадках, коли від конкретної суки або кобеля в двох різних варіаціях в'язки народжується 30 % нежиттєздатного, слабкого або не придатного для службової діяльності потомства, то такі собаки повинні бути виключені з розряду племінних.

Щеніння, утримання та виховання цуценят. Після в'язки запліднена сука має отримувати більш поживне харчування з максимальною кількістю поживних речовин для того щоб приплід добре розвивався. Враховуючи те, що службові племінні собаки повинні постійно тренуватися, тренування у період виношування потомства варто зменшити у першу половину вагітності, та виключити в останню.

За два тижні до орієнтовної дати щеніння суку повинні перевести в окреме приміщення з обладнанням поруч із ним майданчиком для вигулу. Такий майданчик має бути огорожений сіткою та мати навіс для захисту від сонці, і в подальшому буде використовуватися як місце для вигулу цуценят.

Після щеніння кожне цуценя на 3-5 день оглядається комісією у складі спеціаліста ветеринарної медицини та керівника підрозділу. Огляд проводиться з метою встановлення стану суки, кількості щенят, їх стать, масть, відповідність антропометричних даних віку, описується смоктальний рефлекс і життєздатність приплоду. В цей період можливе проведення початкового вибракування тих цуценят, які нежиттєздатні та мають сильно вираженні вади фізичного здоров'я.

За результатами огляду складається акт щеніння та племінного огляду щенят, який реєструється в племінній книзі.

Інструкція з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України визначає критерії вибракування щенят в залежності від ваги. Так, відповідно до зазначеної Інструкції, щенята великих порід вагою менше 300 грамів, та середніх та малих порід – менше 250 грамів вибраковуються. Нормальною вважається вага відповідно 350 – 400 грамів для великих порід і 250 – 300 грамів для середніх та малих порід [267]. На нашу думку, не варто на нормативному рівні визначати настільки чіткі критерії стосовно антропометричних даних. Висновки щодо непридатності для життя або невідповідності вимогам служби може надати виключно ветеринар та досвідчений кінолог, який протестує цуценя в подальшому, а не у підсосний період, у віці 2 місяців.

Наступний огляд цуценят проводиться на 30 день. Так само, складається акт огляду цуценят та можливе проведення вибракування цуценят. Цей момент є юридичним фактом так би мовити офіційної появи цуценят в кінологічному підрозділі. Він підтверджується оприбуткуванням цуценят та фіксацією у відповідних бухгалтерських документах, примірники яких зберігаються у фінансовому підрозділі та кінологічному підрозділі служби.

Варто наголосити, що до 45-денного віку цуценята утримуються разом із матір'ю. Після відлучення від суки, яке починається на 38-40 добу життя цуценят і до 6-місячного віку цуценят можливо утримувати разом у відкритому загоні. Після 6 місяців – окремо у вольєрах додатково обладнаних з фронтальної сторони сіткою.

У віці чотирьох місяців проводиться наступний огляд цуценят з метою подальшої зміни їх статусу на резервних (стройових) собак та постановки на облік як таких. Догляд та годування здійснюється з урахуванням стану фізичного розвитку цуценят, пори року, та особливостей породи. З чотирьох місяців годування цуценят здійснюється за нормами дорослого собаки.

Важливим етапом у племінній справі є початкове дресирування цуценят,

яке полягає у привчанні до клички, повідка та нашійника, намордника, спеціаліста кінолога, а також зацікавленості до гри з різного роду предметами, підкреслення інстинкту переслідування та подолання різноманітних не складних перешкод [52].

Відбір собак для подальшої служби. Відбір собаки досить складний процес і не тільки вимагає великої уваги, а й потребує систематичного повторення комплексу випробувань, з метою встановлення необхідних якостей у різному віці.

Перед закріпленням собаки за відповідним кінологом кожен собака має пройти остаточну перевірку на придатність до служби. Однак варто наголосити на тому, що практика свідчить про дієвість закріплення кінолога за цуценям на ранніх етапах розвитку. Чим менше цуценя почне тренуватися з одним кінологом, тим яскравішим буде результат під час проходження загальної та спеціальної підготовки. Тобто, у ранньому віці, починаючи з 3-3,5 місяців, кінолог повинен розпочати тренувати цуценя найпростішими вправами аби заручитися його довірою, виробити необхідні для подальшої служби якості. В подальшому при відборі під час комплектування кінологічних підрозділів такі цуценята покажуть більш високі оцінки, що, в свою чергу, допоможе ефективніше здійснювати правоохоронну діяльність.

Існує багато заходів, що можуть використовуватися для оцінки робочих якостей собак [189; 156; 155]. Однак хотілося б зупинити свою увагу на нормативно закріплених випробуваннях. Так, в Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС чітко визначено перелік дій, за допомогою яких визначається основні фізіологічні якості собаки – нюх, слух, зір. Нюх – шляхом перевірки здатності собаки самостійно виявити ласощі, завчасно розкидані в різних місцях на площі 25 x 25 метрів.

Перевірка здійснюється до годування або через 4 години після годування, при цьому не має бути подразників, що можуть відвернути увагу собаки. Собаку пускають проти вітру – чим більша відстань, з якої вона почує запах ласощів, тим гостріший у неї нюх. Слух – шляхом вимовляння пошепки клички собаки в 5-6 метрах від нього за відсутності подразників, що можуть відвернути його увагу.

Зір – шляхом огляду очей і спостереження за його реагуванням на піднесену руку, появу кінолога [265]. Крім цього, Положення про кінологічне забезпечення в Державній фіскальній службі України визначає чіткий порядок перевірки собак під час їх відбору для подальшої служби. Це порядок включає 5 вправ, а також чітке описання реакції собаки, яке позитивно оцінюватиметься для подальшої служби.

На нашу думку, нормативне закріплення процесу відбору собак повинно бути, однак регламентація порядку проходження випробування та оцінки має покладатися на найдосвідченішого працівника кінологічного підрозділу, який виступає помічником в даній ситуації і робить відповідні висновки щодо придатності або непридатності до служби. Досвідчений кінолог повинен визначити зацікавленість в апортувальному предметі, тип вищої нервової діяльності (темперамент) та форми реакції на різні подразники.

Ці висновки повинні відобразитися в акті відбору собаки та засвідчуватися підписом кінолога.

Також, важливим аспектом відбору собак для подальшої служби є належний стан здоров'я собак. Під час відбору у складі комісії обов'язково має бути присутній спеціаліст ветеринарної медицини, який визначає стан здоров'я та наявність або відсутність хвороб, що виключають службову діяльність собаки та є підставами для їх списання. Переліки таких хвороб містяться в додатках усіх інструкцій з організації кінологічної діяльності, і більш детального дослідження в рамках юридичної тематики не потребують. Варто підкреслити, що наявність такого переліку є обов'язковою і доцільною.

Аналізуючи чинне законодавство, а особливо норми, що регулюють порядок списання службових собак з балансу установи, можна з впевненістю говорити, що списання собаки має низку проблем та складних моментів. Практика, яка сьогодні існує в Україні, свідчить, що списання собак реальне у випадку, коли за віком прийшов час списувати собаку і є особа, яка бажає його купити або забрати собі. Іншим випадком є смерть собаки. Ситуація з належною організацією списання службових собак неодноразово обговорювалася на

міжвідомчих нарадах кінологічних служб України, однак й досі єдиної думки дійти не вдалося через складність бухгалтерських процедур. З метою врегулювання даного питання в одному з наступних підрозділів буде сформульовано механізм вирішення даної проблеми та розроблено пропозиції щодо змін законодавства у цій сфері.

Таким чином, підсумовуючи викладене, зазначимо, що процес племінної діяльності суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності потребує подальшого удосконалення та уніфікації. З наведеного видно, що організація розведення собак у підрозділах, які на даний час входять до складу Міністерства внутрішніх справ України, різняться. Це не пояснюється специфікою діяльності конкретного кінологічного підрозділу, це пояснюється нехтуванням чіткого нормативного врегулювання на вищому рівні, рівні постанови Кабінету Міністрів України, врегулювання питання організації діяльності у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, яке повинно стати підґрунтям для відомчих уточнюючих положень, що відображають специфіку діяльності кожного окремого відомства.

Також варто наголосити на тому, що племінна діяльність кінологічних служб буде більш ефективною, якщо займатися племінною роботою буде окремих працівник, а краще окремих підрозділ – розплідник службових собак окремої служби.

4.2.2. Порядок утримання та догляду за службовими собаками

Правоохоронна діяльність доволі багатогранна та різна за своїми формами та змістом. Реалізація конкретного напрямку правоохоронної діяльності з використанням службових собак можливе виключно у випадку наявності підготовленої собаки та кінолога. Попередньо вже було проаналізовано правовий статус службового собаки, а також визначено його майном установи, що стоїть на

балансі, і розглянуто порядок появи собак у складі підрозділу.

У порівнянні з іншими спеціальними засобами порядок комплектування службовими собаками підрозділів правоохоронної діяльності є дещо складнішим. Так само і процес перебування службових собак має певні особливості та потребує великої уваги, чіткої організації та нормативного врегулювання.

Собака, як і будь-яка інша тварина, потребує певних умов навколишнього середовища. Умови зовнішнього середовища впливають на собаку, викликаючи з її боку ті чи інші відповідні реакції. Біологічний сенс цих реакцій полягає в тому, щоб пристосувати організм тварини до даних умов існування. Але пристосовність організму до умов зовнішнього середовища не безмежна, а обмежена [146, с. 107]. Тому важливою умовою ефективного функціонування кінологічних підрозділів є організація забезпечення належних умов існування службових собак.

На нормативному рівні особливості порядку утримання собак регламентовані недостатньо та досить поверхнево. Основним нормативним актом, що регламентує порядок утримання собак, залишаються рішення органів місцевого самоврядування. Стосовно службового собаківництва, організація утримання службових собак дещо більше регламентована, але первинний аналіз цієї нормативної бази свідчить про формальність та поверхневність врегулювання. Тому доцільним, на нашу думку, є окреслення особливостей утримання та догляду за службовими собаками.

На міжнародному рівні закріплено, що ніхто не повинен причиняти болю або страждань тварині, а також залишати її [313]. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» передбачає, що умови утримання тварин повинні відповідати їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям. Умови утримання тварин повинні задовольняти їх природні потреби в їжі, воді, сні, рухах, контактах із собі подібними, у природній активності та інші потреби.

Кількість тварин, що утримуються, обмежується можливістю забезпечення їм умов утримання відповідно до вимог закону.

Місце утримання тварин повинно бути оснащено таким чином, щоб забезпечити необхідні простір, температурно-вологісний режим, природне

освітлення, вентиляцію та можливість контакту тварин із природним для них середовищем [42].

Таким чином бачимо, що більшість норм законодавства наразі сформульовані з точки зору протидії жорстокому поводженню з тваринами. Не існує нормативного документа, який би визначав кількість та якість прогулянок, наприклад, конкретизації обов'язку щодо обладнання місця проживання собаки тощо. Більш деталізовано положення щодо порядку утримання собак розкрито в актах органів місцевого самоврядування, але варто наголосити на тому, що Цивільний кодекс України, визначаючи собаку як засіб підвищеної небезпеки на законодавчому рівні, так би мовити «зобов'язав» нормотворців прийняти закон щодо організації утримання собак. Це б сприяло кращій систематизації норм законодавства у даній сфері.

Як відомо, службові собаки можуть проживати разом із кінологом поза межами кінологічних підрозділів, крім того, кінологи можуть використовувати власних собак, тому зазначені вище правила стосуються і їх також.

Слід звернути увагу, що система нормативних актів, що безпосередньо врегульовують порядок організації утримання та догляду за службовими собаками, є не зовсім цілісною, а іноді не відповідає вимогам сучасності. Як вже наголошувалось у пункті 4.2.1 дослідження, уніфікація нормативно-правових актів у сфері службової кінологічної діяльності є важливим способом нормативного врегулювання даного питання. Тому, актуальним питанням залишається розроблення загальних правил утримання службових собак, які можливо застосовувати у кінологічній діяльності усіх правоохоронних структур.

Порядок утримання – це комплекс дій працівників кінологічних підрозділів, що полягає у забезпеченні належних умов існування для службових собак шляхом забезпечення функціонування місць утримання службових собак, а також основні вимоги щодо організації перевезення службових собак.

Догляд за службовими собаками полягає у їх годуванні відповідно до визначених норм, проведення заходів щодо чищення та миття собак, порядок виходу та тренування.

Отже, аналізуючи процес організації утримання та догляду за службовими собаками, варто наголосити, що вони є комплексними поняттями, які складаються із декількох структурних частин. Тобто комплекс перелічених дій є процесом утримання та догляду, який у кінологічній діяльності є запорукою нормальної життєдіяльності тварини та сприяє її ефективній роботі.

На відміну від спеціальних технічних пристроїв, що пристосовані до розрізнення певної речовини в повітрі, собака здатен розрізнити поєднання шуканої речовини з іншими. Саме такі способи маскуванню вибухових та наркотичних речовин нині дуже розповсюджені. Однак велика інтенсивність та складність роботи собаки вимагають великої уваги до організації часу роботи та відпочинку. Час відпочинку повинен становити не менше 20 хвилин на годину. Крім того, наявність стерсової ситуації для собаки вимагає від кінолога створення більш позитивних та сприятливих умов відпочинку, що призведуть до подолання негативних наслідків стресових ситуацій.

Тому актуальним стає розробка методик подовження активної пошукової роботи службового собаки, що на великий строк відстрочать появу технічних засобів здатних перевершити вміння собаки.

У зв'язку з цим процес годування собак має відповідати меті утримання та догляду – забезпечення належних умов існування собаки, який ефективно виконує службові завдання.

Організація процесу годування собаки починається з моменту привчання цуценя до їжі і відлучання від матері. Особливості організації цього процесу визначена у пункті 4.2.1 дослідження. Але, варто зауважити, що першою їжею, що куштує цуценя повинно бути коров'яче молоко, а пізніше м'ясний бульйон та каші.

Годування службових собак може здійснюватися як звичайними приготовленими продуктами, так і сухим кормом. У чинному законодавстві України існує нормативний акт, який регламентує норми годування. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2001 року № 1348 «Про норми годування штатних тварин військових частин, закладів, установ і організацій

Збройних Сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів і підрозділів Національної поліції, цивільного захисту та установ кримінально-виконавчої служби» [301] встановлює норми, якими повинні керуватися кінологічні підрозділи під час здійснення годування службових собак. Варто наголосити, що норми, прописані в даному документі, є досить застарілими та потребують оновлення. Сучасні ветеринарні дослідження та практичний досвід свідчать про те, що годувати службових собак ефективніше сухими концентрованими кормами. Нажаль, норма, що визначає можливість такого годування у повсякденній роботі у зазначеній постанові відсутня.

На відміну від постанови Кабінету Міністрів України, інструкції щодо організації годування службових собак окремих кінологічних підрозділів визначають можливість годування собак як сухими кормами, так і натуральною їжею. Виключно у Державній фіскальній службі України передбачене годування виключно готовими кормами.

Якщо вести мову про організацію годування службових собак, то варто наголосити, що існують правила проведення годування саме службових собак. Це пояснюється тим, що службові собаки повинні ефективно здійснювати свої службові завдання. Тому варто визначити, так би мовити, основні засади організації процесу годування службових собак. До них відносяться такі засади:

1) Собак годують 1 або 2 рази на день. Процес годування визначається розпорядком дня, який затверджується керівником кінологічного підрозділу. Системність годування дозволяє організувати процес приготування їжі більш якісно. В науці існують форми годування собак такі як: вільне годування (їжа знаходиться у вільному доступі у собаки та в необмеженій кількості); контрольоване за часом годування, при якому обмежується виключно час прийому їжі; контрольоване за обсягом їжі годування, при якому обмежується обсяг годування [175, с. 80]. Для службових собак використовують комбінований метод годування, який передбачає обмеження за часом та об'ємом їжі.

2) Забороняється годувати собак безпосередньо перед службою і

проведенням тренувань. Після годування до початку роботи службові собаки повинні мати перерву для відпочинку не менше ніж на 2 години [267].

Час годування собак установлюють залежно від часу їх використання на службі. З метою повного й кращого засвоєння корму важливо годувати собаку в одному й тому самому місці, у знайомій і спокійній обстановці [267].

Собак годують інспектори-кінологи, за якими вони закріплені. А у разі їх відсутності – черговий по підрозділу. Після закінчення годування годівниці від собак забирають. Забороняється залишати залишки корму біля собак або згодовувати його іншим собакам [267].

Годування собаки передбачає надання можливості собаці відпочити після прийому їжі. Якщо годувати собаку перед службою, то ефективність діяльності собаки зменшується. Це пояснюється тим, що зацікавленість собаки в пошуковій чи розшуковій діяльності після прийому їжі зменшується, а активність може завдати шкоди здоров'ю собаки.

3) Їжа для службових собак готується на спеціальній кухні, яка відповідним чином обладнана для приготування каші, бульйонів, варки м'яса, та зберігання продуктів. Перед приготуванням усі продукти миються, овочі чистять, м'ясо обов'язково відварюють. Приготування здійснюється за окремими рецептами, погодженими з лікарем ветеринарної медицини.

Приготовану їжу розливають по індивідуальним, закріпленим за кожним собакою бачкам, вимитими та ошпареними окропом. Перед тим, як нагодувати собаку перевіряється якість корму, видаляються дрібні кістки, варене м'ясо подрібнюється. Собакам подається для годування їжа температурою +25-30°C. Заборонено годувати службових собак гарячою або мороженою їжею, а також їжею з пунктів громадського харчування. Також забороняється згодовувати їжу одного собаки, яку він не доїв іншим. Сире м'ясо у деяких випадках може використовуватися кінологом для годування собаки виключно під час дресирування як ласощі.

Контроль за якістю продуктів і приготуванням їжі покладається на спеціаліста ветеринарної медицини та чергового по підрозділу. Спеціаліст

ветеринарної медицини здійснює контроль за якістю продуктів, визначає кількість їжі та дієтичне харчування індивідуально для кожного службового собаки.

Приготування їжі для службових собак здійснюється окремо на кожне приймання їжі і виключно з високоякісних продуктів.

До факторів, від яких залежить кількість необхідного для нормального існування собаки корму варто віднести:

1) Породні та інші персональні особливості тварини.

2) Умови зовнішнього середовища, що впливаються на активність собаки, а також наявність подразнюючих факторів.

3) Кількість часу активної та пасивної поведінки собаки.

4) Вік собаки.

5) Ветеринарні вимоги або вказівки.

Для підтримання оптимальної маси тіла навіть близько споріднені особини можуть забезпечуватись різною кількістю корму. Дана різниця може досягати 50 % норми.

Потреба в кормі зростає пропорційно підвищенню тяжкості роботи. Підвищене навантаження може призводити до збільшення кількості корму майже на половину.

До того ж підвищення або зниження температури поза нормальними межами (8-25°C) вимагає звороньопропорційної зміни кількості корму собаки.

Важливо зазначити, що потребують корегування кількості та якості їжі в залежності від фізичних навантажень та стресових ситуацій. До стресових ситуацій належить і службова діяльність собаки. Тому вплив такої діяльності підвищує потребу службових собак в енергії та поживних речовинах у порівнянні із домашнім собакою. Отже, враховуючи те, що собака фізично здатен з'їдати певну кількість корму (це залежить від вмісту шлунку), то енергетична та поживна цінність їжі повинна змінюватися в залежності від сукупності вказаних факторів.

Збалансований раціон – запорука ефективного та адекватного годування собак [391]. Збалансований раціон – це суміш інгредієнтів, що забезпечують

потрапляння енергії та незамінних поживних речовин, необхідних для підтримання здоров'я тварини у відповідності її образу життя, віком та особливостями стану [458].

4) Годування окремих категорій собак повинно здійснюватися відповідно до рекомендацій спеціаліста ветеринарної медицини. До таких категорій належать хворі собаки, вагітні та годуючі суки, а також цуценята.

5) Годування собак сухими кормами має певні позитивні, а також негативні моменти. Різні інструкції з організації кінологічної діяльності містять положення про можливість використання сухих концентрованих кормів для годування службових собак. Але, виключно в Державній митній службі України використовується виключно готові корми класу «Супер-преміум». У всіх інших службах визначається можливість використання такого корму і класів «Преміум» та «Супер-преміум». На нашу думку, використання сухих кормів «Супер-преміум» класу є більш ефективним при годуванні службових тварин, навіть у порівнянні із приготованою їжею, однак витрати на таке годування є значно більшими та підібрати такий корм, який підійде усім собакам досить складно. Тому варто, в першу чергу, за фінансової можливості при годуванні собак використовувати сухі корми високої якості, а у разі неможливості забезпечення якісним кормом, краще годувати звичайною приготованою їжею.

Таким чином, годування, як процес забезпечення здоров'я собак, має здійснюватися виключно відповідно до визначених засад та під пильним контролем спеціаліста ветеринарної медицини. Крім цього, собака як живий організм потребує належних умов харчування для забезпечення нормального функціонування його організму і як наслідок кращих результатів службової діяльності [336].

Одним з наступних аспектів утримання службових собак є створення умов для їх проживання, тобто організація та обслуговування місць, де собаки утримуються.

У службовій кінології існує два способи утримання собак. Перший, і поки що найпоширеніший, – це утримання собак у вольєрах на території кінологічних

підрозділів. Другий – утримання собак за місцем проживання кінолога. Другий варіант є прийнятним для усіх служб, однак переважно так відбувається, коли кінолог працює з власним собакою. Така ситуація сьогодні в Україні існує виключно у Державній митній службі України, де усі собаки проживають разом із кінологами. Це, в першу чергу, пояснюється тим, що за інспектором-кінологом Державної митної служби (діяльність цієї структури досі регламентується наказами Державної фіскальної служби з огляду нещодавніх реформ) закріплюється той службовий собака, з яким він прийшов на службу, тобто один. Така специфіка утримання собак є вкрай ефективною для налагодження взаєморозуміння між собакою та кінологом, однак життєві ситуації та особливості служби в різних правоохоронних органах поки що не дають реальної можливості утримувати усіх собак у домашніх умовах.

Службові собаки на території кінологічних підрозділів розміщуються у спеціально обладнаних вольєрах, які згруповуються в павільйони по 5-15 вольєрів кожен. Розміщення вольєрів повинно проводитись з урахуванням рекомендацій спеціаліста ветеринарної медицини. Лицьовий бік вольєрів, який обладнаний решіткою, не повинен постійно знаходитись із сонячної сторони. Це є важливою умовою, адже влітку постійний вплив сонячних променів на собаку має негативний вплив на його фізичний стан та здоров'я. Розмір вольєрів має бути достатнім для розміщення собаки та переміщення його по виходу, а також виключати можливість самосійного вилізання з нього.

Вольєри складаються з кабіни та виходу. Кабіна оснащується будкою та освітленням. Лаз з кабіни до виходу у холодну пору року повинен бути закритий щільною тканиною або брезентом для уникнення потрапляння холодного повітря до кабіни. У виході обов'язково обладнується дерев'яний лежак для собак. «Вольєр слугує для захисту собак від негативного метеорологічного впливу (дощ, сніг, вітер, високі та низькі температури та т.п.) і повинен відповідати таким мінімальним вимогам: в ньому повинно бути зручно працювати людині; обов'язкова наявність кабіни та будки, а також захисту від атмосферних опадів, відповідна площа вольєру розмірам собаки, при цьому довжина однієї сторони не

повинна бути меншою ніж 2 метри» [390].

У вольєрах собаки розміщуються в залежності від особливостей поведінки, статі та віку. Павільйони огороджуються парканом заввишки не менше 2 м з хвірткою, яка має надійно замикатися на засов.

Утримання собак передбачає не тільки їх розміщення, а й створення належних умов їх існування у таких вольєрах, тобто важливим аспектом утримання є прибирання вольєрів, яке має здійснюватися щодення, а також здійснення догляду за собаками з метою підтримання стану здоров'я та профілактики захворювань. Прибирання повинно проводитись зранку.

У разі вольєрного утримання собак, коли їх свобода обмежена, кінологи повинні слідкувати за чистотою приміщення, періодичним (бажано раз на місяць) його дезинфекціюванням, а також чистотою підстилки [208, с. 71].

Щоденний догляд за собаками передбачає їх огляд, чищення та миття.

Кінологи повинні оглядати собаку під час годування, чищення, вигулу, тренування, дресирування, а також під час служби. Пильність кінолога в цьому питанні є ефективним профілактичним засобом уникнення погіршення стану здоров'я собаки.

Собаку краще за все оглядати зранку, після вигулу та годування. Щоденний огляд собаки передбачає спостереження за поведінкою собаки, оцінку його зовнішнього виду, апетиту та настрою. Раз на тиждень рекомендується оглядати тварину більш ретельно: перевірити стан його вух, порожнини рота, очей, шерсті, шкіри, анусу, геніталій, а також прощупування живота та лап [210, с. 8]. Огляд собаки має стати не вимогою, що ставиться перед кінологом, машинальними діями при поводженні з твариною.

Окремої уваги варто приділити огляду, який проводить спеціаліст ветеринарної медицини. Його щоденна діяльність має поєднуватися із оглядом собак, а також з участю не рідше раз на квартал у проведенні виведення (виводки) службових собак. Така процедура здійснюється під час офіційного огляду комісією стану працездатності, здоров'я та вгодованості собаки. До складу комісії обов'язково має входити спеціаліст ветеринарної медицини, керівник

кінологічного підрозділу, а також старший інспектор-кінолог кінологічного підрозділу. Проведення перевірки спрямоване не лише на визначення ефективності діяльності кінологів щодо догляду та утримання службових собак, а також оцінку діяльності усього підрозділу в тому ж аспекті.

Підтримання належного стану здоров'я собаки є обов'язком кожного кінолога і він є відповідальним за ті оцінки, які він із собакою отримує під час виводки. З огляду на результати діяльності керівник підрозділу робить висновки про ефективність діяльності кінологів, а ветеринар – про подальші заходи щодо уникнення негативних факторів, що виявлені під час огляду.

Важливим управлінським рішенням керівників кінологічних підрозділів є встановлення розпорядку дня в кінологічному підрозділі, який в обов'язковому порядку має включати такі пункти: годування та напування собак, вигул, тренування та дресирування службових собак, прибирання місць розміщення собак, огляд та чищення собак, проведення за необхідності ветеринарних заходів. Контроль за дотриманням розпорядку має покладатися на керівника підрозділу та чергового по підрозділу. Також важливо зазначити те, що у разі відсутності одного кінолога, його функції повинні виконуватися іншим або черговим, в залежності від ситуації, що склалася.

Переходячи до наступного пункту догляду за службовими собаками, варто зупинитися на організації чистки та миття службових собак. Відповідно до інструкцій з організації кінологічної діяльності у всіх службах обов'язковим є обладнання місць для чищення собаки. Таке місце обладнується неподалік від вольєрів та передбачає вбитий в землю стовп з дерев'яною площадкою зверху, так звана прив'язь. До даної прив'язі прив'язується собака та проводиться чищення його шерсті, протирання вух та очей, за необхідності підрізаються кігті. Купання собак здійснюється за необхідності, але не рідше раз на квартал.

Обов'язковим під час кінологічної діяльності також є проведення щоденних вигулів службових собак та тренувань. Вигул повинен здійснюватися на відповідній площадці кінологічного підрозділу або на прилеглій місцевості до території кінологічного підрозділу. Тренування службових собак здійснюється

відповідно до плану тренувань, розробленого для кожного собаки, окремо погодженого із старшим інспектором-кінологом та затвердженим керівником кінологічного підрозділу. Необхідно підкреслити, що необхідність тренування викликана двома різними факторами. Першим є підтримання належного рівня працездатності собаки у відповідному напрямі, тобто розшуковий напрям, спеціальний чи інший. Другим є надання можливості виходу надлишкової енергії собаки для того, щоб його діяльність не була спрямована на самостійне вироблення негативних звичок.

На сьогоднішній день технології утримання службових собак потребують певної корекції. Позначається нервова напруга, в якій знаходяться собаки, особливо використовувані в прикордонних військах, правоохоронних органах. Тому створення належних умов утримання в приміщеннях і догляд за собаками, поряд з повнораціонним годуванням, є запорукою їхнього здоров'я, тривалості життя і працездатності. Важливо пам'ятати, що умови навколишнього середовища суттєво впливають на здоров'я і працездатність собаки. При зміні того чи іншого фактору зовнішнього середовища організм собаки змушений пристосовуватися до нових для нього умов, тобто відповідати виборчим і специфічним чином на життєво значущі впливи середовища відповідно до потреб обміну речовин. При складанні кормових раціонів для собаки необхідно підібрати такі корми, які добре поїдаються і володіють необхідною для її робочого навантаження калорійністю [379; 146, с. 110-111].

Також серед аспектів утримання службових собак варто окремо виділити організаційні питання, пов'язані з їх перевезенням. Перевезення може здійснюватися з метою доставлення собаки на місце несення служби, з метою участі у змаганнях, з метою племінної діяльності, а також для участі у інших заходах не пов'язаних із несенням служби.

Організація перевезення службових собак, не залежно від мети перевезення, але в рамках діяльності кінологічних підрозділів, покладається на керівника кінологічного підрозділу. Службові собаки мають перевозитися у супроводі кінолога або відповідальної особи. Перевезення здійснюється службовим

автомобільним транспортом, а в окремих випадках може здійснюватися іншими видами транспорту, в тому числі й авіаційним.

Кінолог, що є відповідальним за перевезення службового собаки, забезпечується необхідним приладдям та інвентарем, а також у випадках тривалого перевезення достатнім запасом сухого корму для годування собаки.

Перевезення залізничним та авіаційним транспортом передбачає дотримання вимог визначених Постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1402 «Про затвердження Правил транспортування тварин» [291], а також правил перевезення визначених перевізниками.

Аналізуючи чинне законодавство та встановлені правила перевезення, доречно визначити головні вимоги, щодо його організації. До таких вимог варто віднести: службові собаки завжди перевозяться у супроводі відповідального кінолога; тривале перевезення передбачає здійснення заходів щодо відпочинку, виходу, напування та годування собаки під час перевезення та після нього; перевезення повинно здійснюватися таким чином, щоб під час нього собака не міг травмуватися, а також завдати шкоди оточуючим; обов'язкова наявність ветеринарного паспорта та інших супровідних документів, а також довідка про щеплення проти сказу, яке зроблено не більше ніж за 12 місяців і не менше ніж за 30 днів до виїзду.

Як висновок, варто наголосити на тому, що діяльність щодо утримання та догляду є обов'язком кожного кінолога, яка повинна контролюватися керівником кінологічного підрозділу. Процес утримання та догляду має супроводжуватися висновками та рішеннями спеціаліста ветеринарної медицини. Аналізуючи усе викладене, можна виділити наступні принципи утримання та догляду за службовими собаками:

1) *Нормативна визначеність*. Усі правила стосовно утримання та догляду за службовими собаками повинні мати нормативне підґрунтя.

2) *Ветеринарне супроводження діяльності*. Цей принцип передбачає те, що рішення щодо усіх аспектів утримання та догляду повинні прийматися за участі спеціаліста ветеринарної медицини, а також визначення обов'язковості

контрольної діяльності з боку ветеринара за доглядом та утриманням собак.

3) *Першочерговою метою є здоров'я та високий рівень працездатності тварини.* Будь-які дії, пов'язані з поводженням із службовою собакою, повинні бути спрямовані на забезпечення належного стану здоров'я собаки, а від стану здоров'я залежить і рівень ефективності діяльності собаки.

4) *Обов'язковість періодичного контролю стану здоров'я собак.* Діяльність кінологічних підрозділів передбачає декілька форм контролю, до яких варто віднести систематичне проведення виводки собаки та регулярність їх огляду.

5) *Використання якісної продукції та інвентарю для утримання та догляду за собаками.* Годування повинно здійснюватися виключно високоякісними продуктами харчування не залежно від виду харчування. Крім того, забезпечення кінологічних підрозділів спеціальним обладнанням та засобами догляду за собаками має здійснюватися на високому рівні. Від цього залежить і ефективність такої діяльності.

6) *Особиста відповідальність.* Цей принцип передбачає те, що кожен кінолог несе персональну відповідальність за закріпленого за ним службового собаку, тобто особисто відповідальний за стан його здоров'я та працездатності.

7) *Принцип підтримки та допомоги* передбачає взаємодію та взаємодопомогу кінологів між собою, а тим паче більш досвідчених кінологів з менш досвідченими.

4.2.3. Зміст та вимоги до санітарно-гігієнічного та ветеринарного забезпечення кінологічної діяльності

Матеріальне забезпечення кінологічних підрозділів, що здійснюють правоохоронну діяльність, як вже було наголошено, має певні особливості, які полягають у тому, що підрозділи забезпечуються живими тваринами для більш ефективного здійснення покладених на працівників обов'язків. Збереження

працездатності та ефективної діяльності службових собак залежить від багатьох факторів, одним із яких є ветеринарно-санітарне забезпечення кінологічної діяльності.

Відповідно до Закону України «Про ветеринарну медицину» ветеринарно-санітарне та епізоотичне благополуччя – забезпечення захисту життя і здоров'я людей та тварин від ризиків, пов'язаних з хворобами тварин, включаючи зоонози (хвороби, що передаються від тварин до людей і навпаки), а також забезпечення оптимальних умов життя тварин, що запобігають хворобам і шкідливому впливу факторів довкілля на їх здоров'я та продуктивність [250]. Виходячи з цього, *ветеринарно-санітарне забезпечення кінологічної діяльності* – це комплекс будь-яких заходів та дій щодо забезпечення ветеринарно-санітарного та епізоотичного благополуччя в діяльності кінологічних підрозділів.

Актуальність ветеринарно-санітарного забезпечення обумовлюється безліччю факторів, до головних з яких варто віднести: обов'язковість використання на службі виключно здорових собак, пропорційність стану собаки ефективності діяльності на службі, попередження зоонозів, дотримання норм щодо належного утримання та поводження із тваринами, що виключає жорстокість. Останнє пояснюється тим, що забезпечення контролю та підтримання належного стану здоров'я тварини та надання допомоги у випадку захворювань або травмування є діяльністю, яка виключає жорстокість поводження із тваринами.

У кінологічних підрозділах для здійснення ветеринарно-санітарного забезпечення та контролю повинна бути наявна посада спеціаліста ветеринарної медицини. Аналіз норм чинних відомчих інструкцій з організації кінологічної служби передбачає положення щодо наявності у штаті підрозділу посади ветеринара. Однак не виключена і можливість залучення ветеринарних спеціалістів на підставі договорів. Виключно на підставі договорів здійснюється ветеринарне забезпечення кінологічної служби Державної фіскальної служби України. Це пояснюється тим, що розміщення та утримання службових собак організовано за місцем проживання кінолога, а також відповідальність за стан

здоров'я собаки несе кінолог. У підрозділах, де організовано розміщення службових собак, на нашу думку, необхідність штатного спеціаліста ветеринарної медицини є обов'язковою. Системність та безперервність ветеринарно-санітарного контролю, однієї з головних функцій спеціаліста ветеринарної медицини, забезпечується саме шляхом постійного перебування ветеринара за місцем дислокації службових собак, і регулярного контролю за умовами їх утримання, догляду та стану здоров'я.

Контроль за ветеринарно-санітарним станом покладається на керівника кінологічного підрозділу. Такий контроль варто вважати загальним, адже його здійснення передбачене виключно управлінським керуючим впливом начальника на підлеглих. Спеціальний контроль за належним ветеринарно-санітарним забезпеченням кінологічного підрозділу покладається на спеціаліста ветеринарної медицини. А у випадку відсутності такої посади на ветеринарного лікаря, який працює за договором.

Ветеринарно-санітарний стан – наявність або відсутність хвороби, що підлягає повідомленню, та/або рівень забруднюючих речовин відносно максимально допустимого рівня [250]. Таке визначення міститься в Законі України «Про ветеринарну медицину», але в контексті нашого дослідження варто відмітити, що ветеринарно-санітарним станом у кінологічних підрозділах варто вважати стан відсутності загроз хвороб, які загрожують здоров'ю собак, а також забезпечення на належному рівні умов утримання та догляду за службовими собаками з метою усунення причин та умов, що сприяють поширенню таких захворювань і їх профілактика.

Ветеринарно-санітарне забезпечення включає низку процедур, серед яких виділяють: заходи захисту працівників кінологічних підрозділів від зоонозів; організація та проведення ветеринарно-санітарних та профілактичних заходів серед службових собак; контроль за комплектуванням службовими собаками; підвищення працездатності та продуктивності їх діяльності [163].

Зоонози є інфекційними захворюваннями, які передаються людині і, джерелами збудників яких є тільки теплокровні тварини [91, с. 5]. В частині

профілактики зоонозів варто наголосити на необхідності чіткого дотримання норм та стандартів гігієни при поводженні із службовим собакою. Виключно така форма профілактики прийнятна та досить ефективна, однак не варто забувати і про нормативно закріплені заходи безпеки при поводженні з собаками саме в частині уникнення ситуацій заподіяння собакою шкоди здоров'ю кінологу або стороннім особам.

Проведення ветеринарно-санітарних заходів здійснюється відповідно до планів з різних видів діяльності. Це можуть бути плани проведення щеплень, плани профілактичних заходів щодо місць утримання службових собак, а також заходів щодо спеціального спорядження, інвентарю та предметів догляду за собаками.

Профілактичними заходами варто вважати щоденний огляд собак, що знаходяться в кінологічному підрозділі; профілактичну вакцинацію службових собак; здійснення карантинних заходів; лікувально-профілактичні заходи (дезінфекція, дегельмінтизація, дезінсекція, деакаризація, дератизація, інші обробки); виявлення хворих собак; проведення виводки собак. Також до даного переліку варто віднести і диспансеризацію службових собак, як механізм попередження розвитку хвороб та зниження ефективності працездатності службових собак.

Організація профілактичної вакцинації службових собак здійснюється від таких захворювань як сказ, чума м'ясоїдних, парвовірусний гастроентерит, інфекційний гепатит, аденовірус та лептоспіроз собак, а за необхідності залежно від епізоотичної обстановки собаки додатково вакцинуються від інших заразних хвороб [264]. Вакцинація відбувається відповідно до плану вакцинацій службових собак, який розробляється спеціалістом ветеринарної медицини і затверджується керівником кінологічного підрозділу. За загальним правилом у рамках профілактики інфекційних захворювань собак вакцинація службових собак починається з первинної вакцинації у віці 2 місяців із повторною ревакцинацією на 21-28 день після первинної, подальша вакцинація здійснюється щороку, але не пізніше ніж через рік від попередньої. Вакцинації підлягають виключно клінічно

здорові службові собаки. Усі відомості щодо вакцинації собаки (дата проведення вакцинації, вид вакцини) вносяться до журналу профілактичних щеплень та засвідчуються підписом спеціаліста ветеринарної медицини. Крім того зазначена інформація повинна дублюватися у ветеринарному паспорті службового собаки. Інформація про щеплення собак проти сказу додатково підтверджується довідкою про щеплення проти сказу, необхідність якої викликана вимогами щодо порядку перевезення службових собак.

Собаки можуть бути переносниками інфекційних захворювань, але не мати клінічних проявів такого захворювання. У зв'язку із цим у рамках профілактики захворювань службових собак у низці випадків щодо службових собак здійснюють карантинні заходи. Такі заходи полягають в організації на території кінологічного підрозділу ізоляторів для тримання таких собак. До ізоляторів повинні поміщуватися собаки, які були безперервно задіяні поза межами кінологічних підрозділів більше ніж 10 діб; які тільки но придбані або отримані з інших підрозділів; в яких є ознаки інфекційних захворювань; собаки, які прибули для тимчасового несення служби з інших підрозділів; які відмовляються від корму, а також собаки у випадку їх укусів сторонніми собаками або іншими тваринами. Задіяння на службі або дресирування таких собак здійснюється виключно із дозволу спеціаліста ветеринарної медицини.

Лікувально-профілактичними заходами варто вважати сукупність заходів, які спрямовані на попередження, своєчасне виявлення та лікування хвороб тварини з метою підтримання належного стану здоров'я та працездатності, що здійснюються під час всього процесу служби. Серед головних заходів варто виділити періодичне щеплення, мова про яке вже йшла раніше та дезінфекція, дегельмінтизація, дезінсекція, дезакаризація, дератизація. Щеплення внесене в окрему групу профілактичних заходів через їх обов'язковість, яка визначається чинним законодавством стосовно усіх тварин.

Дезінфекція – це комплекс заходів спрямований на знищення або послаблення хвороботворних мікроорганізмів чи носіїв зарази або інфекції [293]. Дезінфекція означає, що ризик інфікування від продезінфікованих об'єктів

неможливий. Мета дезінфекції – убити мікроби і зменшити кількість мікробів настільки, щоб продезінфіковані об'єкти більше не могли передавати інфекції [32]. У кінологічних підрозділах дезінфекція здійснюється відповідно до плану, який повинен передбачати щонайменше двічі на рік. Дезінфекція передбачає проведення обробки місць утримання та прилеглої території спеціальними засобами, які знищують подразників інфекційних хвороб. Крім того регулярній дезінфекції підлягає інвентар, який використовується для догляду за тваринами, приладдя для дресирування та тренування тварин, місця карантинного утримання собак, а також приміщення, де здійснюються інші ветеринарні заходи.

У світлі сучасних подій, пов'язаних із світовою пандемією та поширенням коронавірусу COVID-19 актуалізувалося питання позапланових дезінфекційних заходів у місцях утримання та самих службових собак [207; 425; 244].

Дезінфекція відіграє досить важливе значення для підтримання належного санітарно-гігієнічного стану у кінологічному підрозділі, оскільки головними «ворогами» службових собак є інфекції, які можуть спричинити шкоду як тварині так і людині.

Дегельмінтизація – це боротьба з гельмінтозною інвазією, захворюванням, яке викликають ендопаразити (гельмінтоз [249]). Тобто діяльність, що спрямована на знищення глистів різних видів у всього поголів'я службових собак.

Основним засобом профілактики гельмінтозу в собак є регулярна дегельмінтизація. Її слід проводити раз на 3 – 4 місяці спеціальними препаратами, причому при регулярному застосуванні антигельмінтиків можна домогтися абсолютного знищення кишкових паразитів. Не менш важливим є дотримання правил чистоти. Після кожної прогулянки собаці слід мити не лише лапи (краще з шампунем), але й морду, оскільки яйця глистів часто приклеюються до неї [329]. Така діяльність здійснюється спеціалістом ветеринарної медицини і полягає у застосуванні до собак медикаментозних препаратів, що знищують збудників гельмінтозної інвазії.

Також важливо проводити дегельмінтизацію службового собаки у випадку

появи ознак гельмінтозної інвазії, а також за 2 тижні до проведення планових щеплень.

Дезінсекція – знищення шкідливих комах (блохи, власоїди, воші, мухи, комарі тощо) і дезакаризація – боротьба з кліщами є обов'язковими ветеринарно-санітарними заходами, оскільки зовнішні паразити можуть переносити ряд захворювань (комарі – дирофіляріоз, пасовищні кліщі – бабезіоз, блохи – діпілідіоз тощо) [264]. Діяльність щодо знищення шкідливих комах та кліщів має проводитися відповідно до плану основних ветеринарно-санітарних заходів кінологічного підрозділу, а також за рішенням ветеринара. Блохи та кліщі – це найрозповсюдженіші паразити, які найчастіше зустрічаються на тілі навіть клінічно здорових собак, однак можуть викликати досить серйозні захворювання, які навіть можуть призвести до загибелі тварини. Комплекс дій щодо уникнення розповсюдження, а також появи у собак таких захворювань має включати постійний контроль не тільки спеціаліста ветеринарної медицини, а й самого кінолога. Останній у разі підозри появи таких комах на тілі собаки в обов'язковому порядку має повідомити про це ветеринара та вчинити ряд заходів щодо їх виведення та знищення. Крім того, у разі укусів кліщами варто проводити профілактичні щеплення від піроплазмозу собак.

Дератизація – боротьба з гризунами (миші, щури) з метою запобігання різним заразним захворюванням (лептоспіроз, хвороба Ауескі тощо), псуванню приміщень, інвентарю, а також продуктів харчування [264].

Для знищення гризунів застосовують різні препарати, під час роботи з якими слід дотримуватися правил безпеки у зв'язку з їх отруйними властивостями, небезпечними для здоров'я як людей, так і собак. Дератизація здійснюється лише спеціалістами ветеринарної медицини. Отруйна приманка розкладається в місцях появи гризунів [264].

Крім того, боротьба з гризунами в підрозділі полягає у створенні умов, що перешкоджають їх доступу до кормів, а також знищенні сховищ, у яких вони могли б розмножуватись. Неодмінною умовою боротьби з гризунами є дотримання чистоти і санітарних вимог у приміщеннях та на території

кінологічного підрозділу [264].

Поряд із лікувально-профілактичними заходами діяльність спеціаліста ветеринарної медицини, а також кінологів має звертатися до виявлення хвороб собак та лікування таких собак. Якщо казати про діяльність спеціаліста ветеринарної медицини, то її спрямування на виявлення хворих собак є одним із головним завдань такої діяльності, саме на таку діяльність була спрямована підготовка спеціаліста ветеринарної медицини. Однак, якщо говорити про кінолога, для якого отримання спеціальних знань з ветеринарії не є обов'язковим і не визначено кваліфікаційними вимогами до посад в правоохоронних органах, то варто наголосити на необхідності набуття додаткових знань у цій сфері іншими шляхами.

Власникам тварин інколи доводиться самостійно надавати першу або домедичну допомогу своїм улюбленцям, для цього необхідно володіти основними навичками та прийомами поводження із хворими тваринами. В першу чергу, потрібно знати, як відрізнити хворого собаку від здорового, як зробити йому штучне дихання та зупинити кровотечу, як виміряти пульс або температуру, правильно ввести ліки [171, с. 8]. Таким чином і кінологи повинні володіти необхідними навичками для надання допомоги собакам та виявити ознаки його хвороби.

Оволодіння знаннями у сфері ветеринарного забезпечення може відбуватися різним чином, але на нормативному рівні існує необхідність закріплення такого положення, яке б передбачало обов'язковість такого навчання. В Інструкціях з організації службової кінології в Національній гвардії України [270] та з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України [264] визначено додатком перелік хвороб і способи та прийоми надання першої ветеринарної допомоги. Знання нормативної бази є обов'язком кожного кінолога, а тому для працівників Національної гвардії та Національної поліції мінімальні вимоги щодо ветеринарної допомоги визначені на нормативному рівні. Нажаль, інші інструкції не передбачають таких положень.

Варто наголосити на тому, що більшість з охарактеризованих кінологічних

підрозділів належать до системи МВС України, а нормативні матеріали щодо організації їх діяльності суттєво відрізняються. Шляхом подолання такого недоліку вбачається уніфікація положень щодо організації діяльності кінологічних підрозділів в системі правоохоронних органів в цілому і в МВС України зокрема.

До способів отримання мінімальних ветеринарних знань та набуття навичок варто віднести: заняття у системі службової підготовки за ветеринарним напрямом, самопідготовку, проходження підвищення кваліфікації за напрямом ветеринарної допомоги службовим собакам, проведення спеціалістом ветеринарної медицини роз'яснювальної роботи серед кінологів.

Виявлення ознак захворювань собак можливе під час повсякденної діяльності кінологів і спеціаліста ветеринарної медицини, а також під час планових перевірок та виводок.

Виводка (або виведення) – це процес оцінки кінологічного підрозділу за критеріями вгодованості, чищення службових собак, умовами їх утримання та догляду за ними, а також оцінка стану інвентарю та зовнішнього виду кінологів. Оцінюючи багатоаспектність виводки, варто виділити два головні аспекти: оцінка здоров'я та працездатності собак, а також оцінка ефективності діяльності кінолога щодо утримання та догляду за службовими собаками. Інструкції з організації кінологічної діяльності у різних правоохоронних органах переважно визначають порядок організації та проведення виводки, акцентуючи увагу на її періодичності та обов'язковості. Вона є одним із небагатьох способів визначення ефективності діяльності кінологічного підрозділу в цілому.

Варто підкреслити, що в нормативних документах досить детально розписані положення щодо оцінювання під час виводки (виведення), однак залишається неврегульованим питання порядку виставлення оцінок. Тобто оцінювання за різними напрямками, що перевіряються під час виводки, має проводитись різними спеціалістами, а саме: оцінювання стану вгодованості, чищення та умов утримання собак – спеціалістом ветеринарної медицини, стан та наявність інвентарю та спорядження – матеріально відповідальною особою, або

обою з відділу забезпечення разом із керівником підрозділу, зовнішній вид та загальна оцінка кінолога щодо поведження та догляду за собакою на базі попередніх оцінок за різними напрямками – керівником підрозділу. Таким чином, виходом із такої ситуації, коли на теперішній час порядок виставлення оцінки не врегульований нормативно, варто доповнити інструкції положенням щодо компетенції виставлення оцінок відповідно до яких, різні види оцінок мають виставляти різні спеціалісти.

Періодичність проведення виводки має бути змінена, а саме проведення виводки має проводитись не рідше ніж один раз на місяць. Оцінки за такі виводки мають виставлятися за вгодованість та чищення собак. З періодичністю раз на 2 тижні має проводитись оцінка умов утримання службових собак. Рівень технічного забезпечення, тобто стан та справність інвентарю та знарядь для дресирування та догляду за собакою. Оцінка зовнішнього вигляду кінолога, яка прописана як мета виводки має бути виключена з процесу саме виводки, і віднесена до компетенції керівника підрозділу, який вправі систематично, на власний розсуд здійснювати стройові огляди підпорядкованого складу, але не рідше ніж раз в квартал. Тобто процес організації виводки, а саме періодичність, має бути розподілений на види в залежності від критерію, за яким здійснюється оцінка.

Поряд із виводкою (виведенням) варто організувати так звану диспансеризацію службових собак, яка на даному етапі нормативно визначена виключно в Державній кримінально-виконавчій службі України. Диспансеризація – це система планових ветеринарних і організаційних заходів, направлених на своєчасну діагностику хвороб собак, виявлення основних причин цих хвороб, проведення лікувальних і профілактичних заходів. Основна мета диспансеризації – збереження здоров'я собак і їх службових якостей [168].

Відповідно до Інструкції з організації кінологічної служби в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах під час диспансеризації здійснюється: загальний клінічний огляд кожної собаки; облік анамнезу (відомостей про стан здоров'я, годування та умови утримування собак); визначення загального стану,

апетиту, стану слизових оболонок, лімфовузлів, шкіри, шерстного покриву; ретельна перевірка серцево-судинної системи, органів дихання, травлення, сечостатевого органів, органів руху, відчуттів, нервової системи, а також лабораторні дослідження [268].

Результати диспансеризації оформлюються актом, в якому відмічаються виявлені захворювання собак, недоліки щодо організації за ними догляду, утримання, збереження та годування. Акт доповідається начальнику підрозділу [268].

Отже, виходячи із зазначеного, варто наголосити на тому, що необхідність нормативного врегулювання питання обов'язковості проведення диспансеризації службових собак спеціалістом ветеринарної медицини у визначеному вище обов'язку не викликає сумніву. Тому дане положення варто включити до нормативних документів, що регламентують діяльність кінологічних структур та служб.

Ветеринарно-санітарне забезпечення діяльності кінологічного підрозділу також проявляється у контролі за якістю продуктів харчування для собак, правилами та умовами їх збереження. Даний обов'язок має міститися у функціональних обов'язках спеціаліста ветеринарної медицини, а також у чергового по підрозділу, та особи, яка відповідальна за приготування їжі собакам, якщо така посада передбачена. Контроль має здійснюватися на 3 етапах: закупівля та отримання продуктів харчування, збереження продуктів харчування в належних умовах, приготування їжі для собак та їх годування.

Дослідивши основні вимоги щодо організації ветеринарно-санітарного забезпечення діяльності кінологічних підрозділів можна виділити такі основні форми його здійснення та визначити періодичність і відповідальних за таку діяльність.

Захід	Відповідальна особа	Періодичність проведення
Контроль за станом епізоотичної обстановки в регіоні	спеціаліст ветеринарної медицини	щомісяця

Складання планів ветеринарно-санітарних та проведення протиепізоотичних заходів		спеціаліст ветеринарної медицини	щорічно
Організація та проведення дезінфекції	планової	спеціаліст ветеринарної медицини	відповідно до плану
	вимушена		у випадку захворювання собак або зміни епідеміологічної ситуації в регіоні
Організація та проведення дезінсекції та дератизації		спеціаліст ветеринарної медицини	відповідно до плану
Організація та проведення дегельмінтизації	планової	спеціаліст ветеринарної медицини	відповідно до плану
	вимушена		у випадку захворювання собак
З'ясування потреб кінологічного підрозділу в ветеринарних засобах, їх забезпечення та зберігання		спеціаліст ветеринарної медицини	відповідно до плану закупівель
Проведення навчальних лекцій з ветеринарії для кінологів		спеціаліст ветеринарної медицини	відповідно до плану службової підготовки
Проведення діагностичних заходів	під час проведення диспансеризації	спеціаліст ветеринарної медицини	відповідно до плану проведення диспансеризації
	позапланових		у випадку виявлення ознак хвороб
Контроль якості продуктів харчування собак (кормів), а також місць їх зберігання	під час закупівель, перевіряється якість продуктів	спеціаліст ветеринарної медицини	під час закупівлі та зберіганні продуктів
	перевірка якості та умов зберігання	кінолог	
Участь у відборі, закупівлі та вибракуванні собак	перевірка ветеринарних документів, ветеринарне обстеження, висновки щодо стану здоров'я	спеціаліст ветеринарної медицини	при відборі, закупівлі та вибракуванні собак

	собаки		
	перевірка робочих якостей собак	кінолог	
Планування, організація та проведення виводки	спеціаліст ветеринарної медицини	кінолог	відповідно до запропонованих періодів проведення різних видів виводок
Огляд службових собак з метою визначення стану їх здоров'я	спеціаліст ветеринарної медицини		відповідно до плану оглядів
	кінолог		щоденно
Виявлення ознак хвороб собаки	кінолог		щоденно
Ведення ветеринарної документації	спеціаліст ветеринарної медицини		відповідно до виконаних робіт

Таким чином, ключовою посадовою особою, що несе персональну відповідальність за належний стан ветеринарно-санітарного стану кінологічного підрозділу, є спеціаліст ветеринарної медицини. Але не слід виключати і керуючу роль начальника кінологічного підрозділу, головними завданнями якого є організаційний вплив на підпорядкований особовий склад з метою належної організації та здійснення усіх нормативно передбачених ветеринарно-санітарних заходів та проведення позапланових заходів з метою підтримання на належному рівні ветеринарно-санітарного стану у підрозділі.

Не менш важливим напрямом ветеринарного забезпечення діяльності кінологічних підрозділів є забезпечення підрозділу необхідними ветеринарними препаратами. Про забезпечення наявності ветеринарних препаратів у спеціаліста ветеринарної медицини вже наголошувалося. Така діяльність повністю залежить від запиту спеціаліста ветеринарної медицини, наявності фінансування на вказані потреби та управлінського рішення керівника підрозділу.

Також варто наголосити на тому, що кожен кінолог повинен мати повністю укомплектовану індивідуальну ветеринарну аптечку. Її наявність не є абсолютною

гарантією того, що кінолог зможе у необхідній ситуації надати першу невідкладну ветеринарну допомогу собаці, однак її наявність та укомплектованість повинна забезпечити кінолога необхідними засобами для надання такої допомоги. В огляду на це збільшується актуальність додаткових знань кінолога у галузі ветеринарії, отриманих будь-яким шляхом і в будь-якій формі. Однак найліпшим способом такої освіти має бути проведення занять спеціаліста ветеринарної медицини із кінологами кінологічного підрозділу з метою формування вмінь та навичок щодо надання ветеринарної допомоги службовим собакам та здатності виявляти ознаки захворювань.

Кінолог під час щоденного огляду собаки повинен звертати увагу на ті ознаки, які можуть свідчити про наявність захворювань службового собаки. Такий обов'язок кінолога має забезпечити своєчасне реагування на перші ознаки недуги собаки з метою збереження в подальшому його робочих якостей та лікування виявленої хвороби.

Наразі нормативно визначено особливості надання першої допомоги при певних видах травм та ушкоджень. Крім того у нормативних положеннях також міститься перелік хвороб службових собак, які виключають подальшу службову діяльність. Виявлення ознак таких хвороб є обов'язком не лише кінолога, а і спеціаліста ветеринарної медицини. Дані хвороби не завжди є смертельними для собак, але в будь-якому випадку їх наявність дуже негативно впливає на ефективність діяльності та працездатності службових собак. Тому своєчасність виявлення цих хвороб є запорукою високого рівня ефективності діяльності кінологів та службових собак під час виконання оперативно-службових завдань.

Підсумовуючи викладене вище, варто також звернути увагу на процес комплектування кінологічного підрозділу службовими собаками, який безсумнівно передбачає активну участь спеціаліста ветеринарної медицини під час оцінки стану здоров'я собаки, що на початковому етапі комплектування є достатньо важливим кроком в рамках відбору службових собак. Так, спеціаліст ветеринарної медицини разом із старшим кінологом та керівником підрозділу у складі комісії визначають придатність собаки до подальшої служби. Поряд із

визначенням рівня працездатності актуальним є визначення стану здоров'я собаки, від якого в подальшому і в повній мірі залежить рівень працездатності та ефективності діяльності.

Висновки до розділу 4

Під кадровим забезпеченням діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів в Україні запропоновано розуміти засновану на чітко визначених підходах та критеріях діяльність уповноважених осіб (підрозділів) правоохоронних органів щодо добору, відбору, підготовки, визначення компетентності працівників, якими має комплектуватися штат кінологічного підрозділу.

Аргументовано, що оцінювання ділових та моральних якостей кандидатів на посади кінологів має здійснюватися не кадровим підрозділом, а керівником відповідного підрозділу кінологічного забезпечення, оскільки саме він є професіоналом у даній сфері та здатен надати адекватну оцінку рівню компетентності кінолога.

Проаналізовано особливості та етапи підготовки кінологів в різних правоохоронних органах, що є суб'єктами кінологічного забезпечення, виокремлено спільні та відмінні риси такої підготовки. На прикладі Харківського національного університету внутрішніх справ та єдиного навчального центру поліції розкрито особливості підготовки майбутніх поліцейських-кінологів.

Акцентовано увагу, що у відомчих нормативно-правових актах порядок підготовки та комплектування посад кінологів відсутній (виключення становить Інструкція з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України). Запропоновано внести доповнення до Інструкцій інших правоохоронних органів, що є суб'єктами кінологічного забезпечення, що визначатимуть процес підготовки та комплектування посад кінологів.

У системі службової кінології племінною справою слід вважати комплекс різноманітних заходів, що спрямовані на забезпечення кінологічних підрозділів фізично та психічно здоровими службовими собаками, які мають високі робочі якості та екстер'єр, шляхом організації розведення службових собак та вирощування цуценят у кінологічних підрозділах.

Проаналізовано відомчі нормативно-правові акти, положення яких визначають особливості організації племінної справи в кінологічних підрозділах. Охарактеризовано проблемні питання, що виникають під час списання службового собаки з балансу кінологічного підрозділу. Запропоновано уніфікувати законодавство стосовно процедур розведення, вирощування та відбору службових собак у правоохоронних органах шляхом внесення до профільних інструкцій розділу, який має визначати загальні вимоги щодо організації племінної діяльності; підбір племінних собак та планування племінної справи; організаційні питання розведення та техніку розведення; щеніння, утримання та виховання цуценят; вибракування та відбір собак для подальшої служби.

Доведено, що важливою умовою ефективного функціонування кінологічних підрозділів є організація забезпечення належних умов існування службових собак. Встановлено, що порядок утримання – це комплекс дій працівників кінологічних підрозділів, що полягає у забезпеченні належних умов існування для службових собак шляхом забезпечення функціонування місць утримання службових собак, а також основні вимоги щодо організації їх перевезення.

Розкрито особливості усіх напрямів утримання службових собак: годування; вигул; тренування та дресирування; прибирання місць розміщення собак; огляд та чищення собак, проведення за необхідності ветеринарних заходів.

У результаті аналізу положень законодавства встановлено, що під час утримання та догляду за службовими собаками особлива увага приділяється недопущенню жорстокого поводження з тваринами. Зокрема, місце утримання тварин повинно бути оснащено таким чином, щоб забезпечити необхідні простір, температурно-вологісний режим, природне освітлення, вентиляцію та можливість

контакту тварин із природним для них середовищем.

Під ветеринарно-санітарним станом у кінологічних підрозділах варто вважати стан відсутності загроз хвороб, які загрожують здоров'ю службових собак, а також забезпечення на належному рівні умов утримання та догляду за службовими собаками з метою усунення причин та умов, що сприяють поширенню таких захворювань, та їх профілактика.

Досліджено основні вимоги щодо організації ветеринарно-санітарного забезпечення діяльності кінологічних підрозділів, що дозволило виокремити основні форми його здійснення, визначити періодичність та відповідальних за таку діяльність. Наголошено на важливому неухильному дотриманні планів основних ветеринарно-санітарних заходів кінологічного підрозділу.

Охарактеризовано заходи безпеки при поводженні з собаками саме в частині уникнення ситуацій заподіяння собакою шкоди здоров'ю кінологу або стороннім особам (профілактика зоонозів), особливо в контексті поширення коронавірусу COVID-19.

Аргументовано існування двох видів контролю за санітарно-гігієнічним забезпеченням кінологічної діяльності: загальний (здійснюється шляхом управлінського керуючого впливу керівника кінологічного підрозділу на підлеглих) та спеціальний (покладається на спеціаліста ветеринарної медицини, а у разі відсутності такої посади на ветеринарного лікаря, який працює за договором).

Обґрунтовано доцільність закріплення у відомчих нормативно-правових актах, що регулюють питання кінологічної діяльності, обов'язковості проведення диспансеризації службових собак спеціалістом ветеринарної медицини.

РОЗДІЛ 5

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

5.1. Закордонний досвід діяльності суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності та можливості його використання в Україні

Кожен, хто бачив команду К-9 в дії, а в наші дні це майже будь-який працівник правоохоронних органів, знає, що для того, щоб стати героєм, не потрібно бути людиною. Керівники департаментів поліції регулярно звеличують почесні поліцейських собак, пояснюючи це тим, що коли справа доходить до виявлення незаконних речовин, пошуку зниклих людей або просто допомоги в підтриманні правопорядку, ці тварини роблять те, що люди не можуть.

«Швидкість і точність собаки переважають дані та навички будь-якої людини або будь-якої машини, сконструйованої людьми», – наголошує Джефф Франклін, власник і оператор Cobra Canine, навчальної операції, що базується в Лондоні, штат Теннессі. Поліцейські і військові собаки розводяться і навчаються в установах по всьому світу, і багато різних програм, комплексів спеціально розроблені для допомоги і захисту цих собак і офіцерів, які з ними працюють [449].

Військові службові собаки є певним підсиленням. Вони підвищують ефективність окремого солдата перед обличчям тих, хто буде проти нього. Вони здійснюють величезний фізичний і психологічний вплив під час використання для демонстрації сили в повсякденних операціях. Собак ефективно використовують в багатьох аспектах місії військової поліції, в таборах, на базах, на контрольно-пропускних пунктах і для пошуку наркотиків і вибухових речовин. Також вони

здійнюються для інших місій в підтримку бойових і допоміжних військових підрозділів [442].

За словами Кеннета Ликлайдера, власника і керівника Vohne Liche – найбільшого в США розплідника «здіяння кінологічних підрозділів є галуззю, стартом активного розвитку якої на території США вважається війна у В'єтнамі і теракти 11 вересня 2001 року. Vohne Liche це тренінговий центр повного циклу для службових собак який готує підрозділи К-9 для правоохоронних органів і органів державної влади. В ньому працює 18 тренерів на постійній основі і 6 поза межами центру. Одночасно кожен з них працює з п'ятьма або шістьма собаками, що вважається відносно невеликим співвідношенням кількості дресирувальників до собак» [476].

Зазвичай службових собак органи влади придбають у приватних кінологічних організацій. Вартість може бути важливим фактором при купівлі тренуваного поліцейського собаки. Залежно від того, скільки цілей агентство має намір обслуговувати своєї одиницею К-9, одна собака може коштувати до 15 000 доларів плюс поточні витрати, такі як харчування і проживання.

Проте, згідно з інформацією, наданою Національним фондом поліцейських собак [473], некомерційною організацією, яка допомагає фінансувати кінологічні підрозділи (а саме утримання собак) і надавати освітні послуги, відділи поліції часто використовують пожертвування державних або комерційних організацій для повного або часткового відшкодування витрат на придбання собак і догляду за службовим собакою [447].

Не всі собаки придатні для несення служби. У деяких немає дисципліни, у деяких немає достатнього нюху, щоб виявити вибухові речовини або наркотики, а деякі недостатньо соціалізовані. Інші собаки можуть підходити, але пізніше хворіють або отримують травми [431].

За словами Франкліна, першим кроком у пошуку підходящої собаки є виявлення потреб відділу або необхідність створення підрозділу К-9. «Якщо людина тікає від поліції, застосування слідового собаки – кращий спосіб

переслідувати його. Вони можуть знайти і затримати підозрюваних втікачів» [449].

Патрульні собаки навчені покорі, захисту і пошуку, на додаток до відстеження та затримання злочинців. Окремий клас собак підготовлений для тактичних ситуацій, таких як спеціальні урядові операції. Це може вимагати розширення слухняності і контролю, коли він не на повідку, а також навчання певним тактичним рухам і здатність ігнорувати постріли або вибухи [461; 449].

На прикладі Highland Canine Training [452], розташованого у штаті Північна Кароліна, пропонуємо розглянути процес підготовки службових собак. На цій базі відбувається дресирування поліцейських собак, підготовка військових собак, тренінги для неурядових організацій та охорони.

Даний підрозділ кінологічної підготовки пропонує для продажу собак, привезених з Європи, і надає дворічну гарантію на здоров'я собаки від вроджених дефектів. Перед покупкою кожен собака перевіряється на предмет його «довгострокової придатності» для потреб поліцейського підрозділу К-9, робиться рентген стегон, суглобів і хребта, повне медичне обстеження з аналізом крові, а також обстеження ходи, шкіри, шерсті, зубів, серця. Їм робляться та оновлюються всі необхідні щеплення. Собак також перевіряють на комунікабельність, темперамент, здатність до навчання.

Навчання відбувається за різними програмами, залежно від мети і підрозділу, для забезпечення діяльності якого готується собака. Можливе навіть навчання онлайн в рамках підвищення кваліфікації кінологів та інструкторів. Воно безкоштовне для кінолога і може проводитись без відриву від виробництва, крім того надається можливість щорічної безоплатної повторної сертифікації, для собак, придбаних в цьому центрі [464].

При сертифікації поліцейських підрозділів К-9 повинні перевірятися здатності як собаки, так і кінолога. Це один з основних аспектів багатьох сертифікацій, який не враховується в більшості програм, де від собаки вимагається тільки виконання базових процедур і схем, які можна реалізовувати без прийняття рішення кінологом. Наразі застосовуються такі сценарії і стандарти

тестування, які гарантуватимуть, що команди К-9 будуть підготовлені до труднощів, з якими вони зіткнуться в реальній роботі. Замість того, щоб кінологи істотно змінювали своє щоденне навчання, щоб відповідати жорстким, застарілим вимогам, використовуються сертифікаційні стандарти, які імітують те, що вони роблять в полі кожен день.

Деякі із загальних напрямів підготовки, яка здійснюється, включають: використання К-9 для тактичних дій і затримань, контролю натовпу, розчищення проїжджої частини та споруд, обшуку тактичних будівель, виведення осіб із будівель і транспортних засобів, навчань із застосуванням відкритого вогню, правильних прийомів роботи з приманкою, спуску і проведення тактичних відпрацювань з поліцією К-9, тактичним трейлінгом, відстеженням слідів бойових дій, виявленням наркотичних і вибухових речовин.

Навчання для військових підрозділів К-9 також може бути налаштоване відповідно до потреб конкретного органу.

Центром підготовки реалізуються навчальні програми та пакетні пропозиції продажів службових собак для неурядових організацій і агентств безпеки по всьому світу. Таким чином, з урахуванням зростання рівня загроз, що несуть у собі тероризм та незаконна торгівля наркотиками у всьому світі, світові компанії та організації вважають, що добре навчені собаки і кінологи є найкращим ресурсом постійної безпеки. Також здійснюється підготовка К-9 для захисту нерухомості, К-9 для журналістів і репортерів, а також особистих собак-охоронців. При підготовці підрозділів К-9 групи вивчають наступні дисципліни: «Основна теорія запаху», «Базові кінологічні техніки», «Техніка використання приманки», «Провідні техніки патрулювання підрозділів К-9», «Діловодство і складання рапортів», «Надання першої допомоги собакам та серцево-легенева реанімація», «Навички виявлення», «Тактика обшуку будинків», «Нічні операції підрозділів К-9», «Електронний ошийник: технології та застосування», «Розпізнавання запахових слідів», «Трейлінг/вистеження на перетятій місцевості», «Тактика розшуку», «Тактика боротьби кінологічних підрозділів», тощо [463].

У рамках даного підрозділу в результаті ретельного аналізу закордонних інструкцій з підготовки та діяльності кінологічних підрозділів буде охарактеризовано особливості використання службових собак за їх спеціалізацією: патрульні собаки; мінно-розшукові собаки; собаки для виявлення наркотиків; собаки для виявлення запахових слідів вибухових речовин; слідові (трекінгові та трейлінгові) собаки; собаки, що використовуються при ліквідації наслідків стихійних лих; собаки для пошуку та порятунку у міських умовах; собаки, натреновані на пошук трупів; собаки для виявлення мобільних телефонів.

Зупинимося на кожному з цих видів детальніше. Розпочати пропонуємо з першого виду, а саме з патрульних собак.

При роботі у поліцейському підрозділі К-9 першочергове значення для підвищення ефективності і зниження випадків притягнення до відповідальності мають сувора слухняність і контроль. Тому всі поліцейські патрульні собаки навчені поведінці покори як на повідку, так і без нього для повного контролю за їх поведінкою. Тактичне дресирування дозволяє поліцейським-кінологам максимально контролювати процес обшуку будівлі, очищення приміщення, арешту і спілкування з ворожоналаштованими людьми.

Патрульних собак навчають сидіти, стояти, підходити, відхилятися і реагувати на сигнали рук, що подаються кінологом на відстані. Такий контроль забезпечує простоту використання поліцейського патрульного собаки в польових операціях і в складних тактичних польових умовах.

Підготовка патрульних собак здійснюється в декількох напрямках. Перший – це підготовка до діяльності із затримання, другий – тренування навичок детектора.

Щодо першого, то поліцейські патрульні собаки повністю навчені процедурі затримання і захисту кінологів. Собаки, яких готують в США, не є «спортивними» собаками, які зосереджені виключно на спорядженні і щоденному повторі дій, вони орієнтовані на людину, а не на спорядження, і готові охоче затримувати підозрюваних, в разі необхідності. Патрульні собаки підготовлені до того, щоб впоратись з пасивними укусами, нападами на кінолога і навчені

направляти атаку на визначені частини тіла підозрюваного, щоб гарантувати його затримання, навіть якщо він ховається. Патрульні собаки мають позитивну або нейтральну реакцію по відношенню до стрільби як з боку порушника, так і з боку кінолога. Поліцейських патрульних собак також навчають здійсненню тактичних обшуків будинків, обшуків відкритих територій і лісів, вилучення речових доказів/предметів, а також розпізнаванню запахових слідів та зміні їх на поверхнях.

Щодо другого напрямку, то поліцейські патрульні собаки також можуть проходити перехресну підготовку з виявлення наркотиків або вибухових речовин і вважаються собаками подвійного призначення. Вони поєднують в собі навички обох видів тренуваних собак. Собаки подвійного призначення можуть бути навчені реагувати за допомогою пасивного або агресивного (активного) позначення, в залежності від потреб відділу. Таких собак тренують на виявлення речовин і вони підготовлені для роботи в різних приміщеннях і умовах, включаючи склади, житлові будинки, школи, всі види транспортних засобів, в тому числі легкові автомобілі, комерційні автомобілі, автобуси тощо. Даний вид тренування вважається небажаним, оскільки собаки можуть плутатися у реакціях при виявленні. Мається на увазі поєднання навичок щодо пошуку вибухівки та наркотичних речовин.

Окрім собак, навчання мають пройти також і люди, що входять до складу підрозділів К-9. Загалом, майбутні кінологи патрульних підрозділів проходять комплексний курс, який викладають нинішні і колишні працівники кінологічних підрозділів і супервайзери, що розрахований на тренування кінолога всьому, що йому потрібно знати, щоб працювати безпечно і ефективно в польових умовах. Для осіб, що проходять підвищення кваліфікації, обирається програма, яка необхідна саме їм для вдосконалення їх навичок.

Патрульних службових собак використовують, в тому числі, і військові підрозділи. Однією з їх переваг є стримування злочинної діяльності. Присутність та інформування про діяльність службових собак у військових умовах можуть успішно стримувати порушників, вандалів, жорстоких людей і інших потенційних

правопорушників. Найбільш ефективно використовувати таких собак в ході пішого патруля. Серед обов'язків патрульних кінологічних підрозділів включають перевірку або обшук будівель і патрулювання місць для паркування житлових сімейних зон та житлових приміщень. При цьому, мобільність значно збільшує потенційну зону покриття місцевості. Найбільш ефективний метод – це поїздка або піший перехід на деякий час в іншу місцевість. Ця концепція допомагає охопити великі зони патрулювання, а періодичні навчання та підвищення кваліфікації допомагають підтримувати уважність та експертність команди.

Такі патрульні кінологічні підрозділи можуть використовуватись під час: антитерористичних операцій; силового захисту; операцій групи спеціального реагування; допомоги військовій поліції в розслідуваннях; піші та автомобільні патрулі; реагування на сигнал тривоги; перевірки і обшуки будівель; ідентифікації та затримання осіб; захисту осіб; обшуків відкритої місцевості; громадських заворушень; охорони периметру; виявлення зовнішнього вторгнення; підтримки контрольних точок доступу тощо.

Більшість з перерахованих вище завдань можуть бути виконані в рамках бойової підтримки або силового захисту та проведення антитерористичних операцій. Крім того, патрульні кінологічні команди можуть і повинні використовуватися як інструмент для захисту території, забезпечуючи попередження і реагування. Патрульні собаки ефективні для військового патрулювання, в постах для прослуховування і в якості членів розвідувальних команд. Патрульних собак навчають затримувати підозрюваних на місці злочину, зупиняти тих, хто намагається втекти, і захищати своїх кінологів від загроз. Деякі патрульні собаки можуть також вистежити підозрюваних, які залишили місце вчинення правопорушення.

Кінологічні команди мають використовуватися для забезпечення психологічного стримування і демонстрації додаткових силових заходів захисту і антитерористичних заходів. Групи патрульних собак в умовах військових операцій слід розміщувати на пересувних патрулях в точках контролю доступу, в зонах ураження і в місцях розташування осіб високого ризику [451].

Переходимо до розгляду особливостей застосування мінно-розшукових собак. Цей напрямок тренування є необхідним, серед іншого, тому, що сьогодні суспільство стикається з постійно зростаючою загрозою небезпеки вчинення терористичних актів. Використання кваліфікованих службових собак для виявлення вибухових речовин є одним з найбільш ефективних способів стримування та усунення цих загроз.

Для підготовки мінно-розшукових собак обирають німецьких вівчарок, бельгійських малінуа, лабрадорів і золотистих ретриверів, а також інші породи за запитом організації. Крім виявлення вибухових речовин собаки-детектори також навчені відстежувати слід, слухняності і практичної спритності. Собаки для виявлення вибухівки навчені за національним стандартом.

Мінно-розшукових собак тренують реагувати на виявлений запаховий слід вибухівки пасивним способом (завмиранням). Собаки навчаються реагувати на такі запахи: солі нітратів та хлоратів, HMTD, TATP, PETN, RDX (з мітками і без міток), TNT, C4 (з мітками і без міток), Semtex A & H, бездимний порошок, чорний порошок, динаміт і похідні формулювання [436]. Курс виявлення вибухових речовин є інтенсивним і охоплює навчання розпізнаванню вибухових речовин, належного поведіння зі зразками вибухових речовин і перевірці поведінки собаки, які вказують на наявність вибухових речовин. Мінно-розшукові собаки постійно працюють в областях, де є відволікаючі запахи, і дуже важливо, щоб собаки попереджали кінолога тільки про цільовий запах.

Під час тренування собак для виявлення вибухових речовин акцентується увага, що безпека має першочергове значення, і кінологи мають ефективно працювати з собаками, які виявили вибухонебезпечні речовини найбезпечнішим для них способом. Кінологічні підрозділи цього напрямку навчаються ефективно обстежувати конференц-центри і великі площі громадських місць, дороги і парковки, досліджувати контрольні-пропускні пункти, а також виконувати інші завдання, які ці групи повинні виконувати [436].

Особливим різновидом мінно-розшукових собак є – собаки для виявлення запахових слідів вибухових речовин (тут і надалі – EPIC K-9, EPIC – Explosive

Plume Interdiction Canine). Це спеціальна навчальна програма, що забезпечує максимальну безпеку собак з ефективністю, яка не має аналогів в галузі. Для потреб цих підрозділів обираються лише приємні на вигляд, дружні собаки, які не викликають підозри і не виглядають як звичайні службові собаки. Основне призначення підрозділу – патрулювання в багатолюдних і критично важливих районах.

Собака ЕРІС – це кінологічна одиниця, яку систематично навчали виявляти і перевіряти повітряні потоки на наявність запаху, щоб виявити джерело запахового сліду вибухових речовин. ЕРІС К-9 чудові у виявленні вибухівки, що знаходиться у одного або декількох людей, які рухаються. Але підрозділи ЕРІС можуть аналогічним чином прекрасно виявляти і реагувати на наявність вибухових речовин, що знаходяться в статичному середовищі. Це дозволяє як підрозділу ЕРІС, так і їхнім роботодавцям можливість швидко і ефективно виявити потенційну наявність вибухових речовин, схованих як на людях, так і в навколишньому середовищі, без необхідності використання двох окремих собак. По суті, це означає, що незалежно від ситуації, якщо присутній запах вибухових речовин, собаки їх знайдуть. Метод розгортання підрозділу ЕРІС є гнучким і залежить від стандартної операційної процедури роботодавця, та цілей.

Завдяки здатності собак досліджувати навколишнє середовище на предмет наявності запахових слідів вибухових речовин в повітрі у ЕРІС К-9 є можливість з метою виявлення контрабанди перевіряти величезні скупчення людей. Особливістю підрозділів ЕРІС є також те, що вони непомітні для публіки і здатні відстежити більше 100 чоловік на хвилину з мінімальними перешкодами для пішохідного руху. Вони можуть делікатно провадити діяльність у натовпі під час патрулювання або розміщуватися в стратегічно важливих місцях для перевірки натовпу людей, що проходять через контрольний пункт. Вони використовуються, наприклад, в лікарнях, ресторанах, нічних клубах, супермаркетах, школах, церквах, торгових центрах, вокзалах тощо.

Собаки ЕРІС К-9 натреновані працювати як перебуваючи на повідку, так і без нього. Більш того, вони навчені працювати без повідка на відстані від

кінолога, подібно до техніки роботи мисливської або пошуково-рятувальної собаки. Кінолог може на відстані вказати собаці на область, де йому необхідно працювати, використовуючи спеціальні команди.

Дані підрозділи вміють виявляти нітрат амонію, хлорат калію, динаміт, тротил, ТАТР, НМТД, RDX, ТЕН, чорний порошок, бездимний порох, нітроцелюлоза, Semtex A & H, C4, нітродинаміт в обсягах від залишкових і запахових слідів до великих об'ємів – понад 200 кг [436].

Тренування собак відбувається виключно з використанням реальних вибухових речовин. Для того, щоб їх отримати, підрозділ через Інформаційну систему управління боєприпасами (TAMIS) для запиту щорічних операційних дозволів CESH здійснює запит на видачу і здачу боєприпасів, обирає дату видачі/здачі. Менеджер з боєприпасів визначає видачу відповідної кількості із резерву Міністерства оборони США (для військових службових собак). TAMIS-підрозділи несуть відповідальність за щорічну заміну всіх вибухонебезпечних речовин, які використовуються для дресирування службових собак, через можливе забруднення в результаті частого використання. Хлорати, використовувані для навчання виявлення вибухових речовин, слід закуповувати на місці і замінювати їх кожні 90 днів. Забороняється використання псевдо- чи імітатори вибухових речовин.

Командири або начальники поліції несуть відповідальність за зберігання, безпеку і підзвітність всіх засобів дресирування вибухових речовин військових службових собак відповідно до регламенту AR 190-11 армії США. Контейнери, затверджені Радою з вибухонебезпеки Міністерства оборони США, є єдиними авторизованими місцями зберігання вибухових речовин для тренування кінологічних підрозділів [450].

Власник розплідника повинен повністю розуміти вимоги до тестування системи виявлення незаконних вторгнень (IDS) у сховища вибухових речовин, гарантувати, що уповноважений персонал буде проводити їх щомісяця, і забезпечить ведення записів тестів. Військові кінологи зі службовими собаками повинні ретельно очищувати засоби, зберігати їх в сумках для доказів, носити

рукавички, коли персонал звертається із засобами навчання, і міняти рукавички після обробки кожного засобу допомоги (по запаху). Також власник розплідника зобов'язаний звертатися до місцевого пункту поставки озброєнь або аналогічному підприємству за інструкціями з очищення вибухових пристроїв.

Відповідно до Зводу федеральних правил США № 49, частина 177.848, хлорати не можна завантажувати, транспортувати або зберігати разом в одному транспортному засобі [439]. Командири повинні забезпечити підготовку з техніки безпеки, що охоплює використання вибухових засобів навчання, перш ніж запитувати дозволу для використання собак-детекторів з пошуку вибухових речовин і операторів.

США не тільки готує таких собак для потреб власної країни, але і через Програму роботи службових собак з виявлення вибухових речовин (Explosive Detection Canine Program – EDCP) передає спеціально навчених собак іноземним країнам-партнерам вже більше 20 років. Наприклад, у 2017 році в рамках програми наставництва для кількох поліцейських підрозділів в країні-партнері Йорданії США направили двох наставників, які мають досвід роботи з собаками, для поліпшення EDCP в Йорданії. Ці два наставники обходяться Департаменту приблизно в 500 000 дол. США на рік і мають залишитися в Йорданії в цілому на 3 роки. У 2018 році Управління антитерористичної допомоги Бюро дипломатичної безпеки США (DS/ATA) також профінансувало ветеринарного лікаря і фахівця для роботи з Йорданською EDCP протягом 1 року на суму близько 540 000 доларів США [462].

Кінологічна команда для виявлення вибухових речовин в армії складається з трьох кінологів-військовослужбовців і трьох патрульних собак-детекторів, навчених виявляти вибухові речовини. Ця група зазвичай призначається в бригаду корпусу військової поліції, ешелон над бригадою корпусу військової поліції, бригаду інтернування і розселення військової поліції або в командно-контрольний загін інтернування та передислокації. Вся команда може бути розгорнута разом як єдине ціле з усім призначеним обладнанням або, в залежності від конкретної місії, один кінолог з собакою можуть бути задіяні окремо від команди.

Собаки-детектори з пошуку вибухонебезпечних речовин використовуються при патрулюванні, якщо необхідно знайти один або декілька вибухонебезпечних предметів, які можуть бути заховані в будь-якому місці. На додаток до патрулювання цей вид службових собак можуть використовувати в разі: інцидентів із загрозою вибуху; виявленні підозрілих пакетів, залишеними без нагляду; обшуку контрольно-пропускних пунктів; обшуку випадкових входів до літака; під час кримінальних розслідувань; обшуку будівель і територій; поштових інспекцій; обшуку літаків і багажу; обшуку територій перед розгортанням сил тощо.

Добре навчений собака може провести значно ефективніший огляд території або об'єкта за набагато коротший час, ніж це може зробити велика кількість людей. Використання таких службових собак допомагає знизити потенційний ризик для людей, яким довелося б виконувати огляд без переваги нюху собаки [451].

Далі ми переходимо до наступної категорії службових собак, які призначені для виявлення наркотиків. Для цієї мети в США обирають собак наступних порід: німецькі вівчарки, бельгійські малінуа, голландські вівчарки, лабрадори, золотисті ретривери, спанієлі, джек-рассел-тер'єри, але за запитом організації можуть бути навчені також інші породи.

Тренування собак відбувається в умовах, максимально наближених до реальності, з метою нівелювання несподіваних реакцій при практичній діяльності. Під час пошуку наркотичних речовин собак навчають оглядати легкові і вантажні автомобілі, будівлі, літаки, автобуси, багаж і посилки, а також готують до роботи в умовах, де наявні відволікаючі фактори (велика кількість різноманітних запахів, шумна атмосфера, натовп, тощо). Собак вчать розпізнавати запах за допомогою програми практики та заохочень.

Собак тренують визначати запахи марихуани, кокаїну, героїну, метамфетамінів, метілендіоксіметіламфетаміна (МДМА), ЛСД і фенциклідин. До закінчення навчання ці собаки мають бути ефективними у виявленні і точному визначенні джерел запаху наркотиків різних розмірів, від залишкових кількостей

до великих обсягів. Службові собаки, які виявляють наркотики, навчені реагувати на виявлені речовини агресивним (подряпини) або пасивним (сидяче завмирання) способом, залежно від потреб замовника. Більшість правоохоронних органів і комерційних підприємств, що працюють у цій сфері, вважають за краще пасивне реагування, щоб уникнути пошкодження транспортних засобів та іншого майна. Тим не менш, деякі агентства обирають активне реагування. Всі собаки навчаються діяти відповідно до національних стандартів щодо виявлення наркотиків як на повідку, так і без нього, як на великому, так і в обмеженому просторі [444].

Крім патрулювання, собак-детекторів для пошуку наркотиків можна використовувати: в рамках кримінальних розслідувань у справах про наркотики; під час роботи інспекцій митної служби, здоров'я і соціального забезпечення США; обшуків казарм, робочих місць; обшуків місцевості, автомобілів; для інтернування та переміщення; обшуків літаків і багажу; обшуків перед розгортанням і перед редислокацією; а також підтримкою інших урядових агентств США [451].

Кінологічна команда для визначення наркотиків складається з трьох офіцерів-кінологів (один сержант і два рядових) і трьох патрульних собак-детекторів для пошуку наркотичних речовин. Ця група виявляє наркотики для підтримки підрозділів, що займаються бойовими діями, бойової підтримкою. Підрозділ забезпечує патрулювання (включаючи інтернування і переселення), коли не використовується для виявлення наркотиків.

Ще одним різновидом службових собак є слідові, яких зазвичай поділяють на трекінгових і трейлінгових. Для цієї мети обирають різні породи, але пріоритет надається німецьким вівчарам, бельгійським малінуа, бладхаундів, а також лабрадорам і золотистим ретриверам. Відмінність між службовими собаками даних видів полягає у порядку опрацювання запахового сліду. Трекінгові собаки безпосередньо йдуть по запаху, який залишений особою на поверхні землі. Тобто в якості джерела запаху собаки використовують сліди на землі. Трейлінг є трохи складнішим. Трейлінг – це навчання собаки слідувати певним зразкам запаху

людини, де б вони не знаходилися – на землі чи в повітрі – замість того, щоб дотримуватися певного набору слідів. Якщо, наприклад, собака йде по сліду запаху на стежці, по якій, як відомо, йшов чоловік, і раптово виявляє той же запах в повітрі, що йде з того напрямку, де в даний момент знаходиться підозрюваний, собаці дозволяється слідувати запаху в повітрі і відходити від пішохідної доріжки, навіть якщо людина не йшла в цьому новому напрямку.

Треїлінговий пес має велику свободу пересування і, що більш важливо, певний ступінь незалежності. Незалежність поліцейської собаки зазвичай вважається абсурдом; тим не менш, дуже важливо розуміти, що запах – це сфера діяльності собаки, і собака може краще зрозуміти його місцезнаходження, ніж люди. Робота кінологів – просто інтерпретувати дії собаки і відповідно триматися. Це не означає, що собаці дозволяється займатися своїми справами так, як він вважає за потрібне; скоріше, це партнерство, засноване на взаємному розумінні обмежень і індивідуальних здібностей [468]. Натомість на сучасному етапі розвитку службової кінології саме в Україні ми будемо вести мову про слідових собак, ототожнюючи їх з треїлінговими. Адже саме цей спосіб підготовки собак є наразі найпоширенішим.

Ці собаки надзвичайно досвідчені і здатні сприймати запах людини на великих відстанях і на різноманітних місцевостях. Вони необхідні поліції та іншим правоохоронним органам для виявлення підозрюваних в скоєнні злочинів, зниклих без вести пацієнтів з хворобою Альцгеймера і загублених дітей. Крім того, треїлінгові та трелінгові собаки є найбільш використовуваними з усіх пошукових і рятувальних собак.

У ході тренування слідових собак навчають слідувати одному людському запаху та ігнорувати всі інші. Без цієї додаткової підготовки собаки практично не приносять користі в польових умовах, через величезну кількість запахів. Оскільки вони присутні майже кожного разу, слідові собаки повинні бути здатні ефективно розрізняти всі запахи, з якими вони будуть стикатися, щоб гарантувати, що вони вистежують саме необхідну людину. Собаки також можуть бути навчені тому, яким чином виявляти запаховий слід та ідентифікувати підозрюваних.

К-9 навчаються йти за слідом на різних поверхнях, таких як трава, гравій, бетон, асфальт, пісок і лісисті ділянки, інакше відомі як перетята місцевість. Навчання роботі на перетятій місцевості – інтенсивний процес, який дійсно готує цих собак до ефективної роботи «в полі». Курс зазвичай триває два тижні і передбачає навчання за типами обладнання та його правильного використання, належним навичкам поведіння, розуміння негативних реакцій, розуміння та управління змінними об'єктами тренування, базової і просунутої теорії запаху, ведення записів і написання звітів, а також навичок надання невідкладної допомоги собакам. Власне для кінологів проводиться безліч практичних занять з різними собаками, щоб навчити зчитувати реакції і розуміти слідових собак [474].

Слід зазначити, що в США навичкам переслідування і відстеження К-9 підрозділи з пошуку вибухових та наркотичних речовин навчають також патрульних собак подвійного призначення.

Відстеження (трекінг) – єдине некритичне завдання, якому навчають патрульних собак. Відстеження не входить до основного курсу, оскільки не всі патрульні собаки мають потенціал для цього. Керівник розплідника повинен знати, яких собак навчали цьому. Патрульні собаки, які демонструють відповідний потенціал, визначаються керівником розплідника або планами унтер-офіцера в кожному підрозділі, а потім собаки далі розвиваються в цьому напрямку. Хоча відстеження є цінним навиком для команди патрульних собак, неналежне виконання завдання не знижує загальну ефективність команди патрульних собак для виконання завдання військової поліції.

Патрульних собак, відібраних для тренувань з відстеження, тренують і використовують для відстеження на повідку. Він слугує сигналом для патрульної собаки, що він повинен зосередити свої почуття на трекінгу. На початку стеження кінолог подає команду «Шукати» і починає натаскування на запах. Спочатку ідентифікуються ароматичні зразки, нанесені на спеціальні тампони, а потім використовується предмет із запахом об'єкта. Собака повинен йти по сліду і сповіщати про будь-які предмети, залишених об'єктом пошуку.

Мінімальний рівень майстерності, якого повинен досягти патрульний слідчий собака – це здатність йти за запахом людини, принаймні, протягом однієї години, на відстань 1 милі по перетятій місцевості і на трасі з декількома поворотами. За наявності відповідних умов трекінгу кваліфікована команда «собак-слідопитів» може йти по сліду окремих осіб або груп людей на відстань не менше 3,1 милі перетятою і перемінною місцевістю, і по запаховому сліду, якому не менше 12 годин. Під час трекінгу собака також здатен попередити свого провідника про наявність плутанини і засідок.

Оцінка завдань з трекінгу повинна включати різні витки і довжину треку. Області, які використовуються для відстеження навчання і оцінки, мають часто змінюватися. Треки повинні мати довжину не менше однієї третини милі, але не більше однієї милі. Давність повинна варіюватися від десяти хвилин до однієї години. Треки будуть включати повороти, але оцінювачі повинні переконатися, що людина, яка розробляє маршрут, не намагається обдурити собаку надмірною кількістю перешкод. На маршруті для собаки розміщуються предмети, які він має знайти [451].

Собаки, що використовуються при ліквідації наслідків стихійних лих та собаки для пошуку та порятунку у міських умовах, можуть бути розглянуті одночасно. За минуле століття цей тип собак довів свою важливість під час роботи з наслідками таких лих як бомбардування Всесвітнього торгового центру, ураган «Катріна», бомбардування в Оклахома-Сіті, землетрус в Чилі, Гаїті та Італії, а також інші стихійні лиха, що стались в Сполучених Штатах Америки і по всьому світу. Знову і знову було доведено, що ці собаки-рятувальники можуть знаходити живих жертв швидше і безпечніше, ніж їх колеги люди.

Собак, що використовуються при ліквідації наслідків стихійних лих та для пошуку і порятунку, навчають шукати живих людей в самих різних складних умовах. Цих собак задіюють для пошуку в зруйнованих будівлях та інших спорудах після торнадо, землетрусів, авіакатастроф, а також інших природних і техногенних катастроф.

Ці підрозділи К-9 ретельно відібрані і тренуються відчувати себе комфортно у зруйнованих будівлях та інших нестійких поверхнях, таких як покрівля та щєбінь, що досить складно для звичайного собаки. Їх навчають спритності, покорі як на повідку, так і без нього, а також командам дистанційного (спрямованого) контролю. Як наслідок, собаки здатні працювати в дуже складних умовах.

Тренування відбувається на спеціальному майданчику з використанням купи тренувальних уламків, безпечних для собак, які дозволяють розмістити всередині кількох жертв, а також дозволяють влаштувати глибокі і складні сховища, щоб ускладнити роботу пошуково-рятувальних собак. Їх також можна реструктурувати, змінити її зовнішній вигляд і положення жертви, щоб постійно перевіряти навички собак. Навчання здійснюють колишні кінологи пошуково-рятувальних підрозділів, що забезпечує ефективну передачу досвіду кінологам-початківцям. Курс є інтенсивним і фізично складним і полягає у роботі в складних умовах, в будь-яку погоду, а також включає в себе нічні навчальні операції [443].

Далі ми переходимо до розгляду групи собак, натренованих на пошук трупів. Зазвичай їх використовують для виявлення жертв, що загинули в результаті нещасних випадків, стихійних лих, злочинів або терористичних актів. Ці собаки навчені працювати в самих різних польових умовах, щоб гарантувати, що вони можуть точно ідентифікувати і визначити місцезнаходження наявних людських останків в транспортних засобах, будівлях, лісах і навіть у воді і спрощувати роботу пошукових груп. Стандартний курс включає виявлення людських останків на рівні землі, підвішені або поховані. Додатково можна навчити собак виявляти людські останки у водному середовищі (озера, ставки, річки, струмки, тощо).

Для цього виду діяльності тренують німецьких вівчарок, бельгійських малінуа, лабрадорів і золотистих ретриверів, а також інші породи за запитом організації. Собаки, натреновані на пошук трупів, навчені знаходити та визначати різні типи і кількість людських останків в різних станах розкладання: плоть, волосся, кістки (сухі та вологі), кров, зуби, тощо. За запитом організації можна

навчити реагувати пасивним (завмирання у визначеному положенні) або активним (подряпування) способом оповіщення [437].

Остання група, яку ми розглянемо в рамках цього дослідження, це – собаки натреновані для виявлення мобільних телефонів. Це надзвичайно актуальний напрямок навчання кінологічних підрозділів, оскільки на сьогодні продовжується безперервний розвиток технологій і, з огляду на постійне прагнення споживачів до найсучасніших товарів, уповільнення не буде. Це особливо стосується стільникових телефонів: щороку нова модель значно перевершує своїх попередників, забезпечує більшу потужність завдяки розширеним функціям. Вони стали важливою частиною нашого способу життя і є корисним інструментом, що допомагає нам залишатися в ритмі житті.

На жаль, якими б корисними не були ці покращення для законослухняних громадян, вони також виявилися корисними для криміналітету в рамках пенітенціарної системи. Стільникові телефони в установах виконання покарань, можливо, є найгіршим видом контрабанди і однією з найбільш актуальних проблем, з якими стикаються їх працівники. Чим меншими стають телефони, тим більше це полегшує для ув'язнених можливість пронесення, а потім приховування, по досягненню місця призначення. Вони потрапляють до в'язниць різними способами контрабанди. Досить часто в'язні вигадують нові способи контрабанди, але є кілька найчастіших: можуть бути ввезені за програмами звільнення від роботи, відвідуючи членів сім'ї, через підрядників, найнятих для виконання роботи на об'єктах, а іноді навіть за допомогою працівників виправних установ. У 2008 році працівник виправного закладу, який працював в Каліфорнії, подав у відставку після того, як він зізнався, що продавав контрабандні мобільні телефони ув'язненим з можливим прибутком понад 100 000 доларів [438].

Після того, як мобільний телефон був ввезений контрабандою до виправної установи і потрапив в руки в'язня, він отримує розкіш, яка, в першу чергу, нівелює мету його ув'язнення. У них є можливість телефонувати близьким без значних витрат на дзвінки з в'язниці. Однак, на рівні злочинного наміру, мобільні

телефони надають ув'язненим можливість керувати злочинними організаціями, спілкуватися з колегами, організувати вбивства і залякувати потенційних свідків. Ув'язнені можуть навіть складати плани втечі, і цей сценарій став реальністю в минулому. У 2005 році, ув'язнена Дженніфер Хайят використала мобільний телефон, захований в банку з арахісовим маслом, для планування втечі, в результаті якої був убитий співробітник виправної установи Уейн Морган [455; 440].

Тюремні системи в усьому світі стикаються з такими ж проблемами з мобільними телефонами і шукають способи вирішення даної проблеми. Існує декілька варіантів для виправних установ, які необхідно враховувати як методи виявлення стільникових телефонів. Доступні технології включають системи керованого доступу, металошукачі і рентгенівські системи.

Система керованого доступу – це локалізована мережа, розташована на території в'язниці. Стільникові пристрої шукають мережу з найсильнішим сигналом, тому телефони всередині в'язниці автоматично обирають локальну мережу, а не найближчу вежу. У цій мережі міститься список зареєстрованих абонентів, яким дозволено підключатися до найближчої вежі, а всім незареєстрованим телефонам доступ буде відхилено. На жаль, ця технологія не досконала і не може використовуватися в якості єдиного методу профілактики. Вся установа виконання покарань повинна отримати доступ, тому якщо в'язень виявить віддалений район, де сигнал слабкий або взагалі відсутній, він зможе вільно використовувати телефон. Крім того, ця технологія дорога і коштує платникам податків по всій країні мільйонів доларів і не є надто успішною. Не кажучи вже про те, що ув'язнені зможуть здійснювати дзвінки, якщо отримають доступ до зареєстрованого телефону.

Металошукачі і рентгенівські системи також можуть використовуватися для перехоплення стільникових телефонів, щоб запобігти потраплянню їх в тюремну систему. Перевага цієї технології полягає в тому, що ці системи вже існують в більшості виправних установ на території США та інших країн світу. Ці пристрої гарно спрацьовують для виявлення металевих предметів, таких як ножі, але вони

не надто ефективні при виявленні прихованих стільникових телефонів, оскільки деякі з них зроблені майже повністю з пластика з недостатньою кількістю металевих компонентів для виявлення металодетектором. Стільникові телефони можуть бути сховані всередині інших електронних пристроїв, що призведе до неможливості виявлення стільникового телефону за допомогою рентгенівського апарата. Тобто, жоден з цих методів не є ефективним на сто відсотків і виникає питання задіяння службових собак для виявлення стільникових телефонів.

При навчанні таких собак враховується, що всі мобільні телефони містять деякі специфічні компоненти, вбудовані в кожену модель, які можуть використовуватись для тренування собак виявленню стільникових телефонів. Добре навчена кінологічна команда з виявлення стільникових телефонів – вдалий спосіб подолання контрабанди телефонів в установах виконання покарань і виявлення їх на території. Собаки здатні швидко і ефективно проводити обшук великої кількості камер. При цьому, як ми вже зазначали раніше, собак навчають виокремлювати специфічні запахи, тому контрабанду неможливо приховати за допомогою маскувальних запахів. Навіть якщо мобільний захований всередині їжі або чого-небудь іншого, з метою приховання запаху, або заховано у стінах або всередині предметів, він буде легко знайдений. У порівнянні з вищенаведеними дорогими технологіями, команда кінологів з виявлення стільникових телефонів є економічно ефективним рішенням проблеми поширення стільникових телефонів, ввезених контрабандою до в'язниці [438].

Цікавим моментом в умовах сучасних реалій є можливість навчання кінологів онлайн. Наприклад, кінологи для миротворчих місій мають можливість пройти частину курсу навчання онлайн. Багато національних центрів підготовки миротворців у всьому світі підписуються на платформу електронного навчання національних центрів підготовки (NTCELP) і систему електронного навчання для миротворців в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (ELPAP).

У рамках NTCELP і ELPAP національні навчальні центри пропонують своїм учням змішану навчальну програму, яка поєднує їх аудиторні курси з електронним навчанням. Студенти отримують сертифікати про закінчення, що

видаються обома установами. В даний час електронне навчання в рамках Peace Operations Training Institute (Інститут з підготовки миротворців) існує більш ніж в 40 національних центрах підготовки миротворців по всьому світу. Індивідуальне електронне навчання для миротворців з обраних регіонів (IELP) розширює доступність NTCELP для миротворців з обраних країн, які не можуть бути призначені на заняття в національному центрі підготовки миротворців або тих, у кого немає власного національного центру підготовки миротворців [446]. Весь персонал Африканського Союзу, Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй та змішаних місій (військові, поліцейські і цивільні) може безкоштовно пройти навчання онлайн з питань підтримки миру, гуманітарної допомоги та операцій щодо забезпечення безпеки [445].

Далі коротко зупинимось на структурі підрозділів, пов'язаних з навчанням та діяльністю службових собак. Оскільки в більшості випадків навчання службових собак для всіх державних органів здійснюють військові тренувальні бази, то наведемо їх структуру.

Найвищою ланкою є **Керівник програми**, який виконує основні обов'язки командного рівня армії за програмою військових робочих собак. Він є еквівалентом оперативних унтер-офіцерів і призначений органом з сертифікації, в обов'язки якого входить: проведення сертифікації кінологічних команд; реквізиція персоналу і військових робочих собак; забезпечення політики та керівних принципів головного командування армії; прогнозування річних операційних бюджетів; координація розподілу службових собак для офісу міністра оборони, секретної служби США, митної служби США і місій Державного департаменту; служіння радником головного маршала армійського командування по найму службових собак для участі в надзвичайних операціях, антитерористичній підтримці, а також обороні батьківщини.

Наступною ланкою є **Керівники розплідника (начальники кінологічних центрів)** – це старші сержанти, які відповідають за реалізацію програми службових собак, в яку входять від 6 до 30 кінологів і, відповідно, службових собак. Обов'язки керівника розплідника еквівалентні обов'язкам сержанта взводу,

коли йому підпорядковується 9 або більше кінологів і собак. У випадку коли призначається 8 або менше кінологів і військових робочих собак, обов'язки прирівнюються до обов'язків командира відділення. На додаток до традиційних керівних обов'язків в обов'язки начальника центру входять: контроль процесу підготовки, щоб гарантувати, що кінологічні команди готові до щорічної сертифікації і дислокації; консультування командира по найму службових собак; забезпечення збереження майстерності команд; підготовка до інспекцій армії; прогнозування річних операційних бюджетів; управління щоденним обслуговуванням та утриманням розплідника; моніторинг здоров'я і благополуччя службових собак; управління закупівлями і облік вибухових і наркотичних засобів навчання; консультування силових підрозділів із захисту і боротьби з тероризмом з питань використання службових собак; координація підтримки військових робочих собак для Секретної служби США, Митної служби США, підрозділів служби захисту Міністерства оборони США, операцій з підтримки бойових дій, Командування по набору військ та інших цивільних установ.

Також в кінологічних центрах працюють офіцери планування, які виконують обов'язки з підтримки програм мобільності та тренерів-кінологів. Офіцери-планування підбираються, виходячи із рівня їх загальних навичок у сфері навчання, наставництва і розгортання кінологічних підрозділів. Цей офіцер уповноважений на: розробку планів навчання; координацію та планування списку найважливіших завдань підрозділу; контроль виконання та відстеження плану розгортання; відстеження руху команд службових собак під час їх дислокації; забезпечення вирішення проблем солдатів; допомогу в нагляді за реалізацією програми службових собак; виконання обов'язків керівника розплідника, за його відсутності; підготовку коротко- і довгострокових планів навчання та оцінки ризиків.

Старші дресирувальники та дресирувальники – найнижча ланка командного складу кінологічного центру.

Старші дресирувальники (старші кінологи) – це старші сержанти групи собак-детекторів з пошуку наркотичних або вибухових речовин. Його обов'язки еквівалентні керівнику загону патрульної команди з питань виявлення вибухових речовин або керівнику групи патрульної команди по виявленню наркотичних засобів. На додаток до традиційних обов'язків він відповідає за: проведення щорічної сертифікації навчання; готовність команд службових собак до застосування; збереження майстерності кінологічної команди; професійність поведінки кінологів із призначеними їм собак.

Дресирувальник (кінолог) забезпечує щоденний догляд за закріпленим за ним службовим собакою. Він гарантує збереження майстерності службового собаки. Вони зі службовим собакою здійснюють звичайне патрулювання або, за наявності відповідної підготовки собаки, патрулювання з метою виявлення наркотичних або вибухових речовин. Кінолог також відповідає за: щоденне заповнення паперів за результатами тренування; щоденний догляд за собакою; тренує призначеного йому собаку щодня; доглядає за місцем утримання собаки; виконує додаткові обов'язки в розпліднику.

Команда розплідника (працює на місцях розподілу собак в складі армії) складається з двох офіцерів сержантського складу (один сержант першого класу, який є керівником розплідника, і один сержант, який займається кадровими питаннями). Команда розплідника є модульною і забезпечує технічний нагляд за командами службових собак, розподіленими до військової поліції. На додаток до технічного нагляду, ця команда планує і координує операції за участю службового собаки і розробляє вимоги до підрозділів підтримки. Команда розплідника також несе відповідальність за професійну підготовку команди робочої собаки. Ця команда контролює зберігання і цілісність наркотичних і вибухових засобів навчання, а також всього призначеного обладнання. Переважно представники цього кадрового блоку виконують забезпечувальні функції у кінологічному центрі.

Загалом, практичні військові кінологічні підрозділи створені відповідно до стандартних вимог Кодексу військової поліції [433] у вигляді загонів трьох розмірів: великих, середніх і малих.

Великий загін складається з 1) команди розплідника, 2) 20 патрульних собак-детекторів для пошуку вибухових речовин і 4 патрульних собаки-детектора для пошуку вибухових речовин посиленої підготовки; 3) 6 патрульних собак-детекторів для пошуку наркотиків.

Середній кінологічний загін військової поліції складається з: 1) команди розплідника, 2) 10 патрульних собак-детекторів для пошуку вибухових речовин і 2 патрульних собак-детекторів для пошуку вибухових речовин посиленої підготовки; 3) 6 патрульних собак-детекторів для пошуку наркотиків.

Малий кінологічний загін військової поліції складається з: 1) команди розплідника, 2) 5 патрульних собак-детекторів для пошуку вибухових речовин і 1 патрульного собаки-детектора для пошуку вибухових речовин посиленої підготовки; 3) 3 патрульних собак-детекторів для пошуку наркотиків [450].

Перед тим, як приступити до проходження підготовки в якості службового собаки, цуценята проходять коротку підготовку-соціалізацію. З моменту народження до 8 тижнів цуценята перебувають у розпліднику, після чого їх необхідно належним чином соціалізувати. Їх поміщають в тимчасову прийомну сім'ю добровольців, які живуть в пристойному районі на розумній відстані від розплідника і, які соціалізують цуценя К-9 протягом обмеженого періоду часу (п'ять місяців). Після того, як цуценята були соціалізовані, вони повертаються до пункту підготовки для участі в програмі навчання, де вони або пройдуть повний цикл тренування і будуть введені в активну службу, або вийдуть з програми і стануть доступні для «усиновлення» власником, який буде дбати про собаку постійно.

Підготовка кінологічних підрозділів здійснюється на двох обов'язкових рівнях: базовому та професійному. Загальна тривалість підготовки становить 120 днів. Розглянемо їх на прикладі військових підрозділів К-9 у Сполучених Штатах Америки.

Базова підготовка здійснюється в 341-й навчальній ескадрильї, Lackland AFB, штат Техас [475]. Така підготовка проводиться на базовому рівні як для кінолога, так і для собаки. Цей вид навчання призначений лише для того, щоб провести базовий огляд підготовки службових собак, стану здоров'я та умов догляду за військовими службовими собаками, а також контроль правильності методів навчання. Навчання нового кінолога або собаки всім місяцям, що передбачають використання військових службових собак, є завданням підрозділів, відповідальних за особовий склад. Базова підготовка є необхідною для кожного нового підрозділу, щоб визначити і гарантувати, що команди К-9, що пройдуть підготовку для використання в патрулюванні, виявленні наркотиків та вибухових речовин, надійні в роботі, здатні успішно діяти в польових умовах і працювати на сертифікованому рівні.

Курс базової підготовки становить 30 днів відповідно до «Керівництва по переходу і оцінки кваліфікованого військового службового собаки». За цей час собака має пройти міні-курс та взяти участь у пробних заняттях з усіх видів діяльності, для яких він буде призначений після проходження повного курсу навчання. Мінімальні стандарти дресирування для всіх військових службових собак:

(1) Несертифіковані військові службові собаки мають виконувати три ітерації найголовніших завдань патрулювання і виявлення наркотичних та вибухових речовин на щомісячній основі.

(2) Сертифіковані команди службових собак мають виконувати дві ітерації критичних завдань з патрулювання та виявлення на щомісячній основі.

Якщо службова собака має медичний відвід, видається довідка від ветеринара, що підтверджує, що фізичний стан службового собаки є причиною відмови у подальшому навчанні. Якщо у військового службового собаки є проблеми з реалізацією навичок, виявляють очевидний недолік. В навчальному плані мають бути зафіксовані всі заходи щодо ознайомлення, навчання і кваліфікації команди військових службових собак.

Якщо військовий службовий собака успішно завершує базове навчання, але протягом 120 днів з моменту завершення демонструє проблеми з продуктивністю під час підвищення кваліфікації (навчання новим запахам, тощо) або валідації пошукових собак, начальник військової поліції має запросити допомогу підрозділу підготовки. Якщо таке звернення відбудеться після 120 днів, підрозділ підготовки не розглядатиме можливість повернення/обміну, якщо раніше про ситуацію не повідомив начальник підрозділу. Службові собаки, повернуті до закінчення 120-денного терміну, не вважатимуться кваліфікованими, і служба отримає іншого службового собаку відповідно до Програми службових собак Міністерства оборони США [434].

Щодо професійної підготовки, то тут слід зазначити, що ефективність службових собак, навчених патрулюванню, виявленню наркотичних або вибухових речовин, залежить від постійного посилення здібностей команди собак за допомогою професійної підготовки. Це навчання є обов'язковим, і, якщо воно не проводиться належним чином, сертифікаційний орган може скасувати сертифікацію команди службових собак. Невиконання мінімального стандарту підготовки протягом як мінімум 35 днів до проходження сертифікації, призведе до того, що кінологічні команди не будуть сертифіковані.

Мінімальний стандарт навчання становить не менше чотирьох годин тренувань щотижня в патрулі і не менше чотирьох годин тренувань щотижня по виявленню наркотиків або вибухових речовин. Мінімальний стандарт кваліфікації для сертифікації в якості кінологічної команди детекторів становить 90 відсотків або вище (не більше ніж 10 відсотків хибних результатів) для собак, що виявляють наркотики, і 95 відсотків або вище (не більше 10 відсотків помилкових відповідей) для собак, що виявляють вибухові речовини [450].

Нездатність підтримувати середнє значення мінімального стандарту протягом трьох або більше тренувальних змагань поспіль призведе до автоматичного зниження кваліфікації команди К-9. Дискваліфіковані команди не можуть бути використані будь-яким чином і повинні пройти професійну

перепідготовку. Ці команди можуть бути переатестовано тільки після перепідготовки та послідовної демонстрації навичок сертифікаційному органу.

Таке навчання здійснюється в декількох напрямках: професійна підготовка патрульних кінологічних підрозділів; курс слухняності; поведінка при застосуванні вогнепальної зброї; професійна підготовка собак-детекторів; курс розвідки та патрулювання та поведінка в транспортному засобі. Професійна підготовка повинна проводитися як на повідку, так і без нього.

Ефективність команд патрульних собак залежить від постійного посилення обов'язкової професійної підготовки. Команди патрульних собак повинні проходити мінімум 4 години навчання навичкам патрулювання щотижня. Умови навчання повинні бути максимально наближеними до умов практичної діяльності. Навчання повинно проходити в різний час протягом дня і ночі і в різні дні тижня, включаючи вихідні.

Акцент робиться на тому, щоб розвинути навички і кінолога, і собаки, щоб вони доповнювали один одного, і команда ставала робочою одиницею. В якості критерію оцінки кваліфікації виступає правильне виконання необхідного завдання, яке підтверджує, що кінолог розуміє, як управляти своїм собакою, і здатний це зробити. Ще одним важливим моментом є навчання собаки захисту кінолога з подачею команди або без, ґрунтуючись на будь-якій наявній загрозі кінологу. Через потенційну можливість отримання серйозних тілесних ушкоджень за цією спеціальністю сертифікація кінологічної команди є дуже суворою. Якщо команда нездатна виконати критичні завдання діяльності підрозділу – сертифікацію не буде пройдено.

Для сертифікації патрульний собака повинен вміти розпізнавати людину за запахом, звуками та за допомогою зору (тільки на повідку). Це завдання є критичним для патрульних команд. Наступні завдання повинні бути виконані, щоб продемонструвати майстерність розвідки або патрулювання:

Стандарти роботи вдень:

– виявляти запах людини, яка ховається в межах 75 ярдів (приблизно 68,6 метрів), реагувати на неї і слідувати запаховим слідом до її місцезнаходження;

- виявляти і реагувати на звук, видаваний людиною на відстані 100 ярдів (94,5 метра), і слідувати на джерело звуку;
- візуально виявляти і реагувати на людину, що знаходиться в 100 ярдах (94,5 метра), і переслідувати її по команді;
- демонструвати вміння переслідування, атаки і звільнення.

Стандарти роботи вночі:

- виявляти запах людини, яка ховається в межах 75 ярдів (приблизно 68,6 метрів), реагувати на неї і слідувати запаховим слідом до її місцезнаходження;
- виявляти і реагувати на звук, видаваний людиною на відстані 100 футів (30,5 метра), і слідувати на джерело звуку;
- демонструвати вміння переслідування, атаки і звільнення.

Слід звернути увагу на відсутність нічного стандарту для візуального виявлення через природну здатність собаки звертатися до інших почуттів в темряві.

Професійна підготовка собак, які виявляють наркотичні або вибухові речовини (собак-детекторів), має здійснюватися постійно. Навчання собаки-детектора завжди має бути задокументоване належним чином. Документація і регулярність навчання мають вирішальне значення як для сертифікації команди, так і для встановлення можливої причини вдалого або невдалого пошуку на основі кількості правильних реакцій собаки-детектора.

Існує кілька відмінностей у вимогах до навчання собак-детекторів для пошуку наркотиків і собак-детекторів для пошуку вибухових речовин. Сценарії професійної підготовки для обох типів повинні варіюватися, щоб уникнути підготовки собак за повторюваною схемою навчання. Наступні фактори будуть варіюватися для кожної справи підвищення кваліфікації: загальна тренувальна зона; кількість встановлених навчальних зразків; конкретні місця розташування навчальних зразків в області, використовуваної для навчання; кількість вибухових речовин або наркотиків, які використовуються в навчанні; тип використовуваних вибухових речовин або наркотиків; час дня або ночі тренування; тип контейнера для навчального зразка; тип відволікаючого матеріалу, доданого до навчального

зразка; період часу, протягом якого навчальний зразок залишається на місці до знайдення кінологічною командою; людина, яка для готує та/або встановлює навчальні зразки; висота над або під рівнем підлоги навчального зразка; розмір кімнати або зони, в якій розташовано засоби навчання.

Кінологічні команди, які виявляють вибухові речовини, повинні тренуватися на кожному з дозволених запахів вибухових речовин з набору тренування військових собак по запаху вибухових речовин (CESK) не менше двох разів на місяць для сертифікованих команд і не менше трьох раз на місяць для несертифікованих команд.

Команди собак-детекторів для пошуку наркотиків мають тренуватися по кожному з п'яти дозволених запахів наркотиків не менше двох разів на місяць для сертифікованих команд і не менше трьох раз на місяць для несертифікованих команд.

Навчання поведінці при стрільбі необхідно для того, щоб патрульний собака напрацював звичку поведінки і його не доводилось утримувати від атакуючих під час стрілянини. Собака не повинен атакувати кінолога під час застосування ним вогнепальної зброї. Стрільба з будь-якої зброї, призначеної для кінолога, повинна проводитися поряд зі службовим собакою, кожного разу, коли це можливо. Найпростіше це зробити, якщо кінолог буде брати собаку на полігони тренування різних підрозділів. Це важливо, оскільки службовий собака може бути десенсибілізований стріляниною з різних видів зброї [364].

Перш за все, слід визначити реакцію собаки на звук пострілу. За необхідності кінолог може використовувати метод контркондиціонування [417], поки не буде досягнутий бажаний рівень майстерності. Цей метод включає в себе початок стрільби зі зброї на відстані 300 метрів від собаки і поступове наближення до собаки (або, наскільки дозволяє безпека, наближення собаки до зброї). Мета полягає в тому, щоб собака не гавкав і не показував жодних ознак агресії, коли кінолог використовує усі дії, в тому числі постріли, з призначених йому видів зброї. Це може бути повільним процесом протягом декількох днів.

Курс слухняності полягає у задіянні собаки до подолання різних перешкод, які імітують стіни, відкриті вікна, тунелі, пандуси або сходи. Собака вчиться долати кожен з перешкод, що скорочує час, необхідний для адаптації собак до різних умов. Зіткнувшись з аналогічною перешкодою під час практичної діяльності, собака не утримуватиметься від виконання своєї місії. Курс слухняності також розвиває здатність кінолога контролювати поведінку собаки як на повідку, так і без нього. Слід пам'ятати, що цей курс не замінює вправи. Собака не має проходити курс слухняності, поки він не розігріється за допомогою відповідних вправ. Усі кінологічні команди повинні проходити курс слухняності не рідше ніж раз на два тижні.

Патрульний собака повинен вміти тихо і спокійно їздити в транспортному засобі з кінологом до тих пір, поки не буде спровокований або отримає відповідну команду. Це напівкритичне завдання.

Після навчання собаки проходять валідацію та сертифікацію. Валідація проводиться керівником кінологічного центру/розплідника перед тим, як подати запит на сертифікацію собаки, щоб підтвердити навички патрулювання та виявлення відповідних речовин. Вона проводиться, щоб виявити слабкі місця собаки у цих сферах та, за їх наявності, провести коригуюче тренування. Валідація полягає у 30 спробах пошуку для собак-детекторів з пошуку наркотиків та, мінімум, 40 спробах для собак-детекторів з пошуку вибухових речовин, які розподіляються порівну на всі види речовин, які собака має виявляти у п'ятиденний період в абсолютно різноманітних місцях (автомобілі, відкрита місцевість, будівлі, багаж, літаки, тощо).

Сертифікація кінологічної команди є дійсною 1 рік і анулюється в разі: прикріплення собаки до іншого кінолога; якщо кінолог з собакою були відокремлені один від одного або не тренувались разом протягом 35 або більше днів поспіль; команда не виконує мінімальної вимоги 95% (для вибухових речовин) та 90% (для наркотиків) точності [450].

Це те, що стосується діяльності службових собак, проте, важливим моментом є також і те, що відбувається зі службовими собаками після того, як

вони йдуть у відставку, оскільки вік активної служби собак варіюється у проміжку 6-8 років.

Собака може піти у відставку з кількох причин: через втрату кінолога (частіше за все йде у відставку, хоча інколи може бути призначений іншому кінологу, але, як правило, якщо вони достатньо молоді), похилий вік (більшість собак йде у відставку у віці 8-10 років), проблеми зі здоров'ям (як через вік, так і з медичних причин) [467].

Є декілька варіантів того, що відбувається зі службовим собакою, який йде у відставку. Перший і найбільш ідеальний варіант для собаки – він залишається зі своїм кінологом, але не як службовий собака, а в якості домашнього улюбленця. Це найкращий варіант, оскільки собака вже не є молодим і «прив'язаний» до свого кінолога, і ця ситуація є найменш травматичною.

Другий варіант – це «усиновлення» собаки членом родини/близьким родичем кінолога, якщо він сам не може з якихось причин взяти собаку собі.

Третій випадок – це повернення собаки в навчальний центр або «вихователю цуценят», звідки він походить. Під час дресирування службових собак, ми зазначали, що вони проводять деякий час з «вихователем щенят», який є сім'єю собаки до тих пір, поки його не буде переведено на службу. У тому малоймовірному випадку, якщо кінолог або член його сім'ї не зможе забрати собаку після «виходу на пенсію», цим сім'ям може бути надана можливість повернути собаку до них.

Четвертий варіант є найрідшим, проте він також існує. Якщо вищезгадані варіанти неможливі для собаки, втручається організація з порятунку службових собак і забезпечує поміщення тварин до притулку або усиновлення. Це незвичайна ситуація, оскільки більшість собак-пенсіонерів залишаються з кінологом або членом його сім'ї. У рамках цього варіанту для військових службових собак також діє програма надання притулку собакам К-9 Міністерства оборони. Вона діє двома різними способами. Перший варіант пропонується на базовому або «місцевому» рівні, при цьому керівництво місцевої місії К-9 визначає, хто може забрати службового собаку, що йде у відставку або звільнену з

роботи. Місцевий розплідник обробляє всі деталі, здійснює оформлення документів і облік тварини.

Другий спосіб – на Об'єднаній базі Lackland-San Antonio [456] діє програма усиновлення. У 341-й навчальній ескадрильї проводиться перевірка потенційних усиновителів, щоб визначити, хто з них підходить найкраще.

Існують вимоги для тих, хто хоче «усиновити» робочого собаку, в тому числі: наявність шестифутового забору по периметру ділянки; відсутність дітей віком до 5 років, відсутність наміру зміни місця проживання протягом, щонайменше, 6 місяців з моменту усиновлення собаки; згода на надання належного догляду (медичного, фізичного, тренувального і спілкування); якщо наявні інші домашні тварини, вони мають бути вакциновані та оброблені від паразитів; будинок має відповідати вимогам місцевого законодавства, що стосується тварин.

Собаки перевіряються на придатність до усиновлення, а потенційні усиновителі повинні надати довідки та письмові відомості про те, як за собакою будуть доглядати і надавати притулок. Цей процес не є ідеальним для тих, хто поспішає усиновити собаку; це може зайняти до двох років через унікальну природу і потреби цих тварин.

Існує також список пріоритетів. В першу чергу, собака пропонується військовому кінологу або його родині. Правоохоронні органи і ті, хто має досвід роботи зі службовими собаками, отримують шанс на усиновлення в першу чергу. Тільки якщо таких варіантів не буде – такий собака буде розглядатися для проживання в звичайній родині, здатній гуманно доглядати за твариною.

Крім того, за бажанням кінолога і згодою керівництва, такий собака може бути усиновлений і до моменту настання строку офіційної відставки [460; 430].

Такі програми є прогресивними і дозволяють подовжити життя тварині, оскільки до 2000 року службових собак присипляли або передавали в армію союзників. У 2000 році президент США Білл Клінтон підписав закон, що дозволяє усиновлення військових собак [459].

Процес такого усиновлення складається з 4-х етапів:

1. Подача заявки: розглядаються тільки ті кандидати, які відповідають мінімальним вимогам, перерахованим вище.

2. Зустріч з собаками: затвердженим кандидатам будуть відправлені фотографії та профілі собак, доступних для усиновлення. Їм буде надана можливість призначити зустріч для поїздки на об'єкт в Сан-Антоніо, штат Техас, щоб зустріти собаку (собак). Представники програми перевіряють рекомендації і можуть опитати людей, що живуть в будинку, ветеринара, а також зробити фотографії будинку та /або двору потенційних усиновлювачів.

3. Вибір підходящої собаки. Важливо підібрати для кожного собаки найбільш підходящу сім'ю. Для цього може знадобитися кілька відвідувань об'єкта, перш ніж буде проведено фінальну зустріч.

4. Завершення усиновлення. Процес оформлення усиновлення може зайняти кілька днів або тижнів в залежності від статусу собаки. Після того, як буде призначена дата отримання, усиновлювачі повинні принести в навчальний центр повідок, нашийник і транспортувальний ящик для собаки відповідного розміру. Щоб завершити усиновлення, їм необхідно підписати і нотаріально завірити «Угоду про неперед'явлення позову про відшкодування збитку» і пройти реєстрацію для отримання мікрочіпа собакою. Їм надається копія медичних карт собаки за останні шість місяців, місячний запас засобів для профілактики паразитів, триденний обсяг корму для собак і копії форм усиновлення [441].

Таким чином, слід зазначити, що до видів службових собак, які залучаються до практичної діяльності різних кінологічних підрозділів як державних так і недержавних органів, відносяться: патрульні собаки; мінно-розшукові собаки; собаки для виявлення наркотиків; собаки для виявлення запахових слідів вибухових речовин; слідові (трекінгові та трейлінгові) собаки; собаки, що використовуються при ліквідації наслідків стихійних лих; собаки для пошуку та порятунку у міських умовах; собаки, натреновані на пошук трупів; собаки для виявлення мобільних телефонів.

Проведене дослідження дозволило дійти певних висновків щодо характеристики процесу підготовки та використання службових собак за кордоном. Зазначимо, що в Сполучених Штатах Америки підготовка собаки починається з моменту його отримання (придбання цуценят у заводчиків за кордоном, в США, а також розведення військових робочих собак Міністерства оборони США на базі ВПС Лакленд). Після цього, з восьмижневого віку до досягнення 6-7 місяців цуценята проживають і отримують первинну соціалізаційну підготовку у прийомних сім'ях. По досягненню цього віку собаки повертаються на базу Лакленд і проходять первинний відбір для визначення наявності всіх навичок необхідних для того, щоб стати службовим собакою (на цьому етапі собаки розподіляються за відповідністю здібностей стандартам підготовки).

Собаки, відібрані для військової служби, відправляються в Школу дресирування військових собак на строк від 4 до 7 місяців (залежно від програми навчання та здібностей собаки), де з ними працюють кращі кінологи країни. Після таких зборів проводять оцінку навичок собаки, щоб виявити чи зможе він працювати в патрулі чи в якості собаки-детектора. Подальшим етапом є призначення собаки до відповідної військової бази та закріплення за ним кінолога. З цього моменту починається процес навчання кінологічної команди (собака повинен навчитися довіряти і поважати кінолога, а це починається зі слухняності – основи всіх хороших команд бойових робочих собак. Кінолог дає команди слухняності, за якими слідує численні похвали, і формується довіра, взаємна повага і зв'язок). Щойно в команді встановлено довіру, починається перехід до патрульної підготовки, що допомагає зміцнити цю довіру, одночасно створюючи у службового собаки почуття захищеності і підтримуючи моральний дух собаки.

Службові собаки навчаються виявляти вибухові або наркотичні речовини на час закінчення Школи дресирування виключно із використанням оригіналів шуканих речовин. Кінологи повинні тренуватися з ними якомога більше, щоб дізнатися специфічну поведінку кожного собаки, коли вони вловлюють запах.

Кожен день кінологічна команда повинна тренуватися, вони повинні створити нерозривний зв'язок, в якому повністю довіряють один одному. Кінолог повинен навчати, доглядати і знати все про свого собаку. Як тільки керівник розплідника буде впевненим, що команда зможе ефективно працювати разом, провадиться офіційна сертифікація команди військових робочих собак.

Серед негативного зарубіжного досвіду ми можемо відзначити проходження поліцейськими патрульними собаками перехресної підготовки з виявлення наркотиків або вибухових речовин, які в результаті вважаються поліцейськими собаками подвійного призначення. Собаки подвійного призначення навчені виконувати ті ж дії, що і поліцейські патрульні собаки, з додатковими навичками виявлення наркотиків або вибухових речовин. Ці собаки подвійного призначення можуть бути навчені пасивному або агресивному способу попередження кінолога.

Ми вважаємо недоцільним підготовку собак подвійного призначення, оскільки протокол реагування на виявлені наркотичні та вибухові речовини істотно відрізняються. Відповідно, собака повинен реагувати інакше на різні виявлені речовини. Проте, сутність процесу підготовки собак не дає можливості належним чином натренувати собаку реагувати різним чином, оскільки використовуються подібні види приманок і подібні способи дресирування собаки для виявлення обох цих видів речовин. Відповідно, існує ймовірність помилки в реакції собаки на виявлену речовину. У такому випадку, як мінімум, буде недоцільно використано сили та засоби, а, як максимум, буде піддано небезпеці життя і здоров'я як самого собаки, так і всього підрозділу реагування.

Також варто наголосити на тому, що переважно в усіх закордонних країнах питанню кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності приділяється значна увага з огляду на його ефективність. У рамках дослідження закордонного досвіду не дарма було обрано Сполучені Штати Америки однією з ключових країн з високим рівнем кінологічного забезпечення, адже саме там приділяється досить велика увага підготовці як кінолога, так і службового собаки. Крім цього, акцентовано увагу на тому, що переважна більшість країн ставляться до

службового собаки все таки більше як до напарника, а не до спеціального засобу, що робить професію кінолога в правоохоронних органах надзвичайно престижною та авторитетною.

5.2. Перспективні напрями удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні

Діяльність будь-яких органів та підрозділів суб'єктів правоохоронної діяльності чітко регламентується нормами законодавства: Конституцією України, законами України та іншими підзаконними актами. Однак, час, суспільно-політичні зміни, реформування різних секторів економіки та оборони вимагають від державних органів вчинення дій щодо удосконалення усіх напрямів здійснення свої повноважень та реалізації наданих їм функцій. І суб'єкти кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності у даному випадку не є виключенням.

Аналіз значної кількості наукової та нормативної літератури, а також активна участь у «кінологічному житті» органів Національної поліції України дають можливість визначити декілька основних напрямків удосконалення законодавства, що дозволить підвищити ефективність та дієвість використання службових собак на благо суспільства з метою підтримання правопорядку та забезпечення правоохоронної діяльності.

Серед наявних нині проблемних питань діяльності кінологічних підрозділів варто виділити: *відсутність єдності нормативного регулювання; норми щодо харчування службових собак значно застарілі; відсутній механізм подальшого використання службових собак, які за віком, або з інших підстав відсторонені від служби; значне навантаження на кінолога; організаційна структура кінологічних підрозділів не завжди відповідає потребам відповідної служби; нормативна*

невизначеність та складність зберігання записів; нормативна невизначеність статусу службового собаки.

З урахуванням особливостей та специфіки діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів варто підкреслити, що її нормативне врегулювання завжди буде найефективнішим способом врегулювання більшості складних, колізійних питань. Так, звертаючись до процесу удосконалення кінологічної діяльності, варто сконцентруватися на тому, що головною та ключовою вимогою до удосконалення самого процесу кінологічного забезпечення є належний рівень нормативного регулювання діяльності даного виду. Отже, в контексті проблемних питань організації кінологічної діяльності варто саме спираючись на ці проблеми, здійснювати аналіз перспективних напрямків удосконалення законодавства.

Єдність нормативного регулювання полягає в тому, що весь комплекс повноважень, якими наділені суб'єкти кінологічної діяльності, регламентовано єдиним нормативним документом, який має загальний характер. Тобто актуальним для кінологічної діяльності є створення нормативного акта, який би містив загальні, а не конкретизовані вимоги, до здійснення кінологічної діяльності у правоохоронній сфері.

Однак не варто забувати, що для правильного та ефективного застосування та реалізації найбільш загальних норм необхідно виявити їхні зв'язки з фактичною дійсністю. В даному випадку говорити про відсутність конкретизації не варто. Вона повинна здійснюватися на відомчому рівні, на відміну від загальних норм, які мають бути вищими за юридичною силою та стати підґрунтям для відомчих правових актів. Конкретизація спрямована саме на виявлення зв'язку між загальною нормою права та конкретною життєвою обставиною шляхом установлення на основі початкової норми низки конкретизуючих актів. За допомогою правоконкретизуючих актів правове регулювання суспільних відносин здійснюється з урахуванням їхніх особливих або індивідуальних ознак. Зміст діяльності суб'єктів із реалізації таких нормативно-правових актів набуває більшої точності та конкретності; результат конкретизації виявляється більш

визначеним за змістом, ніж норма права, яку конкретизували [150, с. 133]. Така система правового регулювання певного виду діяльності вбачається більш доцільною, навіть з урахуванням тієї специфіки діяльності кожного окремого суб'єкта кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, що наявна в сучасних умовах.

Також хотілося б звернути увагу і на думку В.С. Нерсесенц, який дещо схоже підходить до вирішення даного питання, поділяючи правове регулювання, що існує в абстрактно-загальній формі, яка передбачає, що норма права ще не має конкретизуючого регулятивно-правового значення стосовно конкретної поведінки конкретної особи в конкретних умовах та правове регулювання в гранично-конкретизованій формі – це конкретизуюча регулятивно-правова дія норми права стосовно конкретної поведінки конкретної особи в конкретній ситуації [209, с. 476; 386, с. 29]. Погоджуючись із зазначеними точками зору, варто наголосити, що універсальний (загальний) нормативно-правовий акт має регламентувати виключно загальні положення стосовно службової кінології. А особливі норми, що конкретизують діяльність тієї чи іншої служби мають регламентувати спеціальні норми відомчих нормативних актів, які прийняті на основі і відповідно до універсального документа.

Актуалізуючи необхідність прийняття закону України (або постанову КМУ) «Про кінологічне забезпечення діяльності правоохоронних органів» варто наголосити на орієнтовному змісті даного документа. Так, на нашу думку, нижченаведена структура документа вважається оптимальною для формування того змістовного наповнення, що необхідне для більш ефективного врегулювання суспільних відносин у сфері службової кінології. Даний документ пропонується із такою структурою:

I. Загальні положення. В даному розділі варто визначити мету та підстави прийняття акта, сферу дії цього акта, на виконання положень яких законів приймається. У загальних рисах окреслити коло суб'єктів, яких стосується документ, а також головні принципи кінологічної діяльності у сфері забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони.

II. Визначення понять. В даному розділі надається перелік та визначення усіх термінів, які використовуються у нормативно-правовій та методичній базі щодо регулювання сфери відносин у сфері використання та застосування службових собак.

III. Суб'єкти службової кінології. Даний розділ повинен містити перелік суб'єктів, що мають можливість здійснювати кінологічну діяльність. Крім того, необхідно визначити головні цілі та завдання, які мають реалізовувати вказані суб'єкти з використанням службових собак. Дуже важливим аспектом в цьому розділі є висвітлення вимог до кінологів, які здійснюють службову діяльність у сфері підготовки, тренування, застосування та використання службових собак. Даний аспект є досить важливим та доречним, виходячи з того, що кінологічна діяльність у правоохоронній сфері супроводжується значною кількістю різнопланових функцій та особливостей, що вимагає від кінолога певного обсягу знань та навичок.

IV. Загальні вимоги до розведення та утримання службових собак. Даний розділ повинен корелюватися із такими нормативними актами як Європейська конвенція про захист домашніх тварин [313], закони України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [296], «Про тваринний світ» [318], «Про охорону навколишнього природного середовища» [305] тощо. У рамках даного розділу доцільно регламентувати загальні умови утримання службових собак, вимоги щодо ветеринарного забезпечення, годування, чищення, купання, перевезення, а також загальні засади розведення та вирощування собак. Крім того, дуже важливим аспектом, що має бути врегульований, має стати визначення подальшої долі службових собак, які через вік або інші фактори не здатні продовжувати «службу».

V. Загальні правила використання службових собак. Виходячи із того, що принципи та моделі використання та застосування службових собак у різних правоохоронних органах є схожими, варто визначити загальні засади визначення підстав та меж застосування службових собак з метою більш ефективного та більш якісного виконання функцій правоохоронних органів та служб.

VI. Обмеження щодо поводження із службовими собаками. Даний розділ необхідно присвятити застереженням, заборонам та заходам безпеки при поводженні з тваринами; діям, які категорично забороняється вчиняти при поводженні з собаками; особливостям притягнення до відповідальності за порушення цих правил або вимог чинного законодавства у сфері захисту тварин від жорстокого поводження.

VII. Прикінцеві положення. Даний розділ можна вважати технічним, адже необхідність його існування пояснюється тим, що прийняття даного нормативного документа зумовить необхідність внесення змін в інші нормативно-правові акти. Саме такі положення мають бути окреслені в даному розділі, а також умови, порядок та дата набрання юридичної сили даним документом.

Отже, підсумовуючи наведене вище, варто наголосити на необхідності забезпечення єдності нормативно-правового регулювання діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів, що у подальшому має стати надійним підґрунтям для прийняття профільних відомчих нормативно-правових актів.

Наступною проблемою, яка потребує якнайшвидшого вирішення, є проблема визначення норм годування для службових собак. Переважна більшість відомчих інструкцій з організації діяльності кінологічних підрозділів містить інформацію щодо вимог до харчування службових собак, але нажаль, їх дотримання під великим питанням.

Проблемним питанням безпосередньо є те, що нормативно визначено альтернативні варіанти харчування. Сучасні технології дають змогу виготовлювати сухий збалансований раціон для собак, який є значно поживнішим. Так, нормативні документи містять варіанти годування службових собак: або сухим кормом відповідного класу, або шляхом приготування їжі на території кінологічних підрозділів. З огляду на якість сучасного сухого раціону варто наголосити на тому, що годування службових собак натуральною їжею не є виправданим, а на придбання готового корму не вистачає коштів з кошторису.

Також варто додати, що норми чинної постанови Кабінету Міністрів України «Про норми годування штатних тварин військових частин, закладів,

установ і організацій Збройних Сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів і підрозділів Національної поліції, цивільного захисту та установ кримінально-виконавчої служби» [301] значно застарілі. Для прикладу, звернемося до такої норми даного документа: «На строк понад 12 годин і на кожен добу перебування в дорозі замість продуктів, передбачених цією нормою, видаються концентровані сухі корми згідно з вимогами, передбаченими пунктом 9 цієї примітки, або 700 г хліба із суміші житнього обдирного і пшеничного борошна першого сорту і 700 г м'ясо-рослинних консервів». З огляду на зміст даної норми хочеться зробити висновок про те, що ключовою ідеєю було те, що годування повинно відповідати тій кількості фінансування, яке нині наявне, а не реальним потребам службових собак у здоровому раціоні.

Позитивним прикладом варто відмітити норми Положення про кінологічне забезпечення в Державній фіскальній службі України, які чітко визначають, що при годуванні службових собак використовуються сухі корми класу «Супер-преміум» та спеціальні консервовані корми, що рекомендуються виробником для годування службових собак [299]. Варто відмітити, що в даній ситуації акцент робиться не тільки на клас корму, а й на тому, щоб він відповідав його певним особливостям. Йдеться про те, що перевагу віддають тому корму, який призначений для службових собак, робочих собак, собак, які ведуть активний спосіб життя і яким необхідне збалансоване харчування.

Проаналізована проблема передбачає її вирішення виключно шляхом нормативного врегулювання правил годування, які б відповідали вимогам сучасності та забезпечували найкращий раціон для службових собак. Крім того, важливим для вирішення даної проблеми є питання фінансування даної статі витрат кінологічного підрозділу, з метою створення реальної можливості для закупівель кормів для собак відповідної якості.

Наступним, на нашу думку, найбільш пріоритетним напрямком для удосконалення є створення гуманного механізму визначення долі службових

собак, які за віком або через якісь інші обставини не можуть надалі продовжувати службу. Відомчі інструкції та положення передбачають, що собака по досягненню 8-річного віку можуть бути списані зі служби у зв'язку із досягненням відповідного віку. Сьогодні нормативно визначено, що службові собаки в певних підрозділах можуть бути передані до інших підрозділів для несення вартової (сторожової) служби, або на утримання фізичної особи, що проявить таке бажання. Але не в усіх кінологічних структурах розвинена практика такої діяльності, адже, наприклад, в Національній поліції, дуже рідко практикується таке, коли кінолог забирає собаку до себе і в подальшому доглядає її до смерті.

Однак, де хто може сказати, що вихід існує – присипляння собак. Але, знову ж таки, на нашу думку, таке поводження із тваринами виправдане за наявності виключних обставин зі здоров'ям собаки та пов'язане із припиненням мучення тварини. В ситуаціях, коли є відповідні вади, що заважають здійснювати подальшу службову діяльність, або досягнення відповідного віку, є недоцільним присипляння собак. Варто скористатися досвідом закордонних правоохоронних органів, де практика «пенсійного утримання» собак, або волонтерські рухи щодо привласнення вже не працюючих собак зі служби є дуже розповсюдженою. Дану відмінність можна пояснити, ще й тим, що наприклад, в США дуже поширена практика закупівлі вже підготовлених собак в правоохоронні кінологічні підрозділи. Це потребує значних витрат, а подальше їх присипляння свідчить про те, що відповідні кошти просто викинуті «на вітер».

Однак не варто повністю копіювати механізми закордонних правоохоронних органів. Сучасна Україна здатна прийняти виключно необхідні положення, що стосується даного механізму. До них можна віднести такий порядок:

- 1) виключення норми щодо визначення віку собаки підставою для списання зі служби;
- 2) визначення більш чіткого та логічного порядку оцінювання службових якостей собаки для з'ясування необхідності в подальшій службовій діяльності;

3) впровадження механізму залишення собак на балансах кінологічних підрозділів з подальшим утримання для задоволення профорієнтаційних потреб;

4) заохочення населення, а особливо кінологів до того, щоб вже не службового собаку приймали в родину;

5) пільгові умови утримання та годування для службових собак, які є власністю кінолога, але на підставі договору використовуються як службові. Хотілося б трохи детальніше зупинитися на даному питанні.

Даний механізм, коли кінолог із власним собакою приходить на службу, в більшості кінологічних підрозділів є досить рідкісним. Така ситуація характерна для Державної митної служби України (в минулому ДФС), для Служби безпеки України, де в більшій кількості кінологи придбають власних собак для подальшої кінологічної діяльності. В інших підрозділах службовий собака розглядається більше як матеріальний засіб, який передається від однієї особи іншій. Це ще раз підтверджує різні погляди на статус собак: у випадку використання власного собаки, відношення до нього можна ототожнювати із відношенням з напарником; в іншому випадку собака є власністю кінологічного підрозділу та закріплюється за працівником, однак в більшості випадків проживає на території кінологічних центрів.

Чому саме варіант із власним службовим собакою є більш сприятливим для службової діяльності? Відповідь на це питання є дуже простою. Собака не є інструментом, який завжди спрацьовує належним чином, він постійно потребує тренувань та спілкування. Чим більше часу кінолог проводить із собакою, тим кращий зв'язок між ними налагоджується, тим краще собака розуміє людину і тим ефективніше реагує на його команди. В іншому випадку досягти такого взаєморозуміння дуже складно. Таким чином, крім того додатково потребує врегулювання питання подальшого утримання собак після служби. Як свідчить практика, в більшості випадків саме той кінолог, який займався із собакою, і виявить бажання його утримувати в подальшому, тому пропонується визначити мінімально необхідну допомогу таким особам на утримання таких собак. Або ж також вбачається доречним залишення собаки на балансі підрозділу з утриманням

до смерті. Головною засадою в контексті окресленої проблеми є виключення випадків присипляння службових собак через те, що вони не можуть в подальшому виконувати службові завдання.

Наступною проблемою, яка потребує нормативного вирішення є питання врегулювання службового навантаження на кінолога і, в тому числі на собаку. Специфіка кінологічної діяльності правоохоронних органів визначає особливістю діяльності їх працівників те, що вони постійно мають бути готові здійснювати свої повноваження та виконувати службові завдання (в контексті дотримання принципів безперервності та змісту служби, а не роботи). Однак, на відміну від інших спеціальних засобів, якими забезпечуються правоохоронні органи, службові собаки мають певні фізіологічні особливості, що впливають на тривалість їх використання, яка прямо пропорційна ефективності такої діяльності. Нормативно врегульовано, що собаки потребують регулярного відпочинку, однак, фактично вимоги щодо оперативності застосування службового собаки нівелюють положення даної норми. Тому, з урахуванням усього вищенаведеного з приводу завантаженості, пропонується реорганізувати структуру кінологічних підрозділів з метою не формального використання службового собаки («тому, що так прописано в Положенні»), а з метою здійснення більш ефективної діяльності у правоохоронній сфері.

Зупиняючись на організаційній структурі органів та підрозділів, які здійснюють кінологічну діяльність, то варто визначити, що частіше за все граничні звання, розмір грошового утримання та майнового забезпечення є нижчим за інші служби. Авжеж, дана теза не є характерною для усіх підрозділів, однак вона заслуговує уваги. Діяльність кінолога, на нашу думку, можна вважати діяльністю спеціаліста по використанню спеціальних знань та умінь. Крім того, що кінолог повинен вміти реалізовувати свої знання, він має готувати службового собаку до повсякденної діяльності. Враховуючи це, структура кінологічних підрозділів повинна бути організована таким чином, щоб кінолог мав можливість ефективно здійснювати свої повноваження. Крім того, відсутність штатних місць кінологів в окремих підрозділах органів та служб, призводить до зниження

ефективності даної діяльності. Наприклад, можемо навести ситуації із підрозділом КОДР в Національній поліції України, де до певного часу не було посади кінолога. А при реалізації тактичних оперативних планів, що є головною діяльністю КОДР, застосування стороннього кінолога забороняється. Тому вдалим рішенням було запровадження відповідних посад. Також, на нашу думку дуже доречним є створення у системі патрульної поліції кінологічних підрозділів. Адже в Законі України «Про Національну поліцію» зазначено, що службового собаку дозволяються використовувати під час патрулювання, однак патрульна поліція нині не використовує патрульних собак у складі патрулів.

Ще одним наріжним каменем, що нині ускладнює роботу з підготовки службових собак, є питання якості запахосіїв, які використовуються під час спеціального курсу дресирування. Всіх відомо, що собаку можливо навчити шукати будь-яку речовину, яка має хоча б мінімальні запахові властивості. Дресирування собак на оригіналах речовин, які в подальшому собака повинен шукати, є більш ефективним, ніж використання запахозамінників при підготовці. Оригінали дозволяють створити в собаки більш стійкий рефлекс, який максимально виключатиме реагування собаки на сторонні схожі запахи. Чинний сьогодні Порядок використання наркотичних засобів і психотропних речовин під час дресирування службових собак для розшуку таких засобів і речовин [246] визначає можливість використання деякими правоохоронними органами та установами оригіналів наркотичних та психотропних речовин однак, фактично на практиці така можливість відсутня. Брак нормативної визначеності порядку зберігання таких речовин, умови їх використання та відповідальність за дотримання вимог збереження є головною причиною такої ситуації. Однак не тільки це спричиняє проблеми з підготовки собак. Проблема довіри та належного контролю за використанням оригіналів наркотичних засобів є дуже актуальною, адже під час дресирування можливі випадки фактичного зменшення кількості (ваги) наркотичної речовини через її фізичні властивості (вивітрювання, випарювання). В даній ситуації зменшення ваги контролюючими органами буде розглядатися як привласнення кінологом певної речовини для власних цілей.

Тому процес нормативного врегулювання даного питання потребує більш уважного та ґрунтовного дослідження саме фізичних властивостей наркотичних речовин в частині їх використання для дресирування службових собак.

І на останок, хотілося б звернути увагу на те, що вже було акцентовано, що нормативно визначено службового собаку як спеціальний засіб. Однак майже всі кінологи стверджують, що собака є чимось більшим. Це те створіння, якому інколи можна довірити власне життя. Тому, на нашу думку доречним є виділення службових собак із категорії спеціальних засобів в окрему статтю із назвою «Застосування службових собак».

Підсумовуючи аналіз перспективних напрямів удосконалення законодавства у сфері регулювання відносин з приводу кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності доречно наголосити на тому, що ключовими орієнтирами такого удосконалення мають бути: а) висока ефективність діяльності з використання службових собак; б) забезпечення належного поводження із тваринами; нормативна визначеність усіх без виключання процесів кінологічного забезпечення; в) максимальне поєднання правоохоронних, кінологічних та ветеринарних знань під час підготовки та використання собак; г) нормативне визначення взаємовідносин між різними правоохоронними органами; д) належний рівень соціального захисту кінолога та собак [351].

5.3. Шляхи розвитку форм та методів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні

Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності потребує не лише нормативного врегулювання організаційних питань. Це галузь, що останнім часом набирає значних обертів в контексті підвищення значущості якісного забезпечення сектору безпеки та оборони, підтримання публічного порядку,

протидії злочинності і навіть надання населенню сервісних послуг. Як відомо, технічний прогрес є неспинним процесом, про що свідчить поява значної кількості новітніх пристроїв, які допомагають людству у різних сферах. Кінологічна діяльність також постійно розвивається і змінюється, з'являються нові форми використання собак, в тому числі і службових, застосовуються новітні методики їх підготовки та дресирування, виникають нові загрози та виклики належному здійсненню кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Тому актуальним напрямом діяльності правоохоронних структур в контексті кінологічного забезпечення є надання можливості та спонукання кінологів та керівництво кінологічних підрозділів до розвитку та удосконалення форм та методів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

Звертаючись до актуальності питання щодо удосконалення кінологічної діяльності, варто нагадати, що, на нашу думку, кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності у найширшому розумінні охоплює діяльність не лише правоохоронних державних органів, а й громадських організацій будь-якого рівня. Цим обумовлено, що в досліджуваному аспекті варто приділити увагу розкриттю змісту шляхів розвитку напрямків та форм кінологічної діяльності взагалі, і окремо зупинитися на аспектах кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

На початку хотілося б зупинитися на змісті теоретичних понять досліджуваного питання, що полягає у з'ясуванні сутності понятійного апарату та основних векторів розвитку.

Шлях розвитку передбачає визначення комплексу дій та заходів, які забезпечать досягнення поставлених цілей. Тобто шлях розвитку – це комплексна діяльність, що здійснюється з метою досягнення поставлених цілей та реалізації конкретних завдань. З точки зору актуальності шляхів розвитку форм та методів кінологічного забезпечення варто наголосити на тому, що нормативно визначено дані напрями діяльності кінологічних підрозділів, однак такі положення потребують більш детального наукового обґрунтування та роз'яснення їх сутності.

Нині чинний наказ МВС України «Про затвердження Концепції розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, та Національної гвардії України до 2020 року» [274] в контексті визначення проблемних питань кінологічної діяльності визначив основні цілі та завдання, яких повинні досягти кінологічні підрозділи зазначених структур. Крім того конкретизовано, що певні завдання здійснюються завдяки вчиненню низки дій. Тобто сутність шляхів розвитку полягає у визначенні кінцевої мети та переліку завдань, реалізація яких забезпечить досягнення поставлених цілей.

Вказана Концепція визначає комплекс науково-методичних, нормативно-правових, організаційних та практичних заходів, що пов'язані зі створенням, упровадженням, використанням та розвитком сучасних підходів до кінологічного забезпечення діяльності. Тобто можна говорити про те, що в самому документі чітко визначені конкретні дії, реалізація яких передбачає розвиток кінологічного забезпечення в системі МВС України.

Таким чином, аналізуючи шляхи розвитку форм та методів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, варто говорити про декілька напрямів розвитку кінологічного забезпечення: науково-методичний; організаційний; матеріально-технічний; кадровий; нормативно-правовий; мотиваційний. Всі вони в комплексі визначають головні сфери кінологічного забезпечення, тому і розвиток повинен здійснюватися комплексно, торкаючи усі без виключення сфери.

Науково-методичний напрям передбачає діяльність з методичної розробки практично орієнтованих та науково обґрунтованих алгоритмів і підходів до вчинення дій, які визначають сутність кінологічного забезпечення. Досліджуючи питання науково-методичного напрямку розвитку, варто говорити про розвиток окремих функцій у складі цього напрямку. Як визначає І. В. Дем'янюк, до функцій методичної роботи варто віднести наступні: діагностико-прогностична; компенсаторна; освітньо-консультативна; корекційна; організаційно-методична; інтегративно-просвітницька; трансформаційна; моделююча, інформаційно-

аналітична; організаційно-координаційна; соціальна [76, с. 244]. По відношенню до науково-методичної роботи в кінологічних підрозділах варто наголосити на тому, що ключовими її функціями є діагностико-прогностична, організаційно-координаційна, моделююча та інформраційно-аналітична. Варто наголосити, що в сучасних правоохоронних органах дані функції виконують усі кінологи, однак якщо вести мову саме про науково-методичну складову діяльності кінологічного підрозділу виділення її у функції окремого працівника (найбільш кваліфікованого кінолога, старшого кінолога) є більш доречним і дозволить робити більш об'єктивні висновки на основі проведеної роботи з урахуванням як власного досвіду, так і сучасних наукових розробок.

Враховуючи це, можливо конкретизувати напрями розвитку науково-методичного забезпечення кінологічної діяльності правоохоронних органів. Актуалізація діяльності у зазначеній сфері з урахуванням функцій методичної роботи, яка притаманна кінологічним підрозділам, є відправною точкою для вирішення наявних проблем, чи то в підготовці собаки, чи то в кваліфікації кінолога, чи в чомусь іншому.

Розвиток організаційного напрямку діяльності передбачає удосконалення форм управлінського впливу в процесі здійснення кінологічної діяльності. Одним із головних напрямків такого удосконалення має стати науково обґрунтований підхід керівника до проблем підлеглих, який здійснюється за допомогою комплексу психологічних та поведінкових заходів. Крім того, важливим аспектом організаційного удосконалення є процес кропітливого та «розумного» підходу до створення планів роботи підрозділів та стратегій розвитку окремих служб. Важливо виключити формалістський підхід до підготовки такого роду документів, а керуватися виключно практично спрямованими підходами до формування конкретних завдань та діяльності, які забезпечать досягнення цілей підрозділу. Так, погоджуючись із думками науковців, варто наголосити на тому, що пункти плану повинні відповідати тим цілям, які стоять перед підрозділами. А правильно сформульовані цілі, в контексті організаційного напрямку розвитку кінологічних підрозділів мають відповідати таким вимогам:

– реальність, конкретність, досяжність – це означає, що метою не може бути лише досягнення бажаного стану об'єкта, абстракція чи благозвучна банальність. Мета – це результат досліджень і передбачень, початковий варіант рішення, у якому потрібно враховувати можливості системи;

– вимогливість, орієнтація на високий результат, успіх (а не на процес) – це означає, що в цілях має існувати стимулюючий фактор, який спонукає виконавців, які хочуть досягти високих результатів та успіху, докладати додаткових зусиль і використовувати увесь власний потенціал;

– наукова обґрунтованість, погодженість, під якими розуміється те, що в меті мають бути враховані об'єктивні закони розвитку середовища та об'єкта управління, збалансовані об'єктивні та суб'єктивні елементи цілевстановлення, а всі цілі, що покладені в основу розвитку організації, потрібно розглядати у їх взаємозв'язку та взаємодії;

– така вимога як вимірюваність свідчить про те, що мета має бути подана кількісно чи іншим способом для оцінки ступеня її досягнення, що дуже важливо під час формування планових документів, стандартів дій або робіт. Особливо важливо встановити часові характеристики цілей;

– однозначність для сприйняття, зрозумілість означає, що розглядаючи мету як найзагальніший варіант рішення, виконавці повинні розуміти необхідність і доцільність своєї роботи, тоді вони зможуть обрати більш досконалі варіанти досягнення цілей;

– гнучкість – можливість та необхідність внесення змін та корективів у зміст мети та структуру цілей організації під впливом змін у середовищі;

– прийнятність – необхідність урахування звичаїв, потреб, бажань, традицій та цінностей, що склалися в суспільстві;

– відображення змісту діяльності, що означає, що процес цілевстановлення задає органу або службі загалом, а також окремим її складовим, певний зміст та порядок дій який має сприяти досягненню цілей [413; 121, с. 37-38].

На нашу думку, організаційний напрям розвитку потребує впровадження окремої посади у кінологічному підрозділі – менеджера, який має аналітичні здібності та займатиметься питаннями упорядкування організаційних процесів, тобто «перетворювати» усі завдання та функції кожного працівника підрозділу у певну структуровану дію, здійснення якої завжди забезпечуватиме, нехай повільне, але просування до загальної мети діяльності. Ця особа повинна чітко усвідомлювати значущість та сутність виконання тих чи інших дій, поєднувати різні завдання та функції у працівників підрозділу, виходячи з розумних принципів організації праці, забезпечувати розробку та реалізацію планів діяльності, як стратегічних, так і короткострокових. Також важливим є виважений та обґрунтований підхід до проведення аналізу діяльності підрозділу, що дозволить прогнозувати подальший розвиток та виявляти проблемні аспекти.

Розвиток жодного напрямку не може оминати питання удосконалення матеріально-технічного забезпечення відповідного напрямку. Це пояснюється тим, що технічне оснащення постійно удосконалюється, з'являються більш ефективні засоби та прилади для виконання тих чи інших завдань. В процесі кінологічної діяльності крім амуніції для собак та ресурсів для їх утримання, значну частину матеріальних ресурсів необхідно спрямовувати на придбання необхідних для дресирування приладів. Особливо це стосується носіїв запаху, вартість яких є дуже великою, а необхідність в них ніколи не відпадає.

Належний рівень матеріально-технічного забезпечення є запорукою ефективного функціонування будь-чого. На превеликий жаль, з огляду на сучасну політико-соціальну та економічну ситуацію в країні, кінологічне забезпечення не є першочерговою сферою для підвищення рівня фінансування з метою подальшого розвитку. Хоча подальший розвиток цієї галузі залежить від збільшення фінансових вливань, але зміна принципів організації розподілу кошторису щодо кінологічного забезпечення є першочерговою. Останнім часом першочергова увага приділяється питанням придбання нового транспорту для перевезення службових собак, причепів. Але, на нашу думку, більш актуальним є належне харчування та умови утримання та підготовки службових собак, що дуже

позначиться на ефективності кінологічної діяльності. Крім того, важливим аспектом є забезпечення кінологічних підрозділів самими службовими собаками. Мало лише стати на баланс установи, щоб отримати статус службового собаки. Необхідні тижні або навіть місяці тренувань та занять для того, щоб звичайний собака став службовим. Однак, бувають і ситуації, коли кінолог не в змозі із собаки зробити службового пса. Що робити в даному випадку? Списувати собаку та купувати іншого. Однак процедура списання є не простою, а крім того в кошторисі не може бути графи щодо додаткових коштів на придбання собак на випадок їх списання. Тому, проблема вибракування собак, хоча і не є гострою, але вона має місце в системі органів та підрозділів, що здійснюють кінологічну діяльність.

Наступним, дуже важливим напрямком розвитку кінологічних підрозділів в Україні є формування високопрофесійного, вмотивованого та завзятого кадрового складу кінологів.

Концепція розвитку кадрового потенціалу кінологічних підрозділів має ґрунтуватися на наступних принципах: лідируючі вимоги до кадрового складу; адаптивність кінологічних підрозділів; інноваційність; володіння найсучаснішими знаннями; використання новітніх технологій під час розвитку.

Лідируючими вимогами варто вважати особливі вимоги до кінологів, які висувуються для того, щоб особи могли обіймати посади, пов'язані з роботою із собаками. Ці «особливі» вимоги здебільшого ґрунтуються на мотивації та ставленні до професії кінолога. Так, відбір кінологів здійснюється не виключно на підставі освітніх документів та досвіду відповідної діяльності, а й повинен включати співбесіду щодо мотивації працювати у кінологічному підрозділі та безпосередньо із собаками. Мотивація у контексті трудової діяльності розуміється як процес спонукання особи працівника до активної професійної діяльності з метою задоволення їх власних потреб, інтересів у поєднанні з досягненням цілей відповідного відомства [392, с. 45]. У класичному розумінні мотивації її варто розглядати як сукупність стійких мотивів, що визначаються характером особистості, її ціннісних орієнтацій діяльності [322; 9]. Тому головним напрямом

у контексті висунення вимог до працівника-кінолога має бути сильна мотивація до даного виду роботи, що поєднана із достатнім рівнем знань та навичок.

Під адаптивністю варто розуміти гнучкість систем підготовки кінологів та ефективні можливості для адаптації навичок та вмінь до викликів сучасного життя. Зміни в злочинній діяльності, нові методи та способи приховування злочинів або заборонених речей, оновлення молекулярних складів вибухівки та наркотичних речовин – все це вимагає під кінолога, майже миттєвого пристосування до нових умов. Небажання працівників кінологічних структур удосконалювати та оновлювати свої навички, превалювання застосування старих методів підготовки собак не призводять до підвищення ефективності взагалі кінологічної діяльності, що стає підґрунтями до нехтування використання службових собак під час професійної діяльності працівників різних підрозділів. Отже, підлаштування під вимоги сучасності вимагає не лише обов'язковість оновлення власних знань та умінь кінологів, а й формування стійких стимулів та мотивів робити це.

Поряд із адаптивністю варто говорити і про інноваційні підходи до роботи із персоналом. Так, за часів неймовірних технологічних процесів у світі стає можливим використовувати їх на власну користь. Кожна сфера людського життя потребує використання інноваційних підходів та новітніх технологій. Так і кінологічне забезпечення, що здійснюється з використанням нових технік, засобів та прийомів, техніки та приладдя є набагато більш дієвим у сфері правоохоронної діяльності, що значно підвищує його актуальність та необхідність. Тому дуже важливо заохочувати підлеглих до використання нових методів роботи.

І останньою, але не менш важливою засадою кадрової підготовки є постійна та систематична робота щодо удосконалення рівня професійної майстерності шляхом оновлення вже набутих знань, умінь та навичок, а також набуття нових, спеціальних, особливих умінь, знань та навичок, що забезпечить актуалізацію професійної майстерності у кінологів усіх служб та рівнів.

Нормативно-правові зміни, яких потребує сфера регулювання відносин кінологічного забезпечення вже розглянуто досить детально, але варто ще раз

наголосити на тому, що важливість нормативної складової врегулювання даного типу відносин є неоспоримою. Правоохоронна діяльність у більшій своїй частині відноситься до такої, яка обов'язково має врегульовуватися нормативно. Тому актуальність та необхідність нормативно-правового удосконалення кінологічного забезпечення не потребує додаткового обґрунтування і викликана соціально-політичними та економічними змінами у суспільстві. В цьому аспекті також варто говорити про адаптивні можливості законодавства, тобто про пристосування положень нормативних актів, що регламентують діяльність кінологічних підрозділів та структур, до сучасних викликів життя та суспільних потреб.

Наступним шляхом розвитку кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є розробка програм сприяння та виробленню мотивації до заняття кінологічної діяльністю. Іншими словами мова йде про популяризацію професії кінолога та діяльності пов'язаної з кінологічним забезпеченням правоохоронної діяльності, про перспективність такої діяльності. Варто наголосити на тому, що у більшості служб до теперішнього часу професія кінолога вважалася досить «брудною» і було не дуже багато бажаючих обіймати її. Однак, останні тенденції популістської діяльності та профорієнтаційної роботи в цьому напрямі призвели до позитивних зрушень, та професія кінолога, хоча і не в широких колах, набуває авторитету та популярності. Тому одним із шляхів подальшого розвитку кінології у правоохоронній сфері має бути саме така просвітницька та популістська діяльність.

Серед основних загальних шляхів розвитку кінологічних служб зазначено досить великий спектр діяльності, охопити який за один раз дуже важко. Необхідно констатувати, що кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності у всіх її проявах потребує системного удосконалення. Однак головною, на нашу думку, є сфера зацікавленості суспільства, держави, окремих працівників та керівників органів та служб у розвитку даного напрямку. Тобто, якщо відверто вести мову про ефективність кінологічного забезпечення, то можна підкреслити, що головним фактором ефективності буде бажання кінолога та достатня підготовка собаки до виконання поставлених завдань. Однак матеріально-

технічні, нормативно-правові та організаційні форми удосконалення діяльності кінологічних підрозділів призведуть до більш стрімкого та дієвого розвитку кінологічного забезпечення, чим сприятимуть підвищеній довірі до такої діяльності та визнання її необхідності.

До перспективних форм кінологічної діяльності, які потребують розвитку, варто віднести протимінну діяльність, використання собак у каністерапії, для виявлення різних захворювань тощо. Ці напрямки потребують більшої правової регламентації в першу чергу, і створення інституцій, якій реалізовуватимуть дані функції.

З огляду на досить велику кількість часу, що проведений автором у спілкуванні із практикуючими кінологами різних правоохоронних структур, варто виділити, ще декілька проблемних моментів, які потребують удосконалення. До таких сфер кінологічної діяльності варто віднести: 1) формування чітких вимог до визначення мінімальної концентрації запахової речовини, яку повинен відшукувати собака, тобто чітке встановлення того обсягу речовини, запах якої викликатиме у собак сигнальну поведінку. З практичної точки зору досягнення цього можливе за постійної роботи щодо відпрацювання навичок собаки та зменшення концентрації запахової речовини. Мета такого удосконалення полягає в тому, що приховування протизаконних речовин порушниками відбувається із використанням нових, більш дієвих, способів та методів, які максимально маскують запах речовини та зменшують його кількість. Саме це має бути тією практичною метою, яку необхідно досягнути під час підготовки собак;

2) організація підготовки собак з використанням оригіналів тих речовин, які має в подальшому шукати службовий собака. Підготовка собак із використанням запахозамінників є досить спірним питанням: з точки зору організації такої підготовки – досить легко, з точки зору ефективності (у порівнянні з оригінальними пахучими речовинами) – малоефективно. Тому постає питання щодо з'ясування мети кінологічної діяльності: простої організації кінологічної діяльності із посередньою ефективністю або ж високої ефективності за докладання значних зусиль в організації такої діяльності.

Закордонні колеги, хоча і виробляють дуже якісні запахозамінники, однак самі готують собак на оригіналах, що майже виключає помилкове спрацювання собаки. Це є показником високого класу підготовки, а відтак і (у випадку пошуку зброї або вибухівки) високого рівня безпеки як кінолога так і оточуючих.

Це потребує створення у територіальних підрозділах кінологічних служб та органів окремих приміщень для зберігання зразків запахів, визначення методичних засад використання таких зразків, а також відповідальних осіб за організацію дотримання правил безпеки та законності використання тих чи інших зразків.

Підводячи підсумок, варто навести першочергові напрями подальшого розвитку кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності: удосконалення нормативно-правової бази, яка б максимально охоплювала перелік проблемних питань, що визначений вище; оновлення переліку вимог до професійного кінолога та процесу відбору кінологів; систематичне матеріально-технічне забезпечення (складно говорити про цей напрямок як про напрямок, що потребує розвитку, він постійно повинен забезпечуватись на достатньо високому рівні для ефективної діяльності); оновлення форм та способів використання здібностей собаки на користь суспільства та держави; формування нових підходів до підготовки собак (максимальний перехід до оперантного методу дресирування, що виключає застосування механічного впливу на собаку); розробка механізмів або запровадження інституцій, які б забезпечили існування службових собак після досягнення ними віку списання зі служби.

Висновки до розділу 5

На прикладі функціонування спеціальних підрозділів К-9 у Сполучених Штатах Америки, кінологічних підрозділів правоохоронних органів країн Європейського Союзу, кінологічних підрозділів миротворчих місій

охарактеризовано напрями підготовки кінологів та службових собак: тактичні дії і затримання; контроль натовпу; розчищення проїжджої частини та споруд; обшук тактичних будівель; виведення осіб із будівель і транспортних засобів; навчання із застосуванням відкритого вогню правильним прийомом роботи з приманкою, спуску; тактичний трейлінг; відстеження слідів бойових дій; пошук трупів; рятування людей після стихійних лих та надзвичайних ситуацій техногенного характеру; виявлення наркотичних і вибухових речовин; захист нерухомості; забезпечення безпеки журналістів; підготовка собак-охоронців.

Проаналізовано особливості використання службових собак за їх спеціалізацією (патрульні собаки; мінно-розшукові собаки; собаки для виявлення наркотиків; собаки для виявлення запахових слідів вибухових речовин; слідові (трекінгові та трейлінгові) собаки; собаки, що використовуються при ліквідації наслідків стихійних лих; собаки для пошуку та порятунку у міських умовах; собаки, натреновані на пошук трупів; собаки для виявлення мобільних телефонів).

На прикладі діяльності національних центрів підготовки миротворців у всьому світі та кінологічних центрів військових тренувальних баз розкрито особливості підготовки працівників кінологічних підрозділів та службових собак відповідно, надано характеристику процедурам сертифікації кінологічних команд з урахуванням їх спеціалізації.

Зроблено висновок, що в різних країнах світу на законодавчому рівні врегульовано питання виходу у відставку службового собаки та закріплено різноманітні варіанти його перебування «на пенсії», орієнтовано, у першу чергу, на забезпечення як фізичного, так і психологічного здоров'я собаки.

Зроблено висновок, що проблемними питаннями діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів, які вимагають свого вирішення на законодавчому рівні, є: відсутність єдності нормативного регулювання; норми щодо харчування службових собак значно застарілі; відсутній механізм подальшого використання службових собак, які за віком, або з інших підстав відсторонені від служби; значне навантаження на кінолога; організаційна структура кінологічних підрозділів не завжди відповідає потребам відповідної

служби; нормативна невизначеність та складність зберігання запахоносіїв; нормативна невизначеність статусу службового собаки.

Окреслено першочергові кроки у напрямі удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні, зокрема: 1) розробка та прийняття Закону України «Про кінологічне забезпечення діяльності правоохоронних органів»; 2) внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію», якими передбачити вилучення службових собак із категорії спеціальних засобів та доповнити окремою статтею із назвою «Застосування службових собак»; 3) створення у системі патрульної поліції кінологічних підрозділів; 4) врегулювання службового навантаження на кінолога та на службового собаку; 5) оновлення чинних стандартів та правил годування службових собак, що дозволить забезпечити найкращий раціон для службових собак, упорядкувати процедуру фінансування даної статті витрат кінологічного підрозділу, створить реальну можливість для закупівель кормів для собак відповідної якості; 6) вироблення гуманного механізму визначення долі службових собак, які за віком або через якісь інші обставини не можуть надалі продовжувати службу (запровадження практики «пенсійного утримання» собак).

Перспективними формами кінологічної діяльності, які потребують розвитку у правоохоронній сфері, виокремлено протимінну діяльність, використання собак у каністерапії та для виявлення різних захворювань.

Акцентовано увагу на важливості оновлення переліку вимог до професійного кінолога та процесу відбору кінологів; систематичного проведення якісного матеріально-технічного забезпечення діяльності кінологічних підрозділів; оновлення форм та способів використання здібностей собаки на користь суспільства та держави; формування нових підходів до підготовки собак (максимальний перехід до оперантного методу дресирування, що виключає застосування механічного впливу на собаку); розробка механізмів та створення інституцій, які б забезпечили існування службових собак після досягнення ними віку списання зі служби.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми – визначення сутності, особливостей та шляхів удосконалення адміністративно-правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні. В результаті проведеного дослідження сформульовано низку концептуальних висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Основні з них наведено нижче.

1. З'ясовано історичні передумови висвітлення закономірностей зміни способів та уподобань щодо використання здібностей собаки, що у результаті призвело до виникнення та становлення службової кінології. Розглянуто особливості використання собак, методів їх утримання та дресирування, напрямків застосування, зокрема для охорони людей і об'єктів, затримання правопорушників, рятування людей під завалами, використання собак на службі в поліції, патрулювання, полювання, використання собак як бойової одиниці, засобу зв'язку та як транспортного засобу. У результаті це дозволило виокремити дев'ять взаємопов'язаних та взаємообумовлених етапів виникнення службової кінології як науки. Наголошено на складності визначення чітких часових рамок переходу від одного періоду до іншого у зв'язку з тим, що у різних частинах світу такі переходи відбувалися по-різному.

2. Аргументовано, що кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності розуміється як: а) один із інструментів здійснення правоохоронної діяльності уповноваженими на те суб'єктами в рамках реалізації правоохоронної функції держави; б) як сукупність дій, пов'язаних із забезпеченням функціонування системи правоохоронних органів, які для виконання власних повноважень використовують вміння, навички та здібності собак. Зроблено висновок, що кінологічне забезпечення можна розглядати у двох вимірах в залежності від направленості дій: спрямоване на задоволення організаційних та управлінських потреб самих кінологічних підрозділів (внутрішній аспект) і спрямоване на

допомогу іншим суб'єктам суспільних відносин (зовнішній аспект). Наголошено, що кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні є об'єктом адміністративно-правового регулювання, оскільки саме норми адміністративного права здійснюють основний регуляторний вплив на суспільні відносини у сфері правоохоронної діяльності; крім того, собаки відповідно до чинного законодавства є джерелом підвищеної небезпеки, а тому діяльність стосовно їх використання має бути чітко регламентована. Виокремлено та охарактеризовано основні функції кінологічного забезпечення як об'єкта адміністративно-правового регулювання: правоохоронна; кінологічна; організаційна.

3. Запропоновано безпосередню мету кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, в залежності від аспекту трактування його змісту, розглядати як створення умов для належного функціонування системи самих кінологічних підрозділів правоохоронних органів, а також як сприяння реалізації власних повноважень іншими суб'єктами правоохоронної діяльності. Запропоновано завдання кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності поділити на дві групи: а) загальні (універсальні), ті що стосуються діяльності усіх без виключення суб'єктів такого забезпечення, розкривають саму ідею кінологічного забезпечення; б) специфічні, які мають відношення до діяльності одного або декількох суб'єктів. Визначено та охарактеризовано завдання, що входять до вказаних груп.

4. Аргументовано позицію, що принципи кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності являють собою упорядковану сукупність ключових вимог та стандартів, з дотриманням яких має здійснюватися використання собак в діяльності правоохоронних органів, а саме: підготовка, тренування, утримання та застосування собак. Запропоновано класифікувати принципи кінологічного забезпечення на: загальноправові; специфічні; управлінські. Розкрито значення та особливості дотримання виокремлених принципів. Особливу увагу приділено характеристиці специфічних принципів (партнерства між кінологом і собакою; тісної «сліпої довіри»; зацікавленості кінолога у своїй роботі або принцип вмотивованості; постійної готовності до виконання оперативно-службових

завдань; оперативності; презумпції винуватості кінолога, а не собаки; поступовості; недопущення жорстокого поводження з тваринами; вузької профілізації собаки; професійності кінолога; систематичності; чіткого дотримання правил розведення або принцип породної чистоти; неухильного дотримання санітарно-гігієнічних та ветеринарних норм). Запропоновано доповнити Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» розділом «Особливості правил утримання, використання та поводження з тваринами у силових структурах».

5. Правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності запропоновано розуміти як сукупність норм, що містяться у різного роду нормативно-правових актах, і здійснюють впорядковуючий, організуючий або регулюючий вплив у сфері використання собак в діяльності правоохоронних органів, а саме під час: підготовки, тренування, утримання та застосування собак. Проаналізовано сукупність нормативно-правових актів: Конституція України; чинні міжнародні договори України (стосуються саме умов утримання та догляду, недопущення жорстокого поводження з тваринами) та міжнародні стандарти з питань використання службових собак у військовій сфері та міннорозшуковій справі; закони України; підзаконні нормативно-правові акти – акти Президента України та Кабінету Міністрів України, Національної поліції, Збройних сил, Зовнішньої розвідки, Національної гвардії, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Державної прикордонної служби, Державної фіскальної служби, Державної кримінально-виконавчої служби, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України). Розкрито значення норм адміністративного законодавства в системі правових засад кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

6. Зважаючи на наявність зовнішнього та внутрішнього аспектів розуміння кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, зроблено висновок: а) для внутрішнього аспекту розуміння кінологічного забезпечення суб'єктами є виключно ті органи та підрозділи, діяльність яких безпосередньо пов'язана з використанням собак у службовій діяльності; б) у рамках зовнішнього аспекту

поряд із безпосереднім суб'єктом виникає ще один суб'єкт – «замовник» кінологічної послуги (у даному випадку кінологічний підрозділ - суб'єкт правоохоронної діяльності - наділений повноваженнями щодо прийняття рішення про застосування кінолога з собакою в певній ситуації у разі отримання запиту про таку допомогу). Обґрунтовано можливість класифікації суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності на: а) державні та недержавні; б) індивідуальні, колективні та громадські; в) безпосередні суб'єкти здійснення кінологічної діяльності – кінологи, а також допоміжні суб'єкти (увесь інший персонал кінологічних підрозділів, діяльність яких безпосередньо не пов'язана з використанням собаки – ветеринар, комірник або прибиральник у кінологічному підрозділі, працівник відділу кадрів або бухгалтер цього підрозділу). Окреслено коло завдань та функцій суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

7. Зроблено висновок, що Президент України виступає суб'єктом управління кінологічним забезпеченням правоохоронної діяльності. Це пояснюється тим, що, по-перше, він є гарантом прав і свобод громадян (їх забезпечення є завданням кінологічної діяльності); по-друге, він забезпечує національну безпеку, що охоплює велику кількість суспільних відносин у сфері підтримання усіх видів безпеки, що характерне і для підрозділів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, по-третє, важливим аспектом впливу Президента України на усю систему суб'єктів кінологічного забезпечення є можливість участі у законодавчому процесі. Розкрито особливості управлінського впливу Верховної Ради України на стан кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, що дозволило виокремити такі її функції: законотворча, кадрова, фінансова та контрольна. У результаті аналізу повноважень Кабінету Міністрів України у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності виокремлено такі функції вказаного суб'єкта: виконавчо-розпорядча; управлінська; фінансова; контрольна; стратегічного планування. Охарактеризовано зміст вказаних функцій.

8. Проаналізовано завдання та функції таких суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності: Національна поліція, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Збройні сили України, Державна митна служба України та кримінально-виконавча служба України. Охарактеризовано процедурні питання, пов'язані із порядком створення, забезпечення функціонування кінологічних підрозділів; особливості підготовки та використання службових собак у рамках реалізації розшукових, пошукових, конвойних та охоронних функцій. Виокремлено проблемні питання, що виникають під час реалізації вказаних функцій та запропоновано шляхи їх усунення.

9. Окреслено форми та методи діяльності інституцій громадянського суспільства, які реалізують свої повноваження у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності: Міжнародною кінологічною асоціацією; Всеукраїнською громадською організацією «Кінологічна спілка України»; Всеукраїнським громадським об'єднанням «Кінологічний клуб України»; ветеринарними клініками та кабінетами (ветеринарне забезпечення); волонтерськими організаціями (захист тварин, в тому числі і собак, від жорстокого поводження); приватними кінологічними клубами або асоціаціями, діяльність яких тісно пов'язана з безпосередньою діяльністю правоохоронних органів. Розкрито особливості взаємодії вказаних інституцій з органами державної влади, що є суб'єктами правоохоронної діяльності.

10. Зроблено висновок, що застосування спеціального службового собаки передбачає здійснення низки заходів (як підготовчих, так і спрямованих на безпосереднє виявлення запахового сліду). Тобто діяльність службового собаки ґрунтується на виробленні, шляхом систематичного повторення певних дій, іншими словами дресирування, умовного рефлексу на певний запаховий слід. Окреслено коло форм та методів організації роботи кінолога зі спеціальним службовим собакою в різних умовах та в різних службах, що має здійснюватися з урахуванням специфіки поставлених перед кінологом із собакою завдань.

Наголошено на важливості систематизації виокремлених форм та методів на рівні міжвідомчого нормативно-правового акта.

11. Аргументовано, що форми та методи використання працівниками кінологічних підрозділів правоохоронних органів пошукових (спеціальних) собак істотно відрізняються від форм та методів використання розшукових собак. Встановлено, що основними формами застосування розшукового службового собаки є: переслідування особи, яка має відношення до події; виявлення знарядь та об'єктів, що мають відношення до злочину; затримання, у разі потреби, виявленої особи. Розкрито особливості застосування таких методів організації використання службового розшукового собаки: вільний пошук залишків слідової інформації; змушування до проведення кінологічної «виборки», «відпрацювання сліду», ознайомлення із ольфакторними слідами, на які вказує кінолог; вільна робота собаки на місці події з метою виявлення предметів, що ймовірно можуть мати відношення до події.

12. Наголошено, що застосування службових собак під час патрулювання кінологічними підрозділами правоохоронних органів є ефективним заходом попередження та протидії злочинності. Переважно превентивний та попереджувальний характер даних заходів сприяє зменшенню кількості вчинення порушень публічного порядку найшвидшому реагуванню інспектора-кінолога на ті правопорушення, що вчиняються на маршруті патрулювання. Зроблено висновок, що патрулювання, як форма організації діяльності кінологічних підрозділів, може реалізовуватися з використанням не лише патрульних собак, а із застосуванням собак різного призначення (конвоювання, розшук, оборона, пошук). Розкрито такі особливості форм патрулювання з використанням службового собаки: а) піше патрулювання або патрулювання на автомобілі; б) патрулювання під час забезпечення безпеки на охоронюваних об'єктах; в) патрулювання під час забезпечення публічного порядку під час проведення мирних зібрань та масових заходів; г) патрулювання із застосуванням вартових та сторожових собак; д) патрулювання з метою пошуку заборонених речей або речовин, патрулювання, яке в разі необхідності може перерости у переслідування

особи, що вчинила правопорушення по «гарячих слідах»; е) патрулювання в рамках розшукової діяльності по гарячих слідах та виявлення слідів вчинення правопорушення. Встановлено методи впливу кінолога на службового собаку під час патрулювання.

13. Встановлено, що у широкому розумінні правоохоронної діяльності одним із її різновидів можливо вважати рятувальну діяльність, що здійснюється органами та підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Доведено, що діяльність кінологічних розрахунків із собаками-рятувальниками має різні форми, а також характеризується відмінними методами самої її організації. У результаті аналізу форм та методів діяльності кінологічних розрахунків із собаками-рятувальниками сформульовано пропозиції щодо внесення доповнень до Методичних рекомендацій щодо застосування кінологічних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій під час проведення пошуково-рятувальних робіт.

14. Наголошено, що одним із напрямів кінологічної діяльності в системі органів, які здійснюють кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності, є проведення змагань серед кінологів. З огляду на сутність та цілі змагань з кінологічного багатоборства заходи, що здійснюються в рамках таких змагань можна порівняти із таким терміном як «атестація службових собак кінологічних підрозділів». Під атестацією розуміється проведення контролю за рівнем підготовленості службових собак до виконання завдань за спеціальним та загальним курсом дресирування. Охарактеризовано особливості участі кінологів зі службовими собаками у відкритих тренуваннях та тестуваннях, настановчих та навчально-методичних зборах, міжвідомчих змаганнях правоохоронних органів (багатоборстві), також міжнародних змаганнях. Виокремлено проблемні питання, пов'язані з їх організацією та проведенням, а також запропоновано шляхи їх усунення.

15. Охарактеризовано процедурні питання, пов'язані з кадровим забезпеченням кінологічних підрозділів різних суб'єктів правоохоронної діяльності, та на основі такого аналізу виділено характерні риси та особливості

різних етапів кадрового забезпечення кінологічних підрозділів правоохоронних органів України. Сформульовано пропозиції щодо доповнення інструкцій з організації діяльності кінологічних підрозділів різних правоохоронних органів нормою стосовно періодичності проходження підвищення кваліфікації (не менше ніж один раз на два роки), а також упорядкування процесу проходження підготовки кінологів до несення служби.

16. Проведений аналіз положень профільного законодавства дозволив дійти висновку, що на законодавчому рівні службових собак віднесено до розряду матеріальних цінностей, що знаходяться на балансі установи, а отже особливостями матеріально-технічного забезпечення є необхідність та потреба у забезпеченні підрозділу службовими собаками та кінологічним обладнанням. У результаті аналізу особливостей матеріально-технічного забезпечення діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів зроблено висновок, що забезпечення кінологічним обладнанням здійснюється на загальній основі у форматі закупівель, у той час як питання забезпечення підрозділів службовими собаками потребує удосконалення наявних організаційних процедур.

17. У результаті аналізу діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів Сполучених Штатів Америки, країн Європейського Союзу та національних центрів підготовки миротворців охарактеризовано особливості використання службових собак під час: антитерористичних операцій; силового захисту; операцій групи спеціального реагування; допомоги військовій поліції в розслідуваннях; піші та автомобільні патрулі; реагування на сигнал тривоги; перевірки і обшуки будівель; ідентифікації та затримання осіб; захисту осіб; обшуків відкритої місцевості; громадських заворушень; охорони периметру; виявлення зовнішнього вторгнення; підтримки контрольних точок доступу; виявлення вибухових речовин тощо. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства в частині проходження сертифікації кінологічних команд, навчання поведінці службового собаки при стрільбі, удосконалення процедур пошуку вибухових речовин, закріплення стандартів роботи собаки вдень та вночі, відправлення службового собаки «у відставку».

18. У результаті аналізу проблемних питань діяльності кінологічних підрозділів правоохоронних органів наголошено, що ключовими орієнтирами удосконалення адміністративного законодавства у цій сфері мають бути: а) висока ефективність діяльності з використання службових собак; б) забезпечення належного поводження із тваринами; нормативна визначеність усіх без виключання процесів кінологічного забезпечення; в) максимальне поєднання правоохоронних, кінологічних та ветеринарних знань під час підготовки та використання собак; г) нормативне визначення взаємовідносин між різними правоохоронними органами; д) належний рівень соціального захисту кінолога та собак.

19. Напрямами розвитку форм та методів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності визначено: нормативно-правовий; науково-методичний; організаційний; матеріально-технічний; кадровий; мотиваційний. Обґрунтовано, що концепція розвитку кадрового потенціалу кінологічних підрозділів має ґрунтуватися на таких принципах: лідируючі вимоги до кадрового складу; адаптивність кінологічних підрозділів; інноваційність; володіння найсучаснішими знаннями; використання новітніх технологій під час розвитку; мотивація. Аргументовано доцільність впровадження в кінологічних підрозділах окремої посади – менеджера, який має аналітичні здібності та займатиметься питаннями упорядкування організаційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України. Академічний курс / Авер'янов В. Б. та ін. Київ: Юридична думка, 2007. Т. 1: Загальна частина. 592 с.
2. Адміністративне право України: навчальний посібник: у 2-х т. / Галуцько В.В., Олефір В.І., Пихтін М.П. та ін. / за заг. ред. В.В. Галуцька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
3. Алехин Э.В. Управление региональной экономикой: учебное пособие. Пенза: Пензенский Государственный Университет, 2011. 227 с.
4. Аллен В.Э. Полный курс акушерства и гинекологии собак. Второе издание исправленное и дополненное / пер. с англ. О. Суворов. Москва: Аквариум-Принт, 2006. 448 с.
5. Алфьоров С.М., Ващенко М.М., Долгополова С.В., Купін А.П. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
6. Анисимова Г.А. Сравнительный анализ методов подготовки собак для патрульно-розыскной службы УИС и работы в поисково-спасательной службе МЧС, возможность переквалификации собаки из одного рода службы в другой или совмещения их. *Молодежь и наука*. 2016. № 4. URL: <http://min.usaca.ru/uploads/article/attachment/827/%D0%90%D0%BD%D0%B8%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>
7. Ассирийская собака URL: <http://wardog.pp.ua/assirijskaya-sobaka/> (дата звернення 03.02.2020)
8. Астахова Л.А. Кинолог – интересная и нужная профессия. *Ведомости уголовно-исполнительной системы*. 2013. № 1. С. 36-41.
9. Баженов С.В. Мотивация и стимулирование трудовой деятельности. *Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ»*. 2015. Т.7. №. 4 (29). URL: <https://naukovedenie.ru/PDF/06EVN415.pdf>

10. Барри из монастыря Сен-Бернар URL: https://blog.zooshef.ru/articles/barri_iz_monastirja_senbernar/ (дата звернення 11.02.2020)
11. Басай В.Д. Основи криміналістичної одорології: автореф. дис. докт. юрид. наук. 12.00.09. / НАВС України. Київ, 2003. 31 с.
12. Баскина С. Собаки-детекторы раковых опухолей. *Мой друг собака*. 2010. № 8. С. 58-61.
13. Батраченко О.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку: дисертація ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.07 / СумДУ. Суми, 2017. 218 с.
14. Беднарський О.П. Митний контроль та митне оформлення товарів: сутність і прагматика реалізації в Україні: дип. роб. за ОКР «магістр» / Чортків: Чортківський інститут підприємництва і бізнесу Тернопільського національного економічного університету, 2013. 119 с.
15. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.
16. Безруков В.В., Винберг А.И., Майоров М.Г., Тодоров Р.М. Новое в криминалистике. *Соц. законность*. Москва. 1965. № 10. С. 74-75.
17. Білас А.І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 227 с.
18. Білокопитов Д. В. Сутність громадянського суспільства та його функції в сучасних умовах. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. №. 1. С. 216-223. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2016-1/doc/7/03.pdf>
19. Білокур Є. І. Специфіка планування як функції державного управління. *Наше право*. 2014. №. 6. С. 22-27. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nashp_2014_6_6.pdf

20. Білуха М. Т., Микитенко Т. В. Митний контроль: організація і методологія. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. №. 1. С. 181-187.

21. Блэкмор Говард Л. Охотничье оружие. От Средних веков до двадцатого столетия / пер. с англ. С. Федорова. Москва: ЗАО Центрполиграф, 2006. 432 с.

22. Богданов Е.А. Как можно ускорить совершенствование и создание племенных стад и пород: (Разведение по линиям) / Предисл.: А. Поляков. 3-е изд. Москва: Сельхозгиз, 1938 (Образцовая тип.). 232 с.

23. Боголюбский С. Древние собаки Египта и Месопотамии. URL: https://basenji.io.ua/s69594/drevnie_sobaki_egipta_i_mesopotamii (дата звернення 31.01.2020)

24. Боднарчук В. Сутність і зміст поняття компетенція в державному управлінні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. №. 2. С. 19-26.

25. Бойко В.В. Поняття та ознаки спеціальних норм. «Правова система в умовах розвитку сучасної державно-правової дійсності: генезис та напрями вдосконалення»: матеріали Науково-практичної Інтернет-конференції 15.12.2011. URL:

http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=147%3A2011-12-09-09-39-40&catid=28%3A-1&Itemid=37&lang=en

26. Бойко И.В. Инновационное развитие государств-участников СНГ в контексте глобальных вызовов. Сб. материалов XII междунар. науч.-практ. конф. «Проблемы и перспективы инновационного развития экономики». Киев: СПД Цудзинович Т.И., 2008. С. 63.

27. Болотіна Н. Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000. №4. С. 37–39.

28. Бортнік С. М. Удосконалення управління матеріально-технічним забезпеченням підприємства на засадах сорсингу та логістики. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*: зб. наук. ст. / Асоц. навч. закл. України

приват. форми власності; голова редкол. : Оксанич О. Луцьк : Волин. ін-т економіки та менедж., 2014. № 8. С. 61-74

29. Бочаров В., Орлов А. Дрессировка служебных собак. Москва: Издательство ДОСААФ, 1957. 113 с. URL: http://ovbrt.com/files/0641701_38A05_bocharov_v_i_orlov_a_p_dressirovka_sluzhebnyh_sobak.pdf

30. Брусаков К.В. Адміністративно-правове забезпечення проходження служби працівниками органів внутрішніх справ у складі міжнародних миротворчих підрозділів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. / Держ. наук.-дослідний інститут МВС України. Київ, 2007. 20 с.

31. Буликіна Т. Міжнародно-правові стандарти у сфері захисту тварин та їх застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11 С. 170-173

32. Бухрайзер Б., Міоріні Т. Основи очищення, дезінфекції та стерилізації URL: https://wfhss.com/wp-content/uploads/03-Fundamentals_of_Cleaning_Disinfection_Sterilization_2009_UKR_ver_1.pdf

33. В начале пути: собаки на службе в сыскной полиции Российской империи (назва з екрану) URL: <http://okdzks.com/page.php?id=128> (дата звернення 14.02.2020)

34. В Новой Кинологии наказания не используются. Почему? (назва з екрану) *Догфренд* *Паблшерс*. URL: http://www.dogfriend.org/index.php?option=com_content&view=article&id=287:no-punishment&catid=80&Itemid=155 (дата звернення 14.02.2020)

35. Ващук Ю.О. Особливість принципів правотворчості органів МВС України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Випуск 24. Том 1 С. 22-26

36. Ведерніков Ю.А., Папірна А.В. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 333 с.

37. Ведерніков Ю.А., Шкарупа В.К. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: Центр навч. л-ри, 2005. 336 с.

38. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
39. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
40. Венгеров А.Б. Теория государства и права: учебник для юридических вузов. 3-е изд. Москва: Юриспруденция, 2000. 528 с.
41. Вергун С. Жандармські поліцейні управління залізниць в Україні: історія становлення кінологічної служби на початку ХХ ст. *Повсякденна історія*. 2015. С. 160-165 URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/11194/1/Vergun.pdf>
42. Ветеринарно-санітарні вимоги до утримання тварин у притулках: затвердж. наказом Державного комітету ветеринарної медицини України від 15.10.2010 № 438. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1015-10>
43. Виноград О.В., Дворнічена І.М. Особливості формування спеціальних знань інспекторів-кінологів при здійсненні Державної митної справи. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. №. 4. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2014_4_6.pdf
44. Вітвіцький С.С. Мета та завдання контрольної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Випуск 29. Том 4. С. 30-34
45. Вітко А.Л. Публічне адміністрування у сфері забезпечення енергетичної безпеки держави: монографія. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018. 216 с.
46. Власенко Н. А. Логико-структурные дефекты системы советского права. *Правоведение*. 1991. № 3. С. 21–28.
47. Войцещук А.Д. Залучення кінологічних команд та скануючих систем до процедур митного контролю для попередження ризиків митного простору

країн. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2017. № 11. С. 3-10

48. Волоско В. Демократичні принципи діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2008. Вип. 2. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik2/fail/Volosko.pdf

49. Волошин Ю.О. Принцип. *Юридична енциклопедія* / ред. Ю. С.Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998-2004. Т. 5. 2003. С. 110-111

50. Всесвітня хартія природи від 01.01.1982 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_453

51. Вчені: Собаки були першими тваринами, прирученими людиною (назва з екрану). URL: https://dt.ua/SCIENCE/vcheni_sobaki_buli_pershimi_tvarinami_priruchenimi_lyudino_yu.html (дата звернення 03.02.2020)

52. Выращивание служебных собак, щенков. Развитие физических и полезных навыков щенков URL: <https://media.mvd.ru/files/application/1143802> (дата звернення 03.05.2020)

53. Галуцько В.В., Пономаренко Г.О., Шкарупа В.К. Теорія держави та права: конспект лекцій / за заг. ред. В. К. Шкарупи. Херсон: вид-во ВАТ ХМД, 2008. 280 с.

54. Галуцько В.М., Зубенко В.В., Новікова М.М., Стратонов В.М. Правознавство: навч. метод. посіб. / за заг. ред. В. М. Стратонова. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 320 с. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/2829/10.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

55. Гарна-Іванова І.О. Кінологічне забезпечення прикордонного контролю. *Шляхи покращення професійного рівня працівників кінологічних служб* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 14 груд. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 21-23

56. Гершензон С.М. Основы современной генетики. Київ: Наук. думка, 1979. 506 с.
57. Головне оперативне управління ГШ ЗСУ. *Офіційний сайт Міністерства оборони України*. URL: <http://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-generalnogo-shtabu/golovne-operativne-upravlinnya-gsh-zsu.html>
58. Голосніченко І.П., Голосніченко Д.І. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні. *Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*. 2011. № 1 (9). С. 147–155. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4891/1/11%20-%201_9_%20-%2025.pdf
59. Гончаренко В. Г. Природничо-наукові засади та процесуальні форми використання ольфакторного методу в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. №. 2. С. 121-128.
60. Городецька І.А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права*. 2016. № 1. С. 60–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_1_12
61. Грибовська Ю.М. Облік придбання та утримання службових собак. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 28 груд. 2018 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 74-77
62. Григоренко І. А. Принципи правоохоронної (поліцейської) діяльності в Україні та Німеччині. *Наше право*. 2013. №. 7. С. 24-30.
63. Гриценко В.В. Современная дрессировка (попытка методологического анализа). *Кинологический вестник*. Сборник научных трудов. Пермь: ПВИ ВВ МВД России, 2007. Выпуск 2 С. 93-108. URL: <http://maxima-library.org/knigi/collection/b/163628>
64. Гриченко В.Г. Принципы правоохоронной системы. *Форум права*. 2014. № 3 С. 462-465

65. Грібов М.Л. Організація діяльності оперативних підрозділів: питання юридичного унормування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №. 3. С. 26-31.
66. Громадянське суспільство та народовладдя в сучасній Україні: виступи на методологічному семінарі. *Політичний менеджмент*. 2004. №3. С. 176-183. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11643/19-Ryduch.pdf?sequence=1>
67. Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку: аналіт. доповідь / Яблонський В.М. та ін.; за заг. ред. О.А. Корнієвського. Київ: НІСД, 2018. 128 с.
68. Громко Л. С. Принципи управління персоналом в умовах антикризової діяльності підприємства: методологічний аспект. *Причорноморські економічні студії*. 2018. №. 36 (1). С. 109-113.
69. Гурдин В.В. О некоторых аспектах совершенствования кинологической деятельности в ФСИН России. *Кинологический вестник: 15 лет подготовки офицеров-кинологов в Пермском военном институте ВВ МВД России*: Сборник трудов научно-практической конференции. Выпуск 1. Пермь: Пермский военный институт внутренних войск МВД России, 2006. С. 96-101
70. Гурнакова Е.Н. Дрессировка собак. Теория и практика. Москва: Изд. АСТ-АГАТА, 2008. URL: <https://readli.net/dressirovka-sobak-teoriya-i-praktika/>
71. Гусева В.О. Використання результатів одорологічного дослідження як доказів у кримінальному провадженні. *Право і Безпека*. 2015. №. 3. С. 68-71.
72. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. Т.4 Москва: Рус. яз., 1980. 680 с.
73. Даценко О.М. Адміністративно-правове регулювання нафтогазового комплексу України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2015. №. 5/1. С. 24-30.
74. Дашковська О.Р. Принципи нормотворчої діяльності: загальна характеристика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. №. 1. С. 34-36.

75. Дейниченко Г.В., Афуков Н.О., Кукса А.М. Аналіз тенденцій розвитку світового ринку технічних засобів митного контролю для виявлення наркотичних речовин. *Прогресивні техніка та технології харчових виробництв ресторанного господарства і торгівлі*. 2009. Вип. 1. С. 179-186.
76. Дем'янюк І.В. Т.Д. Дем'янюк про формування сучасної парадигми науково-методичної роботи з педагогами. *Інноватика у вихованні*. 2017. № 5. С. 241-251.
77. Денисюк Д. С. Функції Національної поліції України: поняття та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. №. 4. С. 114-117.
78. Департамент охорони державного кордону. *Офіційний сайт ДПСУ*. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/Departamentu-ohoroni-derzhavnogo-kordonu/>
79. Державна кримінально-виконавча служба України. Про ДКВС. Основні завдання та функції. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/dkvs/about/functional>
80. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник, В. М. Олуйка. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2002. – 352 с.
81. Державне управління: підручник. 1 том / ред. кол. Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2012. 564 с.
82. Державне управління: теорія і практика: монографія / В.Б. Авер'янов, В. В. Цветков, В. М. Шаповал та ін.; за ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 431 с.
83. Дегтяр А.О., Бублій М.П. Функціональна обумовленість механізмів державного управління. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2014. №. 2. С. 377-385.
84. Дивак М. М. Адміністративно-правові засади управління якістю кадрового забезпечення органів внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Харк. нац. універ. внутр. справ. Харків, 2012. 208 с.

85. Дивак М. М. Принципи та завдання управління якістю кадрового забезпечення органів внутрішніх справ України. *Право і Безпека*. 2011. № 5. С. 172-175.
86. Дідок Ю. В. Реформування системи державних органів ветеринарної медицини в Україні: соціологічний вимір. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія: Державне управління. 2018. №. 4. С. 137-142.
87. Дорофеев В.С. Оптимизация процесса профессиональной подготовки будущих офицеров-кинологов в ВУЗе МВД России: автореф. дисс. ... канд. педаг. наук: 13.00.08. Санкт-Петерб. воен. инст. внутр. войск МВД России. Санкт-Петербург, 2013. 23 с.
88. Доценко В.В. Напрямки професійно-психологічної підготовки працівників кінологічних служби. *Шляхи покращення професійного рівня працівників кінологічних служб*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 14 груд. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 23-26
89. Древний мир: первые упоминания о боевых собаках (назва з екрану) URL: <http://wardog.pp.ua/drevnij-mir-pervie-upominaniya-o-boevyx-sobakax/> (дата зверення 03.02.2020)
90. Дрогомирецька М.І. Становлення і розвиток принципів менеджменту та їхня роль у діяльності сучасних організацій. *Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент*. 2012. Вип. 9 (1.1). С. 95–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnem_2012_9%281%29_14
91. Дубинська Г.М., Коваль Т.І., Боднар В.А., Ізюмська О.М. Основи епідеміології: навчальний посібник для студентів стоматологічного факультету. Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. 155 с.
92. Ейдельберг М.М. Суб'єкти адміністративно-правових відносин з приводу володіння земельною ділянкою. *Форум права*. 2010. №. 2. С. 145-150.

93. Єдинак В.Ю. Ретроспективно-компаративний аналіз системи управління митними органами в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 12 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/68.pdf
94. Ємець Л.О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 533 с.
95. Єрмакова К.С., Пінчук П.А. Особливості психологічної підготовки працівників кінологічних служб до виконання обов'язків під час проведення пошуково-рятувальних робіт. *Шляхи покращення професійного рівня працівників кінологічних служб*. Харків, 2018. С. 89-91
96. Завгородний Д.И. На государственной службе (назва з екрану) URL: <http://www.aivengo.ru/boxers/inform/stat/chistory.htm> (дата звернення 13.02.2020)
97. Заводчиков П.А., Курбатов В.В., Мазавер А.П., Назаров В.П. Справочная книга по собаководству. Москва-Ленинград: Сельхозгиз, 1960. 320 с.
98. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; за ред. В.В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
99. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В.Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
100. Зайчук О.В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22-28. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63854/04-Zaychuk.pdf?sequence=1>
101. Засідання Робочої групи з розвитку кінологічної служби. *Офіційний сайт Подільського державного аграрно-технічного університету*. URL: <https://www.pdatu.edu.ua/news-01/zasidannya-robochoji-grupi-z-rozvitku-kinologichnoji-sluzhbi.html>

102. Звіт про основні результати діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій у 2019 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-2019-dsns.pdf
103. Зінкевічус В.О., Фурман С.К., Хаджураєва С.К. Управління персоналом: особливості застосування принципів менеджменту в державній службі. Харків: Вид-во ХарПІДУ «Магістр», 2004. 124 с.
104. Значение ветеринарной медицины. URL: <http://prodamtext.ru/64/13195/znachenie-veterinarnoy-mediciny.html>
105. Зозуля В. О. Ефективне кадрове забезпечення–складова демократичного врядування *Державно-управлінські студії*. 2017. №. 2. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/deruprs_2017_2_18.pdf
106. Ильин Н. А. Генетика и разведение собак. Ленинград: СКХГИЗ, 1932. 164 с.
107. История ездовых собак (назва з екрану) URL: <http://angel-dog.ru/important/istoriya-ezdovyh-sobak/> (дата звернення 10.02.2020)
108. История породы сенбернар. URL: <https://dreamsalicecavalier.com.ua/istoria-porody-senbernar>
109. История терьеров: зачем их разводили URL: <http://terrs.ru/istoria-tererov-zachem-ix-razvodili/>
110. Иванов О. Принципы діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5 С. 142-145
111. Иващенко І.В., Гарна-Іванова І.О. Кінологічне забезпечення захисту державного кордону. *Шляхи покращення професійного рівня працівників кінологічних служб* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 14 груд. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 117-119

112. Інструкційний лист з вказівками щодо порядку та підстав виклику провідника зі службовим собакою. *Центральний державний історичний архів України*. Ф. 281. Оп. 1. Спр. 503

113. Історичний нарис застосування військових собак. URL: <https://ukranimal.ru/sobaki-4/1418-istorichnij-naris-zastosuvannja-vijskovih-sobak.html>

114. К диагностике коронавируса подключат животных: как такое возможно. URL: <https://sprotyv.info/obshchestvo/k-diagnostike-koronavirusa-podkljuchat-zhivotnyh-kak-takoe-vozmozhno>

115. Кагановська Т. Є. Сутність та завдання кадрового забезпечення як засобу сприяння функціонуванню держави та її органів. *Форум права*. 2008. № 1. С. 215-220 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2008_1_33.pdf

116. Кагановська Т.Є. До питання визначення сфери кадрового забезпечення державного управління. *Форум права*. 2008. № 2. С. 202-209 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2008_2_27.pdf

117. Кагановська Т.Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні: монографія. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 330 с.

118. Как заключенные тюрем меняют свою жизнь, тренируя служебных собак. (назва з екрану) URL: <https://rubic.us/kak-zaklyuchennyye-tyurem-menyayut-svoyu-zhizn-treniruya-sluzhebnyh-sobak> (дата звернення 11.08.2020)

119. Каменська Н.П. Суб'єкти адміністративного права: аналітичні роздуми до дискусії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 5. С. 68-71

120. Кароматов И.Д., Баймуродов Р.С. Канистерапия (обзор литературы). *Биология и интегративная медицина*. 2017. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kanisterapiya-obzor-literatury> .

121. Карпіщенко О.І., Ілляшенко К.В., Карпіщенко О.О. Стратегічне планування: навч. посібник. Суми: Сумський державний університет, 2013. 446 с.
122. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. Москва: Юрид. лит., 1958. 361 с.
123. Кинологическое обеспечение деятельности органов и войск МВД РФ / В.Г. Сикерин и др. Пермь: РИА «Стиль-МГ», 1999. 438 с. URL: <https://www.litmir.me/bd/?b=116426>
124. Кинология. Учебное пособие для вузов / Г.И. Блохин, М.Ю. Гладких, А.А. Иванов, Б.Р. Овсицер, М.В. Сидорова. Москва: ООО «Издательство Скрипторий 2000», 2001. 432 с. с ил.
125. Кінологія в Державній фіскальній службі України. м. Хмельницький, 2015. URL: <http://sfs.gov.ua/data/material/000/153/214794/merged.pdf>
126. Климович О. Система національних засобів захисту прав людини (в контексті положень Конвенції про захист прав і основних свобод людини). *Право України*. 2001. № 1. С. 34–37.
127. Клочко А.М. Кадрове забезпечення органів внутрішніх справ України: порядок та основні елементи. *Форум права*. 2014. № 4. С. 175–180.
128. Клочко А.М. Сучасний стан кадрового забезпечення органів внутрішніх справ України. *Форум права*. 2011. № 4. С. 367–371 URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4871/Suchasnyi%20stan%20kadrovoho%20zabezpechennia%20orhaniv%20vnutrishnikh%20sprav%20Ukrainy_Klochko%20_2011.pdf?sequence=1
129. Кобзар О.Ф. Правоохоронна діяльність: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 8-15.
130. Ковалів М. Формування державної кадрової політики у правоохоронній сфері України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. №876 (15). С. 138-143 URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13181/138-143.pdf>

131. Коваль Л.В. Охорона громадського порядку. Київ: Політвидавництво України, 1988. 92 с.
132. Ковельська виховна колонія має найкращий розплідник собак серед виховних колоній в Україні. URL: <http://prokovel.com/kovel-1834.html>
133. Коган А.Б. Основы физиологии высшей нервной деятельности 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Высшая школа, 1988. 368 с.
134. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
135. Колодій А.М. Принципи права України. Київ: Юрінком інтер, 1998. 208 с.
136. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 42-46.
137. Коломієць С.І. Розвиток кінологічних служб системи МВС. *Шляхи покращення професійного рівня працівників кінологічних служб*. тез. доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 14 грудня 2018 р.) / МВС України, Харк. нац. універ. внутр. справ. Харків, 2018 С. 10-14
138. Комар І., Гальма Л. Соціально-педагогічні аспекти каністерапії. *Молодь і ринок*. 2012. №4 (87). С. 96-99
139. Комаров С.А. Общая теория государства и права: учебник. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 512 с.
140. Конкурс на посаду Інспектор-кінолог у ГУНП в Тернопільській області. URL: https://nabir.np.gov.ua/index.php?r=recruitment/process_recruitment&id=795
141. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
142. Корнеев Лев Слово о собаке. Москва: «Мысль». 1989. URL: https://www.zinref.ru/000_uchebniki/04600_raznie_4/893/006.htm (дата звернення 04.02.2020)
143. Корнієнко М.В. Організаційно-тактичні основи застосування службово-розшукових собак: оперативно-розшуковий аспект (за матеріалами

МВС України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 / Дніпроп. держ універ. внутр. справ. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.

144. Король М.О. Поняття та сутність компетенції державної прикордонної служби України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012, № 3. С. 226-234

145. Коротун О. Адміністративно-правове регулювання охорони засобів індивідуалізації учасників господарського обороту та послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 151-155.

146. Корчагова А.Г. Гігієна утримання службових собак. *Студентський науковий вісник*. 2017. С. 107-111 URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3525/1/studentresearchjournal17_10_23.pdf

147. Костюченко Л.В. Удосконалення механізму управління системою матеріально-технічного забезпечення підприємств залізничного транспорту України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. / Дніпроп. держ. універ. заліз. трансп. ім. академіка В. Лазаряна. Дніпропетровськ, 2009. 24 с.

148. Кравцова Т.М., Калініченко Г.В. Дослідження видів функцій державного управління та їх значення у процесі державно-управлінської діяльності. *Форум права*. 2011. № 1. С. 522-527.

149. Кравченко Н.А. Разведение сельскохозяйственных животных. Москва: Колос, 1973. 486 с.

150. Красюк І.А. Конкретизація права в забезпеченні ієрархії нормативно-правових актів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Випуск 70. С. 127-134

151. Криволапчук В.О., Клименко В.М. Аналіз адміністративно-правових засад діяльності державної служби охорони при МВС України. *Наука і правоохорона*. 2014. № 1 (23). С. 5-11

152. Кримінально-виконавчий кодекс України 11.07.2003 № 1129-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

153. Крищенко А.Є. Завдання та функції Національної поліції як учасника адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення публічної безпеки і

порядку. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. Т. 103. №. 2. С. 121-130.

154. Крицак І. В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2009. № 3. С. 365–372

155. Крузерман Г.В. Справочник. Дрессировка собак. URL: <https://unotices.com/book.php?id=36617>

156. Круковер Владимир Исаевич Специальная дрессировка собак. URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=500429&pg=1>

157. Крушинский Леонид Служебная собака. Руководство по подготовке специалистов служебного собаководства. Москва: Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, 1952. 703 с. URL: <https://libking.ru/books/ref-ref-ref/190872-leonid-krushinskiy-sluzhebnyaya-sobaka-rukovodstvo-po-podgotovke-spetsialistov-sluzhebного-sobakovedstva.html>

158. Крылов И.Г. Дрессировка служебно-розыскных собак: практическое руководство / под редакцией С.В. Майчинского. Москва: НКВД РСФСР, 1928. 116 с.

159. Кубышко О.В. Зарождение и развитие кинологической журналистики Западной Европы и Америки. *Вестник Томского государственного университета. Филология*. 2016. №5 (43). С. 161- 171

160. Кузнецова О.В. Взаємодія інституту президентства з іншими гілками влади (на прикладі України, Росії та Білорусі). *Гілея: науковий вісник*. 2011 № 45. URL: <http://gileya.org/download.php?id=61>

161. Курило В.І., Ільченко О.В. Взаємодія органів внутрішніх справ та Державної прикордонної служби України в умовах євроінтеграції: адміністративно-правові аспекти: монографія / За заг. ред. В.І.Курило. Київ: «Магістр - ХХІ сторіччя», 2015. 200 с.

162. Курс лекцій з криміналістики. Основи одорології / Т.О. Коросташова, Ю.О. Ланцедова, О.С. Тунтула; за наук. ред. О.А. Кириченка. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 56 с. (Авторська лекція). URL:

<https://lawbook.online/tehnika-kriminalisticheskaya/kurs-lektsiy-kriminalistiki-osnovi-odoro.html>

163. Лазаренко Л.В. Эпизоотическая ситуация на животноводческих объектах уголовно-исполнительной системы. *Ведомости уголовно-исполнительной системы*. 2019. №2 (201). С. 75–80

164. Лазор О.Д., Лазор О.Я. Місцеве управління: поняття, терміни, визначення. Словник-довідник. Київ: Дакор, 2004. 336 с.

165. Ластович Д.М. Адміністративно-правові засади надання поліцейських послуг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2016. URL: <https://scicenter.online/organi-pravoohoronni-sudovi-scicenter/administrativno-pravovi-zasadi-nadannya.html>

166. Лебедев В. Руководство дрессировки полицейский и военных собак. Санкт-Петербург: типография Министерства внутренних дел, 1911. 168 с. URL: <http://www.e-reading.link/book.php?book=1006353>

167. Левина С.Д. Зоотерапия–перспективное направление психотерапии расстройств шизофренического спектра. *Независимый психиатрический журнал*. 2012. № II. С. 78-83.

168. Левченко В.І., Фасоля В.П., Головаха В.І., Дикий О.А. Диспансеризація службових собак: методичні рекомендації. Біла Церква, 2008. 78 с. URL: http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/2351/1/dyspanseryzacija_sluzhbovyh_sobak.pdf

169. Легенький М. І. Категоріально-змістові передумови дослідження адміністративно-правових засад формування і реалізації державної політики у сфері освіти. *Інтернаука*. 2018. № 3. С. 25–31.

170. Легенький М.І. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.07 / Націон. ун-т «Львівська Політехніка». Львів, 2018. 513 с.

171. Липин А.В., Санин А.В., Зинченко Е.В. Ветеринарный справочник. Традиционные и нетрадиционные методы лечения собак. Москва: ЗАО Центрполиграф, 2002. 596 с.
172. Лікарчук Н.В. Сутність стратегії планування як функції управління. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2014. №. 1. С. 37-40.
173. Лоудз Дэвид Генрих VIII и его королевы. (назва з екрану) URL: <https://libking.ru/books/prose-/prose-history/606333-devid-loudz-genrih-viii-i-ego-korolevy.html> (дата звернення 10.02.2020)
174. Лутчин Н.П. Якість життя в регіонах України: об'єктивне та суб'єктивне оцінювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №. 6. С. 368-375.
175. Льюис Л., Моррис М. (мл.), Хэнд М. Кормление собак и кошек. Mark Morris Associates Топека, Kansas. 1987 151 с.
176. Макарова І.В. Розвиток інститутів громадянського суспільства: історичні аспекти URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10mivsia.pdf>
177. Максименко С.Д. Теорія вищої нервової діяльності І. П. Павлова. *Проблеми сучасної психології*. 2017. Випуск 38 С. 7-17
178. Марек Иржи Собачья звезда Сириус, или Похвальное слово собаке. Древняя Индия. URL: <https://pets.wikireading.ru/11687> (дата звернення 29.01.2020)
179. Мармаза О.І. Контроль як функція управління: сутність, вимоги сучасності, тенденції оновлення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. №. 35. С. 262-269.
180. Мартыненко И.Э. Правоохранительная деятельность в сфере культурного наследия: цель, понятие, формы реализации. *Вестник Воронежского государственного университета*. Сер. Право. 2015. № 3. С.39-52. URL: <https://elib.grsu.by/doc/12294>
181. Марутян Р.Р. Науковість як принцип державного управління: характеристика та фактори оцінки. *Економіка та держава*. 2013. №. 4. С. 98-101.

182. Масленников Е.Е. Обеспечение правопорядка и законности в учреждениях уголовно-исполнительной системы с использованием служебных собак. *Вестник Кузбасского института*. 2015. № 2. С. 102-104.

183. Матвійчук А. Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11 С. 121-124

184. Мацелик Т.О. Президент України як суб'єкт адміністративного права. *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Право*. 2011. №. 2. С. 68-72.

185. Мей Джульетта Все о самых популярных породах собак. URL: <https://www.e-reading.club/download.php?book=142893>

186. Мельник А.Ф., Оболенський О.Ю., Васіна А.Ю., Гордієнко Л.Ю. Державне управління: навч. посіб. / за ред. А. Ф. Мельник. Київ: Знання-Прес, 2003. 343 с.

187. Мельник Л.А. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні поняття, проблеми та стратегічні напрями. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019 № 2 URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/30.pdf

188. Мельник М.В. Митний контроль та митне оформлення при застосуванні митних режимів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. №. 7. С. 269-273.

189. Менцель Рудольф Проверка поведения, ее теоретические основы и ее практическое выполнение. URL: <https://bio.wikireading.ru/8232>

190. Методичні рекомендації щодо порядку використання кінологічних команд у Державній фіскальній службі України: наказ Державної фіскальної служби від 20.07.2016 № 643.

191. Методы дрессировки собак. URL: https://verniy-dog.ru/articles/Metody_dressirovki_sobak.html

192. Микитенко В.В. Теоретико-правові аспекти правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ України. *Підвенноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 3. С. 240-242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_3_76

193. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n4148>
194. Михайлова Ю.О. Роль та місце Державної прикордонної служби у системі суб'єктів забезпечення національної безпеки України. *Форум права*. 2017. №. 4. С. 152–158.
195. Михалко І. С. Поняття принципів політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. №. 9-2 (2). С. 71-72.
196. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: підруч. / 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Либідь, 1999. 536 с.
197. Міжнародні стандарти протимінної діяльності IMAS. *Офіційний сайт Міністерства оборони України*. URL: <http://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/standarti.html>
198. Мордюшенко С.М. Професіографічний аналіз діяльності кінологів-рятувальників МНС: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.09 / Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля, Харків. 2013. 250 с.
199. Мордюшенко С.М. Соціально-психологічні детермінанти, що обумовлюють потребу практики в розробці професіограм основних спеціальностей МНС України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. № 4 (29). С. 211–216
200. Мостова К.В. Напрями вдосконалення організації та здійснення прикордонного контролю в Україні в контексті забезпечення національної безпеки. *Ефективність державного управління*. 2018. №. 54. С. 144-150
201. Музичук О.М. Уточнення сутності категорії «правовий статус» суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу. *Форум права*. 2008. № 1. С. 316–321.
202. Муравйов К.В. До проблеми визначення поняття «правові засади реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Т. 4. С. 154-157

203. Мытник П.В. Правоохранительная деятельность и правоохранительные органы как предмет дисциплины «Судоустройство». *Вестник Академии МВД Республики Беларусь*. 2015. № 2 (30) С. 123-130

204. Найда В.О., Котелюх М.О. Професіоналізм поліцейського-кінолога крізь призму особливостей професійної діяльності. *Шляхи покращення професійного рівня працівників кінологічних служб*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 14 груд. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 114-117

205. Найшвидші породи собак у світі. Швидший тільки вітер! URL: <https://pustunchik.ua/ua/online-school/biology/zoology/naishvydshi-porody-sobak-u-sviti>

206. Науково-практичний коментар до Митного кодексу України у 3 томах / за ред. В. Ю. Хомутиннік (голова), Т. І. Єфименко (співголова) та ін. Київ: ДННУ «Акад. фін. управління», 2012. Т. 2. 526 с.

207. Нацполіція дезінфікує лапи службовим собакам через коронавірус. URL: https://ukr.lb.ua/society/2020/03/30/454037_natspolitsiya_dezinfikuie_lapi.html

208. Немцов А. Руководство по служебному собаководству. Москва: Госдурственное издательство колхозной и совхозной литературы, 1933. 128 с.

209. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. Москва: НОРМ. ИНФА-М, 1999. 552с.

210. Нестеров А.В. Здоровье вашей собаки: справочник заботливого хозяина. Москва: Издательство «Э», 2016. 144 с

211. Нефёдкин А.К. Боевые собаки древности. *Stratum plus*. 2000. № 3. С. 72-84

212. Новосьолова О.С. Система митного контролю в Україні: сучасний стан та орієнтири вдосконалення. 2019. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/140.pdf>

213. Оболенський О.Ю. Державне управління та державна служба: словник-довідник. Київ: КНЕУ, 2005. 480 с.

214. Общая теория права и государства: учебник / Под ред. В.В. Лазарева. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 2001. 520 с.
215. Огнев'юк Г.З. Правова визначеність як категорія. *Бюлетень Міністерства юстиції*. 2017. № 10 (192). С. 32-35.
216. Олійник О.Д., Мулявка Д.Г. Правовий статус фіскальних органів України та держав-членів Європейського Союзу: монографія. Ірпінь: Національний університет ДПС України. 2016. 166 с.
217. Онопенко П.В. Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Інститут законодавства Верховної ради України. Київ, 2005. 16 с.
218. Оперативні перевірки міннорозшукових собак та кінологів. URL: http://www.mil.gov.ua/content/standarts/IMAS%2009.42_ua.pdf
219. Оперативный контроль экономической деятельности предприятия / Б.И. Валуев, Л.П. Горлова, Е.Л. Зернов и др. Москва: Финансы и статистика, 1991. 224с.
220. Організація діяльності державного службовця: навчально-методичний комплекс з вивчення дисципліни (для слухачів магістратури спеціальності 8.15010005 «Державна служба» спеціалізації «Адміністративний менеджмент», «Територіальне управління та місцеве самоврядування», «Економіка», «Світова та європейська інтеграція», «Кадровий менеджмент», «Бюджет і фінанси»). / укладач: Л.Б. Круп'як. Тернопіль: ТНЕУ. 2012. 173 с.
221. Орел В.М. Сутність і роль контролю як функцій управління. *Ефективна економіка*. 2013. №. 6. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/efek_2013_6_83.pdf
222. Осипов П.С. Психолого-педагогическое сопровождение процесса развития профессиональных компетентностей специалистов-кинологов: автореф. дисс. канд. педаг. наук: 13.00.08. / Моск. госуд. гуман. универ. им. М.А. Шолохова» Москва, 2013. 23 с.

223. Остроумова М.А., Макарова Т.Н. Анализ американского опыта применения канистерапии как метода лечения. *Молодежь и наука*. 2016. №. 10. С. 17-17.
224. Офіційний веб-сайт Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС України. URL: <http://center.km.ua/index.php/ua/>
225. Павлов Д.М. Адміністративне право: Загальна частина: конспект лекцій. Київ: МАУП, 2007. 136 с.
226. Павлов И.П. Двадцатилетний опыт объективного изучения высшей нервной деятельности (поведения) животных. Москва: Изд. «Наука», 1973. 659с.
227. Падалка О.А. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України: автореф. дис. ... канд-та юрид. наук: 12.00.07 / Харківський нац. унів. внутр. справ. Харків, 2016. 23 с.
228. Панова Н.С. Адміністративно-правові засади розвитку державного управління в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2008. 24 с.
229. Панова О.О. Вищі органи державної влади як суб'єкти забезпечення публічної безпеки. *Науково-теоретичні аспекти вирішення глобальних проблем сучасності*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Дніпро, 20–21 квітня 2018 року). Дніпро: НО «Відкрите суспільство». 2018. С. 95–98.
230. Панова О.О. Забезпечення публічної безпеки в Україні: адміністративно правовий аспект: монографія. Харків: ФОП Панов А.М., 2019. 510 с.
231. Панова О.О. Забезпечення публічної безпеки в Україні: адміністративно-правовий аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Сумський держ. ун-т. Суми, 2019. 40 с.
232. Панфилов П.Б. Вероятностно-статистическое обоснование достоверности ольфакторных исследований запаховых следов человека в судебной экспертизе с использованием собак-детекторов. *Нейронауки*. № 1 (3). 2006. С. 24-29.

233. Панфилов П.Б. Научные принципы использования биосенсорных средств ольфакторного исследования в судебной экспертизе. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2005. Випуск 9 С. 545-542

234. Панфилова З.Ю. Физиологические особенности ольфакторной рецепции собак-детекторов: автореф. дис. ... канд. біол. наук: 03.03.01. / Росс. госуд. аграр. ун-т — МСХА им. К. А Тимирязева. Москва, 2013. URL: <https://www.dissercat.com/content/fiziologicheskie-osobennosti-olfaktornoj-retseptsii-sobak-detektorov>

235. Патрушева Е. Запах боли. *Мой друг собака*. № 3. 2011. С.60-61.

236. Пашинський В. Й. Верховна Рада України в системі суб'єктів забезпечення оборони держави. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2017. № 1/2 (33/34). С. 238-241.

237. Пеньков С.В. Особливості організації застосування службових тварин під час протидії злочинності. *Право і Безпека*. 2016. №. 1. С. 125-129.

238. Питання Державної митної служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 року № 1217-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1217-2019-%D1%80>

239. Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 року № 451 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451-2012-%D0%BF>

240. План дій з реформування митниці. Проект. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/imported_content/news/doc_250141228/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%B4i%D0%B9%20-%20%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F.pdf

241. Погребняк С. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. №. 1. С. 44–56.

242. Подоляка А.М. Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук :12.00.07 / Ін-т законодавства ВР України. Київ, 2009. 381 с.

243. Подсолонко О.А. Менеджмент: теорія та практика. Київ: ЦУЛ, 2003. 370с.
244. Поліцейських собак допускають до служби лише після дезінфекції шерсті і лап. URL: <https://np.pl.ua/2020/04/politseys-kykh-sobak-dopuskaiut-do-sluzhby-lyshe-pislia-dezinfektsii-shersti-i-lap-politsiia-poltavshchyny/>
245. Полковніченко О.М. Сутність та зміст правоохоронної функції держави. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 39-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2011_3_8.
246. Порядок використання наркотичних засобів і психотропних речовин під час дресирування службових собак для розшуку таких засобів і речовин: постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. № 831 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/233810750>
247. Посібник для підвищення кваліфікації працівників органів та підрозділів Національної поліції України / О.І. Безпалова, К.Л. Бугайчук, А.В. Войціховський та ін. Харківський національний університет внутр.справ. Харків: ФОП Бровін О.В., 2019. 134 с.
248. Потушинська О.П., Жданова В.П. Характеристика кінологічного забезпечення окремих правоохоронних органів України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 141-144.
249. Приходько Ю. О., Лаптії О. П. Особливості клінічного прояву й патолого-анатомічних змін за дипілідіозу собак і котів. *Ветеринарна медицина України*. 2014. №. 6. С. 19-22.
250. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 № 2498-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12>
251. Про відновлення дії окремих положень Конституції України: Закон України від 21.02.2014 № 742-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18>
252. Про відокремлення діяльності з транспортування природного газу та забезпечення діяльності оператора газотранспортної системи: постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 840. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vidokremlennya-diyalnosti-z-tran-180919-840>

253. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>

254. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19>

255. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>

256. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/3781-12/ed20180805#n16>

257. Про державний кордон: Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>

258. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>

259. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>

260. Про забезпечення діяльності Державної податкової адміністрації України: постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.1996 № 1385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1385-96-%D0%BF>.

261. Про забезпечення діяльності судів: постанова Верховної Ради України від 24.02.1994 № 4019-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4019-12>.

262. Про забезпечення діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його секретаріату: постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.1999 № 2164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-99-%D0%BF>.

263. Про затвердження Інструкції з організації вартової служби у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 24.10.2016 № 553 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1475-16>

264. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16>

265. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС: наказ МВС України від 11.07.2018 № 597 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0896-18>

266. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Збройних Сил України: наказ Генерального штабу Збройних сил України від 25.07.2017 № 258.

267. Про затвердження Інструкції з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України: наказ МВС України від 26.03.2018 № 234 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0459-18>

268. Про затвердження Інструкції з організації кінологічної служби в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах: наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 24 січня 2004 № 18.

269. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ МВС України від 27.04.2020 № 357 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20>

270. Про затвердження Інструкції з організації службової кінології в Національній гвардії України: наказ МВС України від 05.08.2014 № 772 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1213-14>

271. Про затвердження Інструкції з організації спеціальної підготовки громадян України для прийняття на військову службу за контрактом в Службу безпеки України: наказ ЦУ СБУ від 30.11.2010 № 603 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1351-10>

272. Про затвердження Інструкції про організацію планування діяльності в Державній кримінально-виконавчій службі України: наказ Державної пенітенціарної служби України від 21.12.2011 № 615. URL: <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/635763>

273. Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету: наказ Міністерства фінансів України від 12.03.2012 № 333 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12>

274. Про затвердження Концепції розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, та Національної гвардії України до 2020 року: наказ МВС України від 24.05.2017 № 442 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS754.html

275. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з ветеринарної практики: постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2015 року № 896 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-2015-%D0%BF>

276. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо застосування кінологічних підрозділів ДСНС України під час проведення пошуково-рятувальних робіт: наказ ДСНС України від 17.09.2014 № 527 (з основної діяльності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527388-14#top>

277. Про затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі: наказ Міністерства фінансів України від 12.10.2010 № 1202 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10>

278. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>

279. Про затвердження положення про Кінологічну службу Державної служби України з надзвичайних ситуацій: наказ МВС України від 15.07.2016 № 675 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1293-16#Text>

280. Про затвердження Положення про Кінологічну службу Державної служби України з надзвичайних ситуацій: наказ Міноборони України від 20.01.2014 № 40 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-14#Text>

281. Про затвердження положення про міжвідомчий чемпіонат Міністерства внутрішніх справ України з багатоборства кінологів: наказ МВС України від 21.05.2019 № 391 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-19#Text>

282. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF>

283. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF>

284. Про затвердження Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій: наказ МВС України від 03.07.2014 № 631 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0853-14>

285. Про затвердження Положення про спеціальну підготовку і навчання з питань технічної експлуатації об'єктів електроенергетики: наказ Міністерства палива та енергетики України від 09.02.2004 № 75 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0418-04>

286. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>

287. Про затвердження Порядку підготовки особового складу підрозділів воєнізованої охорони: наказ Міністерства оборони України від 05.07.2013 № 462. URL: <https://docs.dtkr.ua/download/pdf/1207.3096.1>

288. Про затвердження Порядку проходження кандидатами на посаду прокурора спеціальної підготовки та методики її оцінювання, навчального плану спеціальної підготовки: рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії

прокурорів від 13 вересня 2017 року № 25дк-17 URL:
<https://ips.ligazakon.net/document/view/gp17051?an=1>

289. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 № 1769/5 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19>

290. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18>

291. Про затвердження Правил транспортування тварин: постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1402 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-2011-%D0%BF>

292. Про затвердження Програми підготовки особового складу підрозділів воєнізованої охорони Збройних Сил України: наказ Міністра оборони України від 13.12.2012 № 842 URL: http://www.mil.gov.ua/content/other/MOU842_2012.pdf

293. Про затвердження стандарту професійної (професійно-технічної) освіти з робітничої професії «Дезінфектор»: наказ МОН України від 31.05.2019 № 780 URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d1/0bc/4db/5d10bc4db8fda496333716.pdf>

294. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж: наказ МВС України від 26.04.2018 № 340 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-18>

295. Про затвердження структури Національної поліції України: наказ Національної поліції України № 1 від 06.11.2015. (зі змінами згідно наказів НПУ № 959 - 26.09.2019, № 1181 - 15.11.2019)

296. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>

297. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>
298. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
299. Про кінологічне забезпечення в Державній фіскальній службі України: наказ Міністерства фінансів України від 15.12.2015 № 1147 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1664-15>
300. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
301. Про норми годування штатних тварин військових частин, закладів, установ і організацій Збройних Сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів і підрозділів Національної поліції, цивільного захисту та установ кримінально-виконавчої служби: постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2001 року № 1348 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1348-2001-%D0%BF>
302. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
303. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20200402/sp:wide:max100>
304. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed20150101/sp:wide:max100>
305. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
306. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15.12.1993 № 3691-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12>
307. Про Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: указ Президента України від 30.01.2019 № 23/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23/2019/ed20200331>

308. Про Положення про Офіс Президента України: указ Президента України від 25.06.2019 № 436/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/2019>
309. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 № 3352-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>
310. Про прикордонний контроль: Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17>
311. Про протимінну діяльність: Закону України від 06.12.2018 № 2642-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19>
312. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>
313. Про ратифікацію Європейської конвенції про захист домашніх тварин: Закон України від 18.09.2013 № 578-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15
314. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>
315. Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України 01.12.2005 № 3160-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-15>
316. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14/ed20200320#top>
317. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 550-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14>
318. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 № 2894-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>
319. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1200 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-%D0%BF>

320. Про утворення територіальних органів Державної митної служби: постанова Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2019 року № 858 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-2019-%D0%BF>

321. Проект Закону України від 19.11.2018 № 9300 «Про публічний порядок» винесений народним депутатом С. Шаховим. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH76C00A?an=3>

322. Расседин В.В. Мотивация и стимулирование трудовой деятельности персонала. *Труд и социальные отношения*. 2008. № 3. С. 53-59.

323. Ревенко Н.И. Применение служебно-розыскных собак в раскрытии преступлений. *Вестник ОмГУ. Серия. Право*. 2009. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-sluzhebno-rozysknyh-sobak-v-raskrytii-prestupleniy>

324. Рибалка Н.О. Адміністративно-правові аспекти діяльності Президента України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук зі спец. 12.00.07 / Акад. упр. М-ва внутр. справ. Київ, 2009. 20 с.

325. Ринг М.П. К вопросу о гражданских процессуальных правоотношениях. *Учен. зап. ВНИИССЗ*. 1963. Вып. 16. С. 61–67.

326. Річний план основних заходів Адміністрації Державної прикордонної служби України на 2020 рік, затверджений Міністром внутрішніх справ України 16.12.2019 URL: https://dpsu.gov.ua/upload/%D0%A0ichnij_plan_zahodiv_%D0%90dministracii_%D0%94erzhavnoi_prikordonnoi_slyzhbi_na_2020_rik.pdf

327. Родченко І.Ю. Механізми, принципи, критерії та пріоритетні напрями самовпорядкування в системі державного управління. *Теорія та практика державного управління*. 2017. 33 (58) С. 1-9.

328. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи: колективна монографія / за заг. ред. О. М. Руденко, С. В. Штурхецького. Острого: ІГСУ, вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. 328 с.

329. Рубак А.М. Дегельмінтизація собак. *Ветеринарна медицина України*. 2014. №. 3(217). С. 33.
330. Рябчук М.Ю. Громадянське суспільство. *Енциклопедія сучасної Української мови*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=31976
331. Савюк Л.К. Правоохранительные органы: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2007. 704 с.
332. Саламатин А.В. Биологические основы диагностических исследований запаховых следов человека. *Криминалистические средства и методы в раскрытии и расследовании преступлений: Методические основы судебных экспертиз*. Материалы 3-й Всероссийской научно-практической конференции по криминалистике и судебной экспертизе 15-17 марта 2006 г. Москва: ЭКЦ МВД России, 2006. Т. 2. С. 155-158.
333. Саламатин А.В. Использование обоняния собак в медицинской диагностике. *Нейронаука для медицины и психологии: 2-й международный междисциплинарный конгресс*; Судак, Крым, Украина, 10-21 июня 2006 г.: под ред. Лосевой Е.В. и др. Москва: МАКС Пресс, 2006. С. 157-159.
334. Саприкіна Н. В. Громадянське суспільство в системі сучасних суспільно-економічних відносин. *Економіка та держава*. 2014. №. 12. С. 29-32.
335. Селюков В. Використання службових собак Кримінально-виконавчою службою України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 6. С. 145-152.
336. Селюков В.С. Базові засади годування службових собак. *Особливості організації кінологічної діяльності правоохоронних органів в Україні* : тези доп. учасників наук.-практ. семінару (м. Харків, 29 жовт. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020. С. 31-34
337. Селюков В.С. Види суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні. *Юридична наука*. 2019. Випуск 2. С. 133-138
338. Селюков В.С. Використання собак у службових цілях у давні часи. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції*:

матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 травня 2019 року, м. Суми). Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2019. С. 16-18

339. Селюков В.С. Гражданское общество как субъект кинологического обеспечения правоохранительной сферы. *KELM*. 2020. № 4. С. 124-130

340. Селюков В.С. Загальні засади племінної справи в кінологічних підрозділах в Україні. *Шляхи успіху та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн конференції (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.)* / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020. С. 455-457

341. Селюков В.С. Зародження службової кінології (початкові етапи виникнення та розвитку собаківництва). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 208-213

342. Селюков В.С. Застосування службових собак для розшуку зниклих безвісті дітей. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України: зб. тез доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 квіт. 2019 р.)* / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. С. 225-226.

343. Селюков В.С. Кінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні як об'єкт адміністративно-правового регулювання *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Випуск 6. Спецвипуск. Кропивницький : ТОВ «Полімед-Сервіс», 2019. С. 71-77

344. Селюков В.С. Мета кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2020. № 2. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/72.pdf

345. Селюков В.С. Національна поліція як суб'єкт кінологічного забезпечення. *Юридична наука*. 2019. № 1 С. 101-109

346. Селюков В.С. Огляд функцій суб'єктів кінологічного забезпечення. *«Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: виклики та*

колізії»: матер. весукр. наук-прак. конф. (Дніпро, 15.05.2020) Дніпроп. держ. універ. внутр. Справ. 2020 С. 234-236.

347. Селюков В.С. Организационные принципы проведения соревнований среди кинологов правоохранительных органов. *Право и Закон*. 2020. № 1. С. 131-136.

348. Селюков В.С. Організація підготовки офіцерів кінологів у ЗВО МВС України. *Особливості та правові підстави застосування службових собак в оперативно-службовій діяльності правоохоронних органів*: матеріали круглого столу (30 вересня 2019 року). Харків. 2019. С. 39-40.

349. Селюков В.С. Особливості здійснення патрулювання зі службовими собаками. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. №1. Том 2. С. 110-117

350. Селюков В.С. Періодизація виникнення та розвитку службової кінології. *Підготовка поліцейських в умовах реформування МВС України*: Збірник наукових праць V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 29 травня 2020 р.). С. 45-46.

351. Селюков В.С. Перспективи удосконалення законодавства у сфері кінологічної діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Випуск 11. С. 145-151

352. Селюков В.С. Поняття кінологічного забезпечення. зб. тез доп. на міжнар. наук.практ. конф. до 25-річчя створення ун-ту «Харківський національний університету внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994-2019 рр.)». Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. С. 420-421

353. Селюков В.С. Поява та розвиток службової кінології на території сучасної України. *Право і Безпека*. 2020. №1(76). С. 89-94

354. Селюков В.С. Правовые основы кинологического обеспечения правоохранительной деятельности. *Leges și viața*. 2020. № 8-9. С. 82-88

355. Селюков В.С. Розыскная работа служебной собаки как одна из форм кинологической деятельности. *KELM*. 2020. № 3. С. 140-147

356. Селюков В.С. Роль Національної поліції у здійсненні кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. *Вісник гуманітарного наукового товариства: наукові праці*. Випуск 20. Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. С. 211-212

357. Селюков В.С. Форми та методи організації роботи кінологів із собаками-рятувальниками. *Наукові записки. Серія: право | Scientific notes. Series: law*. 2019. Випуск 7 Спецвипуск. С. 75-80

358. Селюков В.С. Характеристика вищих органів державної влади як суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019 Випуск 1. Том 2. С. 117-125

359. Селюков В.С. Післядипломна освіта працівників органів внутрішніх справ без відриву від виконання своїх службових обов'язків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. № 23 ч. 1 С. 175-178

360. Серховець С. Структура готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. №. 30. С. 153-155.

361. Серховець С.В. Сутність та зміст кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки*. 2014. № 1 (70). С. 147-156

362. Серховець С.В. Формування готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності: дис. ... канд. педаг. наук: 13.00.04 / Національна акад.Держ. прикорд. служ. України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2016. 261 с.

363. Сидорович О., Гуцул І., Кривицький В. Кінологічне забезпечення діяльності митних органів України. *Податки і фіскальна політика*. 2020. № 1 С. 66-77

364. Систематична десенсибілізаційна терапія для собак. *Battlepetsonline.com*. URL: <https://ukr.battlepetsonline.com/systematic-desensitisation-therapy-56231>
365. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
366. Скакун О.Ф. Теория держави і права: підручник / пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
367. Сліпушко О.М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика. Київ: Криниця, 1999. 507 с.
368. Словник української мови Академічний тлумачний словник (1970—1980). URL: <http://sum.in.ua/s/forma>
369. Словник української мови: в 10 т. Київ: Наукова думка. Т4. Г-Ж. 840 с.
370. Собакаръ А. О., Ковалів М. В. Адміністративно-правові засади діяльності державних органів у сфері забезпечення національної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 845 URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_845_26.pdf
371. Собаки – крысоловы. URL: <https://sobaka-ru.livejournal.com/6826229.html> (дата звернення 10.02.2020)
372. Собаки Древнего Египта URL: https://basenji.io.ua/s95454/sobaki_drevnego_egipta (дата звернення 31.01.2020)
373. Собаки Древнего Египта: охотники, домашние любимцы, воины (назва з екрану). URL: <http://wardog.pp.ua/sobaki-drevnego-egipta-oxotniki-domashnie-lyubimcy-voiny/> (дата звернення 31.01.2020)
374. Собаки, как оружие. Собаки спецназа. (Тема форуму. Назва з екрану) URL: <http://forum.guns.ru/forummessage/32/579228-2.html> (дата звернення 03.02.2020)

375. Совгиря О. В. Загальні питання компетенції Кабінету Міністрів України: конституційно-правовий аспект. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. №. 4 (8). С. 155-162.

376. Сокурєнко В. В. Адміністративно-правовий статус Міністерства оборони України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 4 Том. 2 С. 159-162

377. Солонар А. В. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «повноваження». *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 253-256

378. Справочник спасателя. Книга 9. Поисково-спасательные работы с применением специально обученных собак, их подготовка и содержание. Москва: ВНИИ ГОЧС, 1999. 223 с.

379. Стаєнний О. В. Вологість та температура повітря в приміщеннях при розведенні службових собак породи німецька вівчарка в умовах племінного розплідника. *Науково-технічний бюлетень Інституту біології тварин і Державного науково-дослідного контрольного інституту ветпрепаратів та кормових добавок*. Львів, 2006. В. 7. № 3, 4. С. 271-273

380. Старєнька О. М. Загальні принципи управління в організації системи оперативного контролю на промислових підприємствах. 2005. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2354/1/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8%20%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8E%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%85.pdf>

381. Статут Всеукраїнського громадського об'єднання «Кінологічний клуб України». URL: <http://www.ukc.org.ua/ustav.html>

382. Статут Всеукраїнської громадської організації «Кінологічна спілка України»: зареєстровано в Міністерстві юстиції 14.11.1990, свідоцтво № 8. URL: http://uku.com.ua/oficial_inform/ustav.html

383. Студеникин В.Е. Понятие, признаки и основные виды правоохранительной деятельности. *Право: теория и практика*. 2003. № 13 (28). URL: <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1303/8.html>

384. Сулимов К. Т. Использование запаховой информации с мест происшествий в раскрытии и расследовании преступлений: метод. рекомендации. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1989. 48 с.

385. Сулимов К.Т. Криминалистическая одорология: кинологический подход. Методическое пособие. Москва: Институт Наследия, 2019. 312 с.

386. Тарахонич Т. І. Види правового регулювання: теоретичні аспекти розуміння. *Часопис Київського університету права*. 2014. №. 4. С. 28-32.

387. Теория государства и права: учебник для вузов / под ред. проф. В.М. Корельского и проф. В.Д. Перевалова. 2-е изд., изм. и доп. Москва: Издательство НОРМА, 2002. 616 с.

388. Тернавська В. М. Принципи сучасної правової політики України. *Правова держава*. 2018. №. 32. С. 51-56.

389. Терьер. Сайт «Разные породы собак» URL: http://dogiinform.blogspot.com/p/blog-page_7985.html

390. Требования к вольеру и будке. URL: <https://zoomagzp.nethouse.ru/static/doc/0000/0000/0243/243966.10au67es0p.pdf>

391. Уголев А.М. Теория адекватного питания и трофология. Санкт-Петербург: Наука, 1991. 271 с.

392. Управление персоналом: *глоссарий: терминологический словарь* / сост. А.Н. Сорочайкин, Л.В. Ермолина. Самара: Изд-во «Самарский университет», 2012. 104 с.

393. Учебное пособие для специалистов-кинологов органов внутренних дел. Министерство Внутренних Дел РФ, Ростовская школа служебно-розыскного собаководства. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовская школа служебно-розыскного собаководства, 1995. URL: <https://law.wikireading.ru/50083>

394. Ученые тренируют собак определять коронавирус у бессимптомных носителей URL: https://enovosty.com/news_abroad/full/1904-uchenye-treniruyut-sobak-opredelyat-koronavirus-u-bessimptomnyx-nositelej

395. Фатхутдінов В.Г. Поняття суб'єктів, об'єкту та змісту адміністративно-правових відносин у сфері громадської безпеки. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018, № 1 (59). С. 127-132

396. Федорович А. Ю. Основы дрессировки. *Мир собак*. №№3, 4, 6, 6. 2004 URL: <https://litlife.club/books/87939/read>

397. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. Москва: Политиздат, 1991. 560 с.

398. Фізіологія та патологія розмноження дрібних тварин: навчальний посібник / Харенко М.І., Хомин С.П., Кошовий В.П. та ін. Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня», видавництво «Козацький вал», 2005. 554 с.

399. Фламандский манускрипт об охоте XV века URL: <https://shizolation.livejournal.com/11885.html> (дата звернення 10.02.2020)

400. Фріс П.Л., Бучко М.Б. Основні напрями кримінально-виконавчої політики України на сучасному етапі державотворення. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2010. №1. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n1/10fplsed.pdf>

401. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / пер. с нем. Москва: Весь Мир, 2003. 416 с.

402. Ходак В.Н., Плотникова Е.Г. История становления и развития кинологического образования в России и за рубежом. *Современные проблемы науки и образования*. 2019. № 4. URL: <https://www.science-education.ru/pdf/2019/4/28992.pdf>

403. Цаплин И.С., Сайфуллин Р.Р. Совершенствование подразделений кинологической службы уголовно-исполнительной системы в современных условиях.

URL: https://alley-science.ru/domains_data/files/12September2018/SOVERShENSTVOVANIE PODRAZDELENIY KINOLOGICHESKOY SLUZhBY UGOLOVNO-ISPOLNITELNOY SISTEMY V SOVREMENNYH USLOVIYaH.pdf

404. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

405. Чабанова Ю.В. Організаційно-правові засади державного управління в галузі ветеринарної медицини України. 2014. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/15-CHABANOVA.pdf>

406. Чисніков В. М. Г. М. Рудий – піонер української криміналістики. *Криміналістичний вісник*. 2004. № 2 (2). С. 134-141.

407. Чисніков В. Перший керівник кримінальної поліції Російської імперії. *Юридичний вісник України*. 2008. № 8. 14 березня. С. 35-38

408. Шай Р.Я. Окремі аспекти дослідження генезису правоохоронної функції держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 357-362. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_824_58.

409. Шаповал В.М. Президент України і виконавча влада. *Виконавча влада і адміністративне право* / за заг. ред. Авер'янова В. Б. Київ: Ін-Юре, 2002. 668 с.

410. Шатрава С.О. Стан та правове регулювання кадрового забезпечення органів Національної поліції на сучасному етапі розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 83-87.

411. Шемшученко Ю. С. Правоохоронна діяльність. *Юридична енциклопедія: в бт.* / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 1998 Т. 5, 2003. 736 с.

412. Шерешевский Э.И., Петряев П.А., Голубев В.Г. Ездовое собаководство. Москва. Изд. «Главморсевпути», 1946. 248 с.

413. Шершньова З.Є., Оборська С.В. Стратегічне управління: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 1999. 384 с.

414. Шиленко М.В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють охорону суб'єктів малого підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2013. Серія Право. Випуск 22. Частина I. Том 2. С. 261-265

415. Шинкаренко Л.Н., Гулякова О.Г., Малиєнко В.А., Мельничук С.Д., Спиридонов В.Г. Анализ генетической изменчивости у собак с высоким уровнем инбридинга (порода американский пит-буль терьер) с использованием микросателлитных маркеров. *Цитология и генетика*. 2010. № 4 С. 16-22

416. Шопіна І.М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України: монографія. Київ: МП Леся, 2011. 426 с.

417. Що таке кондиціонування під час тренування собак? *Amazingpetshere.com* URL: <https://ukr.amazingpetshere.com/1114225-what-is-counter-conditioning-in-dog-training>

418. Эней Тактик (назва з екрану) URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D0%BD%D0%B5%D0%B9_%D0%A2%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA (дата звернення 04.02.2020)

419. Эней Тактик. О перенесении осады. Пер. и вступит. ст. В.Ф. Беяева (Москва). *Вестник древней истории*. 1965. 1 (91). С. 237-268 URL: <http://vdi.igh.ru/issues/184?locale=ru>

420. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 5 : П–С. 2003. 736 с.

421. Юрко С.С. Недержавна охоронна і правоохоронна діяльність в Україні. автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Нац. універ. «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України. Одеса, 2017. 21 с.

422. Юхимюк О. Принципи права як ефективний регулятор суспільних відносин *Державотворення та правотворення в період реформ: питання теорії та практики* : матер. щорічної Всеукр. наук.-практ. конф. (19-20 квітня 2012 р. У 2-х ч. / за заг. ред. В.В. Коваленка. Київ: НАВС, 2012. Ч .1. С. 134-137.

423. Языков В. Собаки на военной службе. Москва: Госиздат «Красн. Пролетарий», 1927. 65 с.
424. Языков В.С. Курс теории дрессировки собак. Военная собака / Второе изд. заново переработанное и дополненное. М.: Госиздат, 1928, 171 с.
425. Як у Рівному дезінфікують службових собак. URL: <https://rivne.media/news/yak-u-rivnomu-dezinfikuyut-sluzhbovikh-sobak-foto>
426. Якименко Л.Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.08 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2016. 224 с.
427. Яковенко А. В. Кінологічна служба ДСНС України. *Охорона праці в галузі освіти: теоретичні і технологічні аспекти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава, 7–8 квітня 2014 р.). Полтава: ПНПУ, 2014. – С. 230-233.
428. Яловий В. Принципи державного управління та місцевого самоврядування в умовах столичної агломерації. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2009. №. 2. С. 181-191.
429. Яцун О.В. Трансформація підходів до регулювання професійного розвитку фахівців як чинник підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Інноваційний вимір розвитку вищої освіти України: сучасні реалії та перспективи: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. О.М. Левченка. Кіровоград: Ексклюзив Систем, 2015. Ч. I. 580 с.
430. 10 U.S. Code § 2583. *Military animals: transfer and adoption*. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/2583>
431. 11 Steps to Turning a Puppy Into a Badass Military Working Dog *Military.com*. <https://www.military.com/undertheradar/2019/03/22/11-steps-turning-puppy-badass-military-working-dog.html>
432. 25 years of IRO history. URL: <https://www.iro-dogs.org/en/about-us/who-we-are>

433. 32 CFR 635.20. *Military Police Codes (MPC)*. URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/CFR-2012-title32-vol4/CFR-2012-title32-vol4-sec635-20/context>
434. Air Force Instruction 31-126. *DOD Military Working Dog (MWD) Program*. 2019. URL: https://static.e-publishing.af.mil/production/1/af_a4/publication/afi31-126/afi31-126.pdf
435. All Things Assyrian. *The Assyrian War Dog*. URL: <http://www.aina.org/ata/20190804161106.htm> (дата звернення 03.02.2020)
436. Bomb detection dogs. *Highland Canine Training*. URL: <https://tacticalpolicek9training.com/bomb-detection-dogs-2/>
437. Cadaver Dogs. *Highland Canine Training*. URL: <https://tacticalpolicek9training.com/cadaver-dogs-2/>
438. Cellular Phone Detection Dogs. *Highland Canine Training*. URL: <https://tacticalpolicek9training.com/cell-phone-detection-dogs/>
439. CFR: Title 49. Transportation. *Electronic Code of Federal Regulations (e-CFR)*. URL: <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/49/subtitle-B>
440. Correction officer linked to couple in deadly courthouse shooting fired. *WMC*. November 23, 2005. URL: <https://www.wmactionnews5.com/story/4159452/correction-officer-linked-to-couple-in-deadly-courthouse-shooting-fired/>
441. Department of Homeland Security. *Canine Adoption Program*. URL: <https://www.tsa.gov/canine-adoption-program>
442. Department of the Army. *Military Working Dogs. Field Manual No. 3-19.17*. July 2005. Washington, DC. URL: <https://fas.org/irp/doddir/army/fm3-19-17.pdf>
443. Disaster Dog Training. *Highland Canine Training*. URL: <https://tacticalpolicek9training.com/disaster-dogs-2/>
444. Drug Detection Dog Training. *Highland Canine Training*. URL: <https://tacticalpolicek9training.com/drug-detection-dogs-2/>
445. E-Learning for Mission Staff (ELMS). *Peace Operations Training Institute*. URL: <https://www.peaceopstraining.org/programs/elms/>

446. Eligibility Programmes. *Peace Operations Training Institute*. URL: https://www.peaceopstraining.org/peacekeeper-training/eligibility_programmes/
447. Frequently Asked Questions, question 7. *National Police Dog Foundation*. URL: <https://www.nationalpolicedogfoundation.org/faq>.
448. Gustav Zeuner Die Lehre von den Dämpfen. *Technische Thermodynamik*. Ed. II. 1901. 2. Aufl
449. Harris S. K-9 Units: Training and Protection Key to Keeping Dogs and People Safe. Product Feature. *The Police Chief*. 83. 2016. URL: <https://www.policechiefmagazine.org/product-feature-k-9-units-training-and-protection-key-to-keeping-dogs-an/>
450. Headquarters Department of the Army. Military Police. *Army Regulation 190–12. Military Working Dog Program* Washington, DC 23 October 2019 URL: https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN20131_R190_12_Admin_FINAL.pdf
451. Headquarters, Department of the Army. *Field Manual. Military Working Dogs*. 2005. No. 3-19.17. URL: <https://fas.org/irp/doddir/army/fm3-19-17.pdf>
452. Highland Canine Training, LLC. URL: <https://highlandcanine.com/>
453. History of the American Kennel Club. *The American Kennel Club official site*. URL: <https://www.akc.org/about/history/>
454. History of the Kennel Club. *The Kennel Club official site*. URL: <https://www.thekennelclub.org.uk/our-resources/about-the-kennel-club/history-of-the-kennel-club/>
455. Jennifer Forsyth Hyatte. *Murderpedia*. URL: <https://murderpedia.org/female.H/h/hyatte-jennifer.htm>
456. Joint Base San Antonio. URL: <https://www.jbsa.mil/>
457. Laal, Marjan. Lifelong Learning: What does it Mean? *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2011. № 28 C. 470-474. URL: https://www.researchgate.net/profile/Marjan_Laal/publication/224767020_Lifelong_Learning_What_does_it_Mean/links/0912f4fba440488c32000000/Lifelong-Learning-What-does-it-Mean.pdf

458. Lewis L.D. Small animal clinical nutrition / L.D. Lewis, M.L. (JR) Morris, M.S. Hand. Kansas, Topeka: Mark Morris associates, 1987. 148 p.
459. Military Dog Adoption. *Petfinder.com*. URL: <https://www.petfinder.com/pet-adoption/dog-adoption/military-dog-adoption/>
460. Military War Dog Program. URL: <https://militarybenefits.info/military-war-dog/#ixzz6SxKVArM4>
461. National Police Canine Association. URL: <http://www.npca.net>
462. Office of Inspector General. U.S. Department of State. *ESP-19-06 Evaluation of the Antiterrorism Assistance Explosive Detection Canine Program. Health and Welfare Office of Evaluations and Special Projects*. September 2019. URL: <https://www.stateoig.gov/system/files/esp-19-06.pdf>
463. Police & Military K9 Training and Sales. *Highland Canine Training*. URL: <https://tacticalpolicek9training.com/police-military-k9-training-sales/>
464. Police K9 Training. *Highland Canine Training*. URL: <https://tacticalpolicek9training.com/police-k9-training/>
465. Presentation of our organisation. URL: <http://www.fci.be/en/>
466. Qatar Military Dog Show Enhances Bilateral Relations. URL: <https://k9pride.wordpress.com/tag/qatar-police-dogs/>
467. Retired Service Dog- What Happens When They Hang Up Their Vests? *Guide Dogs of America*. URL: <https://www.guidedogsofamerica.org/what-happens-when-a-service-dog-retires/>
468. Schettler J. Trailing versus tracking: The keys to success. *Police K-9 Magazine*. 2013, July 22. URL: <https://www.police1.com/police-products/k9/k9-training/articles/trailing-versus-tracking-the-keys-to-success-bjtllYuJ6GIHxvAS//>
469. Seliukov V. General principles of cynological support of law enforcement activity. *Sciences of Europe*. VOL 5, No 53 (2020). P. 39-43
470. Standard NATO AMedP-8.4 Ed.: B URL: <https://nso.nato.int/nso/nsdd/apdetails.html?APNo=2048&LA=EN>
471. Statutes of the FCI. URL: <http://www.fci.be/medias/FCI-REG-STA-en-10585.pdf>

472. Tacuinum Sanitatis in Medicina. URL:
<https://www.facsimilefinder.com/facsimiles/tacuinum-sanitatis-in-medicina-facsimile>
473. The National Police Dog Foundation. URL:
<https://www.nationalpolicedogfoundation.org/>
474. Tracking and Trailing Dogs. *Highland Canine Training*. URL:
<https://tacticalpolicek9training.com/tracking-dogs-2/>
475. U.S. Air Force Basic Military Training. URL:
<https://www.basictraining.af.mil/>
476. Vohne Liche Kennels. URL: <http://www.vohneliche.com/home/about-us>

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник директора Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

 А. Є. Голубов
« 04 » _____ 2020 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
Харківського національного університету внутрішніх справ
Селюкова Вадима Сергійовича
за темою «Адміністративно-правові засади кінологічного забезпечення
правоохоронної діяльності в Україні», що подане на здобуття наукового
ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 –
адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право**

Комісія у складі:

голова - заступник директор Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Голубов Артем Євгенович;

члени комісії:

- доктор юридичних наук, професор Клемпарський Микола Миколайович;
- доктор юридичних наук, доцент Кухарев Олександр Євгенович.

цим Актом засвідчують, що результати дисертаційного дослідження Селюкова Вадима Сергійовича за темою «Адміністративно-правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні», що подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, були використані для підготовки звіту з питань удосконалення правових інструментів, які використовуються уповноваженими органами державної влади під час здійснення державного регулювання сфери кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні, а саме:

– визначення ознак кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, до яких віднесено такі: 1) головною складовою є діяльність щодо використання собак для задоволення потреб суспільства та держави; 2) подвійна спрямованість кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності (зовнішній та внутрішній аспекти); 3) як правило закріплюється у підзаконних нормативних документах, що визначає характер досить спеціальний характер

цих відносин; 4) здебільшого регулюється нормами адміністративного права, з однією особливістю – використовує досягнення науки кінології; 5) має певний правовий інструментарій для забезпечення здійснення діяльності; 6) має широке коло суб'єктів кінологічного забезпечення від великої кількості державних органів та служб до неурядових об'єднань та організацій;

– систематизовано специфічні завдання кінологічного забезпечення, серед яких виділено 1) боротьба зі злочинністю; 2) ефективне використання службових собак під час підтримання правопорядку у місцях перетину державного кордону, а також протидія незаконному переміщенню через державний кордон наркотичних засобів, вибухових речовин та зброї, а також тютюнових виробів; 3) рятувальна діяльність, а також надання допомоги у випадках надзвичайних ситуацій; 4) забезпечення функціонування установ, порушення діяльності яких може призвести до дестабілізуючого або більш негативного впливу на суспільство. Саме для цього завдання характерним є караульна або сторожова служба собак; 5) забезпечення здійснення розвідувальної діяльності; 6) знищення або дестабілізація живої сили та техніки супротивника під час збройних конфліктів, у тому числі протимінна діяльність; 7) забезпечення захисту та надання силової підтримки працівникам силових відомств; 8) розвиток спортивного собаківництва; 9) надання послуг людям з особливими потребами, тобто особам, яким собаки надають допомогу у під час лікування або повсякденного життя (собаки поводити);

– обґрунтовано та доведено необхідність врахування наступних загальних принципів кінологічного забезпечення: 1) «від легкого до складного»; 2) принцип недопущення жорстокого поводження з тваринами; 3) вузької спрямованості, який полягає у тому, що собака має готуватися виключно за одним напрямком (видом) діяльності; 4) професійності; 5) систематичності кінологічного забезпечення; 6) науковості та практичної спрямованості; 7) принцип чіткого дотримання правил розведення або принцип породної чистоти.

– визначено, що різноманіття суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності свідчить про актуальність такого явища, його мультисистемність, ефективність та результативність самого кінологічного забезпечення та певних його процесів. У зв'язку з існуванням великої кількості суб'єктів, різноманітним їх правовим статусом та переліком повноважень виникає і велика кількість різнопланових функцій у сфері кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Наголошуємо на тому, що кожному суб'єкту притаманні лише певні, не всі з перелічених функцій, що робить систему суб'єктів взаємодоповнюючою та цілісною;

– пропозиції щодо внесення змін у постанову КМУ від 15.10.2001 № 1348 «Про норми годування штатних тварин військових частин, закладів, установ і організацій Збройних Сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів і підрозділів Національної поліції, цивільного захисту та установ кримінально-виконавчої

служби», якими передбачити, поліпшення фінансування на годування службових собак та нормативного регламентування вимог до харчових продуктів;

– констатовано, що більшість суб'єктів кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності є державними органами, що у більшій своїй частині відносить кінологічне забезпечення до складу системи елементів державного механізму здійснення правоохоронної діяльності, а президент, парламент та уряд у ньому посідають провідні місця. Отже, злагоджене функціонування та ефективна діяльність кожного суб'єкта загальної компетенції є запорукою якісного здійснення повноважень іншими суб'єктами кінологічного забезпечення;

– пропозиції щодо внесення змін у Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», а саме у статтю 3, де видалити частину 2, натомість далі по тексту закон доповнити розділом «Особливості правил утримання, використання та поводження з тваринами у силових структурах».

Члени комісії:

М. М. Клемпарський

О. Є. Кухарев

Ректорові Харківського національного
університету внутрішніх справ
полковнику поліції
Дмитру ШВЕЦЮ

Шановний Дмитро Володимировичу!

Повідомляємо Вам, що здобувачем Харківського національного університету внутрішніх справ Селюковим В.С. були запропоновані пропозиції щодо підвищення ефективності управлінського впливу на підпорядковані підрозділи в контексті підвищення якості кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, які доцільно впровадити під час упорядкування національного законодавства у цій сфері, розширення міжнародного співробітництва, оновлення правових інструментів, які використовують уповноважені органи державної влади під час державного регулювання сфери кінологічного забезпечення. Основними пропозиціями здобувача є такі:

- створення уніфікованого, єдиного для усіх кінологічних підрозділів нормативно-правового підґрунтя з метою однакового впливу на регулювання відносин у сфері кінологічного забезпечення;

- виключення службових собак із загального переліку спеціальних засобів правоохоронних органів і виокремлення їх в окрему групу засобів;

- внесення змін у постанову КМУ від 15.10.2001 № 1348 «Про норми годування штатних тварин військових частин, закладів, установ і організацій Збройних Сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів і підрозділів Національної поліції, цивільного захисту та установ кримінально-виконавчої служби», якими передбачити, поліпшення фінансування та годування службових собак;

- упорядкування процедурних питань, пов'язаних із списанням собак після досягнення ними відповідного віку або втрату робочих якостей, крім цього запропоновано механізми відбору та придбання цуценят для службової діяльності. Це є дуже важливим аспектом у сфері підготовки кваліфікованих спеціалістів та сертифікованих службових собак;

- пропозиції щодо реорганізації структури кінологічних підрозділів з метою не формального використання службового собаки («тому, що так прописано в Положенні»), а з метою здійснення більш ефективної діяльності у правоохоронній сфері, яка має проявлятися у зміні нормативних положень щодо обов'язковості використання службових собак, а також норм щодо кількості службових собак закріплених за кінологом;

- підвищення ефективності кінологічної діяльності потребує оновлення розуміння вимог до професійного кінолога та процесу відбору кінологів; систематичного матеріально-технічного забезпечення; оновлення форм та способів

використання здібностей собаки на користь суспільства та держави;

- систематична розробка Державної програми кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності, яка має бути вектором для розвитку кінологічних служб та підрозділів, зокрема з урахуванням новітніх форм та способів використання службових собак;

- запровадження в Україні системи взаємодії між кінологічними підрозділами державних органів влади та кінологічних інституцій громадянського суспільства, а також безпосередньо із населенням шляхом спільних заходів.

Зазначені пропозиції Відділом організації кінологічної діяльності Національної поліції отримані і враховані у роботі.

**З повагою,
начальник Відділу організації
кінологічної діяльності
Національної поліції України
майор поліції**

18.08.2020

[Handwritten signature]
Світлана КОЛОМІЄЦЬ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ
майор поліції

Анатолій КОЛОТІК

« 08 » вересня 2020 року

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему
«Адміністративно-правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної
діяльності в Україні» здобувача Харківського національного університету
внутрішніх справ Селюкова Вадима Сергійовича
у навчальний процес**

Комісія у складі: завідувача кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ доктора юридичних наук, професора, Заслуженого діяча науки та техніки України Безпалової О.І., професора кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ доктора юридичних наук, професора Джафарової О.В., доцента кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, доцента Панової О.О. склала цей акт в тому, що комісією вивчені матеріали лекцій, підготовлених здобувачем Харківського національного університету внутрішніх справ Селюковим Вадимом Сергійовичем за результатами дисертаційного дослідження на тему «Адміністративно-правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні».

Комісія дійшла висновку, що лекції, підготовлені Селюковим В.С., виконані з урахуванням змін до законодавства, представляють цінність для навчального процесу у зв'язку з актуальністю на сьогоднішній час теми дослідження. Форма викладання матеріалів представлена на достатньому теоретичному та методичному рівні і ґрунтується на результатах проведеного автором глибокого дослідження чинного законодавства, практики його застосування та наукових джерел.

Основні положення дисертаційного дослідження Селюкова Вадима Сергійовича на тему «Адміністративно-правові засади кінологічного забезпечення

правоохоронної діяльності в Україні» вже апробовані у навчальному процесі Харківського національного університету внутрішніх справ під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративна діяльність поліції», «Актуальні проблеми адміністративної діяльності поліції», «Кінологічне забезпечення діяльності підрозділів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку», «Кінологія», «Поліцейська діяльність», «Превентивна (профілактична) поліцейська діяльність», а також використовуються у науково-дослідній роботі курсантів.

Лекції були заслухані на засіданні кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 ХНУВС.

Члени комісії:

**Завідувач кафедри
поліцейської діяльності та публічного адміністрування
факультету № 3 ХНУВС
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки та техніки України
полковник поліції**

Ольга БЕЗПАЛОВА

**Професор кафедри
поліцейської діяльності та публічного адміністрування
факультету № 3 ХНУВС
доктор юридичних наук, професор
підполковник поліції**

Олена ДЖАФАРОВА

**Доцент кафедри
поліцейської діяльності та публічного адміністрування
факультету № 3 ХНУВС
доктор юридичних наук, доцент
майор поліції**

Оксана ПАНОВА